

Др СЕРГИЈЕ ДИМИТРИЈЕВИЋ

ЛЕСКОВАЧКА ГИМНАЗИЈА

ОД 1918. ДО 1941.

(ПОСЕБАН ОТИСАК ИЗ МОНОГРАФИЈЕ „100 ГОДИНА
ЛЕСКОВАЧКЕ ГИМНАЗИЈЕ“)

Лесковац, 1979. године

Др СЕРГИЈЕ ДИМИТРИЈЕВИЋ
ЛЕСКОВАЧКА ГИМНАЗИЈА ОД 1918. ДО 1941.

ОБНОВА РАДА РЕАЛКЕ И ОРГАНИЗОВАЊЕ ТЕЧАЈЕВА СКРАБЕНЕ НАСТАВЕ (ОД ЈЕСЕНИ 1918. ДО ЛЕТА 1920)

СТАЊЕ НА ПОЧЕТКУ ОБНОВЕ РЕАЛКЕ

После ослобођења Лесковца од окупатора 7. октобра 1918. (по новом календару) поставило се питање обнове рада лесковачке Реалке.

Тај посао је пао на леђа њеном предратном директору Михајлу Марковићу, који је тада једини од целог наставничког особља дошао у Лесковац.

Њега је начелник Министарства просвете, Влада Петковић, на пролазу из Солуна за Београд, усмено обавестио: „Радите што год нађете за умесно. Запошљавајте наставнике како који стигне“¹⁾

М. Марковић је затекао зграду гимназије, у којој је у току читава окупације а и тада била болница, у дерутном стању. После извршеног прегледа он је установио да на њој недостаје 7 врата, 75 великих и 113 малих прозорских крила, 70 завеса, 571 прозорско стакло, 6 брава са прибором итд. Уз то, све оно што се нашло било је тако похабано, да се без корените оправке није могло употребити.

Више од половине пећи биле су неупотребљиве, а од школског намештаја остало је само стотину клупа. Уз то су нестали столови, столице, школске табле; ништа није остало од школских кабинета, библиотеке, архиве итд. Окупатори су уништили и мермерни споменик — плочу Ђацима изгинулим у балканским ратовима.

Зграда се није могла употребити за школу док се болница не исели, а оправке — за које је недостајао материјал — не изврше.²⁾

Сама гимназијска зграда била је велика једносратна грађевина подигнута пре рата из средстава окружног одбора и одговарала је потребама четвороразредне гимназије.³⁾ Она је имала 11 учионица, 2 мале дводелне просторије за смештај збирки, две велике сале, свечану на спрату и гимнастичку у приземљу, као и просторије за боравак професора, канцеларију и стан директора. Па ипак, из разних

¹⁾ С. Динић, Пре петнаест година, ЛГ 40, 10. X 1934.

²⁾ Извештај директора М. Марковића упућен министру просвете 11. XII 1918. — СН-П 13266/18. (Сигнатуре које почињу са СН односе се на акта која се налазе у Архиви Југославије, Фонд Министарства просвете — у сребивању. Ознака СН означава одељење за средњу наставу. Ознака П означава опште одељење.)

³⁾ Напомињемо да је зграда „зидана за касарну“ — СН 21899/31.

разлога, нпр. због оштећења зграде и инвентара настава је тада одржавана у мањем броју одељења. Тако нпр. у школској 1919/20. коришћено је само 7 учионица⁴⁾.

Увођење течајева

Посебан проблем представљали су сами ђаци. Међу њима је било много посебних случајева, али се из свега тога издвајају неколико група лесковачких ученика који су желели да продуже прекинуто школовање ометено ратом:

Први су провели све време у окупираној Србији, али нису похађали никакве школе и тако заостали у школовању, па чак и престарели за редовну наставу;

Други су за време рата похађали бугарске основне школе или бугарске гимназије;

Трећи су похађали српске течајеве у Француској, али тамо нису завршили гимназију, тј. положили матуру;

Четврти су приватно спремали разреде и оспособили се да их полагају.

Потребно је посебно истаћи једну карактеристику тадашњих ђака. То нису била само деца заостала у школовању услед рата, већ су то, добрим делом, били жртве рата и у другом погледу.

Из једног телеграма, који је директор лесковачке Реалке упутио Министарству просвете средином априла 1919, видимо да су међу ученицима првог течаја била „43 ученика чији су родитељи осиротели услед рата“ У та 43 ученика урачунато је „28 ученика чији су очеви изгинули или умрли за време рата“.⁵⁾

У то време министар просвете својим Расписом П бр. 13692 од 28. XII 1918. упућеним свим гимназијама у Србији донео је **посебне прописе о увођењу скраћене, течајне наставе, о квалификацијама ученика који се могу уписати у поједине разреде** и о трајању школо-

⁴⁾ СН 10766/20.

Школска зграда била је својина лесковачког среза и зато школа није плаћала кирију. (СН 9377/22). Зграда је имала огромно двориште које је омогућавало гимнастичке вежбе и шетњу за време одмора. У делу тог дворишта је била директорова башта. Много касније је у том делу уређен ботанички врт. Кад је било рђаво време ђаци су боравили за време одмора у великој аули и пространим ходницима.

⁵⁾ СН 6843/19.

Изгледа да се на ове ученике односи и телеграм директора лесковачке Реалке упућен 17. IV 1919. министру просвете: „Част ми је известити г. Министра да у овој реалци има 22 ученика и 7 ученица. Директор Марковић“

(СН 7273, 18. IV 1919)

Сиромашни ученици чији је списак утврђиван сваког месеца добијали су благодетење. Тако нпр. 67 сиромашних и 4 оскудна ученика добили су одлуком Професорског савета од 4. VI 1919. (од 10—35 динара зависно од разреда) укупно 1200 динара.

(Записник Професорског савета 1919/20).

вања (односно скраћеног и потпуног школовања) за поједине категорије тих ученика.⁶⁾

На тој основи израдили смо табелу која показује како је решаван проблем прве групе у Лесковцу, где је за време окупације постојала бугарска основна школа, као и бугарска гимназија, у којој су већ постојали ђаци који су завршили трећи разред.⁷⁾

Таб. I **Врсте ученика који су уписивани у поједине разреде скраћених гимназијских течајева у Лесковцу и трајање њиховог школовања (обрачунато до завршавања пуне гимназије)**

Уписују се у разред Реалке	Свршили школ. 1913/14. у осн. школи разреде	Свршили у бугарској осн. шк. разреде	Свршили шк. 1913/14. у Гимназ. разреде	Свршили у бугарској гимн. разреде	Скраћени разреди	Скраћење школовања у месецима	Трајање школовања у месецима
I	III	—	—	—	I—IV	24	72
I	II	III или III—IV	—	—	I—IV	24	72
I	I	II—IV	—	—	I—III	18	78
I	—	I—IV	—	—	I	6	90
II	IV	—	—	—	II—V	24	60
II	III	IV	—	—	II—V	24	60
II	III	IV	—	—	II—V	24	60
II	II	III—IV	—	I	II—IV	18	66
II	I	II—IV	—	I	II	6	78
III	—	—	I	—	III—VI	24	48
III	IV	—	—	I или I—II	III—VI	24	48
III	III	IV	—	I—II	III—V	18	54
III	II	III—IV	—	I—II	III	6	66
IV	—	—	II	—	IV—VII	24	36
IV	—	—	I	II или II и III	IV—VII	24	36
IV	IV	—	—	I—III	IV—VI	18	42
IV	III	IV	—	I—III	IV	6	54
V	—	—	III	—	V—VII	18	30
V	—	—	II	III или IV	V—VII	18	30
V	—	—	I	III—VI	V—VII	18	30
V	IV	—	—	I—IV	V	6	42*
V	—	—	—	II—VI	V	6	42*

Из ове табеле видимо:

1. да је **првој групи ученика**, онима који нису похаћали бугарске школе **признат један разред**; они су уживали право на највећи број скраћених разреда (4; односно за V разред 3);

2. да су **другој групи ученика**, онима који су похаћали бугарске школе, признати свршени разреди с тим што је у том случају за два

⁶⁾ Текст објављен: Српске новине бр. 1, 1. I 1919).

⁷⁾ Књига уписаних 1919 — V разред бр. 27, Обрад Каписазовић).

* Уколико број ученика последње групе „буде мали за засебна одељења“, они ће првих шест месеци учити са ученицима претпоследње групе.

разреда завршена у бугарским школама признавано право на 4 скраћена разреда. Већи број завршених разреда у бугарским школама смањивао је број разреда који су се могли свршити по скраћеном програму, и то на следећи начин: два завршена бугарска разреда давала су право на четири скраћена разреда, три на три скраћена разреда, а четири само на један скраћени разред. Тиме се продужавало школовање код ученика који су свршили више од два разреда бугарске школе.

Пошто је било случајева да Бугари нису у потпуности признавали наше школске квалификације и приликом уписа у бугарске школе враћали ученике у разред ниже, тј. у онај разред који су они већ били свршили, министар просвете је прописао да се и у тим случајевима ученик упише у један разред више, да би се тиме они изједначили са друговима којима је признато све раније учење у српским школама.⁸⁾

То објашњава двојни начин у признавању прва два бугарска разреда.

Број скраћених разреда омогућавао је да се почетком школске 1921/22. пређе на наставу нормалне дужине, с тим што се четврти скраћени разред уклопи у одговарајући разред нормалне дужине.

Ученици **треће групе**, који нису у потпуности завршили средњу школу на српским течајевима у Француској, полагали су матуру заједно са полазницима скраћених матурских течајева.⁹⁾

Ученицима четврте групе чије је школовање било ометано ратом, они који су приватно спремали поједине разреде, а нису учили нити полагали испит ни из једног разреда [у бугарским школама], дато је право да приватно полагају испите по скраћеном програму и то највише испите из четири разреда. Остали из онолико разреда мање, колико су их, за време рата, учили или из њих полагали испите у бугарским школама.

Они ученици, које је спремала група квалификованих наставника најмање три месеца за један разред, уписиваће се у идући разред без испита; а они ученици које је спремало квалификовано лице, под истим условима из два или више разреда, полагаће испит само из последњег разреда, изузев I и II разреда средње школе који се исто тако признају без испита.

Ученици из школа у савезничким и неутралним земљама полагаће допунски испит по скраћеном програму из предмета националне групе за последњи претходни разред.

Право на полагање по скраћеном програму могли су да користе још само инвалиди.

У првом полугођу 1919. били су на скраћеном течају и ученици I разреда који редовно улазе у средњу школу.¹⁰⁾

⁸⁾ Наведени распис II бр. 13692 од 28. XII 1919, одељак II став 1.

⁹⁾ Међу ученицима који су изашли на виши течајни испит одржан у Нишу после шестомесечног матурског курса нашли смо два Лесковчанина који су се школовали у Француској.

¹⁰⁾ Наведени распис II бр. 13692 од 28. XII 1918, одељак IV, тачка 1—4; Опште напомене, тач. 1.

На тој основи створена су у Лесковцу три скраћена разредна течаја, први у првој половини 1919, други у првом полутофу школске 1919/20, и трећи у другом полутофу школске 1919/20.

Из два архивска документа видимо да је у пролеће 1919. отпочео у Лесковцу и осамнаестомесечни матурски течај.¹¹⁾

Поред тога у првом разреду школске 1919/20. отпочела је и нормална годишња настава.

У првој половини 1920, у оквиру III скраћеног разредног течаја, лесковачка Реалка је добила први пут VII разред.¹²⁾

Пошто је у то време нишка осморазредна гимназија била једина у Јужној Србији — Јужном Поморављу¹³⁾, у њој су отворени скраћени матурски течајеви. После тих течајева, којих је било: тромесечни, шестомесечни, дванаестомесечни и осамнаестомесечни¹⁴⁾ матурирао је у Нишу од јуна 1919. до септембра 1921. 31 ученик: из Лесковца (21), Власотинца (2) и околине (8).¹⁵⁾

НАСТАВНИЦИ

Једно од најактуелнијих питања овог периода било је питање обезбеђења наставног кадра.

М. Марковић је известио министра просвете крајем 1918, да се на дужности налазе само супленти Милош Димитријевић, Радивоје Ненадовић и Властимир Милутиновић, као и Костантин Поп Манић, привремени предметни учитељ, засад у Нишу.¹⁶⁾

Три и по месеца касније, 11. априла 1919, број наставника заједно са директором увећао се на 9, пошто су од предратних наставника у међувремену пристигли Стеван Живковић, професор, Милутин Недељковић и Милана Грбић хонорарни наставници од одржаног часа и Зорка Поповић, учитељица вештина.¹⁷⁾

---

¹¹⁾ То су били ученици VI разреда чија су предавања отпочела 17. III 1919. — Записник Професорског савета 1919/20, прва седница одржана пре 17. III 1919; Телеграм директора лесковачке Реалке П 1099, 4. II 1919.

¹²⁾ Види Таб. III.

У вези са тим директор I нишке гимназије пише у свом годишњем извештају: Група ученика, њих „26 је отишла у Пирот и Лесковац чим је отворен VII разред, пошто су ова деца родом из тих места“. Ниш — СН 5438, 10. V 1920.

¹³⁾ „Што је осморазредна гимназија једина нишка у овом делу Србије“ — Ниш — СН 4969/22 III 1919.

¹⁴⁾ Ниш — СН 4967/19.

¹⁵⁾ Напред поменути распис П. бр. 13692 од 28. XII 1918. предвиђао је за ове матурске течајеve сличне услове за упис као и за првих 6 разреда у Лесковцу — види: Српске новине бр. 1, 1. I 1919.

Испити зрелости обављани су на исти начин као у српским школама у Волосу (Грчка) и Француској. Испити су полагаани „само из српског језика, једног живог језика (слободни избор), математике и, у реалкама још из нацртне геометрије. Из осталих предмета уносиће се оцене са течајева“. (Распис Мин. Просвете Пов. 6556, 9. IV 1919. — Службене новине 32, 15. IV 1919.)

¹⁶⁾ Телеграм М. Марковића — СН—П. 12, 1. јануар 1919.

¹⁷⁾ Извештај директора од 11. априла 1919. — СН 7198/19.

Месец и по касније, 27. маја 1919, број старих наставника је достигао цифру од 11, пошто су у међувремену пристигли Урош Грбић, стални предметни учитељ и Радивоје Русовић, наставник гимнастике.¹⁸⁾

Питање осталих наставника, који су недостајали, решавано је ангажовањем лица која нису имала потребне квалификације.¹⁹⁾

Пошто је директор инсистирао на добијању квалификованих наставника (за математику, хемију, веронауку и цртање) Министарство просвете га је обавестило 2. III 1920. да не располаже са квалификованим наставницима; „Ако се не може помоћи учитељима и померањем квалификованих наставника у највише разреде, извршите привремену редукцију [часова], докле буде могућности да се поставе стални наставници“.²⁰⁾

Крајем маја 1919. Реалка није имала наставнике: за јестаственицу — природопис (зато је овај предмет у V разреду додат хемији а од I—III разреда поверен нестручном наставнику); цртање и писање (у нижим разредима) и нацртну геометрију.²¹⁾

У то време отпочиње рад на обнови професорске књижнице.²²⁾

Школске 1919/1920, вероватно на крају те године, међу наставницима за научне предмете постојала су **само тројица са завршеним филозофским факултетом** (1 директор-професор, 1 професор и 1 суплент). **Остала седморица била су ангажована да би покрили мањак у кадровима.** (То су била 2 предметна учитеља, 2 привремена предметна учитеља и 3 стална хонорарна наставника).²³⁾

Наставу вештина обезбеђивала су два учитеља вештина (један стални и један привремени).

Уз то су међу наставницима била 2 свештеника и 1 лекар.²⁴⁾

У свему је било само 15 наставника.

Они су имали да раде са 271 учеником III разредна течаја расподељених у 6 разреда — одељења (од II — VII) и са 259 ученика I разреда расподељених на 5 одељења, укупно са 530 ученика подељених на 11 одељења. У просеку је један наставник долазио на 35,3 ученика.

¹⁸⁾ Акт директора од 27. маја 1919. — СН 10867/19.

¹⁹⁾ С. Динић пише: „Гимназија је исто тако мучила мучу са особљем, да су за извесно време предавали поједине предмете недовршени студенти“. — С. Динић, Пре петнаест година, ЛГ 40, 10. X 1934.

²⁰⁾ СН 2633/20.

На тој основи одлуком Професорског савета смањен је број часова за 1 из неких предмета у неким разредима, а квалификовани наставници добили су максимални број редовних и хонорарних часова, према правилнику о хонорарним часовима. Па ипак **тада се остало без наставе веронауке и цртања.** (СН 3412/20.

²¹⁾ Акт директора од 27. маја 1919. — СН 10867/19.

²²⁾ У једном каснијем статистичком извештају директора Реалке забележено је да је школске 1919/20. већ постојала наставничка књижница — СН 13078. Њен књижничар је био В. Живановић — Записник наставничког савета 1919/20, 91 — седница од 19. V 1920.

²³⁾ На основу аналогија са каснијим годинама закључујемо да прва четворица нису имали завршени факултет, док су последња тројица припадала другим струкама.

²⁴⁾ СН 13078/25.

НАСТАВА

Прве скраћене школске године, почетком 1919, после извршеног уписа ученика, предавања су почела са великим закашњењем, тек у марту и априлу 1919.²⁵⁾

Упркос поменутог закашњења школска година је завршена 10. VII 1919.²⁶⁾

У пролеће 1919, због оскудице у наставницима, клупама, учионицама и сл., није извршена ни подела на одељења, већ су сви ученици једног разреда били заједно.²⁷⁾

Од самог почетка рада обновљене Реалке, то је била мешовита школа, у којој су женски и мушки ученици били заједно.²⁸⁾

На основу распореда предмета на наставнике, извршеног 16. IV 1919. на седници Наставничког савета и потврђеног од Министарства просвете, видимо да је тада настава обухватала следеће предмете — бројка означава број часова:

Таб. II **Број недељних часова појединих наставних предмета у разреду**

Наставни предмет	I	II	III	IV	V	VI	I—VI
Српски језик	6	6	4	4	—	—	32
Књижевност	—	—	—	—	6	6	32
Математика	5	5	6	6	5	5	32
Земљопис	3	3	2	2	1	—	11
Српска историја	—	—	2	2	—	—	11
Општа историја	—	—	—	—	3	4	11
Француски језик	—	3	4	4	5	5	21
Немачки језик	—	—	4	4	(?)	5	13+?
Латински језик	—	—	—	—	3	3	6
Јестаственица	3	3	2	—	—	—	8
Веронаука	2	2	2	2	—	—	8
Физика	—	—	2	2	—	—	4
Хемија	—	—	—	2	3	—	5
Гимнастика	2	2	2	2	2	2	12
Женски ручни рад	2	2	2	2	2	2	12
Свега	23	26	32	32	30+?	32	175+?

²⁵⁾ Предавања су почела у IV разреду и VI разреду — матурски течај од 18 месеци: 17. III 1919; у I и II разреду: 1. IV 1919; а у II и III разреду 14. IV 1919. — Записник Професорског савета 1919/20; упореди: СН 10867/19.

²⁶⁾ Распис Мин. Просвете 6556 од 9. IV 1919. — Службене новине 32, 15. IV 1919; Распис СН 11680, 22. VI 1919. — Службене новине 60, 26. VI 1919.

²⁷⁾ Акт директора од 27. маја 1919. — СН 10867/19.

²⁸⁾ Само је на почетку школске 1920/21. постојао покушај да се у првом и другом разреду женски ученици издвоје у посебна одељења, види: Удео ученица, стр. 151.

Дакле, број недељних часова одржаваних у појединим разре-
дима кретао се у оквиру нормале — до 32 часа недељно, само су ду-
жина школске године и наставни програм били скраћени.

„Што се тиче школских збирки, за њих се може рећи као и да
не постоје, јер су још у веома жалосном стању. Сем оно мало приме-
рака нађених по реокупацији Србије, нема никаквих других учили,
ни апарата, ни препарата потребних за конкретизовање наставе. Тако
исто и књижнице, како наставничка тако и бачка, не стоје боље у том
погледу од кабинета, јер се до сада није успело да снабду бар најпо-
требнијим делима“.²⁹⁾

Почетком школске 1919/1920. настава је почела за полазнике II
течајне године (II—VI разред) 25. VIII 1919, а завршила се 15. I
1920.³⁰⁾

УЧЕНИЦИ

У овом периоду постојале су различите категорије ђака у једном
те истом разреду.

Такво стање постојало је и почетком школске 1919/20. у I раз-
реду. Тако нпр. међу ученицима који су завршили основну школу у
јуну 1919. и уписали се у I разред у августу 1919. (њих 145) за које је
настава почела 3. IX 1919. (одељења а и б), налазимо њих 6 који поха-
бају течај од 4 месеца.³¹⁾

Остали ђаци I разреда имали су нормалну школску годину.

Трећа група ученика, који су завршили основну школу у авгу-
сту 1919, уписана је у I разред почетком октобра (одељења ц — е)
„и отпочела је са радом 15. XI 1919“.³²⁾

У школској 1919/20. редовна настава је била поремећена и дру-
гим стварима. Тако нпр. тада није било довољно наставника; у целој
школи коришћено је само 7 учионица; уз то је у II полугођу два пута
прекидана настава услед заразних болести у укупном трајању више
од 50 дана.³³⁾

Бројност ученика

Трећа течајна школска година била је у II полугодишту школ-
ске 1919/20. Тада је 40 ученика пребачено из I у II разред на почетку
другог полугодишта, а први пут је отворен у Лесковцу VII разред.
Број ученика у ове три школске године износио је:

²⁹⁾ Извештај директора Реалке од 26. VIII 1920 — СН 10766/20.

³⁰⁾ СН 16763/19; 10766/20.

³¹⁾ Акт директора Реалке од 12. IX 1919. — СН 16763/19.

³²⁾ СН 21068/19; СН 10766/20.

³³⁾ СН 10766/20.

Један од ових прекида од 20 дана био је због епидемије црних богиња.
(СН 4448, 14. IV 1920).

Таб. III Бројни преглед ученика I—III течајне школске године³⁴⁾

Ред. бр.	Број уписаних ученика								
	Школска година I	II	III	IV	V	VI	VII	Свега	
1	1918/19, I течај	76	76	63	61	39	23	—	338
2	1919/20, I полугође — II течај	57	57	65	45	40	25	—	309
3	1919/20, II полугође — III течај	—	50 (заједно са 40)	71	61	34	30	25	271
4	1919/20, нормална школска година — 5 одељења I разреда	259 (после пребацивања 40 ученика)	—	—	—	—	—	—	259
5	Укупно	392	203	199	167	113	78	25	1177

Број ученика на крају течајне или школске године

Ред. бр.	Школска година I	II	III	IV	V	VI	VII	Свега	
6	1918/19, I течај	71	70	50	47	29	22	—	289
7	1919/20, I полугође — II течај	53	74	64	38	40	25	—	294
8	1919/20, II полугође — III течај	—	46	69	56	28	29	25	253
9	1919/20, нормална школска година	200	—	—	—	—	—	—	200
10	Укупно	324	190	183	141	97	76	25	1036

Удео ученица

Осврнимо се на удео женске деце у укупном броју ученика у сваком од поменутих три течаја.

³⁴⁾ Бројке под ред. бр. 1, 2, 6, 7 узете су из Извештаја од 10. VI 1920. — СН 6888/20, а бројке под ред. бр. 3, 4, 8, 9 — узете су из Извештаја од 26. VIII 1920. — СН 10766/20.

Таб. IV Удео женске деце у укупном броју уписаних ученика
1919—1920.³⁵⁾

Течај или школска година	У ч е н и к а			Удео женске деце у укупном броју уписаних ученика
	м.	ж.	укупно	
I течај I—IV разред (1. полугође 1919)	240	98	338	29 %
II течај I—IV разред (2. полугође 1919)	231	78	309	25,2%
III течај II—VII разред (1. полугође 1920)	205	65	270	24,1%
редовна школска 1919/20 I разред	166	93	259	35,9%
Укупно	842	334	1176	28,4%

Удео женске деце у укупном броју ученика на прва три течаја, односно у две школске године, износио је између 1/4 и 1/3. (Трећи течај заједно са првим разредом — 29,9%).

Таб. V Удео ученица по разредима на крају школске 1919/20. (редовна школска година, као и II и III течај узети заједно)³⁶⁾

Разреди	Број ученица	Укупан број свих ученика	Процентуални удео ученица
I	88	252	34,9%
II	37	121	30,5%
III	39	133	29,3%
IV	25	94	26,6%
V	15	68	22,1%
VI	9	54	16,7%
VII	2	25	8 %
VIII	—	—	—
Цела реалка	215	747	28,8%
Број одељења	—	17	—

³⁵⁾ СН 6888/20.

³⁶⁾ СН 13078/25.

Занимање родитеља

Ако групишемо ученике по занимању њихових родитеља добијамо следећи преглед:

Таб. VI Структура ученика по занимању њихових родитеља и полу на крају школске 1919/20. Ту је обухваћена редовна школска година, као и II и III течај узети заједно)³⁷⁾

Ред. бр.	Занимање родитеља	Укупан број ученика те групе	Процентуални удео групе у укупном броју ученика	Од 3. колоне ученице	Процентуални удео ученица у укупном броју ученика те групе	Удео те групе у укупном броју ученика
1.	државни чиновници	50	6,7%	19	38,0%	8,8%
2.	општи и приватни чиновници	29	3,9%	10	34,5%	4,7%
3.	наставници (са учитељима)	25	3,3%	7	24,1%	3,3%
4.	трговци и банкарски свештеници	217	29,0%	53	24,4%	24,7%
5.	лекари, апотекари, инжењери и адвокати	20	2,7%	8	40,0%	3,7%
6.	занатлије	6	0,8%	4	66,7%	1,9%
7.	земљорадници	144	19,3%	52	36,1%	24,2%
8.	радници	215	28,8%	27	12,6%	12,6%
9.	радикали	11	1,5%	7	63,6%	3,3%
10.	остала занимања (са кафецијама и послужитељима)	30	4,0%	29	93,3%	13,0%
11.	укупно групе I—10	747	100%	215	28,8%	100%

Из овог прегледа видимо да је 46,4% свих ученика и 47,1% ученица било буржоаско-бирокуратског порекла.

Удео деце земљорадника код свих ученика је био између 1/4 и 1/3 (28,8%). Сама деца трговаца и банкара била су бројнија од деце земљорадника.

Код ученица удео деце земљорадника у укупном броју ученица представљао је само 1/8 (12,6%).

Градска и сеоска деца

Што се тиче односа градске и сеоске деце (раздвојене по другим критеријумима) њега смо нашли у једној статистици из 1925. године.³⁸⁾

³⁷⁾ СН 13078/25.

³⁸⁾ СН 13078/25.

Из ње видимо да је на крају школске 1919/20. било 472 градске деце и 275 сеоске, укупно 747. Дакле удео сеоске деце у укупном броју свих учесника износио је 36,8%.

Што се тиче женске деце њихов удео у укупном броју свих ученика из града (472) износио је 181, тј. 38,3%; а њихов удео у укупном броју сеоске деце (275) износио је 34, тј. 12,4%. Процентуални удео женске деце са села (34) у укупном броју женске деце (215) износио је 15,8%.

Успех ученика

Осврнимо се на успех ученика.

Таб. VII Успех ученика на крају школске 1919/20. године

(Овом табелом — израђеном на основу документа СН 10766/20 — обухваћени су подаци о ученицима I разреда који су пратили нормалну наставу и ученицима II — VII разреда који су у другом полугођу ове школске године похађали III течај³⁹⁾)

Успех	I	II	III	IV	V	VI	VII	Свега I—VII	Процентуални удео
одлични	20	6	3	4	4	1	3	41	9,1%
врло добри	39	9	16	7	6	4	6	87	19,2%
добри	32	6	11	8	2	6	6	71	15,7%
полажу по чл. 39	—	—	—	1	1	—	—	2	0,4%
полажу разред понављају	69	15	22	30	15	18	10	179	39,5%
разред губе право на даље редовно школовање	40	8	16	5	—	—	—	69	15,2%
—	—	2	1	1	—	—	—	4	0,9%
свега	200	46	69	56	28	29	25	453	100%

Узмемо ли у обзир само течајеве видимо да су на II и III течају постигнути следећи успеси:

³⁹⁾ Подаци за други течај узети су на основу документа СН 2165/20, у коме је за I разред дато само 13 ученика — они који нису пребачени на крају полугођа у II разред; уз то се у броју ученика IV разреда појављује разлика од 7 ученика више но што то табела о броју ученика на крају течаја показује. Зато се укупан број ученика разликује од податка датог у табели III под тачком 7.

Таб. VIII Успех ученика на течајевима (Сви разреди скупа).

Успех	II течај		III течај	
	апсолутни	релативни	апсолутни	релативни
одлични	27	10,3%	21	8,5%
врло добри	51	19,5%	48	19,4%
добри	75	28,7%	39	15,8%
полажу разредни испит	86	33 %	110	44,5%
понављају разред	18	6,9%	29	11,7%
губе право на школовање	4	1,5%	—	—
свега	261	100%	247	100%

Из ове табеле видимо да је оцењивање ученика било строго и на овим течајевима.

Нарочито много слабих оцена било је из математике.

По подацима који се односе на II течај видимо да су закључне слабе оцене дате из следећих предмета.

1. математика	70
2. српски језик	32
3. француски језик	26
4. историја	17
5. земљопис	14
6. јестаственица	13
7. хемија	10
8. физика	9
9. певање	7
10. гимнастика	2

За слаб успех из математике директор Реалке извештава: „Слабом успеху узрок је тај, што су ученици основне школе дошли у Реалку без довољно спреме, а у IV и V што се морало овог полугођа довршити и градиво, које се није могло прећи прошлог полугођа због краткоће времена“.⁴⁰⁾

Нижи течајни испит — мала матура, није полагана 1919—1920. године.⁴¹⁾

ДРУШТВЕНА АКТИВНОСТ НАСТАВНИКА И БАКА У САМОЈ ГИМНАЗИЈИ

Из једног каснијег статистичког извештаја директора Реалке видимо да је фонд за помагање сиромашних ученика постојао већ 1919/1920.⁴²⁾

⁴⁰⁾ Сви подаци о slabим оценама из СН 2165/20.

⁴¹⁾ Распис СН 11680 од 22. VI 1919 — Службене новине 60, 26. VI 1919; Распис СН 20916 од 11. XII 1919. — Ниш, СН 2160, 10. VII 1920. — у часоцикли за 1924—1927.

⁴²⁾ СН 13078/25.

Заједнички рад наставника и ученика на културном и уметничком пољу

Из распореда предмета од 16. априла 1919, видимо да је Стеван Живковић, професор, био задужен за рад са Ђачким хором — 2 часа недељно.⁴³⁾

На првом концерту приређеном 22. VI 1919, у корист Фонда сиромашних ученика, одржано је предавање О југословенству (предавач: Радивој Ненадовић), а уметнички део певање и свирање припремио је Стеван Живковић.⁴⁴⁾ Следећа таква приредба била је забава од 16. XI 1919, држана у корист поменутог Фонда.⁴⁵⁾

Ђачке дружине

Од Ђачких дружина тада се помињу:

1. „Соколићи и планинке“ који су обухватили преко 50 ученика и приређивали излете у околину Лесковца, — 3 на цео дан а 7 на пола дана, [Из једне групне статистичке табеле коју је директор Реалке послао Министарству просвете 1925. видимо да је 1919/20. било 37 скаута.]⁴⁶⁾

2. „два лоптачка која су вршила своје вежбе два пута недељно у близини школске зграде“;

3. „СТМ [Савез трезвене младежи] „Дубочица“ који има 70 чланова а одржао је 4 састанка; и

4. Литерарна дружина **Светислав Вуловић** која је имала до 150 чланова и одржала 3 састанка.

Књижнице су им биле врло сиромашне.⁴⁷⁾

Правила литерарне дружине **Вуловић** примљена су на седници Професорског савета 2. I 1920. Тада је надзорни наставник ове дружине био Величко Живановић.⁴⁸⁾

Ваншколске друштвене активности наставника

О овој врсти активности наставника немамо других података за период до лета 1920, изузев података о значајној активности Власте Милутиновића у радничком покрету, која је делимично обрађена у следећем одељку.⁴⁹⁾

⁴³⁾ СН 10867/19.

⁴⁴⁾ Један део прикупушеног новца искоришћен је за набавку школских клупа. (Записник Професорског савета од 7. и 19. VI 1919).

⁴⁵⁾ Од добијених средстава свакодневно је набављано за сиромашне ученике по 600 гр хлеба. Записник Професорског савета од 1. XII 1919.

У исту сврху употребљена је и помоћ од 3000 динара коју је Министарство просвете доделило издржавању Ђачке трпезе која није постојала. Следећа таква помоћ од 4.800 динара раздвојена је сиромашним ученицима. (Записник Професорског савета од 19. V 1920).

⁴⁶⁾ СН 13078/25.

⁴⁷⁾ Извештај директора од 26. VIII 1920. — СН 10766.

⁴⁸⁾ Записник Професорског савета 1919/20, 62.

⁴⁹⁾ За осталу његову активност види С. Димитријевић, О радничком покрету Лесковца и околине 1918—1920, Посебан отисак из Лесковачког зборника, XIX.

Политичка оријентација наставника

У периоду од почетка 1919. до лета 1920. само је један наставник био организован комуниста, Власта Милутиновић.

Он је био изабран за секретара месне организације Социјалистичке радничке партије Југославије (комуниста) на скупштини ове организације одржаној 18. V 1919. у Лесковцу.⁵⁰⁾

По неким подацима он је био и предавач у месној партијској школи.

Отпуштен је из службе средином те године. **Радничке новине** пишу:

У „Службеним новинама“ од 15. јула 1919. налазимо вест „да је демократско Министарство Просвете уважило оставку другу Влади Милутиновићу, супленту лесковачке гимназије, коју је он поднео поводом штрајка ученика у Лесковцу“.

У вези с тим и неким другим случајевима **Радничке новине**, званичан орган СРПЈ (к), пишу: „Док просветне бирократе на **доставу полицајаца**, јуре највредније наставнике из школе...“ „Ми са наше стране честитамо демократима из Министарства Просвете на таквом успеху у погледу растеривања младих и способних наставника средњих школа“.⁵¹⁾

У то време неки други наставници лесковачке Гимназије активно су се ангажовали за грађанске политичке партије. Тако нпр. на изборима за Уставотворну скупштину одржаним 28. XI 1920. „Љубомир Алексић, суплент реалке из Лесковца“ био је заменик квалификованог кандидата (по чл. 14 изборног закона) на листи Радикалне странке за округ врањски.⁵²⁾

⁵⁰⁾ Партијско веће у Лесковцу, **Радничке новине** 133, 5. VI 1919.

⁵¹⁾ Један успех Министарства Просвете, **Радничке новине** 169, 18. VII 1919. У лесковачкој Реалци у штрајк су ступили ученици V разреда, који су изјавили 16. V 1919. разредном старешини „да неће посећивати часове г. Властимира Милутиновића наставника литературе“ „зато што се г. Милутиновић према нама врло грубо понаша називајући нас разним погрдним именима...“

Њима су се касније придружили и ученици VI разреда.

У вези са тим штрајком професорски савет је казнио 29 ученика V разреда, а ученике VI разреда упутио на казну разредном већу, само је Видака Петровића, ученика VI разреда који се „међу њима нарочито истицао“ упутио на казну директору.

В. Милутиновић је тада изјавио „да не жели више предавати литературу у V и VI разреду“. (Записник Професорског савета од 29. V 1919. — Архив Лесковачке гимназије).

⁵²⁾ Статистички преглед избора народних посланика за Уставотворну скупштину..., Београд, 1821.

РЕДОВНЕ ШКОЛСКЕ ГОДИНЕ ЛЕСКОВАЧКЕ РЕАЛКЕ

(од лета 1920. до лета 1929)

КРАТКИ ИСТОРИЈАТ

Почетком школске 1920/21. на чело лесковачке Реалке долази нови директор Јеротије Новитовић (постављен 17. IX 1920.).

Нормална настава која траје читаве школске године, отпочела је са школском 1920/21. годином. У то време лесковачка Реалка је постала осморазредна.⁵³⁾

Зато је те школске године, први пут полагања велика матура у Лесковцу.

У то време зграда је била углавном оправљена, а најнужнији школски инвентар (клуче, табле, столице, столови) обновљени и у довољном броју, мада су још недостајале две катедре и ормани за књижице. Директор је успео да сакупи добровољне прилоге у висини од 10.000 динара и поново подигне ограду око дворишта, несталу за време окупације.⁵⁴⁾

Па ипак, у току тих првих година нормалног рада лесковачке Реалке, још увек су недостајале неке школске потребе, као и новчана средства за њихову набавку.

Тако нпр. да би набавио справе за гимнастику, директор Реалке Ј. Новитовић се обратио приватницима да би обезбедио средства за њихову набавку. Захваљујући им на помоћи, он је нагласио, да је тражио позајмицу „немајући средства од државе“.⁵⁵⁾

Касније је склопио споразум са Соколским друштвом, које је користило гимнастичку салу Реалке, на принципу: „Ђачко удружење помаже Соколе а Соколско друштво ђаке.“^{55а)}

---

⁵³⁾ Осми разред отворен је одлуком СН 12443/18. IX 1920; Ручкопис Сотира Каписазовића, економа лесковачке болнице упућен 18. IX 1921. Лесковачком гласнику у коме није био објављен. — Збирка С. Димитријевића; Јубиларни зборник СХС I, 401).

⁵⁴⁾ СН 9904/21.

⁵⁵⁾ ЛГ 11, 17. III 1923

^{55а)} ЛГ 31, 28. VII 1923

У условима када школа није располагала новчаним средствима за набавку најнужнијих потреба, баџи су били једном приликом, да се не би мрзли, приморани да сакупе новац и купе пећ.⁵⁶⁾

Од самог почетка нормалног рада гимназије, оштро се поставило питање школског простора, пошто је број одељења премашио број расположивих учионица (11) те је зато школа морала да ради двократно.

Од почетка школске 1921/22, на молбу 80 највиђенијих грађана, у V разред Реалке био је уведен латински језик за оне који су хтели да уче средњу школу по гимназијском програму.⁵⁷⁾ Тиме је створен у V разреду лесковачке Реалке гимназијски одсек⁵⁸⁾ који се сваке године одржавао у V разреду и ширио на следећи виши разред (све до VIII). Пошто су се крајем школске 1921/22. сви свршени ученици IV разреда Реалке определили за гимназијски одсек, министар просвете је решио да у школској 1922/23. V и VI разред буду по гимназијском смеру, а VII и VIII по реалном⁵⁹⁾. Тако се лесковачка Реалка фактички претварала у комбиновану школу, реално-гимназијског смера.

На почетку школске 1923/24. и VII разред је прешао на гимназијску наставу. Директор Реалке јавио је Министарству просвете да је тада само VIII разред затражио реалан смер „а сви су остали гимназијски“. У тим условима „за првих седам разреда узет је број часова из појединих предмета према плану за гимназије, а само у VIII према плану за реалке“.⁶⁰⁾

На крају школске 1924/25. године, кад је већ и VIII разред добио гимназијски карактер, изасланик Министарства просвете пише у свом извештају: „Школа је стварно гимназија са латинским језиком, а не реалка, која је постојала до 1924. год. закључно“.⁶¹⁾

У пролеће 1924, на место Ј. Новитовића, који је био премештен, понова је постављен за директора лесковачке Реалке Михајло Марковић⁶²⁾ који је на тој дужности остао све до фебруара 1928,⁶³⁾ када је на то место дошао Владислав Росић.

---

⁵⁶⁾ „Баџи купују пећ, — у V разреду Лесковачке Реалке пећ је била покварена па да се баџи не би мрзли, дали су сваки по 5 дин. и купили нову пећ. Зар се за тако једну малу ствар није могло наћи кредита, или тражити помоћи, него се допустило да сами баџи купују пећи?“ (Врањски гласник, 4, 31. I 1926).

⁵⁷⁾ Текст молбе од 2. VII 1921, на којој се налази одобрење министра просвете од 17. VII 1921. „да се у V разред лесковачке Реалке могу уписати и ученици који желе учити и овај разред по плану и програму гимназијском“. (СН 9905/21).

Напомињемо да се латински језик тражио за студије права, медицине, фармације, историје, романске језичне групе и сл.

⁵⁸⁾ СН 5816/22; СН 10294/22

⁵⁹⁾ СН 10294/22

⁶⁰⁾ СН 15965/23.

⁶¹⁾ СН 12622/25.

⁶²⁾ ЛГ 17, 26. IV 1924; СН 15249/24

⁶³⁾ СН 8680/28

Укидање VII и VIII разреда

Посебан проблем у историјату лесковачке Реалке било је настојање државне власти да укине њен VII и VIII разред.

У јесен 1925, кад је школска година већ почела, министар просвете, Веља Вукићевић, доставио је директору лесковачке Реалке своју одлуку од 3. октобра 1925, донету на основу чл. 4 Закона о средњим школама „да се у реалци у Лесковцу привремено затвори VII и VIII разред“⁶⁴⁾ — због „малог броја ђака“.

Бачки родитељи одмах су поднели молбу да се ови разреди не укидају, пошто је сад крај ратних година, пошто идуће године стиже 30 ђака.⁶⁵⁾

Поводом тога одржан је протестни збор грађана 25. X 1925. Њега је отворио председник општине М. Поп Димић. „По завршним говорима збор је донео одлуку да се од министра просвете издејствује дозвола за даљи рад седмог и осмог разреда оvd. гим. макар по цену да сама општина из својих средстава издржава исте разреде“⁶⁶⁾ и изабрана делегација која је имала да посети министра просвете.⁶⁷⁾

Министар просвете је примио ову делегацију и изнео опширно разлоге за укидање ових разреда. После изнешене контрааргументације, коју министар није прихватио, делегација је решила да захтев упути свим политичким клубовима да би се у скупштини покренуло ово питање. Чланак о овој делегацији завршава се констатацијом: Делегација је напустила министра „не толико незадовољна колико бесна...“ али тешећи се тиме што се може сматрати, да је у овом случају г. министар пао, ма да и даље остаје на министарску столицу“⁶⁸⁾

Одмах затим „Лесковачки гласник“ писао је: „Мин. Просвете на седници министарског савета од 11. ов. м. [11. XI 1925] поднео оставку на свој министарски положај, пошто се са његовим радом већина [Министара] није сложила и што су са свију страна упућени протести због оваквог рада Министарства“. У вези са тим он пише „Надамо се да ће његов следбеник поправити грешку учињену према Лесковцу“⁶⁹⁾

Све то остало је без резултата, пошто се тек следеће школске године 1926/27, решењем Министарства просвете отвара понова VII разред Реалке у Лесковцу⁷⁰⁾, а следеће, 1927/28 и VIII разред.

Зато у Лесковцу није било вишег течајног испита, велике матуре 1926. и 1927. године.

Средином фебруара 1926. избио је делимичан штрајк ученика IV разреда. Око 40 ученика није дошло на предавања „мотивишући свој поступак незадовољством против једног наставника“. „Како је

⁶⁴⁾ СН 24643/25

⁶⁵⁾ ЛГ 42, 17. X 1925.

⁶⁶⁾ Тада је објављено: „Ако је потребно општина пристаје да из својих средстава, буџетира исте разреде и да за исте набави квалификоване професоре“. — ЛГ 45, 7. X 1925

⁶⁷⁾ ЛГ 44, 31. X 1925.

⁶⁸⁾ ЛГ 45, 7. XI 1925.

⁶⁹⁾ ЛГ 46, 14. XI 1925.

⁷⁰⁾ СН 5783/26; ЛГ 36, 11. IX 1926

било опасности због потстрекача из чаршије да се зараза прошири и на друге разреде“ директор Реалке је распустио школу и тражио од Министарства просвете да хитно дође њихов инспектор да би истражио ствар и казнио кривце.⁷¹⁾

Овај штрајк избио је због једног уображеног наставника математике Реље Тасића, који је свечано прокламовао „Бог има пет, ја четири, а сви остали три, два и један“. Зато се велика група ученика предвођена Прногорцима из Јабланице отворено побунила, а један од њих, Боривоје Павличих дошао са револвером, решен да нападне наставника.⁷²⁾

Сачувани дневници три одељења IV разреда послати Министарству просвете, потврђују први део сећања аутора. Из њих се види да од 96 ученика тог разреда на крају I тромесечја:

50	ученика	имају	јединицу	из	математике					
34	„	„	двојку	„	„	која	је	била	прелазна	оцена
6	„	„	тројку	„	„					
6	„	„	су	неоцењени	„	„				

При томе се у сва три одељења четвртог разреда не појављује ни једна четворка или петица.

Из извештаја инспектора Министарства просвете Миладина Шеварлића, који је 15. II 1926. отпутовао у Лесковац, испитао случај и поднео свој извештај 8. III 1926. видимо да су поједини ученици — учесници штрајка изјављивали да су штрајковали „због тога што нам [овај наставник] даје слабе оцене и што бије моје другове“, да је сам Р. Тасић изјавио пред разредима да је ошамарио 4 ученика „који су били дрски и безобразни“.

Тада су искључени 5 ученика, 30-торица кажњени укором, а наставници Р. Тасић и А. Гавриловић, који га је подржавао, премештени из Лесковца.⁷³⁾

Ако погледамо ко је учествовао у овом штрајку, што се могло утврдити, пошто су дати подаци о свим кажњеним ученицима, видимо да су од 35 кажњених ученика само петорица били из самог Лесковца, да је највећи њихов број био из јабланичког среза, њих 17.

На почетку школске 1927/28 године одлуком министра просвете од 17. IX 1927. који је настојао да број пуних гимназија сведе на 80, као што је то чл. 118 финансијског закона тражио, укинут је у лесковачкој Реалци V разред⁷⁴⁾, што је практично значило да ће се постепено укинути сви виши разреди у овој школи.

⁷¹⁾ Телеграм директора од 13. II 1926. — АЈ 15742/II.

Непосредни повод штрајка било је искључење једног ученика, Драгутина Стојиљковића, који се дрско понашао према наставнику математике и био зато искључен из школе одлуком наставничког савета од 9. II 1926. „10. II 1926. неки ученици IVа, IVб и IVц разреда напустили су самовољно предавања из солидарности са искљученим учеником“. Школа није радила 12, 13. и 16. II 1926 „због опасности да се штрајк ученика не прошири и на друге разреде а према наређењу Просветног одељења нишке области бр. 303 од 15. II т. г.“ — Летопис лесковачке Реалке, 25.

⁷²⁾ Сећање аутора

⁷³⁾ СН 30912/II

⁷⁴⁾ СН 29316/27.

Против тога је устала лесковачка општина. Она је навела да се у V разред уписало ове године 105 ђака; да „Лесковац броји близу 20.000 становника и има јако развијену трговину и индустрију, зашто му треба школована омладина“; да „Лесковац има јачу популацију него ли и сам Ниш, јер има већи број ђака у основним школама него ли Ниш“; да он „прима ђаке из три највећа среза, лесковачког, власотиначког и јабланичког“; да „виша гимназија у Лесковцу постајала је од пре рата“; да „Лесковац сем те гимназије ништа више од државе нема“; „да су у много мањим местима од Лесковца остале целе гимназије, као што су: Врање, Крушевац, Куманово, Беране итд.“; „да су се уписана деца у V разред већ сместила по становима и набавила књиге и све потребе школске“ итд. и тражила да се у Лесковцу задржи V разред и виша реалка. „У крајњем случају молимо да нам се задржи V разред као приватан који ће издржавати грађани ове вароши.“⁷⁵⁾

Ове су интервенције биле успешне, пошто је V разред, а самим тим и виша реалка и даље остала у Лесковцу.

У фебруару 1928. на дужност директора лесковачке Реалке ступа В. Росић, који је дошао у Лесковац 10. II 1928. и остао на њој до лета 1940.⁷⁶⁾

У фебруару 1929. Реалка је добила од Месног одбора Црвеног крста велику апотеку **Црвеног крста**, са свим што је потребно за указивање прве помоћи.⁷⁷⁾

На крају школске 1928/29. године објављен је први послератни годишњи штампани извештај школе, који је од тада редовно објављиван до краја изучаваног периода закључно са школском 1940/41.

Предлог В. Росића, директора лесковачке Реалке, да се ова школа „чији је програм гимназије, а не реалке“ прогласи за гимназију „што у ствари и јесте“ — био је прихваћен у јесен 1929.⁷⁸⁾ Тиме се лесковачка реалка претвара по називу у реалну гимназију.

НАСТАВНИЦИ

Стручни ниво наставника

Стручни ниво и ширина културе доброг дела лесковачких наставника био је на приличној висини.

⁷⁵⁾ Представка Суда општине вароши Лесковца бр. 13244 од 20. IX 1927, — АЈ без броја.

У истом смислу интервенисало је и Удружење резервних официра и ратника у Лесковцу (преко Средишне управе овог удружења), наглашавајући да овакво решење погађа највише децу, чији су родитељи погинули у рату и децу наших сиромашних ратника“ и то из три наведена среза „где је окупација оставила највише пустоши“. Једновремено су најавили да родитељи ових ђака шаљу делегацију на челу са народним посланицима, који ће бити у Београду 22. IX 1927. Средишна управа удружења резервних официра и ратника, подржала је ову молбу. (СН 32249/27).

⁷⁶⁾ Постављен 16. XII 1927. Примопредаја дужности извршена 11. II 1928. ЛГ 6, 11. II 1928; СН 8680/28.

⁷⁷⁾ ЛГ 6, 16. II 1929.

⁷⁸⁾ Предлог В. Росића од 8. X 1929; На акту стоји: Написан указ 29. IX — СН 39418, 11. окт. 1929.

У почетном периоду (1920—1923) у лесковачкој Реалци делова-ли су између осталог: **Сима Милојевић**, који је на основу истражива-ња вршених у то време докторирао на теми **Лесковачка котлина са околином — геоморфолошки**, а касније постао професор Универзи-тета.

У сећањима Бака периода 1923. до лета 1929. посебно велики утисак оставила је настава Славка Вимполшека, Славке (Радосавље-вић) — Врбић, Милана Борђевића, Величка Живановића, Анатолија Красовског, Ивана Меанцића, Радивоја Ненадовића, Игора Павлова, Михајла Подољског, Ивана Рубчића, Богољуба Горуновића и др.⁷⁹⁾

Дефицит у квалификованим наставницима који је био врло ош-тар у првим поратним годинама попуњаван је додељивањем макси-малног броја допунских хонорарних часова постојећим наставници-ма али и запошљавањем несвршених студената. Тако нпр. 1921. и у лето 1922. постављен је низ студената који су положили на факултету само предмете под Ц (Александар Гавриловић, Радмила Бојовић — Алексић, Вера и Нада Милојевић⁸⁰⁾). Ови наставници, који су углав-ном предавали у нижим разредима, својски су се трудили да одгово-ре свом позиву.

Из једног документа датираног 24. VIII 1923. и задужења настав-ника на почетку школске године добијамо квалификациону структу-ру свих наставника лесковачке Реалке.

---

⁷⁹⁾ Напомињемо да је шест лесковачких професора тог периода било пре-мештено из лесковачке Реалке у Београд (Прво: 1. Милан Борђевић, 2. Ради-воје Ненадовић, 3. Ружица Борђевић и 4. Стеван Живковић; и 5. Милош Ди-митријевић; а касније, у периоду 1929—1940: 6. Величко Живановић, 7. Павле Аничић и 8. Радојка Цвијић, и то, прва двојица у чувену II београдску мушку гимназију, 3. у II женску, 4. у IV мушку, а 5. и 6. у Реалку. (СН 269/26, 9904/21, 19514/27, 6932, 17. V 1921, и Извештај за 1935/36; а 7. и 8. у III мушку и непотпуну мушку — Извештај за 1936/37 и 1934/35).

Уз то је суплент Михаило Подољски био премештен у Народну библиоте-ку у Београду. (СН 269/26).

По подацима из животописа А. Красовског видимо да је он маја 1927. био изабран за указног асистента за општу историју на Филозофском факултету у Скопљу, али референт за вишу наставу Министарства просвете то није пот-врдио.

Министар просвете одобрио је прелаз А. Красовског 18. X 1927. (СН 31.437), али је нешто касније, 9. XI 1927, повукао своју одлуку (СН 37.198 — Летопис Реалке, 49).

У време боравка у Лесковцу, у периоду до 1929, А. Красовски је сарађи-вао у Професорском гласнику, Летопису матице српске, **Старинару** итд. (СН 260/21).

Наставници овог периода Игор Павлов и Богољуб Горуновић постали су после другог светског рата наставници Више педагошке школе у Нишу.

⁸⁰⁾ СН 2545/23.

Таб. IX Квалификациона структура наставника лесковачке Реалке у септембру 1923.⁸¹⁾

Наставници научних предмета

1 група	дипломирали на филозофском факултету	8
2 група	апсолвирани на филозофском факултету	9
—	учитељица основне школе на раду у Реалци предаје математику у нижим разредима	1
—	свршио војну академију у Русији, предаје математику и нацртну геометрију	1
—	свршио Пољопривредни факултет и Војну академију у Русији и предаје географију	1
—	свештеници — наставници веронауке	2
—	лекар — наставник хигијене	1

Наставници вештина

—	4 разреда гимназије, сликарску школу у Београду, положио за учитеља вештина (Т. Грујић)	1
—	4 разреда гимназије, стручну школу Катарине Огњановић, положила за учитељицу вештина (Зорка Поповић)	1
—	Обртну школу у Загребу и Академију уметности у Прагу, положио за учитеља вештина (М. Врбић)	1
—	Свршио Правни факултет и курс црвеног певања на Петроградском конзерваторијуму (Ј. Татаркин)	1
—	Свршио 4 разреда Реалке и Стручну гимнастичку школу у Чехословачкој (Ф. Неједли)	1

Укупно 28

Дефицит у квалификованим наставницима попуњаван је и запошљавањем Руса емиграната.

Тако нпр. у периоду 1920 — 1925 у лесковачкој Реалци је радило 9 Руса. Од укупног броја наставника који су у то време били постављени или премештени у ову школу (70), представља 12,9%, тј. готово сваки осми наставник био је Рус — емигрант.

⁸¹⁾ СН 14268 и 18106/23.

Таб. X Наставници лесковачке Реалке руске народности (1919—1929)

Ред. бр.	Призиме и име	Постављен или премештен у Лесковац	Свршене школе главни извор до 1923. ⁸²⁾	Наставничко звање	Главни предмети које је предавао	Остао у лесковачкој Реалци — гимназији (укупно до 1941)
1	Татаркин Иван	11. XII 1920.	Правни факултет у Петрограду, курс црквеног певања на Петроградском конзерваторију	стални хонорарни наставник музике, касније привремени учитељ вештина	певање	9 г и 10 м
2	Онихимовски Павле	12. XI 1921.	Филозофски факултет у Кијеву, положио дипломски и професорски испит	контрактурални суплент	математика и јестественица	3 г и 11 м
3	Кабардинцев Василије	30. X 1922.	Војна академија у Петрограду	контрактурални суплент	нацртна геометрија, математика	11 м
4	Фурса Никола Григорович	8. XII 1922.	Пољопривредни факултет и Војна академија у Кијеву	стални хонорарни наставник	географија али је највећи део времена био без часова — одлуком директора, пошто не влада српскохрватским језиком	2 г и 10 м
5	Подолски Михајло	27. X 1924.	?	суплент	латински језик	1 г и 3 м
6	Павлов Игор	19. VIII 1925.	завршио наш факултет	уговорни суплент, касније суплент (1928)	физика и хемија	4 г и 5 м

⁸²⁾ СН 14268/23.

7	Непокупној Борис	28. IV 1926.	завршио Војну академију у Русији и Курс за мачевање и гимнастику у Ташкенту 1910, Главну школу за мачевање и гимнастику у Петрограду 1911. ⁸³⁾	контрактуални привремени учитељ вештина, касније привремени учитељ вештина (у марту 1931. положио испит за учитеља гимнастике у средњим школама ⁸⁴⁾ и учитељ вештина	гимнастика	14 г и 7 м
8	Красовски Анатолије	2. IX 1926.	завршио наш факултет	контрактуални суплент, касније суплент (1930) и професор (1931)	историја	5 г и 2 м
9	Долгов Владимир	8. IX 1926.	?	контрактуални привремени предметни учитељ	?	5 м

Напомињемо да се директор Гимназије Ј. Новитовић супротставио 15. XI 1921. да се „у крајевима где се рђаво говори не постављају Руси белоемигранти који не знају наш језик.“⁸⁵⁾

Насупрот квалитетним наставницима постојали су и изразито слаби наставници који нису имали квалификације за тај позив (нпр. Тасић Борђе, запослен у претходном периоду, који је предавао у нижим разредима); они су падали више пута на државном испиту; прелазили градиво читајући лекцију из уџбеника стављеног иза шешира и сл. Таквих наставника је било мало, а најчешће су предавали у нижим разредима. Слободно се може рећи, да је лесковачка Реалка, посебно у вишим разредима, тада располагала квалитетним наставничким кадром.

Структуру наставника нашли смо за првих 5 школских година — највероватније са краја ових школских година.⁸⁶⁾

⁸³⁾ СН 3737/31.

⁸⁴⁾ СН 18805/31.

⁸⁵⁾ СН 20202, 17. V 1921.

⁸⁶⁾ СН 13078/25. Две следеће године се не могу ни упоређивати, пошто је школске 1925/26. постојало само 6 разреда, а 1926/27. само 7 разреда.

Таб. XI Број наставника у Реалци 1920/21—1924/25. највероватније на крају школске године (без директора)

Школ-ска година	Дипломи- рали на фи- лозофском факултету			Мањак наставни- ка научних пред- мета покриван неквалификава- ним наставни- цима				Настав- ници вештина				Допунске струке			Од тога	
	проф.	суплент	свега	прив. предмет.	стални	хон. нас.	учитељи основ. школа	свега	учитељ вештина	приврем. учитељ	вештина свега	свештеници	лекари	свега	УКУПНО	мушких
1920/21.	4	4	8	4	3	—	7	4	—	4	2	1	3	22	16	6
1921/22.	4	5	9	4	1	1	6	2	2	4	2	1	3	22	18	4
1922/23.	5	6	11	5	2	1	8	3	2	5	2	1	3	27	20	7
1923/24.	4	7	11	6	1	—	7	3	2	5	2	1	3	26	20	6
1924/25.	6	5	11	6	1	—	7	3	2	5	2	1	3	26	20	6
просек 1920/21—1924/25.	4,6	5,4	10	5	1,6	0,4	7	3	1,6	4,6	2	1	3	24,6	18,8	5,8

Дакле, у првих пет година редовног рада лесковачке Реалке науч- ни предмети били су покривени квалификованим наставницима у про- секу са 58,8⁰%; а наставнице су биле заступљене у укупном броју на- ставника, у просеку са 23,6⁰%.

У вези акције Професорског удружења за повећање плата и од- луке управе тог удружења да средњошколски наставници поднесу оставке, 18 наставника лесковачке Реалке, на челу са њеним дирек- тором Ј. Новитовићем поднели су оставке од 15—21 маја 1923. Мини- стар просвете није уважио ове оставке.⁸⁷⁾

Ако упоредимо имена наставника који су поднели оставке са по- делом наставних предмета од 30 I 1923. ⁸⁸⁾ видимо да су оставке под- нели **сви професори, сви супленти**, као и сви стални и привремени предметни наставници и учитељи вештина сем групе белоемиграната (Павле Онихимовски, Василије Кабардинцев, Иван Татаркин и Ни- кола Григорович-Фурса), Чеха Франтишка Неједлија, привременог учитеља гимнастике и Јелене, жене Тодора Тонића, сталног хонорар- ног наставника.⁸⁹⁾

Напомињемо да су у овом временском раздобљу наставнице би- ле у изузетно тешком положају.

Наставницама лесковачке Реалке које су биле удате плата је

⁸⁷⁾ Најкарактеристичнији текстови таквих оставки СН 8695 — Ј. Новито- вића и 9201/23 — А. Стојковића.

⁸⁸⁾ СН 1697/23.

⁸⁹⁾ Напомињемо да су ову акцију са колективним подношењем оставки извели професори средњих школа, окупљени у Професорском друштву, групирани у 55 пододбора.

била преполовљена и код почетница „не износи више од 7 — 800 динара месечно“.⁹⁰

Професорска књижница

У школи је постојала професорска књижница оформљена од књига добијених на поклон од Министарства просвете и оних који су купљене од прихода школског биоскопа⁹¹). Наставници су обилно користили стручна, литерарна и филозофска дела из ове књижнице⁹²).

Почетак обнове ове професорске књижнице представљају 111 свезака 131 примерак књига ове упропаштене библиотеке које су прикупљене после рата. Уз то је набављено неколико нових дела.

Школске 1920/21. књижница је примала следеће часописе: Српски књижевни гласник, Мисао, Омладина, Здравље, Наша деца и Просветни гласник.⁹³)

По подацима изасланика Министарства просвете, са краја школске 1921/22. године, ова је „књижница у бедном стању. У инвентару књига 112 примерака. Књиге су различитог карактера, некомплетирани и распарене“.⁹⁴)

Крајем школске 1924/25, књижница је имала 212 дела „понајвише забавних књига, часописа, издања Академије наука и Српске књижевне задруге“.⁹⁵)

Незадовољни својим платама они су на састанку у Београду прихватили резолуцију коју су упутили Народној скупштини. У њој су тражили месечни додатак од 1000 динара, исплату ратне штете и др. и запретили оставкама ако се то не реши до 20. V 1923 (Време 485, 27. IV 1923).

Средином маја 1923, 1010 професора се изјаснило за оставку, 85 за оставку са ограничењима, а 167 су била против. На конференцији свих београдских професора, одржаној 13. V 1923, одлучено је да се свим пододборима пошаље циркуларно писмо и да сви чланови поднесу оставке 21. маја „мотивишући их тиме да са својим приходима не могу даље да живе“. „Без обзира на то да ли ће им Министарство уважити оставке или не професори ће држати предавања до 31. маја, тј. до дана до кога су примили плате, а 1. јуна напустиће службу“ (Време 502, 14. V 1923).

„Према телеграфским извештајима који су до синоћ стигли, већ су поднели оставке сви наставници у Лесковцу...“ (Време 510, 22. V 1923).

Оставке су поднели 952 наставника међу којима су били 52 директора. (Време 511 и 513, 23. и 25. V 1923.)

Министар није усвојио ове оставке.

Пошто је влада била спремила нов пројекат Закона о средњим школама који ће бити поднет Народној скупштини конференција делегата свих пододбора, одржана 31. V 1923. у Београду, решила је већином гласова (687:297): „Професори неће напустити дужност [1. VI 1923]. Ако влада не изврши своја обећања, професори ће 1. септембра понова поднети оставке“ (Време 518, 1. VI 1923.)

⁹⁰) ЛГ 27, 2. VII 1927.

⁹¹) Извештај за 1928/29.

⁹²) Више каснијих извештаја.

⁹³) СН 9904/21,33.

⁹⁴) СН 9377 од 30 VI 1922.

⁹⁵) СН 12622/25.

Крајем школске 1925/26. књижница је имала „295 бројева“, највише издања Академије наука⁹⁶⁾

У Требовањима кредита од стране Реалке, за крај школске 1927/28, налазимо годишњу претплату за Просветни гласник, Летопис матице српске, Вијенац, Мисао и Српски књижевни гласник⁹⁷⁾

Школске 1927/28. ова књижница је имала на крају године 383 дела, а школске 1928/29, 468 дела. Тада је примала часописе L'Europe nouvelle, Просветни гласник, Јадранска стража и Летопис матице српске.⁹⁸⁾

Књижничари ове библиотеке били су: 1920/21 — Величко Живановић; 1924/25 и 1925/26 — Радивој Ненадовић; 1926/27 — Јелисавета Крстић; а 1927/28 и 1928/29 Нада Милијевић.

НАСТАВА

Услови наставе

У почетку овог периода наставници нису успевали да пређу програм.

Школске 1920/21. настава је почела са закашњењем, тек 1. новембра 1920 (услед закаснелог доласка наставника, оправке зграде и сл.). Уз то су „ученици из скраћених школских течаја били по успеху уопште слаби“, — зато се тада прописано градиво из појединих предмета није ни могло прећи.⁹⁹⁾

Касније је настава почињала у првој половини септембра (између 8. и 16. IX — зависно од године), а завршавала се почетком јуна (између 6. и 13. VI — зависно од године).

Они који су полагали малу или велику матуру престајали су са радом нешто раније (између 30. V и 7. VI — зависно од године; понекад много раније, нпр. 14. V 1932; 15. V 1939).

Редовна настава ометана је и одласцима у цркву у бројне дане који су прослављани.

Уопште узевши читава настава се одвијала у одређеним верским оквирима. Баци су независно од убеђења својих родитеља (за децу) или њих самих (за одрасле) били присиљавани да присуствују верским обредима и да се причешћују.

На почетку школске године вршено је призивање Светог Духа чему „сви ученици морају присуствовати“¹⁰⁰⁾. Обавезно је било и присуство у цркви у одређене дане када су сви ученици са својим наставницима групно одлазили на верослушање. Тако нпр. школске 1928/29. ученици су одлазили у цркву и присуствовали богослужењу на рођендан престолонаследников (6. IX), на дан пробоја Солунског

⁹⁶⁾ СН 1007/26.

⁹⁷⁾ СН 5007/28.

⁹⁸⁾ Извештај за 1928/29.

⁹⁹⁾ СН 9904/21.

¹⁰⁰⁾ Наредба директора гимназије од 28. јуна 1929 — Извештај за 1928/29, 50).

фронта (15. IX) на дан Уједињења (1. XII); на дан кад су ученици причешћивани (2. XII); на рођендан краљев (18. XII); на св. Саву (27. I) богослужење је одржавано у гимназијској сали, на парастосе умрлим добротворима (15. II) и на дан новог причешћивања ученика (22. III)¹⁰¹). У све те дане школа није радила. Поред тога, свакодневна разредна настава почињала је и завршавала се молитвом коју је читао дежурни редар, а сви су ђаци за то време стајали.

Два пут у току школске године школа није радила више дана, тј. наставници и ђаци су имали школски распуст. Први распуст је био за божићне празнике (обично 15 — 20 дана); а други за ускршње празнике (обично 7 дана — али је било година кад је овај распуст дуже трајао, 1938 — 12 дана). Предавања није било ни онда кад су биле посебне прославе, нпр. Антиалкохолни дан, 22. IV 1923.¹⁰²); или Француски дан, 26. III 1925.¹⁰³)

Школска година је била подељена на три тромесечја. Прво тромесечје је трајало до божићнег распуста, друго до ускршњег распуста, а треће до краја школске године.¹⁰⁴). Касније се прво тромесечје завршавало 1. децембра, а друго 1. марта¹⁰⁵).

На крају тромесечја, после испитивања ученика од стране наставника утврђиване су оцене (на Наставничком већу). На крају првог и другог тромесечја оцене су уписиване у ђачке књижице (неке врсте легитимације издате од стране школе) у којима су постојале посебне рубрике за ову сврху. Разредни старешина је тражио да ђак покаже оцене родитељу а овај их потпише. Оцене из трећег тромесечја су биле у ствари оцене годишњег успеха, које су се после стицања позитивне оцене из свих предмета уписивале у школска сведочанства о завршном разреду.

Наставни предмети

Настава је обухватала 18 предмета који су били распоређени на такав начин да су поједини разреди имали 28 — 32 часова недељно.¹⁰⁶)

На основу уџбеника коришћених следеће школске године и сећања аутора видимо да су школске 1928/29. ђаци учили:

1. српски језик од I — VIII разреда, и то: граматiku (I—III); синтаксу (IV); теорију књижевности (V); српскохрватску књижевност [стару народну и дубровачку] (VI); историју српске књижевности (VII—VIII); историју словеначке књижевности (VIII) — укупно 34 часова.

2. математику од I—VIII разреда, и то: аритметику и геометрију (I—IV); планиметрију и алгебру (V); стереометрију и логаритме (VI); алгебра и геометрија [тригонометрија] и нацртна геометрија (VII); алгебра и нацртна геометрија (VIII); [школске 1929/30. наведена је и аналитика у VIII разреду] укупно 28 часова.

¹⁰²) СН 10553/23.

¹⁰³) СН 12622/25.

¹⁰⁴) Распис: СН 16801/3. X 1920.

¹⁰⁵) СН 18419/25. X 1921.

¹⁰⁶) На основу извештаја за 1928/29.

3. француски језик од II — VIII разреда — укупно 22 часа.
  4. историја од II — VIII разреда, и то: историја старог века (II и V); национална историја (III—IV и VIII); историја средњег века (VI); и историја новог века (VII). — укупно 21 час.
  5. географија од I — VI и VIII разреда, и то: физичка географија (I); ваневропски континенти (II); Европа (III); Балканско полуострво (IV); математичка географија (V); антропогеографија (VI); [а 1929/30: суседне, словенске и културне земље (VI)]; Краљевина Југославија (VIII) — укупно 17 часова.
  6. немачки језик од V — VIII разреда — укупно 16 часова.
  7. гимнастика од I — VIII разреда — укупно 16 часова.
  8. латински језик од V — VIII разреда — укупно 15 часова.
  9. цртање од I — VI разреда — укупно 13 часова.
  10. веронаука од I — VI разреда, и то: веронаука (I); хришћанска наука (II); катихизис (III); литургија (IV); историја цркве (V); догматика (VI); [1929/30 уведена је хришћанска етика (VII)]. — укупно 12 часова.
  11. физика у III и VII — VIII разреду — укупно 11 часова.
  12. природопис у I — II и V — VI разреду, и то: ботаника (I и V); зоологија (I — II и VI); наука о човеку (VI). — укупно 10 часова.
  13. женски рад од I—IV (само за девојчице) — укупно 8 часова
  14. хемија у IV разреду — укупно 4 часа.
  15. писање у I—II разреду — укупно 4 часа.
  16. певање у I—II разреду — укупно 4 часа.
  17. филозофска пропедвтика у VIII разреду, и то психологија и логика — укупно 2 часа.
  18. хигијена у IV разреду — укупно 2 часа.
- Укупан број часова 1928/29. године износио је 241, односно просечно по разреду око 30.

То је био солидан наставни програм комбинованог типа гимназије и реалке, са доста математике и физике, али са мало хемије и без механике; са доста часова из матерњег језика (граматика и синтакса у нижим разредима) али са наставом књижевности ограниченом на теорију књижевности и југословенску књижевност у вишим разредима; са једним живим језиком — француским кроз све разреде (без I) и са латинским језиком и другим живим језиком у вишим разредима. Недостатак овог програма је била његова преоптерећеност наставом веронауке.¹⁰⁷⁾

Ученици су оцењивани бројчано, од 1 до 5. Прелазне су биле оцене: 5 — одлично; 4 — врло добро и 3 — добро.

¹⁰⁷⁾ Напомињемо да је увођење гимнастике за све ученице изазвало одређене дилеме. Тако нпр. Ј. Новитовић пита министра просвете да ли и ученице виших разреда треба да раде гимнастику, да ли би било боље да оне вежбају одвојено од ученика.

У одговору на ово питање Министарство је потврдило да је гимнастика обавезна за све ученице, али да оне „треба да буду одвојене од ученика углавном већ и због тога што избор вежби за ученице има да одговара захтевима женске гимнастике које се у овом карактеру знатно разликује од мушке гимнастике“ и сл.

Од школске 1925/26. прелазна је била и оцена 2 — довољно. Она је уведена расписом од 16. VI 1925.¹⁰⁸⁾ Збирна оцена довољно јавља се последњи пут у Извештају за школску 1928/29. годину, а укинута је као прелазна оцена расписом од 17. I 1930.¹⁰⁹⁾ Поправни испити одржавани су у августу. Они су могли да се полажу из једног или из два предмета. Ко је имао више слабих оцена понављао је разред.

Гимназијски кабинети и збирке

Обнова гимназијских кабинета и збирки уништених од стране окупатора дуго је трајала.

Посебна комисија утврдила је 14. III 1920, да је од предратних збирки остало за:

географију: Андреов атлас; 1 карта Аустралије, 4 карте југословенских земаља, 1 глобус без ротационе осовине и 1 глобус неба;

математику: 4 геометријска тела од дрвета, 2 мерице од дрвета, и 2 тега (10 и 20 kg) од дрвета;

геологију: 100 минерала;

зоологију: 53 примерка костура, пуњених животиња и препарата у шпиритусу.

Нема ни једног предмета од збирке за историју, физику, хемију, телесно вежбање, музикалија и музичких инструмената¹¹⁰⁾

Зато је тражена помоћ од школа са територије бивше Аустро Угарске.

На овај апел одазвали су се: Мушка учитељска школа у Петрињи која је послала 13 справа за физику „на трајну употребу“; Мушка учитељска школа у Загребу која је послала 14 физикалних карата „за трајну употребу“¹¹¹⁾ и Реална гимназија у Цељу која је послала 4 сандука гипсаних орнамената за цртање.¹¹²⁾

Зато је директор Реалке слао Министарству просвете дугачке спискове училиа која су недостајала.¹¹³⁾

Тек у пролеће 1922. године стигла су бројна училиа за све збирке од немачких фирми из Берлина и Лајпцига — вероватно на рачун репарација — у вредности од 14857,30 марака.¹¹⁴⁾ Спискови училиа која недостају, тражена су „на рачун ратне оштете“ — репарација и у октобру 1923. У то време Реалка још увек није располагала најпо-

¹⁰⁸⁾ СН 11504/25.

¹⁰⁹⁾ СН 1276/30 — Просветни гласник 1930, 140.

¹¹⁰⁾ СН 3626, 19. III 1920.

¹¹¹⁾ СН 11182/20.

¹¹²⁾ Гласник професорског друштва 1921, 291.

Друге су школе испољиле прилично неразумевања. Тако нпр. Велика гимназија из Бјеловара није ништа дала до краја 1920. (СН 19973, 29. XII 1920.); а онда послала 5 хемијских справа, од којих 3 неисправне и практично неупотребљиве, и то „на привремену употребу“ (СН 4659, 31. III 1921); а Велика реалка у Карловцу послала је само три картонска модела за цртање (елипсе, хиперболе и параболе) и малу дрвену тространу пирамиду (СН 19973, 29. XII 1920).

¹¹³⁾ Нпр. СН 5958, 24. IV 1921; СН 5329, 6. IV 1922.

¹¹⁴⁾ СН 5809, 19. IV 1922.

требнијим апаратима и хемикалијама за физичко-хемијски кабинет, сликама из природописа, микроскопом и сл.¹¹⁵⁾

Задржимо се детаљније на стању појединих збирки и кабинета.

У свему је било девет збирки и кабинета који су пружали повољна средства за наставу, то су били:

1. Физичко-хемијска збирка

Физичко-хемијски кабинет располагао је апаратима, приборима и хемијским супстанцама потребним за експерименталну наставу физике и хемије. Био је смештен у посебној малој просторији на почетку десног крила приземља. Експерименти су вршени у разредима, где је доношено све што је било потребно за њихово остварење. Обе збирке, физичка и хемијска биле су за време окупације потпуно уништене. Школске 1920/21. године хемијска збирка је имала само 14 комада посуђа, 11 апарата и 7 реагенса; а физичка 27 апарата. Многи су били оштећени и неупотребљиви.¹¹⁶⁾

Овај кабинет располагао је чак и последње године овог периода училима испод норме предвиђене расписом Министарства просвете од 30. августа 1920.¹¹⁷⁾ Његови руководиоци били су: Милан Борђевић и Игор Павлов.

2. Зоолошко-ботаничка збирка

Зоолошко-ботаничка збирка обухватала је слике, моделе и препарате за зоологију и ботанику. Била је смештена у посебној малој просторији на почетку левог крила приземља. Објекти ове збирке доношени су у разреде за време наставе. Касније је кабинет добио и микроскоп на рачун репарација.¹¹⁸⁾

У самом почетку школске 1920/21. кабинет је имао 65 препарата, 2 људске лобање и 5 костура.¹¹⁹⁾

Крајем школске 1928/29. располагао је са: 140 слика, модела и препарата за ботанику и зоологију; 40 модела у гипсу и препарата у алкохолу; 22 костура птица.¹²⁰⁾

Руковаоци: Живојин Поповић, Софија Росић, Милица Стојковић.

3. Историјски кабинет

У првим годинама овог периода постојало је само неколико историјских карата које су средње школе добијале од Министарства просвете.

Школске 1924/25. руководилац ове мале збирке био је професор Радивој Ненадовић.¹²¹⁾

¹¹⁵⁾ СН 20934, 29. X 1923.

¹¹⁶⁾ СН 9904/21.

¹¹⁷⁾ Извештај за 1928/29.

¹¹⁸⁾ По сећању аутора.

¹¹⁹⁾ СН 9904/21.

¹²⁰⁾ Извештај за 1928/29.

¹²¹⁾ СН 9707/25.

Прави историјски кабинет — музеј био је створен напорима Анатолија Красовског и Ђачког историјског друштва почев од школске 1927/28. Ђачко историјско друштво прибавило је: 35 великих слика из културне историје; 20 албума слика из културне и политичке историје, етнографије и историје уметности: нумизматичку збирку античког (90 комада), средњовековног (33 комада) и нововековног новца (500 комада), збирку старог оружја, оруђа, украса, медаља и др; нешто историјске литературе; као и безброј исечака из новина и часописа.¹²³⁾

Руководилац: Анатолије Красовски.

4. Минералашка збирка

У Реалци је постојала и већа минералашка збирка, смештена у посебном орману са фијокама; и збирка модела за кристалогију. Постојале су и зидне карте за историјску геологију и вулканизам.

Смештена у кабинету за ботанику и зоологију она је служила наставнику геологије за приказивање у учионици.¹²⁴⁾

5. Географска збирка

Под овим именом водили су се збирка карата, два глобуса и нешто слика.

Школске 1920/21. овај је кабинет имао два глобуса, 6 карата и један ручни атлас. Он није имао етнографских учила.¹²⁵⁾

Школске 1928/29. располагао је са 29 карата и са једним исправним глобусом.¹²⁶⁾

Руководиоци: Радивој Ненадовић, Јован Шушулић.

6. Математичка збирка

То је била мала збирка дрвених помагала и модела за наставу математике.

Школске 1920/21. она је имала 8 тела од дрвета, 3 инструмента од картона за цртање кривих линија, 8 лењира и 3 шестара.¹²⁷⁾

При крају овог периода констатовано је:

„Кабинет је толико сиромашан да сем једног троугластог лењира, два права лењира, једног сломљеног шестара и неколико неупотребљивих геометријских тела нема ничега више.“¹²⁸⁾

Руководиоци: Далија Стојковић, Јован Стојановић, Петар Стојковић.

¹²³⁾ Извештај за 1928/29.

У службеном животопису А. Красовског стоји да је он „створио историјски кабинет — музеј“ — СН 260/31.

¹²⁴⁾ По сећању и извештају за 1929/30.

¹²⁵⁾ СН 9904/21.

¹²⁶⁾ Извештај за 1928/29.

¹²⁷⁾ СН 9904/21.

¹²⁸⁾ Извештај за 1928/29.

7. Збирка музичких инструмената

Збирка музичких инструмената набављена је у марту 1929. из државних средстава (сем баса). Она је обухватала 2 прим тамбуре, 1 секунду, 1 тенор брач, 1 баритон брач, 2 бугарије, 1 бас, 20 партитура наших композитора за мешовити и женски хор и 8 пултова.

Исте године, у марту 1929, приређена је забава у корист куповања клавира¹²⁹⁾ који је набављен касније.

Руководалац: Иван Татаркин.

8. Збирка за цртање

Збирка је била незнатног обима и располагала је само са гипсаним моделима.¹³⁰⁾

Школске 1920/21. она је имала 13 примерака грнчарије, а те је године добила из Реалне гимназије у Цељу 38 комада орнамената у гипсу и једну збирку прегледа (?).¹³¹⁾

Руководалац: Тодор Грујић.

9. Збирка справа за гимнастику

Од гимнастичких справа школа је имала, у посебној гимнастичкој сали: разбој, вратило, коња, алке, конопац за пењање и надвлачење, фудбалску лопту, пар тешких булића, 2 пара малих булића, 20 пари буздована, 36 палица, и потребне кожне душеке; као и покретне сталке за прескакање увис, који су изношени у двориште школе.¹³²⁾

Руководаци: Франтишек Неједли и Борис Непокупној.

Да би добили изванредан увид у укупну бројност учила дајемо делимичне разнородне податке о појединим њиховим врстама нађене у годишњим извештајима директора Реалке у несређеним материјалима Статистичког одсека Средње наставе.

врсте учила	1923/24.	1928/29.
За природопис		
слике	109	
препарирани животиње	76	
испуњене животиње		72
препарати у течности		39
препарати суви		125

¹²⁹⁾ Извештај за 1928/29.

¹³⁰⁾ По сећању аутора и извештају за 1928/29.

¹³¹⁾ СН 9904/21.

¹³²⁾ По сећању аутора допуњено статистичким извештајем за 1927/28. год.

за геологију и минералогiju		
слике зидне		7
слике стереоскопске		42
минерала	180	
за географију		
земљописне карте	32	
модели	2	
рељефи	—	1
за историју		
слика зидних	9	12
слика стереоскопских		24
за математику		
модели за метрички систем	20	
за физику		
апарати исправни	61	116
слика зидних		1
слика стереоскопских		5
за хемију		
апарати исправни		42
слика зидних		7
за цртање		
прегледи за цртање и краснопис	52	
модела правих		49
модела сентираних		3

У самом почетку све су збирке (сем гимнастичке) биле смештене у једној малој собици¹³³), касније су подељене између две мале и уске двоструке просторије, поред ауле. Касније је нарасла збирка физичко-хемијског кабинета смештена у велику просторију, у којој је раније била наставничка соба. Касније је историјска збирка добила просторију.¹³⁴)

На основу свих расположивих података слободно можемо рећи да је једино збирка справа за гимнастику омогућавала нормалну наставу из овог предмета.

Током година стање се је нешто побољшало у погледу географских карата, учила за природопис и физичко хемијског кабинета, а залагањем Бачког историјског друштва и у погледу наставних средстава за историју.

¹³³) СН 2089/21

¹³⁴) По сећању аутора

УЧЕНИЦИ РЕАЛКЕ ОД ЛЕТА 1920. ДО ЛЕТА 1929.

Ученици лесковачке Реалке углавном су долазили из основних школа самог Лесковца и три среза лесковачког краја, лесковачког, власотиначког и јабланичког (са Пустом Реком). То су били углавном Срби, али је било и прилично Црногораца из јабланичког краја. Пореклом ван тог краја била су само деца чиновника. Зато је било врло мало католика. По који Мојсијевац — Јеврејин је био из самог Лесковца. Из њега је био и по који Ром, који је напуштао школу још у нижим разредима. Још ређи били су Албанци из јабланичког краја.

За упис је тражено сведочанство о завршеном претходном разреду (сем у V разреду, за који је тражено сведочанство о завршеном нижем течајном испиту).

Што се тиче других услова за упис ученика треба истаћи да се од самог почетка тражила минимална старост од 10 година.¹³⁵⁾

Изгледа да је у послератним приликама било и других ограничења за упис ученика на редовно школовање: максимална старост, небрачност и сл.¹³⁶⁾

Расписом министра просвете Светозара Прибићевића СН 7302, од 22. VII 1920. понова је била уведена школарина.¹³⁷⁾

Бројност ученика

Како се кретао број уписаних ученика Реалке, по годинама и разредима, видимо из следеће табеле:¹³⁸⁾

Таб. XII Број уписаних ученика

Школска година	Р а з р е д и								Укупно	Број одељења	И з в о р и
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1920/21.	270	145	43	50	44	22	26	22	622	14	СН 9904/21
1921/22.	222	182	99	43	17	38	8	10	619	14	СН 10237/22
1922/23.	285	160	165	73	10	17	13	6	753	17	ВГ 18, 15. IX 1922— за раз СН 15249/24 — за тотал (разлика: 14)

¹³⁵⁾ Писац овог прилога, примљен на основу претходног знања у III разред основне школе, завршио је њен III и IV разред у школској 1919/20. години на полугодишњим течајевима. Са осам година није могао да се упише у Реалку, зато је за привремени упис тражио одобрење од Министарства просвете. Одговор бирократа овог Министарства на поднету молбу — одобрење за упис у I разред гимназије добио је после девет година, тек онда, када се после паузе од две године и уписао у Реалку школске 1922/23. године и стигао у њен VII разред. — Оригинал у збирци С. Димитријевића.

¹³⁶⁾ У току школске 1922/23. године један старији ученик са села био је удаљен из првог разреда, из одељења у коме се налазио аутор, пошто је био ожењен и имао двоје деце, што је прећутао приликом уписа.

¹³⁷⁾ Просветни гласник 1920, 55.

¹³⁸⁾ Броју уписаних ученика на почетку школске године додати су и ученици досељени и преведени из других школа у току године.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1923/24.	320	211	144	94	31	12	8	18	838	19	СН 1524/24
1924/25.	217	232	140	96	29	11	8	7	740	17	СН 13839/25
1925/26.	189	173	181	117	36	23	—	—	719	15	СН 269/26
1926/27.	144	148	154	150	70	28	26	—	720	16	СН 19514/27
1927/28.	121	113	134	134	109	66	23	19	719	16	Извештај директора Релке 481, 27. VI 1928.
1928/29.	99	90	103	104	105	84	47	22	654	15	Извештај директора Релке 1190, 28. IX 1929.
Укупно	1967	1454	1163	861	451	301	159	104	6384	142	—
Год. просек	218,6	161,6	129,2	95,7	50,1	33,4	17,7	11,6	709,3	15,8	—
Проц. удео по јединих разреда	30,8%	22,8%	18,2%	13,5%	7,1%	4,7%	2,5%	1,6%	100%	—	—

Број ученика био је врло неравномеран. На то су утицале како ратне године, тако исто и **нагло смањење ђака са сваким вишим разредом**, пошто се сиротиња није могла дуже школовати, те је напуштала учење пре завршавања школе, а то су чинила и деца добродостојних грађана, пошто лесковачка чаршија није много полагала на школовање.

Пошто је број наставника био ограничен дешавало се да Министарство просвете није дозвољавало увећање броја одељења. Тако нпр. оно није дозволило у септембру 1927. стварање три одељења у I и II разреду у којим је тада било 116 и 110 ученика¹³⁹⁾, нити у септембру 1928. поделу V разреда на три одељења, мада је у њему било 92 ученика¹⁴⁰⁾. Зато се не треба чудити да је школске 1927/28. године било одељења I разреда која су, кад су се уписали и дошљаци, имала 57 и 62 ученика, и одељења II разреда са 55 и 57 ученика¹⁴¹⁾. Преоптерећена одељења сусрећемо у току читавог овог периода. Тако нпр. школске 1920/21. сусрећемо одељење I разреда са 60 ученика и IV разреда са 50 ученика¹⁴²⁾, а школске 1927/28. одељења V разреда имала су 53 и 54 ученика¹⁴³⁾.

Министарство просвете одобрило је школске 1926/27. године поделу V разреда на два одељења, пошто је директор гимназије известио да у њему има 70 ученика и да „нема ни једне учионице, у којој би се могли да сместе сви [ови] ученици“, да се у тим условима не би могло радити са успехом и одржавати потребна дисциплина¹⁴⁴⁾.

¹³⁹⁾ СН 29901/27.

¹⁴⁰⁾ СН 34063/28.

¹⁴¹⁾ СН 36204/27.

¹⁴²⁾ СН 17715/20.

¹⁴³⁾ СН 36204/27.

¹⁴⁴⁾ СН 11887/26.

Таб. XIII **Опадање броја ученика у току школске године**

Школска година	Број уписаних и досељених ученика	Број ученика на крају школске године	Мање	Процентуално опадање броја ученика
1920/21.	622	546	76	12,2%
1921/22.	619	551	68	11,0%
1922/23.	753	606	147	19,5%
1923/24.	838	689	149	17,8%
1924/25.	740	601	139	18,8%
1925/26.	719	602	117	16,3%
1926/27.	720	622	98	13,6%
1927/28.	719	574	145	20,2%
1928/29.	654	574	80	12,2%
Укупно 1920/21 — 1928/29.	6.384	5.365	1,019	16,0%
Годишњи просек	709,3	596,1	113,2	—

Удео ученица у целокупном броју ученика

Школске 1920/21. ученице два прва разреда биле су у посебним одељењима, док су почев од III разреда биле заједно са мушкарцима.¹⁴⁵⁾ Касније су ова одељења била мешовита.

Таб. XIV **Број уписаних ученика и ученица доспелих из других школа**

Школска година									Ученице свих разреда	Укупан број свих ученика	Процентуални удео ученица у укупном броју свих ученика	Извор апсолутних бројки
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1920/21.	94	55	13	14	5	7	3	2	201	614	32,7%	СН 17715/21
1921/22.	50	53	41	14	6	3	3	—	170	619	27,5%	СН 10237/22
1922/23.	?	?	?	?	?				169	740	22,8%	СН 13078/25
1923/24.	80	32	41	23	17	—	5	—	198	838	23,6%	СН 15249/24
1924/25.	58	60	19	25	8	—	—	5	181	740	24,5%	СН 13839/25
1925/26.	53	38	53	16	9	7	—	—	176	719	24,5%	СН 269/26
1926/27.	33	38	38	33	10	7	4	—	163	720	22,6%	СН 19514/27
1927/28.	20	28	34	31	21	10	6	1	151	719	21,0%	Извештај директора Реалке 481, 27. VI 1928.

¹⁴⁵⁾ СН 17715/20.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1928/29.	19	14	29	20	15	13	8	5	123	654	18,8 ⁰ / ₀	Извештај директора Реалке 1190, 28. IX 1929.
Свега (по разредима без 1922/23)	407	318	268	176	91	53	29	13	1532	6363	24,1 ⁰ / ₀	
Укупан број ученика	1967	1454	1163	861	451	301	159	104	6384			
Процентуал- но учешће ученица у укупном броју ученика	20,7 ⁰ / ₀	21,9 ⁰ / ₀	23,0 ⁰ / ₀	20,4 ⁰ / ₀	22,2 ⁰ / ₀	17,6 ⁰ / ₀	18,2 ⁰ / ₀	12,5 ⁰ / ₀	24,1 ⁰ / ₀	100 ⁰ / ₀		

Удео женске деце у укупном броју уписаних ученика имао је тенденцију опадања. У периоду од 1920/21. до 1928/29. он је пао са 32,7 на 18,8⁰/₀, што значи да је у периоду нарастајуће аграрне, привредне и друштвене политичке кризе процентуално мањи број женске деце одлазио у средњу школу.

Погледајмо ученике који су остајали у Реалци до завршетка школске године.

Таб. XV Број ученика по полу на крају школске године¹⁴⁶⁾

Школска година	I		II		III		IV		V		VI		VII		VIII		I—VIII		Укуп- но м и ж	% удео женске деце у укуп. броју ученика
	м	ж	м	ж	м	ж	м	ж	м	ж	м	ж	м	ж	м	ж	м	ж		
1920/21.	163	83	79	52	29	10	21	18	35	3	12	4	16	—	19	2	374	172	546	31,9 ⁰ / ₀
1921/22.	145	41	125	51	53	34	24	12	9	6	34	2	3	2	10	—	403	148	551	26,9 ⁰ / ₀
1922/23.	194	38	104	30	99	30	36	27	11	—	7	7	19	2	1	1	471	135	606	22,3 ⁰ / ₀
1923/24.	199	67	143	22	85	37	56	20	12	12	10	—	3	5	18	—	526	163	689	23,7 ⁰ / ₀
1924/25.	111	42	153	54	97	17	53	23	19	8	5	6	7	—	1	—	446	155*	601	25,8 ⁰ / ₀
1925/26.	112	45	120	30	111	43	76	15	23	7	15	5	—	—	—	—	457	145	602	24,1 ⁰ / ₀
1926/27.	90	29	95	34	102	35	102	30	53	10	21	6	14	1	—	—	476	146	622	23,5 ⁰ / ₀
1927/28.	81	16	74	24	80	28	79	25	68	13	44	9	14	—	513	1	453	121	574	21,1 ⁰ / ₀
1928/29.	70	18	62	13	66	28	78	17	77	15	58	12	34	8	14	4	459	115	574	20,0 ⁰ / ₀
Свега	1165	379	955	310	722	262	525	192	307	74	206	51	110	23	76	8	4065	1300	5365	24,2 ⁰ / ₀
Укупно свих ученика	1544		1265		984		717		381		257		133		84		5365		—	—
Процен- туални удео ученица	24,5 ⁰ / ₀		24,5 ⁰ / ₀		26,6 ⁰ / ₀		26,8 ⁰ / ₀		19,4 ⁰ / ₀		19,8 ⁰ / ₀		17,3 ⁰ / ₀		9,5 ⁰ / ₀		24,2 ⁰ / ₀		—	—

¹⁴⁶⁾ СН 13078/25 — За првих 5 година; онда СН 269/26; Извештаји директора Реалке за 1927/28. и 1928/29. — из Одсека за просветну статистику

* недостају подаци о расподели 5 ученица по разредима 1924/25.

Процентуални удео женске деце у укупном броју ученика на крају школске године је нешто стабилнији него ли онај код уписаних ученика. То је дошло услед тога што су код женске деце отпадања од школе у току школске године била у последњих неколико година, процентуално мања него код мушке.

Социјална структура ученика

На основу расположивих статистичких података који се налазе у извештајима директора лесковачке Реалке упућеним министру просвете можемо да добијемо и извесне представке о социјалном пореклу ученика ове школе.¹⁴⁷⁾

Таб. XVI Структура свих ученика по занимању родитеља на крају школске године

Ред. бр.	Занимање родитеља	1920/21.	1921/22.	1922/23.	1923/24.	1924/25.	1925/26.	1926/27.	1927/28.	1928/29.	Збир	Процент учешћа
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1.	државни чиновници са официрима)	58	56	70	82	66	63	60	62	54	571	10,6%
2.	општински и приватни чиновници (*са адвокатима)	*8	23	28	24	40	*34	*24	27	26	234	4,4%
3.	наставници (са учитељима)	29	38	28	31	24	25	26	25	17	243	4,5%
4.	трговци (*са банкарима)	181	*142	*143	*156	*142	113	120	108	105	1210	22,6%
5.	свештеници	20	17	17	22	12	10	7	—	—	105	2,-%
5а.	групе 5 и 6 са осталим интелектуалцима								21	26	47	0,9%
6.	лекари и апотекари (*са инж. и адвокатима)	3	*4	*5	*6	*5	7	6	—	—	36	0,7%

¹⁴⁷⁾ Коришћење статистичких података који се налазе у извештајима директора Реалке отежано је наизменичним појављивањем појединих група података који се односе на уписане ученике са оним који су узети на крају године; уз то поједине рубрике мењају наслов и садржај.

Ова статистичка замешатељства успели смо да разрешимо. При томе нам је много користило:

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
7.	занатлије	80	83	78	105	82	104	84	77	32	725	13,5%
8.	земљорадници (*са сеоским бака- лима и меанџијама	69	*109	*180	*200	*176	*187	*202	*202	*212	1537	28,6%
9.	надничари (*радници)	14	*26	*26	*22	*10	6	9	*11	*11	135	2,5%
10.	остала занимања (*са групом послужи- теља, гостионичара и кафеџија)	59	21	*31	*41	*44	17	38	—	—	251	4,7%
11.	гостионичари и кафеџије	19	22	горе	горе	горе	26	35	35	35	172	3,2%
12.	послужитељи	6	10	горе	горе	горе	10	11	6	9	51	1,-%
13.	свега групе од 1—12	546	551	606	689	601	602	622	574	574	5365	100%

И з в о р и

СН 9904/21

СН 13078/25
(СН 10237/22)

СН 13078/25

СН 13078/25

СН 13078/25

СН 269/26

СН 19514/27

Извештај дирек-
тора 481/27. VI 1928.

Извештај дирек-
тора 1190/28. IX 1929.

I Што смо утврдивши укупне збирове за уписане учелике и број ученика на крају године добили сигуран ослонац за раздвајање статистика ове две групе;

II уз то смо нашли податке за 1921/22. обрађене на два начина;

Тако смо утврдили садржај рубрика под ред. бр.:

- у државне чиновнике улазе и официри,
- са општинским и приватним чиновницима у годинама означеним са * налазе се и адвокати,
- са трговцима у годинама означеним * налазе се и банкари.
- са лекарима и апотекарима у годинама означеним са * налазе се и инжењери и адвокати,
- надничари у годинама означеним са * означени су као радници,
- остала занимања у годинама означеним са * обухватају гостионичаре и кафеџије, и послужитеље;

III упоређењем података из два различита извора за школску 1920/21 (СН 9904/21) (које објављујемо) и СН 13078/25 (које не доносимо) видимо:

а) да су те године у подацима ушли у табелу општински чиновници израчунати у државне (смањење првих од 18 и повећање других од 17);

б) да се у првом извору појављује 69 земљорадника, а у другом 129, једновремено се у првом извору повећава број трговаца за 21 а збир осталих занимања (са кафеџијама и послужитељима) за 40. То показује да је у каснијим годинама добар део ученика који се воде као деца земљорадника обухватао и децу сеоских дућанџија и механџија.

Погледајмо како се ово питање постављало у односу на женску децу.

Таб. XVII Учешће ученица у групама структуре по занимању родитеља на крају школске године

Ред. бр.	Занимање родитеља	1920/21.	1921/22.	1922/23.	1923/24.	1924/25.	1925/26.	1926/27.	1927/28.	1928/29.	Укупно ученица	Укупно свих ученика	% учешћа ученица у укупном броју ученика	Удео појединих група у укупном
		3	4	5	6	7	8	9	10	11				
1.	државни чиновници	15	17	23	29	23	22	24	14	21	188	571	32,90%	14,5%
2.	општински и прив. чинов. (*са адвокатима)	9	11	10	8	16	*16	*8	12	7	97	234	41,5%	7,5%
3.	наставници (са учитељима)	11	6	10	12	11	13	8	9	5	85	243	35,--%	6,5%
4.	трговци (*са банкарима)	*42	*38	*32	39	*36	30	33	*32	*32	314	1210	26,--%	24,2%
5.	свештеници	3	8	9	11	4	4	2	—	—	41	105	39,0%	3,2%
5а.	групе 5 и 6 са осталим интелектуалцима								7	7	14	47	29,8%	1,1%
6.	лекари и апотекари (*са инж. и адвокатима)	*4	*2	*3	*4	*2	3	3	—	—	21	36	58,3%	1,6%
7.	занатлије	27	23	19	26	30	30	28	20	21	224	725	30,9%	17,2%
8.	земљорадници (*са сеоским бакалима и механијама)	18	*7	*9	*13	*9	*11	*12	*13	*9	101	1537	6,6%	7,8%
9.	надничари (*радници)	*9	*13	*12	*10	*6	2	2	*2	*1	57	135	42,2%	4,4%
10.	остала занимања	*34	7	*8	*11	*18	3	11	—	—	92	215	36,7%	7,1%
11.	гостионичари и кафешије	горе	4 горе	горе	горе	горе	7	10	10	10	41	172	23,8%	3,2%
12.	послужитељи	горе	5 горе	горе	горе	горе	4	5	2	3	19	51	37,3%	1,5%
13.	свега групе 1—12	172	148	135	163	155	145	146	121	115	1300	5365	24,3%	100%
14.	укупно свих ученика групе 1—12	546	551	606	689	601	602	622	574	574	5365	—	—	—

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
15.	процентуално учешће ученица и учешће ученица у укупном броју свих ученика	31,5%	26,9%	22,3%	23,7%	25,8%	24,1%	23,5%	21,1%	20,0%	24,3%			

Извори

СН 13078/25	СН 13078/25 (СН 10237/22)	СН 13078/25	СН 13078/25	СН 13078/25	СН 269/26	СН 19514/27	Извештај дирек- тора 481, 27. VI 1928.	Извештај дирек- тора 1190, 28. IX 1929.
-------------	------------------------------	-------------	-------------	-------------	-----------	-------------	---	--

Треба указати на велике промене које су настале у овој структури у односу на стање 1919/1920.

Најкарактеристичнија промена је **смањење** удела деце занатлија у целокупном броју ученика

1919/20	1920/29.
са 24,2%	на 13,5

и **повећање** удела деце земљорадника

са 12,6%	на 28,6%
----------	----------

У овом новом периоду (1920—1929) 43,7% свих ученика и 58,6% ученица био је буржоаско-бирокуратског порекла.

Удео деце земљорадника у укупном броју ученица износио је само 7,8%, што представља знатно смањење у односу на 1919/1920. када је он износио 12,6%.

Порекло ученика

Добар део ученика није био из самог Лесковца. Мада је директор лесковачке Реалке добио ове податке само од једног дела ученика кроз њих сагледавамо бројчани однос ученика чији су родитељи били у Лесковцу и оних који су становали у другим местима.

Таб. XVIII Број ученика по месту становања њихових родитеља школске 1927/28.¹⁴⁸⁾

Врсте ученика	мушки	женски	свега
1	2	3	4
Укупан број ученика на крају школске године	453	121	574
Од тога без података ове врсте	111	10	121

¹⁴⁸⁾ Извештај директора лесковачке Реалке бр. 481 од 27. VI 1928.

1	2	3	4
Од тога са подацима ове врсте	342	111	453
Од тога из Лесковца	224	86	310
Из других места	118	25	143
Удео ученика из других места у укупном броју ученика који је дао те податке	34,5%	22,5%	31,6%

Градска и сеоска деца

Укупан број градске и сеоске деце нашли смо само у једном статистичком извештају са краја школске 1924/25. године.¹⁴⁹⁾ На основу њега израдили смо две следеће табеле.

Таб. XIX Бројни однос градске и сеоске деце међу ученицима лесковачке Реалке на крају школске године

Крајем школске године	Градска деца	Сеоска деца	Укупно	Процентуални удео сеоске деце у укупном броју
1920/21.	345	201	546	36,8%
1921/22.	330	221	551	40,1%
1922/23.	347	259	606	42,7%
1923/24.	422	267	689	38,8%
1924/25.	365	236	601	39,3%
Укупно	1809	1184	2993	39,6%

Упркос тадашњег огромног удела сеоског становништва у укупном броју становника наше земље, удео сеоске деце у ученицима Реалке био је само око 40%, тј. од пет ученика Реалке само су два била са села.

У три лесковачка среза удео сеоског становништва у целокупном становништву износио је 1921—83,5% а 1931—82,9% и био преко два пута већи.¹⁵⁰⁾

¹⁴⁹⁾ СН 13078/25.

¹⁵⁰⁾ Израчунато на основу: Дефинитивног резултата пописа становништва од 31. јануара 1921, Београд, 1932; Увид од марта 1931, Београд, 1937.

Таб. XX Присутност женске деце међу ученицима из града и са села крајем школске године

Крајем школске године	Ученице из града		Ученице са села		Укупно женске деце	Процентуални удео деце са села у укупном броју женске деце
	њихова бројност	процентуални удео у укупном броју градске деце	њихова бројност	процентуални удео у укупном броју деце са села		
1920/21.	139	40,3%	33	16,4%	172	19,2%
1921/22.	129	39,1%	19	8,6%	148	12,8%
1922/23.	120	34,6%	15	5,8%	135	11,1%
1923/24.	133	31,5%	30	12,2%	163	18,4%
1924/25.	136	37,3%	19	8,1%	155	12,3%
Укупно	657	36,3%	116	9,8%	773	15,0%

Док је удео женске деце у укупном броју ученика из градова био нешто изнад 1/3; удео женске деце у укупном броју ученика са села био је око 1/10. Дакле, док је сваки трећи ученик из града била девојчица, то је била тек сваки десети ученик са села. Међу самим девојчицама на 6,5 ученица долазила је само једна ученица са села.

Известан број ученика — мушкараца долазио је свакодневно у школу из околних места пешице. Таквих је било само из оближњих села. (Тако нпр. годинама су два брата Јовановића, ученици нижих разреда гимназије, долазила из Братмиловца чак и по највећем снегу и киши, никад не изостајући са предавања.¹⁵¹⁾

У извештају директора лесковачке Реалке дају се бројчани подаци о таквим ученицима:

Таб. XXI Број ученика који су долазили пешице из околних места

Који долазе	школске 1927/28.			школске 1928/29.		
	ученици разреда			ученици разреда		
	I—IV	V—VIII	свега	I—IV	V—VIII	свега
са даљине до 3 км	—	1	1	4	2	6
са даљине преко 3 км	10	3	13	8	—	8
Извори: АЈ, Одсек за просветну статистику — извештаји директора Реалке	Бр. 481 од 27. VI 1928.			Бр. 1190 од 28. IX 1929.		

¹⁵¹⁾ Сећање аутора.

Посебан проблем представљали су ученици који су становали и хранили се приватно у самом Лесковцу.

На њих се углавном односи констатација коју налазимо у извештају директора Реалке са краја школске 1922/23: „Ученици се у већини ирационално хране, долазе без доручка и уопште без икаквог топлог напитка на предавања од 7 1/2 до 12 1/2 часова“.¹⁵²⁾

Многи од њих становали су и хранили се у градским сиротињским породицама плаћајући зато у новцу и храни коју су њихови родитељи доносили са села (брашно, маст, пасуљ и сл.), живећи животом градске сиротиње.

Велики број сиромашних сеоских дечака који су се школовали у лесковачкој Реалци радили су као послуга у појединим кућама да би обезбедили себи стан и храну.

Број ученика који је послуживао износио је:

на крају 1921/22	19	(СН 9377/22)
на крају 1922/23.	око 20	(СН 10553/23)
на крају 1923/24.	до 30	(СН 14957/24)
на крају 1925/26.	око 50	(СН 1007/26)

У прве три наведене године ове су бројке представљале 8,6; 7,7 и 11,2% свих ученика са села.

То значи да је готово сваки десети ђак са села радио као слуга.

Од 546 ученика на крају школске 1920/21. године, њих 40 (тј. 7,3%) су примали државно благодејање) од тога по разредима: 21; 7; 4; 2; 2; 3; —; и 1) — напомињемо да су то углавном били ратни сирочићи.

Узмемо ли у обзир да су других 76 били ослобођени од школарине, а њих 140 плаћали половину школарине, видимо да је укупно 256 ученика, тј. 46,9% свих ученика било сиромашног стања.¹⁵³⁾

Др Ж. Конфино је извршио анкету и дао драгоцене податке о стамбеним приликама лесковачких гимназијалаца на почетку школске 1926/27. године. Одговоре је добио од 611 ученика. Од њих су 349 становали са родитељима, а 262 (43%) су становали сами — били из других места, најчешће из околних села. Такви ђаци „обично су по четири у соби плаћајући најчешће 80 — 100 динара месечно кирије“ — по особи. Ако „имају и кост код својих газдарица“ „плаћају обично око 500 динара месечно“. Од анкетираних ученика становало је 142 (23%) у соби без патоса, а 365 (60%) у патосаној (укључујући и циглу). Остали нису одговорили на питање.

Од свих 611 анкетираних ученика становали су:

¹⁵²⁾ СН 9962/23.

У дворишту Гимназије заиста су стално продавани симити, кифле и погачице (Право на ову продају издавано је лицитацијом — ЛГ 37, 10. IX 1932) а исто тако и алва али су то користила само деца имућнијих родитеља, која су и без тога доручковала код куће.

¹⁵³⁾ СН 9904/21; за касније године немамо податке).

Таб. XXII Бројност лица са којима су ученици спавали у истој соби и постељи¹⁵⁴⁾

Бројност	у соби	у постељи
по 1	90 (14,7%)	343 (56,1%)
по 2	176 (28,8%)	234 (38,3%)
по 3	187 (30,6%)	11 (1,8%)
по 4	96 (15,7%)	1 (0,2%)
по 5	36 (5,9%)	—
по 6	6 (1%)	—
по 7	4 (0,7%)	—
није одговорило	(2,6%)	22 (3,6%)
Укупно	611 (100%)	611 (100%)

Од свих анкетираних бака имали су у својим собама кубатуру:

до 10 м ³	—	118 (19,3%)
од 11—20 м ³	—	239 (39,1%)
од 20—30 м ³	—	115 (18,8%)
преко тога	—	102 (16,7%)
нису дали одговор		37 (6,1%)
Укупно		611 (100%)

Изузетно велики број одраслих дечака, гимназијалаца, преко 246, који су били смештени у постељама са 2 и више лица (преко 40%); као и преко 118 гимназијалаца (преко 19%) који су имали у својим собама мање од 10 м³ ваздуха (уз то умањено њиховим телима, креветима и стварима); указује да је добар део гимназијалаца, посебно оних са села живео у врло тешким условима.

У једном осврту на такве сиромашне сеоске дечаке из тог периода пише: „Под каквим се условима школују наша сирота деца, нарочито она што дођу са села? Станују често по четири до пет у земљаној ниској соби са облепљеним прозорићем. Њихове постеље — не то нису постеље, то је беда, јад! — поређане једна до друге. У соби често нема фуруне, ако је има сломљена је — и — што је најчешће — она се ретко ложи јер нема дрва. Сами они јадно су одевени као што се јадно хране“¹⁵⁵⁾.

¹⁵⁴⁾ Ж. Конфино, Где и како станују баца лесковачке Реалке, ЛГ 47, 27, XI 1926.

¹⁵⁵⁾ Ј. Ј. [овановић], ЛГ 31, 4. VIII 1928.

Таб. XXIV Ученици разврстани по општем успеху

Школске године	одличних	врло добрих	добрих	довољних	укупно
1920/21.	27	82	122	—	331
1921/22.	33	117	192	—	342
1922/23.	38	133	167	—	338
1923/24.	40	98	191	—	329
1924/25.	37	89	188	—	314
1925/26.	21	40		294	355
1926/27.	26	37		309	372
1927/28.	18	34	99	115	266
1928/29.	14	36	104	4	248
Укупно	254	666		1875	2795
Просек	28,2	74		208,3	310,6
Процентуални удео појединих група	9,1%	23,8		67,1	100%

То значи да од свих ученика који су завршили разред у времену од лета 1920. до лета 1929. о нормалном року било је:

9% одличних,

24% врло добрих,

67% добрих и довољних.

Све ове бројке показују да су ученици лесковачке Реалке били строго оцењивани. Зато је мали њихов број успевао да заврши IV односно VIII разред, а онда положи малу, односно велику матуру, тј. заврши нижу, односно вишу Реалку.

Стварни број понављача

Стварни број понављача био је много већи.

Да би се рђави ђаци уклонили из школе, где су ометали нормалну наставу, Наставнички савет је на основу чл. 42. Закона о средњим школама искључивао на крају другог тромесечја овакве несремне и неуредне ученике који су онда имали право да приватно полажу разредни испит на крају школске године. Док су ђаци из богатих породица могли да узимају приватне часове и положи овај испит, сиромашни ученици, углавном сељачка деца, били су принуђени да понављају разред, заједно са онима који су постали понављачи на крају школске године. Зато су наставници почели да смањују искључења по овом основу.

Практично, ретко је неко од таквих искључених ученика по чл. 42, успевао да положи испит на крају школске године.

Године 1929. ни један од петорице таквих ученика који су изишли на испит у јуну месецу, није успео да га положи.¹⁵⁶⁾

¹⁵⁶⁾ Извештај за 1928/29, 49.

Успех ученика

Да би сагледали апсолутну и релативну бројност ученика који су завршавали, полагали поправне испите и понављали разред, разврстајмо ученике који су се затекли у школи на крају школске године по тим критеријумима.

Таб. XXIII Успех ученика свих разреда

На крају школске године	Свршили разред	Полажу поправни испит	Понављају разред	Губе право на редовно школовање	Неоцењени	Укупно на крају школске године
1920/21.	231	231	80	4	—	546
1921/22.	342	175	29	5	—	551
1922/23.	338	186	79	3	—	606
1923/24.	329	260	95	5	—	689
1924/25.	314	228	58	1	—	601
1925/26.	355	199	47	1	—	602
1926/27.	372	209	40	1	—	622
1927/28.	266	242	61	2	3	574
1928/29.	248	224	94	5	3	574
Укупно	2795	1954	583	27	6	5635
Просечно годишње	310,6	217,1	64,8	3	0,7	596,1
Процентуални удео појединих група	52,1%	36,4%	10,9%	0,5	0,1	100%

Дакле, код свих ученика који су се школовали на крају школске године у периоду 1920—1929. разред су успешно завршавали у нормалном редовном року, само 41,7—62,1% ученика (у просеку 52,1%); док су полагали поправни испит из појединих предмета 30,7—42,3% (у просеку 36,4%); понављали разред 5,3—16,4% (у просеку 10,9%), а губили право на школовање 0,2—0,9% (у просеку 0,5%).

Разредни поправни испити одржавани су крајем августа.

Од ученика који су завршили разред у редовном року било је:

Таб. XXV Укупан број понављача¹⁵⁷⁾

Школска година	Ученици искључени по чл. 42. на крају II тромесечја због слабог успеха	Од тога положили приватно испит у јуну	Ученици искључени по чл. 42. који нису полагали приватни испит или су пали на њему	Понављачи са краја године	Укупан број понављача
1920/21.	7	1	6	80	86
1921/22.	14	1	13	29	42
1922/23.	?	?	?	(79)	?
1923/24.	32	0	32	95	127
1924/25.	55	2	53	58	111
1925/26.	27	0	27	47	74
1926/27.	30	2	28	40	68
1927/28.	58	2	56	61	117
1928/29.	16	0	16	94	110
Укупно (без 1922/23)	239	8	231	504	735
Просечно годишње	29,9	1	28,9	63	91,9

На крају школске године, на Видов дан (28. VI), на свечаности када су саопштавани резултати, у великој сали школе пред Ђацима, наставницима и родитељима, ученици који су завршили I до VII разред са одличним или врло добрим успехом добијали су од школе на поклон књиге (белетристику, поједина годишта часописа и научне радове) у којима је тај успех био уписан и оверен печатом школе и потписима директора и разредног старешине.

Већ 28. јуна 1921. године дељене су наградне књиге, набављене из добровољних прилога.¹⁵⁸⁾

То је било омогућено добровољним прилозима у новцу и књигама, објављеним преко „Лесковачког гласника“, у периоду 1923—1929, без којих лесковачка Реалка не би могла да награђује књигама одличне и врло добре ученике примерног владања.¹⁵⁹⁾

Чак су и поједини наставници давали најбољим ученицима личне поклоне у књигама, што је оверавано на исти начин.

МАЛА И ВЕЛИКА МАТУРА

На крају ниже, четвороразредне гимназије или Реалке и на крају више осмогодишње гимназије или реалке полагао се посебан испит — матура.¹⁶⁰⁾

¹⁵⁷⁾Извештај директора за поједине школске године — Статистички формулар; ЛГ 25, 29. VI 1929.

¹⁵⁸⁾ СН 9904/21.

¹⁵⁹⁾ ЛГ 27, 10. VII 1926.

¹⁶⁰⁾ Како је мали број Ђака доспевао до мале и велике матуре видимо из података да је у јуну 1923. малу матуру полагало у Лесковцу само 32 лица, а велику само 3, од којих је само једно положило. (Врањски гласник 13, 1. VII 1923.

Мала матура

Нижи течајни испит, тзв. мала матура полагаала се после завршеног четвртог разреда средње школе. Положена мала матура била је услов за упис у V разред и неке друге средње школе (учитељска, богословија и сл.)

Она је била уведена школске 1920/21. године.¹⁶¹⁾ Полагала се писмено (српски језик, француски језик и математика) и усмено (поред наведена три предмета још национална историја и географија Југославије).

Баци са одличним и врло добрим успехом у IV разреду ослобођени су полагања мале матуре.

Школске 1925/26. нижи течајни испит — мала матура била је укинута. То је учињено на основу чл. 87 Финансијског закона за 1926/27, расписом од 15. IV 1926.¹⁶²⁾

Осврнимо се на ученике који су полагали малу матуру, односно завршили нижу реалку од 1921—1929. године.

Таб. XXVI Број ученика који су положили нижи течајни испит (малу матуру)¹⁶³⁾

Година	Број кандидата у редовном року	Ослобођени усмених испита	Положили у редовном року (без ослобођених)	Укупно завршило
1921.	13	—	12	12
1922.	15	—	7	7
1923.	36	?	32 (са ослобођеним)	32
1924.	39	4	30	34
1925.	38	6	30	36
1926. (заостали)	1	—	1	1
Укупно 1921—1926.	142	10	112	122

На нижи течајни испит пријављивало се просечно у јунском року 28,4 кандидата. Од тога је успело да стекне малу матуру просечно 24,4 ученика.

¹⁶¹⁾ СН 9904/21.

¹⁶²⁾ II 44169/26 — Просветни гласник 1926, 113.

Напомињемо да су ученици који су полагали овај испит 1926. пали на њему пре његовог укидања.

¹⁶³⁾ Податке о броју ученика који су завршили нижи течајни испит у септембру нисмо могли да нађемо.

Сви остали подаци узети су из годишњих извештаја директора Реалке, сем података за 1923. које смо нашли у Врањском гласнику 13, 1. VII 1923.

У време кад је мала матура била укинута завршили су IV разред, тј. нижу реалку:

Година	јунски рок	септембарски рок	Свега
1926.	70	18	88
1927.	86	?	86
1928.	43	?	43
1929.	22	26	46
Укупно	221	44	268
Просечно	55,2	11	66,2

Упоредимо ли просечан број ученика који је завршавао нижу реалку у јунском року у времену када се полагала мала матура (1921—1925) са периодом када ње није било (1926—1929) видимо, да је у овим новим условима нижу реалку завршавало више но двоструки број бака (24,4 : 55,2).

Дакле, на основу расположивих, али непотпуних података (пошто недостају подаци о августовско-септембарском року (видимо да је у периоду од 9 година (1921—1929) завршило нижу реалку у Лесковцу 390 ученика, тј. просечно годишње 43,3 ученика.

Завршавање ниже реалке било је за многе ученике прекретница у животу пошто се тада одлазило у специјализоване средње школе.

Колико је ученика одлазило из реалке пре њеног завршетка (велике матуре) у стручне школе видимо из анкете коју је извршио директор лесковачке реалке у последње две године овог временског периода.

На питање директора Реалке о намерама ученика за њихово даље школовање добијени су следећи одговори на крају 1927/28. и 1928/29. скупа узете.

Таб. XXVII Намере ученика о даљем школовању 1928. и 1929. године¹⁶⁴⁾

Ученици који су завршили	Настављају гим-назију	учитељску школу	богословију	трговачку акаде-мију	поморску школу	техничку школу	војну академију	Напуштају даље школовање	Укупно
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
IV — мушкарци	78	25	17	8	—	2	—	3	133
— девојчице	17	12	—	1	—	—	—	3	33
— укупно	95	37	17	9	—	2	—	6	166

¹⁶⁴⁾ Извештај директора лесковачке Реалке 481 од 27. VI 1928. и 1190 од 28. IX 1929. — АЈ, Одсек просветне статистике.

Колону укупно за VI и VIII разред попунили смо бројем ученика на крају школске године.

Напомињемо да напред наведени подаци не обухватају железничарску школу, а одлазило се у Војну академију и после матуре.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Процентуални удео појединих група		57,2%	22,3%	10,2%	5,4%	—	1,2%	—	3,6%	100%
VI мушкарци	—	—	—	—	—	—	—	32	—	102
VII мушкарци	—	—	—	—	—	—	—	11	—	48
Укупно	—	—	—	—	—	—	—	43	—	150
Процентуални удео ове групе у укупном броју ученика тих разреда								28,7%		100%

Погледајмо како су ученици који су завршили VIII разред пролазили на вишем течајном испиту — матури.

Велика матура

Виши течајни испит, тзв. велика матура, полагала се после завршеног осмог разреда средње школе. Положена велика матура био је услов за упис на факултет и више школе.

Мада је постојала и пре рата, она се први пут полагала у Лесковцу 1921. године, кад је завршен VIII разред, који је Лесковац добио тек те школске године.¹⁶⁵⁾

У почетку 1920/21, велика матура се полагала писмено (српски језик, француски или немачки језик — по избору и математика) и усмено (поред наведена три предмета народна историја са географијом домовине¹⁶⁶⁾ — све по програму за више разреде гимназије.

Од школске 1921/22. полагао се писмени испит из нацртне географије а усмени и из физике и хемије.¹⁶⁷⁾

Од школске 1924/25. полагао се писмени испит из српског језика, живог језика, математике и латинског језика (наместо нацртне геометрије), а усмени поред наведених предмета из историје са географијом, физике са хемијом, јестаственице и филозофске препедвентике.¹⁶⁸⁾

Одлични и врло добри ученици који су положили писмене испите са одличним и врло добрим оценама ослобађани су усмених испита.¹⁶⁹⁾

Поправни матурски испити полагани су у септембру. Онај ученик који је пао на писменом испиту из српскохрватског језика, или из више од два предмета, могао је да полаже матуру тек кроз годину дана (одбијен на годину дана са писмених испита, одбијен на годину дана).¹⁷⁰⁾

¹⁶⁵⁾ СН 9904/21.

¹⁶⁶⁾ СН 9517/21.

¹⁶⁷⁾ СН 10237/22; СН 13078/25.

¹⁶⁸⁾ СН 14378/25.

¹⁶⁹⁾ СН 9517/21.

¹⁷⁰⁾ Закључак учињен посредно на основу извештаја о резултатима матурских испита.

Редовно полагање вишег течајног испита — велике матуре било је у јуну, пре Видов-дана (28. VI). Матура се полагала пред комисијом наставника којој је председавао специјални изасланик Министарства просвете.

Таб. XXVIII **Изасланици Министарства просвете и директори лесковачке Реалке — председници матурске испитне комисије и теме писменог матурског задатка из српскохрватског језика**

Година	Изасланик Министарства просвете или директор Реалке као председник испитне комисије	Тема из српскохрватског језика
1	2	3
VI 1921.	Милан Карић, инспектор Министарства просвете	Дужности омладине после уједињења нашег троименог народа
IX 1921.	Јеротије Новитовић, директор лесковачке Реалке	Краљу ослободиоцу
I 1922.	Јеротије Новитовић, директор лесковачке Реалке	(Није било писменог из српскохрватског језика)
VI 1922.	Милан Дукић, професор Друге београдске гимназије	У тешким искушењима највише се види вредност једног народа
IX 1922.	Јеротије Новитовић, директор лесковачке Реалке	Леност је мати свих порока
VI 1923.	Милан К. Петковић, инспектор Министарства просвете	Књиге су свет у коме се може не само живети већ и уживати
IX 1923.	Јеротије Новитовић, директор лесковачке Реалке	Улога омладине на културном и просветном подизању нашег народа
I 1924.	Јеротије Новитовић, директор лесковачке Реалке	(Није било писменог из српскохрватског језика)
VI 1924.	др Миодраг Ибровац, ванредни професор Универзитета	Бој се оног ко је вико без голема мријет јада (Мажуранић)
IX 1924.	Михајло Марковић, директор лесковачке Реалке	Политичке прилике и књижевност
I 1925.	Михајло Марковић, директор лесковачке Реалке	Тежње и мисли свршеног матуранта

1	2	3
VI 1925.	др Милоје Стојиљковић, ванредни професор Универзитета	Улога и значај школе у животу
IX 1925.	Михајло Марковић, директор лесковачке Реалке	Књига је добар пријатељ
VI 1928.	Владислав Росић, директор лесковачке Реалке	Младост без идеала слаба је нада своме народу
IX 1928.	Владислав Росић, директор лесковачке Реалке	Који позив мислим изабрати и зашто
I 1929.	Владислав Росић, директор лесковачке Реалке	(Није било писменог из српскохрватског језика)
VI 1929.	Урош Џонић, управник Универзитетске библиотеке	Рад и улога школованог човека у народу
IX 1929.	Владислав Росић, директор лесковачке Реалке	Идеали су украс младости

Погледајмо колико се кандидата јављало за полагање матуре и колико је од њих успело у томе.

Таб. XXIX Број кандидата на матури и постигнути резултати¹⁷¹⁾

Време матуре	Ослобође- но усмених испита	Укупно призна- та зре- лост	Одбије- но на 3 месеца	Одбије- но на го- дину дана	Одуста- ло од испита	Свега канди- дата
VI 1921.	4	7	4	2	—	13
IX 1921.	—	5	2	6	—	13
I 1922.	—	2	—	—	—	2
VI 1922.	—	7	3	2	3	15
IX 1922.	—	3	—	4	—	7
I 1923.	—	—	—	—	—	—
VI 1923.	1	1	1	1	—	3
IX 1923.	—	2	1	3	—	6
I 1924.	—	1	—	—	—	1
VI 1924.	1	4	5	3	—	12
IX 1924.	—	7	2	3	—	12
I 1925.	—	2	—	—	—	2
VI 1925.	—	3	4	—	—	7
IX 1925.	—	4	—	1	—	5
VI 1928.	2	7	2	—	—	9
IX 1928.	—	4	1	—	—	5
I 1929.	—	1	—	—	—	1
VI 1929.	—	6	4	—	—	10
IX 1929.	—	8	4	—	—	9
Укупно 1921—1929.	8	74	30	25	3	132
Годишњи просек	1,1	10,6	4,3	3,6	0,4	18,9
Процентуални удео појединих група	6,1%	56,1%	22,7%	18,9%	2,3%	100%

¹⁷¹⁾ Подаци узети из званичних записника и главног протокола вишег те-чајног испита — који су нађени пре кратког времена и налазе се у лесковач-кој Гимназији.

1	2	3
VI 1925.	др Милоје Стојиљковић, ванредни професор Универзитета	Улога и значај школе у животу
IX 1925.	Михајло Марковић, директор лесковачке Реалке	Књига је добар пријатељ
VI 1928.	Владислав Росић, директор лесковачке Реалке	Младост без идеала слаба је нада своме народу
IX 1928.	Владислав Росић, директор лесковачке Реалке	Који позив мислим изабрати и зашто
I 1929.	Владислав Росић, директор лесковачке Реалке	(Није било писменог из српскохрватског језика)
VI 1929.	Урош Џонић, управник Универзитетске библиотеке	Рад и улога школованог човека у народу
IX 1929.	Владислав Росић, директор лесковачке Реалке	Идеали су украс младости

Погледајмо колико се кандидата јављало за полагање матуре и колико је од њих успело у томе.

Таб. XXIX Број кандидата на матури и постигнути резултати¹⁷¹⁾

Време матуре	Ослобође- но усмених испита	Укупно призна- та зре- лост	Одбије- но на 3 месеца	Одбије- но на го- дину дана	Одуста- ло од испита	Свега канди- дата
VI 1921.	4	7	4	2	—	13
IX 1921.	—	5	2	6	—	13
I 1922.	—	2	—	—	—	2
VI 1922.	—	7	3	2	3	15
IX 1922.	—	3	—	4	—	7
I 1923.	—	—	—	—	—	—
VI 1923.	1	1	1	1	—	3
IX 1923.	—	2	1	3	—	6
I 1924.	—	1	—	—	—	1
VI 1924.	1	4	5	3	—	12
IX 1924.	—	7	2	3	—	12
I 1925.	—	2	—	—	—	2
VI 1925.	—	3	4	—	—	7
IX 1925.	—	4	—	1	—	5
VI 1928.	2	7	2	—	—	9
IX 1928.	—	4	1	—	—	5
I 1929.	—	1	—	—	—	1
VI 1929.	—	6	4	—	—	10
IX 1929.	—	8	4	—	—	9
Укупно 1921—1929.	8	74	30	25	3	132
Годишњи просек	1,1	10,6	4,3	3,6	0,4	18,9
Процентуални удео појединих група	6,1%	56,1%	22,7%	18,9%	2,3%	100%

¹⁷¹⁾ Подаци узети из званичних записника и главног протокола вишег те-чајног испита — који су нађени пре кратког времена и налазе се у лесковач-кој Гимназији.

Уз то су наставници и ученици развијали и значајну ваншколску друштвену активност, којом се исто тако морамо позабавити.¹⁷³⁾

У раду на допунском културном уздизању ученика главну улогу су имала предавања намењена свим ученицима.

Предавања за све ученике

Поједини наставници и школски лекар држали су повремено и предавања за ученике целе школе. На тај је начин у оквиру Реалке функционисала нека врста интерног Бачког народног универзитета, чија је посета била обавезна за све баке. Прва три таква предавања одржавана су по наређењу Министарства просвете још 1921. године.¹⁷⁴⁾

На овом Бачком народном универзитету одржана су следећа предавања:

Таб. XXXI Предавања одржана за све ученике

Предавач	Датум	Тема
1	2	3
?	8. II 1921.	О животу и раду Вука Караџића
?	17. II 1921.	О великом српском пријатељу професору париске Сорбоне — Бенију
Јеротије Новитовић	21. III 1921.	О животу и раду војводе Живојина Мишића
Рубчић Иван	25. X 1924.	О животу и раду Хенриха Сјенкијевића
?	6. XI 1924.	О књижевном раду Бранислава Нушића
Хаџи Митић Димитрије	27. I 1925.	О историјским правцима у филозофији
Тасић Реља	26. III 1925.	О српским ученицима у Француској за време светског рата 1914—1918.
Николић Др Спира	23. V 1925.	О туберкулози
Крстић Јелисавета	21. IX 1925.	О П. П. Његошу (за више разреде)
Палић Марко	10. X 1925.	О Корушкој и Корушким Словенцима
Крстић Јелисавета	19. X 1925.	О Бури Даничићу (за више разреде)
Крстић Јелисавета	14. XII 1925.	О Јанку Веселиновићу
Крстић Јелисавета	20. XII 1925.	О значају писмености
Крстић Јелисавета	21. XII 1925.	О Прешерну и Сломшкеу
Ненадовић Радивој	22. XII 1925.	О хиљадугодишњици хрватског краљевства
Николић-Расински Милорад, књижевник	2. III 1926.	О лепотама нашег језика и модерној рецитацији
Главаћ Златко, слепац из Сушака	29. III 1926.	О културном развићу слепих
Стојановић Јован	8. IV 1926.	О Николи Тесли
Панцер Еуген	9. IV 1926.	Литерарни рецитовни час
Ненадовић Радивој	10. V 1926.	О животу и раду Св. Саве
Ненадовић Радивој	8. VI 1926.	О значају и задатку Црвеног Крста
Татаркин Иван	8. VI 1926.	О алкохологији
Миличић Бира	15. IX 1926.	О кајмакчаланској битци
Макс Др А.	16. X 1926.	О јачини воље и њеном утицају на разне друге личности (са експериментима из сугестије ауто-сугестије и хипнозе)

¹⁷⁴⁾ СН 9904/21.

Дакле, у периоду од седам година матурирало је у лесковачкој Реалци само 74 ученика — у просеку 10,6 годишње. Само је 8 ученика — у просеку 1,1 годишње било ослобођено усмених годишњих испита. Од пријављених кандидата 43,9⁰% падало је на матури, било упућивано на поправне испите или било одбијено на годину дана.¹⁷²⁾

Пошто за ове године немамо имена ученика који су били одлични и врло добри у VIII разреду дајемо само **списак матураната који су ослобођени усмених матурских испита:**

Таб. XXX Матуранти ослобођени матурских испита:

Школске године	Имена	извор
1920/21.	1. Владимир Поп Коцић 2. Десимир Тасић (Влајчић) 3. Нисим Алхалел 4. Тихомир Спасеновић	СН 9517/21
1921/22.	—	СН 9459/22
1922/23.	1. Костадин Трандафиловић	СН 10553/23; Главни матурски протокол лесковачке Реалке
1923/24.	1. Љубомир Бегдановић	СН 15249/24
1924/25.	—	СН 12622/25
1927/28.	1. Василије Митић 2. Синиша Тодоровић	СН 21909/28
1928/29.	—	Извештај за 1828/29.*

ДРУШТВЕНА АКТИВНОСТ НАСТАВНИКА И БАКА У САМОЈ ГИМНАЗИЈИ

Поред својих непосредних педагошких задатака, остварења наставног плана, наставници лесковачке Реалке развијали су и значајну допунску друштвену активност.

Основна наставничка допунска друштвена активност била је везана за саму школу и њене ученике и остваривана је у заједници са њима.

Она се испољавала:

1. у активностима наставника намењеним културном уздизању и помагању ученика и сарадњи са њиховим родитељима,
2. у заједничком раду наставника и бака на културном, уметничком и спортском терену,
3. у ангажовању наставника у раду бачких дружина, чија се активност одвијала под њиховим надзором.

¹⁷²⁾ Да би се добио потпуни број матураната из Лесковца свему томе треба додати и ученике који су школске 1925/26. и 1926/27. матурирали у суседним гимназијама. Ми смо нашли податке о 13 таквих матураната.

* Те године у VII разреду није било одличних ученика, а врло добар је био само Љубевит Јенко.

1	2	3
Јовичић Стојан	26. X 1926.	О Матији Месићу, раднику на пољу науке и књижевности и првом ректору загребачког Универзитета
Милић Гира	30. X 1926.	О заслужним људима за отаџбину
Милић Гира	31. X 1926.	О значају преноса и сахране њихових костију
Милић Гира	10. V 1927.	О значају и раду Св. Саве
Вујасиновић Др Вук	22. V 1927.	О општој и посебној хигијени
Вујасиновић Др Вук	12. VI 1927.	О значају Црвеног Крста
Горуновић Богољуб	11. XI 1927.	О закључењу примирја Великог рата, о значају тог дана и његовим последицама
Павлов Игор	11. XI 1927.	О значају прославе и делима великог научника, хемичара Марселена Бертелоа
Весин Петар	28. XII 1927.	О досадашњем раду Српске матице у Новом Саду
Красовски Антолије	30. XII 1927.	О постанку, улози, тежњама и раду Друштва народа
... Др	24. V 1927.	О чувању здравља

Оваква предавања обновљена су школске 1928/29. залагањем А. Красовског.¹⁷⁶⁾

школске 1928/29. — (5)

А. Красовски	7. X 1928.	О значају пробоја Солунског фронта
А. Красовски	11. XI 1928.	О благи мира
А. Красовски	24. XI 1928.	О животу и раду Фрање Рачког
С. Поповић	27. I 1929.	О животу и раду св. Саве
Р. Свилар	28. IV 1929.	О алкохолизму

У Реалци су одржавали предавања за баке и неки путујући проsvетитељи — професионални предавачи. Тако нпр. Миладин Николић Расински често је навраћао у Лесковац и одржавао предавања са рецитацијама: „**О лепоти српскохрватског језика и правилној природној и мелодичној рецитацији стихова**“.¹⁷⁶⁾

У лесковачку Реалку свраћали су и народни гуслари.

Бачки излети и екскурзије

Поред уобичајених једнодневних пролећних излета свих ученика када се одлазило до Рудара или Сикновца (на Бурђев дан 6. маја или на св. Бирила и Методија 24. маја¹⁷⁷⁾); излета у околину града по-

¹⁷⁵⁾ Претпоследње предавање, предавање С. Поповића, објављено је у Извештају за 1928/1929, 3—7.

¹⁷⁶⁾ ЛГ 10, 13. III 1926; Једном приликом сликао се заједно са наставницима и баџима реалке — фотографија из збирке С. Димитријевића.

¹⁷⁷⁾ Тако нпр. 24. V 1921. „Директор са наставницима и ученицима учинио је излет до села Рудара, где се остало цео дан“ (СН 9904/21).

јединих разреда са наставником географије, природописа или цртања¹⁷⁸⁾; обиласка фабрика под вођством наставника физике и хемије¹⁷⁹⁾; одржаване су и веће бачке екскурзије, предвођене наставницима.

Најстарију такву велику екскурзију приредио је Величко Живановић у јулу 1921, који је у току 12 дана обишао са 22 бака Београд, Земун, Сремске Карловце, Фрушку Гору, Стражилово, Нови Сад, Сремску Митровицу и манастир Раваницу.¹⁸¹⁾

Школске 1922/23 „извршена је општа екскурзија до Књажевца, Неготина, Прахова, Зајечара и Параћина у времену од 9—14. априла 1923.“. У екскурзији су учествовали директор, 4 наставника и 30 ученика IV — VIII разреда. Том приликом разгледане су вароши, знаменитости, рудник угља на Тресобаби, манастир Букова, Борски рудник, фабрика стакла, фабрика штофова итд.¹⁸¹⁾

Неколико година екскурзије није било.¹⁸²⁾

Школске 1927/28. Министарство просвете је одобрило прву инострану екскурзију, планирану за Ускрс 1928, у току које би се обишли Београд, Суботица, Пешта, Праг, Беч и Загреб.¹⁸³⁾

Школске 1928/29. године приређене су три велике екскурзије. Прво су 18 ученика обишли Параћин, Краљево и Крушевац и манастире Љубостињу, Каленић и Жичу (19—23. IX 1928; онда су 45 ученика и ученица отишли на једнодневну екскурзију у Врање (24. III 1929) и том приликом приредили концерт чији је приход био намењен куповању клавира; најзад је један разред, 2. VI 1929, начинио дводневни излет до Сурдулице и том приликом разгледао санаторијум и околину.¹⁸⁴⁾

Посебна форма друштвене активности наставника и бака била је брига о сиромашним ученицима. Она је била везана за неколико институција:

---

¹⁷⁸⁾ Тако нпр. школске 1921/22. било је 8 таквих излета „са појединим разредима, које су изводили наставници стручних предмета (јестественице и географије) и разредне старешине (СН 5329) (6. IV 1922); школске 1922/23. одељења I разреда ишла су на једнодневне географске излете 9. X 1922. и 25. III 1923, а V разред на полудневни ботанички излет 25. III 1923. (СН 10553/23); школске 1924/25 полудневни и дневни излети вршени су „за географију, ботанику и геологију“ (СН 12622/25); школске 1925/26 само „за јестественицу“. (СН 1007/26). Те године „није било“ ни излета у околину ради забаве (СН 1007/26) каквих је раније било, нпр. 1. маја 1923, за једно одељење II разреда (СН 10553/23).

¹⁷⁹⁾ СН 9377/22.

¹⁸⁰⁾ СН 16615/21.

¹⁸¹⁾ СН 10553/22.

¹⁸²⁾ Нпр. 1924/25 и 1925/26 — Извештаји инспектора за ове године, СН 12622/25 и 1007/26.

¹⁸³⁾ СН 7384 и 10509/28.

Да ли је ова екскурзија одржана нисмо могли утврдити. Аутор се сећа да је негде у то време одржана једна Соколска екскурзија Сокола везана за један слет.

¹⁸⁴⁾ Извештај за 1928/29.

Изгледа да је праксу одржавања већих бачких екскурзија обновио А. Красовски.

У животопису А. Красовског из 1931. пише: „Водио сам око 20 мањих и већих бачких екскурзија, за што сам заједно с другим наставником организовао екскурзиони фонд.“ СН 260/31.

Фонд сиромашних ученика

Фонд за помагање сиромашних ученика живео је од бачких и професорских забава приређиваних у његову корист, добровољних прилога и прихода од капитала претходно створеног поклонима.

Од његових средстава набављена су (сваке године) одело и обућа, исплаћивани издаци за лекове¹⁸⁵⁾ па чак и трошкови за сахрану сиромашних ученика¹⁸⁶⁾

Рад овог фонда обновљен је већ 1919/1920.¹⁸⁷⁾

Школске 1920/21. његов је благајник био Радивој Ненадовић.

Године 1921/22. Фонд је пружао помоћ у износу од 6000 динара.¹⁸⁸⁾

Школске 1928/29. фонд је успео да изради и подели 52 пари одела, 38 пари мушких и женских ципела, да набави и подели 16 пари опанака, да купи 14 метара штофа и 30 м шајка и да плати операцију ува једном ученику. Те године одевено је и обувено на св. Саву 122 ученика и ученица.

У свему је потрошено на израду одела (укључујући и материјал) 8.939 динара, а за обућу ученика 7.062 динара. Тад је као и претходне године наставник — благајник фонда био је Јован Шушћулић.¹⁸⁹⁾

Позајмна књижица бачких учбеника

Овај књижни фонд школских учбеника створен је још 1919, за позајмицу сиромашним ученицима.

Школске 1920/21. књижница је располагала са 348 учбеника а набавила је још 216. Наставник књижничар је био Борђе Тасић.¹⁹⁰⁾

Школске 1922/23. књижница је имала 773 учбеника.^{190а)}

Школске 1924/25, књижничар је био Милан Врбић.^{190б)}

У почетку школске 1927/28, књижница је располагала са 260 књига, прибавила 106, расходовала 71, остало 295, од тога дато на послугу 143.¹⁹¹⁾

Школске 1928/29. књижница је располагала са 450 учбеника, од којих је 183 било неупотребљиво услед дуге употребе. Број учбеника дат на послугу (207) није могао да задовољи потребе сиромашних а вредних ученика. Те године није набављен ни један нови учбеник. Наставник — књижничар био је Коста Гинић.¹⁹²⁾

Наставници су се старали и о стамбеним приликама сиромашних ученика. Инспектор Министарства просвете у свом извештају од 20. VI 1923. пише: „Ученички станови нису најбољи, најчешће су вла-

¹⁸⁶⁾ Извештај за 1936/37.

¹⁸⁶⁾ Извештај за 1933/34.

¹⁸⁷⁾ Нова правила Фонда усвојена су на седници Наставничког савета 27.

XII 1921, а одобрена од Министра просвете 3. III 1922. (СН 17055/21.)

¹⁸⁸⁾ М. Петковић, Годишњак средњих школа за 1921/22, Београд 1923, 148.

¹⁸⁹⁾ Извештај за 1928/29.

¹⁹⁰⁾ СН 9904/21

^{190а)} СН 10553/23

¹⁹¹⁾ СН 481/27

¹⁹²⁾ Извештај за 1928/29.

жни, неосветљени и без патоса. Разр. старешине вршиле су преглед станова ученичких узетих под кирију и по њиховим наредбама су се иселили из рђавих станова и по могућству уселили у боље¹⁹³⁾

Родитељски састанци

У извештају инспектора Министарства просвете стоји да су пред крај првог и другог тромесечја школске 1922/23. одржана родитељска већа, која су била слабо посећена од стране бачких родитеља.¹⁹⁴⁾

Састанци са родитељима и даље су редовно одржавани.¹⁹⁵⁾

Школске 1925/26. није било ширих састанака родитељског већа, само су неке разредне старешине одржавале састанке са родитељима.¹⁹⁶⁾

ЗАЈЕДНИЧКИ РАД НАСТАВНИКА И УЧЕНИКА НА КУЛТУРНОМ, УМЕТНИЧКОМ И СПОРТСКОМ ПОЉУ

Изложбе бачких радова

Крајем школске године, у јуну, пред Видов-дан (28. VI), одржаване су традиционалне изложбе бачких радова, на којима су излагани цртежи, ботаничке збирке и зоолошке збирке (хербарији и збирке инсеката — лептира), женски ручни радови, домаћи задаци и сл.¹⁹⁷⁾

Певање и музика

Традиционалне забаве редовно су одржаване, прва на дан светосавске прославе (27. I) а друга, професорска на дан Сретења (15. II) имале су и свој концертни програм. На њима су наступали, као солисти у певању и свирању појединци, наставници и баџи и бачки хор којим је руководио наставник певања. (Уз то су приказивани и позоришни комади — види посебан поднаслов — а баџи су рецитовали и изводили ритмичке вежбе.)

Посебна тешкоћа за припреме музичких тачака представљао је мањак клавира¹⁹⁸⁾, који је за поједине приредбе позајмљиван.

Прву појаву хора Реалке налазимо у 1921. години. Те године, на уметничком концерту са игранком Француско-српског клуба наступио је хор Реалке заједно са члановима певачке дружине **Бранко**.¹⁹⁹⁾

Овај хор под руководством И. Татаркина помиње се и на концерту Реалке из 1923.²⁰⁰⁾

¹⁹³⁾ СН 105/53

Једновремено се констатује: „Било је свега десетак ученика који су становали по околним селима код својих родитеља“.

¹⁹⁴⁾ СН 10553/23.

¹⁹⁵⁾ Нпр. школске 1924/25 — СН 12622/25.

¹⁹⁶⁾ СН 1007/26.

¹⁹⁷⁾ Таква се изложба помиње већ 24. VI 1923. (СН 10553/23). Оне су и даље практиковане, нпр: 28. VI 1929. — ЛГ 24, 12. VI 1929.

¹⁹⁸⁾ Извештај за 1929/30

¹⁹⁹⁾ ЛГ 8, 17. XII 1921.

²⁰⁰⁾ ЛГ 5, 3. II 1923.

Из групне статистичке табеле, коју доносимо у даљем излагању, видимо да је овај хор створен школске 1920/21, кад је имао 8 чланова, а да се њихов број пење све до 1924/25, кад их је већ било 42.

Бачки оркестри

У лесковачкој Реалци постојали су бачки оркестри са приватним музичким инструментима много раније но што су ови набављени од стране саме Реалке.

На приредби у лесковачкој Реалци одржаној 29. априла 1923. свирао је „бачки тамбурашки оркестар“.²⁰¹⁾

Према подацима Врањског гласника објављеним средином маја 1923, овај је оркестар створен „пре два месеца“, а његови су чланови научили „које игара које других ствари око 30 комада. Ученици већ свирају на школским концертима“.²⁰²⁾

Он понова наступа на концерту 6. IV 1924.²⁰³⁾

По подацима групне статистичке табеле, коју доносимо у даљем излагању, ова бачка тамбурашка група постојала је у периоду од 1920/21 — 1924/25. и имала између 3—16 чланова. Њени зачеци јављају се већ 1920/21 — када је имала 3 члана, највећи број чланова имала је 1922/23 — 16, а онда се осипа, пошто њено чланство пада на 7, а онда на 3 члана.

Школске 1927/28 и 1928/29. године 21, односно 27 ученика бавило се музиком. Од тога је у обе школске године било по 6 ученица.²⁰⁴⁾

Из ове табеле видимо да је у току ове четири године, поред групе тамбураша постојао и бачки оркестар, чије се јавно иступање не помиње, али који је сигурно свирао на уобичајеним школским приредбама.

Када су набављени инструменти марта 1929.²⁰⁵⁾ створен је под руководством наставника певања И. Татаркина бачки оркестар који је почео да ради у априлу 1929. године.²⁰⁶⁾

Бачке музичке приредбе

Пре но што прикажемо бачке концерте задржимо се на једном специјалном подухвату сценско-музичког жанра — музичком позоришном комаду.

Године 1920. Стеван Живковић, професор Реалке, који је уз то био и хоровођа певачке дружине **Бранко**, израдио је по либрету Ср. Динића и из мелодија одабраних од стране Динића, „народну оперу“ **Сироче**. С. Живковић је ставио ове мелодије у ноте (за три дана) и са ученицима Гимназије спремио ову оперу за извођење. Давали су је 7 пута (код **Круне** и у гимназијској сали), а такође у Врању, Нишу и Врањској Бањи.²⁰⁷⁾

²⁰¹⁾ ЛГ 17, 28. IV 1923.

²⁰²⁾ Врањски гласник 10, 15. V 1923.

²⁰³⁾ ЛГ 23, 7. VI 1924.

²⁰⁴⁾ Извештаји директора Реалке бр. 481/27. VI 1928. и бр. 1190/28. IX 1929.

²⁰⁵⁾ Види: Збирка музичких инструмената.

²⁰⁶⁾ Извештај за 1928/29.

²⁰⁷⁾ Веритас, Реприза „Ратног сирочета“ — ЛГ 52, 31. XII 1938.

Ову „успелу оперу Сироче“ приредило је **Бачко позориште из Лесковца** 10. X 1920, у врањском хотелу **Европа**, у част окружног учитељског збора.²⁰⁸⁾

Из једне сачуване плакате видимо, да је ова **опера**, рађена „по народним мелодијама“, имала 5 чинова, у току којих су певане 93 народне песме.²⁰⁹⁾

Најстарији, посебно организован бачки концерт из овог периода на који смо наишли, је „уметнички концерт у Власотинцу у корист сиромашних ученика ове Реалке“ одржан 26. IX 1920.

Већ те школске године, 15. V 1921. одржан је традиционални концерт са играчком у корист сиромашних ученика.²¹⁰⁾

Школске 1922/23. одржана су четири концерта и матинеа (4. II, 8. IV и 22. IV и 28. IV 1923.) „У свим приликама ученици су учествовали и то прво са својим хором, са тамбурашким збором, најзад са дилетантским позориштем“.²¹¹⁾

За ученике лесковачке Реалке приређивали су концерте и ученици суседних гимназија. Тако нпр. на Спасовдан 1922, пет наставника и 30 ученика из Куманова који су гостовали у Лесковцу, дали су и мањи концерт за баке у Реалци.²¹²⁾

Бачка аматерска позоришна група

Бачка аматерска позоришна група, коју су формирали и водили наставници, приређивала је позоришне представе.

Поред позоришног музичког комада **Сироче**, на који смо се већ осврнули, бачка аматерска позоришна група, узета у свим њеним организационим облицима, приказала је следеће позоришне комаде:

Таб. XXXII Представе бачке позоришне групе
1920 — 1929.

Ред. бр.	Писац	Наслов комада	Кад и где	Извор
1	Михајло Сретеновић	Бакон Авакум	у Реалци	ЛГ 17, 28. IV 1923.
2		Поручник Таса и начелник Спаса	„	„
3	В. Цветковић	Молитва	„	„
4	К. Трифковић	Француско-српски рат (актовка)	Професорска забава 24. III 1929.	ЛГ 12, 30. III 1929.

²⁰⁸⁾ Врањски гласник 10, 1. XI 1920.

²⁰⁹⁾ Недатирани плакат из збирке С. Димитријевића.

У објављеном тексту овог позоришног комада — без мелодија — пише: „Овај је комад израђен у виду опере од око 80 мелодија, по народним мотивима, игран је са једним необично лепим успехом 1920. године у Лесковцу, Врању, Нишу, Крушевцу и Врњцима“. — С. Динић, Ратно сироче у причи и песми, Лесковац, 1924, 22.

²¹⁰⁾ За оба податка: СН 9904/21.

²¹¹⁾ Извештај инспектора Министарства просвете од 20. VI 1923. — СН 10553/23.).

²¹²⁾ ЛГ 21, 28. V 1922. — Они су имали и свој тамбурашки збор.

Из белешке објављене у Врањском гласнику може се закључити, да је ова Ђачка позоришна група деловала у оквиру литерарне дружине **Вуловић**.²¹³

Школски биоскоп

Школски биоскоп створен је у пролеће 1922. Био је инсталиран у гимнастичкој сали. Почео је са приказивањем филмова 11. V 1922.

Директор лесковачке Реалке написао је Министру просвете 29. VIII 1922: „Немајући могућности да из државних средстава набавимо за школу гимнастичке справе, музичке инструменте и друго, и желећи да одстраним ученике ове Реалке и основних школа од гледања апашких и других неваспитаних ствари по варошким биоскопима, набавио сам и инсталирао биоскопски апарат у гимнастичкој сали ове Реалке. Биоскоп неће ометати гимнастичке вежбе у сали, кад се не буде могло радити у дворишту због рђавог времена.

Биоскопски апарат платиће Лесковачка општина, јер је потребну суму унела у свој овогодишњи буџет, а остали трошкови плаћени су из прихода од давања биоскопских претстава које су отпочеле давати још 11. маја ове године” [1922].²¹⁴

Изасланик Министарства просвете пише крајем школске 1921/22:

Од школског биоскопа „имају велике користи и ученици основних школа из Лесковца и оближњих села“ „по утврђеном споразуму и плану посећују ове биоскопске претставе”.²¹⁵

У извештају инспектора Министарства просвете за 1922/23. пише: „Биоскоп посећују како ученици Реалке тако и ученици свих основних и Женске радничке школе у Лесковцу. Филмове набавља директор Реалке и већином су поучни, каткад шаљиви. Улазница је била најпре 1 а по том 2 дин. Сиромашни бесплатно”.²¹⁶

Овај је биоскоп имао огроман значај за лесковачке гимназијалце између два рата (па и за саме наставнике), пошто су у току читавог свог школовања сви ученици долазили на представе, гледали један до два пут недељно по два филма, тј. 2 — 4 филма недељно, које су задужени професори Реалке бирали између најквалитетнијих филмова који су тада приказивани у лесковачким биоскопима. На тај начин они су видели најбоље тадашње филмове приказане у нашој земљи, имали увид у стваралаштво тадашњих најистакнутијих филмских уметника, стицали и тим путем широку културу. У избору фил-

²¹³) Прва претстава ове позоришне групе приређена је 22. IV 1923. Тада су приказана три наведена „лакша комада“. (ВГ 10, 15. V 1923.)

²¹⁴) СН 12664/22.

О томе Лесковачки гласник пише: „Управа Реалке набавила је биоскопски апарат и даваће у својој сали претставе за своје ученике, ученике основних школа и за Ђачке родитеље“. „Како [је] Министарство народног здравља у Београду отворило свој биоскоп у коме ће се приређивати претставе са поучним филмовима, то се Реалка обратила истом Министарству и нада се да ће ускоро добити подесне филмове...“ (ЈГ 11, 19. III 1922.)

²¹⁵) СН 9377/22.

²¹⁶) СН 10553/23.

мова од стране наставника у периоду до 1930, није практично било никакве цензуре, у односу на добре филмове. Приказивани су добри филмови свих врста.²¹⁷⁾

У јесен 1928. Реалка је набавила нов биоскопски апарат, те ће „ускоро почети претставе за Ђачке Реалке и основних школа“.²¹⁸⁾

У децембру 1928. у овом су биоскопу даване и неке представе за грађанство у корист фонда сиромашних ученика.²¹⁹⁾

Почетком 1929. Ђачки биоскоп давао је сваког петка две представе: за ученике основних школа у 14 сати и за реалце у 18.²²⁰⁾

С правом се може рећи да је бројну филмску публику у Лесковцу створио гимназијски биоскоп, одгајивши генерације страсних љубитеља филма.²²¹⁾

Спортски живот

Организовање спортске активности од стране наставника било је у почетку. Једино је наставник гимнастике систематски припремао ученике за њихово иступање пред публиком.

Сваке године, крајем сваке школске године приређиване су јавне гимнастичке вежбе.²²²⁾

У пролеће 1923. године било је забрањено слабим ученицима да се баве спортом.²²³⁾

У извештају директора Реалке поднетом на крају школске 1927/28. и 1928/29. године стоји да се 140, односно 159 ученика бави спортом. Од тога су 12, односно 21 биле девојчице.²²⁴⁾ Није искључено да су у питању ученици који су припадали грађанским клубовима.

БАЧКЕ ДРУЖИНЕ

У периоду 1920—1928. основано је радило осам бачких организација — дружина, створених при Гимназији. Њихов се рад одвијао под надзором али по некад и под руководством једног наставника. Ми их приказујемо хронолошки, по времену њиховог настанка (у послератном периоду).

Статистички извештај, који је послао директор лесковачке Реалке 29. VI 1925, даје кретање броја чланова десет бачких друштава у току првих шест година постојања Реалке.²²⁵⁾

Накнадно смо нашли само податке за последње две године.^{225а)}

²¹⁷⁾ Сећања аутора.

²¹⁸⁾ Лесковачки привредник 30, 21. X 1928.

²¹⁹⁾ ЛГ 49, 8. XII 1928.

²²⁰⁾ ЛГ 4, 2. II 1929.

²²¹⁾ При томе не треба заборавити да су се у првим поратним годинама посетиоци филмова у главним биоскопима града могли избројати на прсте. Често је приказивање филмова зависило од броја присутних, чиме су били заокупљени и власници биоскопа и посетиоци.

²²²⁾ Податке о првим таквим вежбама нашли смо за 10. V 1923. СН 10553/23.

²²³⁾ СН 3880/8. III 1923.

²²⁴⁾ Извештаји бр. 481/27. VI 1928 и бр. 1190/28. IX 1929.

²²⁵⁾ СН 13078/25

^{225а)} Извештаји директора бр. 481/27. VI 1928. и бр. 1190/28. IX 1929.

Таб. XXXIII Преглед броја ученика по удружењима

Дружина	1919/20.	1920/21.	1921/22.	1922/23.	1923/24.	1924/25.	1927/28.	1928/29.
„Вуловић“	147	91	66	48	60	51	186	514
Скаути	37	50	103	41	27	—	132	98
Феријални савез	—	31	72	96	—	—	150	5
певачка	—	8	19	31	28	42	?	?
„Соко“	—	—	120	181	156	116	153	100
тамбурашка	—	—	4	16	7	3	—	—
спортска	—	—	112	137	131	52	—	—
оркестар	—	—	4	16	12	14	?	?
Црвени крст	—	—	—	326	689	601	—	574
Трезвењачка	—	—	—	—	—	75	79	92

Мада ова евиденција није потпуна, нпр. у погледу дружине трезвењака, она нам пружа драгоцене податке о постојању и бројности неких дружина у одређеним годинама.

Док се на 7 ових група осврћемо у излагању на одговарајуће дружине, о трима од њих (хору, оркестру и тамбурашима) говоримо приказујући уметничку активност Ђака и наставника.

Мада ова статистичка табела помиње постојање 10 Ђачких дружина, ми смо ограничили наше излагање о тим друштвима само на она која се посебно помињу у документима као организоване целине.

1. Литерарна дружина „Вуловић“

Најстарија и најзначајнија Ђачка организација била је литерарна дружина „Вуловић“²²⁶⁾.

Она је створена још пре рата под именом „Истрајност“. Године 1913/14. променила је име и постала **Светислав Вуловић**“²²⁷⁾

Обновљена је 1919/20.

Њена основна улога била је развијање интересовања за књижевност, књижевно стваралаштво, развијање критичности и критике и смисла за дискусије.

Имала је своју управу изабрану од стране Ђака (са ретким изузецима у годинама када је председник био наставник), али се њен рад одвијао у присуству и под контролом наставника књижевности.

Њено чланство сачињавали су ученици и ученице виших разреда²²⁸⁾ али су њеним радним састанцима присуствовали и појединци из нижих разреда.

²²⁶⁾ Она је добила име по Светиславу Вуловићу, књижевнику—критичару.

²²⁷⁾ А. Петковић, годишњак средњих школа за школску 1921/22. [Београд 1923], 64.

²²⁸⁾ Извештај за 1928/29, 23

Из претходне групне статистичке табеле видимо да се у првих пет година овог периода између 1920/21. и 1924/25. број чланова Вуловића кретао између 48 и 91.

На састанцима „Вуловића“, који су обично држани у недељу пре подне, читано је и претресано књижевно стваралаштво ученика, највише песме и приповетке, али је било и есеја о појединим културним ствараоцима књижевницима и уметницима.²²⁹⁾ радова о појединим књижевним делима, о народној поезији и сл., као и доста критичких приказа ових родова.

Готово сви лесковачки књижевници, новинари и студијци тада формираних генерација прошли су кроз ову школу индивидуалног стваралаштва и поникли из ње. Сви су они наступали у њој са писаним саставима, дискутовали о радовима других. Литерарна дружина „Вуловић“ била је права колевка лесковачких песника и приповедача. Код њих често постоји континуитет између њихових бачких радова расматраних у „Вуловићу“, и радова објављених у листовима, чаписима и збиркама.

Зато ова бачка дружина има посебно место у културној историји Лесковца и околине.

Школске 1920/21. председник дружине био је Александар Стојковић, суплент. Тада је одржано 7 састанака на којима је прочитано 13 радова. „Сви су ови радови критиковани било усмено било писмено“.²³⁰⁾

Школске 1921/22. надзорни наставник књижнице био је професор Љубомир Алексић.²³¹⁾

Школске 1924/25. изасланик професорског савета при овој дружини био је др Шпиро Шантић.^{231а)}

У првој половини 1928. године, тј. другој половини школске 1927/28, у дружини **Вуловић** су настале свађе које су захватиле матуранте и ученике VII разреда, те је „решењем наставничког савета обустављено одржавање седница дружине „Вуловић“ до краја прошле школске године“ (Податак В. Росића).

Рад „Вуловића“ је обновљен следеће школске 1928/29. године.²³²⁾

Те године, кад је број чланова износио 278, одржано је 10 редовних и 2 ванредна скупа и прочитано 127 радова, од чега: 12 песама, 32 прозна рада, 62 критике, 5 анти критика. Тада је председник дружине био Брана Митровић (VII), потпредседник Светозар Крстић (VII), I секретар Стојан Коцић (VII), II секретар Зоран Маринковић (VI), а председник књижевног одбора Светозар Миловановић (VIII). Рад се одвијао под надзором двојице суплената, Наде Милијевић (на почетку школске године) и Светозара Поповића (на њеном крају).

---

²²⁹⁾ С. Димитријевић има сачуване рукописе својих радова о Сервантесу и Рембранту, који су били читани у „Вуловићу“.

²³⁰⁾ СН 9904/21.

²³¹⁾ СН 9377/22.

^{231а)} Летопис Реалке.

²³²⁾ Лесковачки Привредник 31, 25. X 1928; Одговор В. Росића — Лесковачки Привредник 32, 2. XI 1928.

На крају школске године изабрана је управа за следећу школску годину са председником Радосавом Павићевићем (VII).²³³⁾

Бачке књижнице

Под управом **Вуловића** налазиле су се и две бачке књижнице, за више и ниже разреде.

Бачка књижница набављала је нове књиге од чланарине „**Вуловића**”, али је добијала и веће поклоне од просветних установа.

Школске 1920/21. књижница за ниже разреде имала је 85 књига у 98 примерака, а књижница за више разреде 168 књига у 193 примерка.²³⁴⁾

На крају школске 1921/22. она је имала 543 дела „већином из лепе књижевности” и 103 члана — читалаца. „Друштво св. Сава својим прилогом у књигама много је обогатило ову бачку књижицу”.²³⁵⁾

Школске 1922/23. инспектор Министарства просвете констатује: „Ученици радо читају. Највише су читали руске писце”. Тада је ова књижница имала 800 дела „већином превода”.²³⁶⁾

Школске 1924/25. књижница је имала 631 књигу „највише има књига из лепе књижевности”²³⁷⁾ а 1925/26. год. 800 књига, углавном белетристике. Тада су се овом књижницом углавном служили ученици виших разреда, и то у почетку школске године — а мање ученици нижих разреда, од I—III.²³⁸⁾

Крајем 1926. библиотека за више разреде имала је 550 књига; а на дан 2. I 1927. године 180 књига било је на читању.²³⁹⁾

Ова књижница достигла је највеће размере школске 1927/28. На крају претходне године имала је 840 дела, приновила 176, расходовала 16, те је на крају школске године имала 1000 дела (Sic!). Имала је 170 читалаца, који су узели на читање 1420 књига. Најчитаније књиге, по 25 пута, биле су **Хамлет**, **Quo Vadis**, **Кроз пустињу и прашуму**, **Васкрсење** и **Хајдук Станко**.²⁴⁰⁾

У почетку школске 1928/29. књижница је имала 576 дела (Sic!). Тада је број читалаца износио 110, број дела узетих на читање 600, а најчитанија књига била Л. Толстој, Рат и мир (10 пута). Приновљена су 42 дела, а директор гимназије В. Росић поклатио је 102 књиге Српске књижевне задруге. Књижница је добијала следеће часописе: **Венац**, **Српски књижевни гласник**, **Јадранска стража** и **Препород**.²⁴¹⁾

²³³⁾ Извештај за 1928/29.

²³⁴⁾ СН 9904/21.

²³⁵⁾ СН 9377/22.

²³⁶⁾ 10553/23.

²³⁷⁾ СН 12622/25.

²³⁸⁾ СН 1007/26.

²³⁹⁾ ЛГ 9, 26. II 1927.

(Извештај директора Реалке 482/27. VI 1928.

²⁴⁰⁾ Нагло смањење броја дела школске 1928/29. године вероватно указује на радикално прочишћавање ове бачке књижнице од стране школских власти у време завоења шестојануарске диктатуре).

²⁴¹⁾ Извештај за 1928/29.

2. Скаутска организација

Ова Бачка организација оријентисана на одлазак, боравак и логоровање у природи, створена је по узору на сличне иностране организације као огранак Савеза скаута Југославије — Савеза извидника и планинки. Организација је забрањивала употребу алкохола и пушење и водила борбу против ових порока. Она је обучавала омладину разним вештинама (вештарствима) из којих су полагани испити (нпр. прве помоћи, водић, спремање хране, фотографисање и сл.)

У почетку она се појављивала у лесковачкој Реалци као Удружење „Соколића — планинки“. У извештају директора Реалке за 1920/21. годину пише да ово удружење „постоји од 1919. у циљу телесног развића, дружељубља и љубави према отаџбини“. Броји 85 чланова и чланица.²⁴²⁾

Школске 1020/21. учињено је 14 излета од пола дана и 10 на цео дан. „На овим излетима поред забаве вршене су вежбе у подизању логора, спремању кухиње, кувању, болничка служба, снимање на апарату, пливање итд.“²⁴³⁾

Из изложеног се јасно види да се сви ови подаци односе на скаутску организацију.

Мада се у каснијим школским извештајима помиње да је организација извидника и планинки основана 1920. године, на основу изнетих података да се закључити, да је то било већ 1919. Пошто је њен оснивач Величко Живановић²⁴⁴⁾ био постављен за хонорарног наставника лесковачке Реалке 8. IX 1919, она је могла да буде створена у јесен 1919.

Из претходне табеле видимо да у току школске 1924/25. године организација није радила.

У лето 1926. лесковачки скаути логоровали су заједно са нишким у близини Грделице, почев од 1. VIII 1926.²⁴⁵⁾

Пошто су се око скаутске организације окупљали у извесној мери опозициони елементи, а уз то је постојао и ривалитет између сокола и скаута, дошло је до „привремене забране“ Савеза извидника и планинки по свим школама, под изговором постојања два таква савеза.²⁴⁶⁾

Ускоро затим донета је Одлука Министарства просвете да се ова скаутска организација одобри.²⁴⁷⁾ Уз то се препоручује наставницима да је помажу у раду, а управама школе да дају просторије, врше надзор над њеним радом. При томе се наглашава да ће рад наставника у њој утицати на оцењивање самих наставника.²⁴⁸⁾ После ове одлуке ова се организација тесно повезује са лесковачком Реалком.

²⁴²⁾ Податак да је ова организација створена 1919. налазимо и у Југословенском спортском алманаху, 101.

²⁴³⁾ СН 9904/21, 28.

²⁴⁴⁾ Извештај за 1934/35, 32.

²⁴⁵⁾ ЛГ 29, 24. VII 1926.

²⁴⁶⁾ Распис: СН 9497, 20. IX 1926 — Просветни гласник 1926, 298.

²⁴⁷⁾ Распис: СН 12151, 12. X 1926. — Просветни гласник 1926, 495.

²⁴⁸⁾ Распис: СН 16491, 19. XI 1926. — Просветни гласник 1926, 499; ЛГ 1, 1. I 1927.

Негде пред крај проучаваног периода до 1929. стег извидника и планинки у Лесковцу имао је 66 чланова.²⁴⁹⁾

Школске 1928/29. стег је имао 100 чланова, и то: 80 извидника и 20 планинки (2 чете и 4 вода). У лето 1929. организовано је логоровање код манастира у Јашуњи.

Тада је старешина стега био Сретен Динић, учитељ — школски надзорник, стеговођа Стојан Стојиљковић (VI), а четовође Воја Васиљевић (VI) и Стеван Крдалић (VII).²⁵⁰⁾

3. Коло Савеза трезвене младежи

Савез трезвене младежи имао је за циљ борбу против алкохолизма и пушења, и пропагирање вођења здравог живота омладине.

Почетак ове организације под именом „Дубочица” налазимо у школској 1919/20.

Обновљена 1920, она је одонда стално радила.²⁵¹⁾

Крајем школске 1921/22, изасланик министарства просвете констатује: „Постоје 2 кола: 1) **Дубочица** чланови ученици виших разреда; 2) **Бурђевак** чланови ученици нижих разреда”.²⁵²⁾ Тако је било и школске 1922/23. кад се помињу „Омладинско коло СТМ **Дубочица** и Дечје коло **Бурђевак**”.²⁵³⁾

Напомињемо да је школске 1922/23. у Реалци био прослављен 22. IV 1923. антиалкохолни дан.²⁵⁴⁾

Крајем школске 1923/24. ово се Коло трезвене младежи још увек појављује под именом **Дубочица**.²⁵⁵⁾

На крају школске 1924/25. директор Реалке одговарајући на питање „Постоји ли које Коло трезвене младежи?” пише: „Не постоји”.²⁵⁷⁾ али се у његовом групном статистичком извештају за 1924/25. оно ипак појављује са 75 чланова. Те школске године изасланик професорског савета при трезвењачкој организацији био је Тодор Грујић.²⁵⁸⁾

На место поменуте две бацке трезвењачке организације, школске 1925/26. појављује се једна једина, под именом **Бурђевак**.

У извештају изасланика Министарства просвете, послатог крајем те школске године, пише: „Постоји Коло трезвене младежи **Бурђевак**.”²⁵⁹⁾

4. Лоптачки клуб

Из две лоптачке дружине које се помињу школске 1919/1920, настао је бацки лоптачки клуб **Обилић**.

²⁴⁹⁾ Југословенски спортски алманах, 157.

²⁵⁰⁾ Извештај за 1928/29.

²⁵¹⁾ Извештај за 1928/29, 24.

²⁵²⁾ СН 9377 од 30. VI 1922.

²⁵³⁾ СН 10553/23.

²⁵⁴⁾ СН 10553/23.

²⁵⁵⁾ СН 14957/24.

²⁵⁷⁾ СН 12622/25.

²⁵⁸⁾ Летопис Реалке.

²⁵⁹⁾ СН 1007/26.

Школске 1928/29. оно је имало 91 члана, а надзорни наставник био је Тодор Грујић. Те школске године оно је прославило дан трезвености 24. IV 1929. Том приликом др Раде Свилар одржао је предавање **О алкохолизму**.²⁶⁰⁾

Изасланик Министарства просвете пише на крају школске 1921/22. године: „Постоји Лоптачки клуб, под именом **Обилић** са 101 чланом — само ћаци виших и нижих разреда”. „Заједно са грабанским клубом су приређиване лоптачке утакмице”.²⁶¹⁾ „**Лоптачки клуб Обилић**“ постојао је и крајем школске 1922/23.²⁶²⁾ На крају школске 1924/25. помиње се „бачки лоптачки клуб **Обилић**”.²⁶³⁾

Из претходне статистичке табеле видимо да се број ове бачке дружине кретао између 52 и 137.

Изгледа да је 1925. дошло до организационе обнове бачког лоптачког клуба **Обилић**. Београдски лист **Спорт** пише почетком 1925. „бачка дружина **Вуловић** на последњој својој седници основала је спортски клуб **Обилић** и изабрала његову управу на челу са председником Живојином Поп Коцићем”²⁶⁴⁾, који је тада био у VI разреду. Из статистичког извештаја директора лесковачке Реалке послатог 29. VI 1925. Министарству просвете — види табелу XXIII — видимо да је ово спортско друштво постојало у свим годинама од школске 1921/22. до 1924/25. да се број његових чланова у прве две године попео са 112 на 137 а онда постепено пао на 52 у 1924/25.

5. Подружина феријалног савеза

Феријални савез створен је у циљу припрема и организације бачких екскурзија, путовања и летовања.

Подружина у лесковачкој Реалци основана је школске 1920/21. Она је тада имала 150 (Sic!) чланова и чланица. Тада је припремано велико путовање кроз Босну, Херцеговину и Далмацију које је имало да се одржи за време великог школског распуста — у лето, за које се пријавило 5 наставника и 70 ученика.²⁶⁵⁾

Из претходне статистичке табеле види се да је дружина постојала до школске 1922/23, а да се број њених чланова кретао у току те три године између 31 и 96 (Sic!)

Ова организација обновљена је 1926.²⁶⁶⁾

Школске 1928/29. године ова бачка организација имала је само 20 чланова. Тада је председник био Владимир Константиновић, професор, потпредседник и секретар Јордан Здравковић (VIII), а благајник Радосав Павићевић (VII).²⁶⁷⁾

²⁶⁰⁾ Извештај за 1928/29.

²⁶¹⁾ СН 9377, од 30. VI 1922.

²⁶²⁾ Извештај инспектора Министарства просвете, СН 10553/23.

²⁶³⁾ СН 12622/25.

²⁶⁴⁾ Спорт 2, 11. I 1925.

²⁶⁵⁾ СН 9904/21, 29.

²⁶⁶⁾ Извештај за 1928/29, 24.

²⁶⁷⁾ Извештај за 1928/29, 24.

6. Соколи

Ученици Гимназије били су и чланови Соколског друштва, у коме је у то доба основни садржај било неговање физичке културе — гимнастичких вежби.

Лесковачко Соколско друштво обновљено је негде у пролеће 1922. Оно је тада вежбало у гимнастичкој сали и дворишту Реалке.²⁶⁸⁾

Из претходне табеле видимо да се у прве четири школске године његовог постојања број реалаца његових чланова кретао између 116 и 181.

Уз то је лесковачко Соколско друштво добило у септембру 1922, као инструктора — начелника наставника гимнастике Ф. Неједлија.²⁶⁹⁾

Тих година баџи лесковачке Реалке, посебно они из нижих разреда, масовно су припадали соколском друштву.²⁷⁰⁾

Расписом Министра просвете²⁷¹⁾ од 6. X 1922. „забрањено је слабијим ученицима као и онима који попуштају у успеху посећивање спортских, лоптачких клубова“. Директор Реалке Ј. Новитовић тражио је да се ова забрана прошири и на Соколско друштво, у којима наставници гимнастике раде исте вежбе као и у својој школи, а ученици имају часове гимнастике.²⁷²⁾

Инспектор Министарства просвете констатовао је крајем школске 1922/23: „Баџи су чланови грађанског Соколског друштва, али им је, у интересу њиховог бољег васпитања, дата могућност да гимнастичке вежбе врше одвојено у школском дворишту и згради, са школским справама и под руководством наставника гимнастике“.²⁷³⁾

Школске 1924/25. приређиване су јавне приредбе „заједно са овдашњим Соколским друштвом“.²⁷⁴⁾

Инспектор Министарства просвете јавио је на крају школске 1925/26. да „у школи постоји соколско друштво“. „Сама школа није приређивала утакмице, али је њих приређивала управа соколског друштва и у њима су редовно учествовали ученици — чланови“.²⁷⁵⁾

7. Подмладак друштва Црвеног крста

Друштво Црвеног крста Југославије као саставни део међународне хуманитарне организације истог имена имало је за циљ помагање и организовање помоћи рањеним, болесним и унесрећеним за време рата и мира. Бачка организација у лесковачкој Реалци створена је школске 1922/23. када је имала 326 чланова. Број чланова био

²⁶⁸⁾ ЛГ 21, 28. V 1922.

²⁶⁹⁾ ЛГ 37, 17. IX 1922.

²⁷⁰⁾ То потврђује и фотографија чланова овог друштва — Збирка С. Димитријевић.

²⁷¹⁾ СН 15954/22.

²⁷²⁾ Акт од 6. III 1923. — СН 3880/23.

²⁷³⁾ СН 10553/23.

²⁷⁴⁾ СН 12622/25.

²⁷⁵⁾ СН 1007/26.

је приближно двоструко већи две следеће школске године, када је прелазно 600.²⁷⁶⁾

Школски извештај за 1928/29, осврћући се на подмладак Друштва црвеног крста, изричито пише: „Да децембра шк. 1928/29. год. Подмладак није постојао. У току децембра спроведена је организација у свим разредима образовано је петнајест разредних одбора са 581 чланом“. Зато треба узети да је ова организација обновљена и реорганизована у децембру 1928. Те школске 1928/29. године, поред прикупљања новчаних средстава и предавања, чланови су радили на подизању и улепшавању школског воћњака и градине. Тада је надзорни наставник била Милица Стојковић.²⁷⁷⁾

8. Бачко историјско друштво

Ова бачка организација имала је за циљ развијање љубави за изучавање историје, археолошко испитивање лесковачке околине и стварање гимназијске збирке — музеја, која би служила као помоћно наставно средство.

Оно је створено на иницијативу и залагањем Анатолија Красовског, наставника историје, и групе ђака који су се интересовали за археологију, крајем школске 1926/27. године као одсек бачке литеарне дружине „Вуловић“.²⁷⁸⁾

У овом историјском одсеку „Вуловића“, који је радио као једна посебна бачка дружина и имао за главни циљ стварање школског историјско-археолошког музеја, посебно активни сарадници А. Красовског били су Предраг Борђевић и Сергије Димитријевић, ђаци V разреда Реалке.²⁷⁹⁾

А. Красовски објавио је 14. V 1927. у Лесковачком гласнику **Један апел грађанству**, да му помогну у оснивању музеја у лесковачкој Реалци. У њему се каже: „Музеја још нема, изузев неколико ствари и збирке новца“.²⁸⁰⁾

Када су се у име управе Историјског одсека Бачке дружине „Вуловић“, његов председник Василије Милић, ученик VII разреда, и његов секретар пуни одушевљења обратили Министарству просвете — одељењу за средњу наставу, упознајући га са стварањем овог одсека, чији се циљ поглавито састојао у раду „на сакупљању и ископавању старина за музеј, набављању историјских слика, књига, података и друго. Свему овом је циљ да се олакша настава историје“ и затражили помоћ „у оснивању и даљем развоју једне такве корисне установе“, бирократе из овог министарства осам месеци после њеног при-

²⁷⁶⁾ Види претходну статистичку табелу.

²⁷⁷⁾ Извештај за 1928/29.

²⁷⁸⁾ ЛГ 7, 16. II 1930.

У службеном животопису А. Красовског стоји: „Организовао сам бачко историјско друштво и 3 године руководио његовим радом. (СН 260/31).

²⁷⁹⁾ Историјски музеј се помиње у чланцима Б. Стојина [Б. Митровића] — Наша реч, 2. II 1946.

²⁸⁰⁾ ЛГ 20, 14. V 1927.

спећа написале су на представци: „Пошто предња представка није таксирана, то на основу чл. 15. Закона о таксама предмет у акта”.²⁸¹⁾

Од почетка школске 1927/28. оформљује се музејска збирка.²⁸²⁾

Овај историјски одсек створио је у току свог рада, а захваљујући бројним прилозима Ђака (чија су имена објављивана у лесковачким листовима) албуме историјских слика (разгледница и исечака из периодичних публикација), збирку старог оружја, збирку праисторијског материјала из лесковачке околине, збирку народних металних етнографских украса, велику збирку савременог новца разних држава и малу, али за науку значајну, збирку античког и средњовековног новца.

Најскупоценији примерак античког новца била је врло ретка и изврсно очувана тетрадрахма македонског владара Деметрија I Полиоркетеса (поклон Боре Димитријевића Пиксле).²⁸³⁾

Од огромног научног значаја је био средњовековни српски новац из познате оставе из Малог Боњинца код Власотинца, са почетка владавине кнеза Стефана Лазаревића, која је углавном садржавала новац кнеза Лазара, Вука Бранковића и кнеза Стефана Лазаревића али у којој је било великих раритета (нпр. новац Јакова, Призрена), па чак и до тада непознатих врста—новац патријарха, челника Смила.²⁸⁴⁾

Пошто је овај Ђачки музеј, са својом значајном нумизматичком збирком доживео судбину свог претходника, предратног школског музеја, јер је био опљачкан од окупатора у току другог светског рата²⁸⁵⁾ од ове за науку значајне оставе, сачувала су се само два дела, онај у збирци С. Димитријевића (сем једног пре рата несталог дела) и онај у Народном музеју у Београду.

У овом историјском одсеку одржавани су и састанци са рефератима на историјске теме и дискусијом.²⁸⁶⁾

---

²⁸¹⁾ Потпис: „По наредби Министра просвете шеф Наставног одељења Ј.К.” [С. Д.: Јован Кангрга] Други резултат ове представке била је примедба, да се тражи од директора да пошаље исцрпан извештај и „да опомене ученике да све представке подносе преко директора своје школе”. — СН 17458/27, 15. VI 1927.

²⁸²⁾ Извештај за 1928/29; Види Историјски кабинет.

²⁸³⁾ По сећању аутора.

²⁸⁴⁾ Ова остава нађена у мају 1928, појавила се у продаји код лесковачког мењача Арама Алхалела. Први који је ову оставу прегледао и из ње узео тридесетак примерака био је С. Димитријевић, који је касније утврдио и локалитет где је ова остава нађена.

„Тек године 1931. успело је господину Сергију Димитријевићу да пронађе право налазиште у локалитету Латинско гробље у селу Мало Боњинце” — Ј. Петровић, Веома ретки српски средњовековни грошићи из села Мало Боњинце код Власотинца, Старинар VIII — IX, 1934.

Одмах затим он је контактирао са А. Красовским инсистирајући да се ова остава откупи за историјски музеј у Реалци, што је и било делимично учињено.

Кад је Народни музеј из Београда сазнао за ову оставу откупио је остатак новца, а уз то извршио размену дела те оставе са А. Красовским, узимајући од Историјског одсека највеће раритете и дајући у замену најобичније врсте динара српских краљева и цара Душана, које Ђачки музеј није имао. (Сећања С. Димитријевића). Тако је прикупио 162 примерка новца из ове оставе. (Политика, 8. октобар 1933).

²⁸⁵⁾ С. Димитријевић, Стари Лесковац... 14.

Већ у јесен после његовог оснивања, Историјски одсек Бачке дружине „Вуловић“ приредио је 2. октобра 1927. матине у сали лесковачке Реалке. Том приликом су биле изложене историјске слике и прикупљене старине.²⁸⁷⁾

У првом тромесечју школске 1928/29. године Историјски одсек Бачке дружине „Вуловић“ извршио је неколико археолошких рекогносцирања и мањих пробних ископавања.

Једно такво пробно археолошко ископавање извршено је у селу Градашници, ораовичке општине.²⁸⁸⁾

У новом чланку Лесковачког Привредника који се осврће на рад историјске секције „Вуловића“ констатује се да је у овој секцији, створеној пре годину и по дана одржано више седница, прочитано неколико самосталних бачких радова и критика, да је она приређивала екскурзије, да је створен школски музеј у коме је прикупљено „око 200 старих римских, грчких и мисирских новаца“ „доста оружја и справа, посуђа и украса, врло много историјских слика, старих новина, књига, часописа и др. ствари“.

„Организован је добар кабинет за историју, где поред безбројних мањих слика, има и 40 великих (1 x 70) историјских слика“.

Посебно је наглашено: „Прегледано је неколико археолошких увиђаја и понегде се врше и ископавања. Рад на археологији од сад постаје главни циљ друштва“.²⁸⁹⁾

Бачко историјско друштво приредило је 10. III 1929. матине са концертним делом и позоришним програмом „Путујућим музејом“.²⁹⁰⁾

Почетком 1927. године ствара се у оквиру Савеза југословенских средњошколских удружења жупа за средњу и источну Србију са седиштем у Нишу²⁹¹⁾, услед чега долази до појачаних контаката између средњошколских удружења југоисточне Србије.

ВАНШКОЛСКА АКТИВНОСТ НАСТАВНИКА И УЧЕНИКА

Наставници лесковачке гимназије одиграли су значајну улогу у културном, уметничком, па чак и спортском животу града.

Они развијају ваншколску активност углавном у културним и уметничким и друштвено корисним друштвима и установама, учествују у таквим приредбама, али се појављују и у Соколском друштву.

На приредби Француско-српског клуба одржаној 31. XII 1922. било је и неколико музичких тачака које су извели И. Татаркин, наставник музике и Ж. Поповић, професор Реалке.²⁹²⁾

²⁸⁶⁾ Све по сећању С. Димитријевића.

²⁸⁷⁾ ЛГ 40, 1. октобар 1927.

²⁸⁸⁾ Лесковачки Привредник 33, 11. XI 1928; Детаљи: Лесковачки Привредник 34, 18. XI 1928.

²⁸⁹⁾ Лесковачки Привредник 34, 18. новембра 1928.

²⁹⁰⁾ ЛГ 8, III 1929; Лесковачки Привредник 10, 10. III 1929.

Путујући музеј је била хумористичка тачка програма, у току које су приказивани лажни историјски експонати: Нпр. Ово је лобања Цезара пре његовог убиства, а ово лобања Цезара после његовог убиства. (По сећању аутора овог прилога).

²⁹¹⁾ ЛГ 5, 29. I 1927.

²⁹²⁾ ЛГ 1, 6. I 1923.

Крајем школске 1922/23, изасланик Министарства просвете констатовоа је: „Сви су наставници чланови Професорског друштва [у Београду], сем тога су чланови Грађ. Касине, Пев. Дружине „Бранко“, Женске подружине, Црвеног крста и других локалних културних, просветних и хуманих установа“.²⁹³⁾

Школске 1925/26, професор Реалке Радивој Ненадовић, који је заступао директора, био је потпредседник градске организације Јадранска стража и секретар градског пододбора Црвеног крста.²⁹⁴⁾

Наставници лесковачке Реалке развијали су своју највећу активност као предавачи.

Они су били најчешћи предавачи у граду, у почетку без посебних организационих оквира, или у оквиру постојећих грађанских друштава.

Тако нпр. из Извештаја изасланика Министарства просвете видимо да су школске 1922/23. одржали „**предавања за грађанство**“: Ж. Поповић, суплент, **Еволуција органског света на земљи** (27. I 1923) и Љ. Алексић, професор, на прослави антиалкохолног дана, **Алкохолно питање** (22. IV 1923).²⁹⁵⁾

Школске 1923/24. П. Весин, свештеник и наставник веронауке, одржао је предавање **О жени у историји** (у Грађанској касини), а А. Гавриловић, студент, *Le conte de Leisle* (у Француско-српском клубу).²⁹⁶⁾

Школске 1924/25, Ж. Поповић, професор **Трансформација у органском свету** (у сали Реалке)²⁹⁷⁾; Д. Хаџи Митић, **О души** (у Грађанској касини); Б. Горуновић, прив. предм. учитељ 1) **О Лесковцу**²⁹⁸⁾ и 2) **О Јужној Србији** (у Грађанској касини)²⁹⁹⁾.

Школске 1925/26. Р. Ненадовић, предавање у Грађанској касини, **Држава кроз историју** — Постанак и развитак државе и њених функција.³⁰⁰⁾

Школске 1926/27. наставник Реалке М. Миликић, одржао је предавање о систему васпитања у Енглеској (Француски клуб и Грађанска касина)³⁰¹⁾; а Д. Хаџи Митић, **Шта се хоће васпитањем да створи?**: (на истом месту).³⁰²⁾

Школске 1927/28. Б. Горуновић је одржао предавања: Наш друштвени развитак од првог устанка до данас (30. X 1927) и О македонствујушим (27. XI 1927) — оба у оквиру групе за социјалну и културну акцију.³⁰³⁾

²⁹³⁾ СН 10553/23.

²⁹⁴⁾ СН 1007/26.

²⁹⁵⁾ СН 10553/23.

²⁹⁶⁾ СН 14957/24.

²⁹⁷⁾ Ово предавање објављено као предавање Народног универзитета, одржано је 10. V 1925. — ЛГ 18, 2. V 1925.

²⁹⁸⁾ Текст овог предавања објављен је под насловом Лесковац и његов историјско-културно економски развитак — ЛГ 22, 30. V 1925.

²⁹⁹⁾ СН 12622/25.

³⁰⁰⁾ СН 1007/26.

³⁰¹⁾ ЛГ 1, 1. I 1922.

³⁰²⁾ ЛГ 5, 29. I 1927.

³⁰³⁾ ЛГ 44 и 48, 29. X и 26. XI 1927.

Касније су предавања одржавана у оквиру Народног универзитета, углавном у сали Реалке.³⁰⁴⁾

Уз то се они појављују у управама Народног универзитета у Лесковцу,³⁰⁵⁾ певачког друштва **Бранко**.³⁰⁶⁾; Грађанске касине,³⁰⁷⁾ Трезвењачке организације,³⁰⁸⁾ а активну улогу имали су и у Соколском друштву.³⁰⁹⁾

³⁰⁴⁾ ЛГ 5, 9. II 1929.

Од обнове Народног универзитета 1928. до лета 1929. стални и хонорарни наставници лесковачке Реалке одржали су 11 од укупно 24 предавања, тј. 45,8%. То су била следећа предавања:

Предавач	Тема	Датум
А. Красовски	О грађанском сталежу у историји	(16. XII 1928)
А. Красовски	О средњовековној жени	(29. IV 1928)
Д. Хаџи Митић	Између две културе (Запад), Исток у улога Словенства)	(11. III 1928)
Д. Хаџи Митић	Размишљања о појави живота на земљи	(11. XI 1928)
Д. Хаџи Митић	Масарик као филозоф и социолог	(24. III 1929)
Др Ж. Конфино	Новости из медицине (I део, калемљење против туберкулозе по Калмету)	(18. III 1929)
Н. Милијевић	Живот и рад Буре Јакшића	(13. I 1928)
И. Павлов	Највећи проналазак у хемији у XIX веку (Радиум)	(10. II 1928)
П. Весин	О постанку света са научног и религијског гледишта	(30. XII 1928)
(Тридесет пет година рада Народног универзитета у Лесковцу, Лесковац 1962, 21).		
П. Весин	О правилном неговању вина	(13. V 1928)
(ЛГ 19, 12. V 1928; Лесковачки Привредник 29, 14. X 1928).		
И. Татаркин	О Мокрањцу	(28. X 1928)
(Лесковачки Привредник 29 и 31, 14. и 18. X 1928).		

³⁰⁵⁾ Ову установу обновио је Анатолије Красовски почетком 1928. и две године био њен секретар.

У животопису А. Красовског стоји: „Организовао сам Народни универзитет у Лесковцу и две године био сам секретар, а сада члан управног одбора.“ (СН 260/31).

То потврђује дописник Политике који пише 1929. године „Тек фебруара месеца прошле године, на заузимање суплента А. Красовског Народни универзитет у Лесковцу обновљен је“ (Политика, 15. X 1929). То тврди и Лесковачки гласник који изричито каже да је А. Красовски који је имао одлучујућу улогу у управи „један од оснивача“ Народног универзитета. (ЛГ 52, 29. XII 1928).

³⁰⁶⁾ Прво је Стеван Живковић, професор — био „пре 16 година хорова Бајрака Бранка (ЛГ 52, 31. XII 1939.); а касније је хорова ове певачке дружине био наставник певања Иван Татаркин. (ЛГ 13, 6. IV 1929.) Он се први пут појављује као такав на концерту приређеном 12. I 1922. (ЛГ 9, 1. III 1924).

³⁰⁷⁾ СН 9377/22; (ЛГ 3, 17. I 1925.);

³⁰⁸⁾ Почетком 1927. „иницијативом г. Т. Грујића, наставника Реалке у Лесковцу ових дана обновљена је трезвењачка дружина *Трезвеност* [С. Д.: која је постојала и 1922 — СН 9377] којој је већ пришао велики број Бака и омладинаца“. (Трезвеност у Лесковцу, Новости 1809, 12. I 1927).

³⁰⁹⁾ И. Татаркин, наставник певања наступио је на Соколском јавном часу 24. V 1925. и пратио бесплатно на виолини соколске вежбе (ЛГ 25, 20. VI 1925.); а наставници гимнастике Ф. Неједли и Б. Непокупној били су начелници — инструктори Соколског друштва.

Наставници Реалке сарађују у „Лесковачком гласнику“³¹⁰⁾ и **Лесковачком Привреднику**“;³¹¹⁾ приређују уметничке изложбе;³¹²⁾ јављају се као публицисти.³¹³⁾

Посебно је интересантно да лесковачки наставници овог периода уопште не учествују у различитим националистичким удружењима и акцијама фашистичког карактера (нпр. четници, Орјуна Срнао и сл.)

Учешће наставника Реалке у грађанским партијским акцијама наши смо у ранијем периоду само у једном случају, кад је А. Стојковић, суплент, учествовао у агитацији за демократску странку у Босилграду и био на њиховом збору у Сурдулици 11. II 1923.³¹⁴⁾

Касније се јаче ангажује у политици наставник лесковачке Реалке Богољуб Горуновић. Њега налазимо у лесковачком огранку групе

Напомињемо да је један од наставника, професор Љубомир Алексић, од 1. IV 1921. био у Лесковцу „претседник Првостепеног суда за процену ратне штете“ у Лесковцу (СН 9904/21).

³¹⁰⁾ На том се послу највише ангажовао Богољуб Горуновић, који је писао политичке чланке о општим темама и обрађивао прошлост Лесковца. Он је био кратко време и један од његових уредника. Њему је „ових дана поверено ласкаво али тешко сауредништво Лесковачког гласника“ (ЈГ 53, 31. XII 1927). Њега налазимо као сауредника у два броја Лесковачког гласника (бр. 1 и 2 из 1928) заједно са Сретеном Динићем као уредником Лесковачког гласника“. Већ у бр. 3 из 1928. овог листа објављено је „Наш главни сарадник и потоњи уредник“ Б. Горуновић, премештен је за Прилеп и отпутовао.“

³¹¹⁾ А. Красовски приказујући своју активност пише у свом животопису, да је објавио „у Лесковцу низ политекономских и историјских чланака у *Привредном гласнику* [у ствари Лесковачком Привреднику] (где сам једно време био и помоћник уредника) за 1928 — 29. годину, и у *Лесковачком гласнику*“. (СН 260/31).

³¹²⁾ Милан Врбић, наставник цртања лесковачке Реалке, био је афирмисани уметник који је већ излагао у Загребу и Београду. Суптилан акварелист, он је на безброј својих слика (уља и акварела) приказао атмосферу старог Лесковца, његову архитектуру, уличне призоре и његове становнике.

За време ускршњих празника, 19 — 21. априла 1925. он је у сали Реалке приредио изложбу својих радова са пута по Македонији и пределе из Лесковца. То је била *прва уметничка изложба* одржана у Лесковцу. (ЈГ 15 и 16, 11. и 18 IV 1925; детаљан приказ изложбе: ЈГ 17, 25. IV 1925 — Ту се помињу и неке слике које се данас налазе недатиране у Галерији Народног музеја у Лесковцу.)

³¹³⁾ Иван Татаркин био је композитор религиозних песама (ЈГ 41, 27. I 1923; ЈГ 9, 1. III 1924.) Објавио је: *Литургију за мешовити хор*, Лесковац, 1921; а Бира Милић: *Задужбине Краљевића Марка*, народна песма из Жупе, објашњење постанка и алегорије песме о Марку Краљевићу и Муси Кесеџији, Лесковац, 1926).

³¹⁴⁾ На доставу великог жупана врањске области од 12. II 1923. (СН 2257/23) Министарство просвете је покренуло истрагу (СН 7222 и 4786/23).

У свом одговору од 16. II 1923. А. Стојковић је заузео достојанствен и принципијелан став: „Свим грађанима ове земље загарантовано је Уставом право збора и договора“. „Ми као чиновници нисмо робови...“ „Ниједним законом то није забрањено. Када ми се то забрани законом а не њефом, ја ћу престати да идем на зборове или нећу бити више државни службеник“.

Протестујући против оптужбе великог жупана он пише:

„Истина је да сам рекао да је „за једну свадбу [С. Д.: краљеву] држава бацила 60 милиона“, „истина је да сам казао да се обећава, још више за параде“. „Нисам никог вребао, нисам говорио против личности, нити против државе, већ за државу и народ“. „Страшно би било кад би се за мисли осуђивало.“ „Мислим да не бисмо имали довољно казмата“ (СН 4575/23). У јесен те године он је премештен у Скопље.

за Социјалну и културну акцију, која је окућала присталице земљорадничке странке.³¹⁵⁾

Први ученик лесковачке Реалке који сарађује у „Лесковачком гласнику“ био је Радослав Димитријевић, који почиње да објављује своје песме као ученик III/ц разреда.³¹⁶⁾

У ваншколску делатност групе ученика лесковачке Реалке треба убројити стварање лесковачког уметничког друштва „**Миковић**“. Ово је друштво створено у лето 1928. од стране школске омладине „у циљу очувања имена свог [преминулог] друга Марка Т. Миковића, бившег ученика V разреда лесковачке Реалке.“³¹⁷⁾

Прва скупштина ЛУПД „**Миковић**“ одржана је 12. VIII 1928. кад су примљена правила и изабрана управа у којој је председник био Д. Деклева, лекар, а први секретар Влада Милошевић, свршени ученик V разреда. „На скупштини је донето решење да се одмах отпочне са оснивањем друштвене књижнице.“³¹⁸⁾

ЛУД „**Миковић**“ заједно са Подмлатком Црвеног крста приредило је свој уметнички концерт 28. VIII 1928. у хотелу „Париз“. Програм се састојао „из свирања, певања и глумљења.“³¹⁹⁾

Друштво Миковић издало је и збирку песама М. Миковића и његових другова: **Марку Миковићу**, Лесковац, 1928. У њој су објављени стихови Марка Миковића (бившег ученика V), Благоја Момчиловића (VI), Светислава Пешића (VI), Раде Димитријевића (VII), Алексе Стојановића (приватног чиновника) и Владимира Милошевића (VI).

Неколико ученика лесковачке Реалке издали су своје радове, као појединци, и то: **Радослав Димитријевић**, ученик IV разреда **Песме**, Лесковац, 1926; **исти аутор**, као ученик VII разреда **Вера** (приповетка), Алексинац, 1929; и **Глигорије Гљбов**, ученик VII разреда **Песме**, Лесковац, 1928.

Значајне збирке

У периоду до 1928. године формиране су и две за науку значајне збирке од стране појединих наставника и бака лесковачке Гимназије.

Игор Павлов, суплент створио је значајну етнографску збирку преслица, тканица, плетених орнаментираних чарапа, као и цртежа народних текстилних орнамената и старих лесковачких оцака. Један део те збирке (предмети) налази се у Етнографском музеју у Скопљу, а други (цртежи) код његове сестре у Москви.

³¹⁵⁾ Њега зато премештају из Лесковца у Прилеп у јануару 1928. Много касније у новембру 1928, он говори на конференцији земљорадничке партије врањског округа. — Лесковачки привредник 35, 25. XI 1928.

³¹⁶⁾ ЛГ 6, 7. II 1925, Протест једног малишана, нечистоћа у Лесковцу. Њега налазимо и у бр. 16 и 39, 1925; бр. 37, 39 и 48, 1926; бр. 1 и 8, 1928. Он објављује и афоризме (ЛГ бр. 1, 17. и 22. 1927), а огледа се и у репортажи (ЛГ бр. 35, 1927).

³¹⁷⁾ Лесковачки привредник 20 и 34, 12. VIII и 18. XI 1928.

³¹⁸⁾ (ЛГ 33, 18. VIII 1928; Лесковачки привредник 21, 19. VIII 1928.

³¹⁹⁾ Лесковачки привредник 22, 26. III 1928.

Друштво је одржало и уметнички концерт у Власотинцу. — Лесковачки привредник 24, 9. IX 1928.

Сергије Димитријевић, ученик, створио је више збирки.³²⁰⁾ Један део тих збирки је пропао за време бомбардовања Лесковца. Његова археолошка збирка, збирка етнографског накита и минералозна збирка предата је Народном музеју у Лесковцу; а код њега се налази богата нумизматичка збирка која садржи многе уникате српског средњовековног новца и служи као основа за његов рад на студијској обради српске средњовековне нумизматике.

ИДЕОЛОШКИ И ПОЛИТИЧКИ РАЗВИТАК ШКОЛЕ И БОРБЕ У ЊОЈ

Лесковачка Реалка је у периоду 1920—1929. била углавном политички неутрална средња школа, као и многе друге гимназије и реалке у нашој земљи. У њој годинама није било продора напредних идеја.

Идеолошки тон школе давали су наставници веронауке, писци националистичких уџбеника историје, реакционарни наставници филозофије који су заступали идеалистичке погледе на свет и изразито националистички наставници (као што је био нпр. Ђира Милић, наставник књижевности).

Идеолошка оријентација наставника

У периоду од лета 1920. до лета 1929. године напредних наставника било је врло мало. У то је време, колико нам је познато, само један наставник био комуниста по убеђењу, Тодор Грујић, наставник цртања.

Тодор Грујић, који је био дуже времена наставник лесковачке Реалке (1920—1938), био је познат као комунистички симпатизер, Дружио се са комунистима и присуствовао радничким приредбама и првомајским прославама, али у самој Гимназији није испољавао неку политичку активност.

Министарство просвете примило је од Министарства унутрашњих послова Одељења јавне безбедности поверљиви извештај **О Тодору Грујићу, учитељу цртања лесковачке Реалке**³²¹⁾. У њему је донето обавештење које је начелник одељења јавне безбедности добио од начелника среза лесковачког:

„Родом је из Битоља. Учио је Вукановићеву сликарску школу а за време окупације био је у Паризу на студијама.

По убеђењу је комунист, али његов рад из близа нисам могао посматрати, пошто сам од скора овде, а тако исто и г. директор није могао ближе рећи о њему пошто је и сам скоро дошао. Толико сам прибавио податке да је од пре по кафанама енергично бранио своја начела, док му нисам дао на знање да ћу против њега предузети извесне мере, после чега је са тим престао“.³²²⁾

³²⁰⁾ [Б. Митровић], Лепа археолошка и нумизматичка збирка једног гимназисте, Правда, 15. IX 1930; [С. Динић], Један приватни музеј, Лесковачки гласник, 25. I 1930.

³²¹⁾ МУП Пов. ЈБ 540, 13. II 1921.

³²²⁾ МП Пов. 37, 22. II 1921/66-52-109.

Напреднија схватања међу баке уносили су само млађи наставници А. Красовски и Б. Горуновић.

А. Красовски је третирао историјску прошлост са класних становишта (нпр. француску револуцију, први српски устанак и сл.) и није се супротстављао напредним друштвеним идејама.

Б. Горуновић је био носилац либералних и демократских погледа који су долазили до изражаја у целокупној његовој друштвеној и наставничкој активности.

Остали наставници из тог времена у својој већини били су политички неутрални.

Неки од њих испољавали су изразито националистичко шовинистичка схватања. То је био случај са Борђем Тасићем, жртвом бугарских зверстава у првом светском рату; а посебно са Биром Милићем, чија су се пренаглашена националистичка схватања испољавала између осталог у интерпретацијама народне епске поезије. Он је често читаву наставу југословенске књижевности сводио на своја тумачења наше народне епике. На сва друштвена питања гледао је с националистичких становишта.³²³⁾

Једновремено у њој годинама није било систематског, организованог политичког рада међу ученицима.

Симпатизери комунистичког покрета који су у њој постојали, била су углавном лица која су се као таква формирала у срединама у којима су живели, нпр. Драшко Динић и Сергије Димитријевић који су били синови старих комуниста.

Они су као појединци водили разговоре о политичким темама, посебно о Совјетском Савезу и ономе што се дешавало у самом Лесковцу или у земљи, али то није био организован рад.

Чак ни на састанцима бачких дружина није било изразито напредних радова и дискусија. Ту су се читале песме, приповетке и реферати о писцима, али се нису третирали актуелне друштвене теме.³²⁴⁾

---

³²³⁾ Његова деца, Омиљен и Срба били су касније носиоци фашистичких схватања међу студентима. Омиљен је био један од најистакнутијих вођа ЈАК-а (Југословенски академски клуб), студентске организације фашистичког карактера.

³²⁴⁾ Напомињемо да је штрајк ученика IV разреда одржан почетком 1926. због једног строгог и уображеног наставника математике, који је тукао баке и био неправичан и пристрасан у оцењивању — што је изазвало револт и акцију ученика, после којег су пет бака били искључени, није имао никакво политичко обележје.

О том штрајку говори чланак Проке Станковића из Миршевца, Један просветни скандал у Лесковцу — ЛГ 1, 20. III 1926.

Напомињемо да неки аутори послератних чланака покушавају да тај штрајк прикажу као некакав политички покрет, што је у основи нетачно.

То је само један од покушаја да се све што се дешавало у лесковачкој Гимназији, да се све генерације које су биле у њој укључујући, наравно и саме чланкописце, прогласе за напредне од самог детињства. Зато се често у таквим чланцима набрајају стварно напредна лица и она која то тада нису била, говори о некавој вечитој напредности ове школе, без прецизирања времена, не узимајући у обзир о којој је генерацији реч, и различиту улогу коју су оне имале у напредном омладинском покрету (независно од чињенице да је у свакој од тих генерација било појединачно са напредним схватањима).

Први ђак за кога смо сигурно установили да је био организован у Скоју, био је Благоје Илић К'не, ученик VI разреда Реалке.

Он је припадао скојевској групи коју је створио и водио Трајко Стаменковић, студент права, негде крајем 1927. или 1928, највероватније у пролеће 1928. Сви остали чланови ове групе били су радници и то 3 (повремено 4) столарска радника и 2 (неко време 3) кројачка радника.

Група се разишла кад је Т. Стаменковић отишао из Лесковца.³²⁵⁾

Благоје Илић К'не, био је син кафеџије из предграђа Лесковца. Он није испољавао никакву политичку активност у самој Гимназији. Он је био толико законспирисан, да ни Ђаци његовог разреда, комунистички симпатизери, нису знали за његову политичку оријентацију. Он је слушао шта се говори, али није испољавао своја мишљења.

---

³²⁵⁾ Писмене изјаве четворице живих учесника ове скојевске групе, Свете Јовића Говечета од 26. IX 1976. и 4. VII 1978; Миодрага Ишљамовића Шљамке од 24. VI 1928; Драги Станковића — Баба Тончиног од 24. VI 1978; и Чедо Марковића од 26. VI 1978 — све у збирци С. Димитријевића.

ПЕРИОД ПОСТОЈАЊА РЕАЛНЕ ГИМНАЗИЈЕ

(Од лета 1929. до окупације 1941)

КРАТКИ ОСВРТ НА ИСТОРИЈАТ ГИМНАЗИЈЕ 1929—1941.

На предлог В. Росића, директора Реалке, указом од 29. септембра 1929. ова је средња школа претворена у реалну гимназију.³²⁶⁾

Мада се том променом ништа битно није изменило у садржају наставе³²⁷⁾, ипак је ова, 1929. година, значајна у политичкој историји земље по увођењу шестојануарске диктатуре, представљала прекретницу у историји лесковачке Гимназије, посебно у процесу развитка опозиционог политичког покрета у њој и друштвених превирања у земљи који су имали свог одраза и на стање у овој школи.

Пораст броја ученика и потребе за новим одељењима почев од 1935/36, када је број уписаних ђака први пут готово достигао 800 (у ствари 791) заоштрио је питање школског простора и учинио неопходним дозбивање школске зграде.

Проширењем зграде завршеним у септембру 1937. Гимназија је добила 11 нових учионица, те је школа могла да ради од 1. октобра 1937. једновремено са 22 одељења. Проширење зграде је извршено путем редовних кредита и прикупљених прилога. Настава која је до тог времена била полудневна постала је од тада дводелна.³²⁸⁾

Проширењем школске зграде поставило се питање потребног школског намештаја (клуба, табла, катедра и др.). Пошто за то није било средстава, на родитељском састанку сазваном по том питању донета је једнодушна одлука, да се створи одбор за прикупљање прилога и да се на тај начин набави школски намештај.

Овај је одбор прикупио у ту сврху 9.575 динара.³²⁹⁾ Тако је набављен и потребни школски намештај.

³²⁶⁾ СН 39418/29; Извештај за 1929/30.

³²⁷⁾ Види одељак о настави.

³²⁸⁾ (Извештај за 1937/38) Средства за ово проширење — Фонд за проширење гимназије, у износу од 284.000 динара — створена су још ранијих година од стране лесковачког, јабланичког и власотиначког среза. Планове за проширење израдио је Бранко Тасић, архитекта — ЛГ 49, 7. XII 1935. (Онда је добијен кредит од просветног одељења Вардарске бановине — 300.000 дин. (ЛГ 36, 5. IX 1936.) На овој проширеној згради био је инсталиран и електрични сат (који дуже времена 1939—40. није радио. (ЛГ 11, 16. III 1940).

³²⁹⁾ ЛГ 37, 18. IX 1937.

Већ 1939. године, услед наглог пораста броја ученика (у школској 1938/39 — уписано 1126), понова се поставило питање дозбињања нових 5 — 6 одељења³³⁰), до ког није дошло.

У просторијама проширеним 1937, али са знатно увећаним бројем уписаних ученика, који је школске 1940/41. достигао 1314, Гимназија је дочекала шестоаприлски рат и другу окупацију.

НАСТАВНИЦИ ПЕРИОДА 1929—1941.

Са изменом назива школе ништа се није изменило ни у погледу наставника.

Број наставника који је од лета 1929. до априлског рата 1941. прошао кроз ову школу био је и даље врло велики. Ми смо забележили да је у њој тада боравило 132 наставника. У то време отишло је из лесковачке Гимназије 95, а дошло у њу нових 119 наставника, што значи да је у току једне школске године просечно одлазило 7,9 старих наставника, а долазило 9,9 нових.

Стручност наставника се знатно побољшала, пошто су стари наставници без потребних квалификација или стекли ове, или били уклоњени из школе и наставе; а нови се такви наставници нису примали.

У то су време из лесковачке Гимназије потпуно нестали неквалификовани наставници, којих је било тако много у периоду 1920—1929³³¹).

То се најбоље види из распореда предмета од 25. XI 1940. У то време у лесковачкој Гимназији је било: 25 професора, 12 суплената, 6 учитеља вештина, 2 свештеника, хонорарна наставника веронауке и 1 хонорарни наставник музике.³³²)

Професорска књижница

Професорска књижница релативно богата по броју дела која је обухватала, била је у много чему сиромашна.

У њој није било „ни најпотребнијих дела из наше, југословенске књижевности што у многоме смета наставу матерњег језика“.³³³)

Школске 1931/32. „није набављена ни једна нова књига, пошто није било кредита“.

„У току ове школске године г. г. наставници су се понајвише служили делима из наше књижевности за примере ученицима приликом предавања из књижевности“.³³⁴)

Школске 1932/33. професорска књижница је добила на поклон од београдских књижара знатан број књига и то већином уџбеника. Набавила је масу партитура, као и неке врло значајне едиције, Ка-

³³⁰) ЛГ 27, 8. VII 1939.

³³¹) Њима је био остављен рок од 5 година за дипломирање на факултету — види отпуштања појединаца са именичног списка наставника.

³³²) II 30570/40.

³³³) Извештај за 1930/31.

³³⁴) Извештај за 1931/32.

ријатиде, Народну енциклопедију од Ст. Станојевића, Историју Југославије од В. Ђоровића итд.³³⁵⁾

Школске 1933/34. књижница је обогачена „лепим бројем књига које је добила на поклон од Министарства просвете. То су одабрана дела, већином из стране књижевности, класици немачки, француски и енглески“. Осим овог поклона, она „није могла набављати књиге, јер зато нема кредита.“³³⁶⁾

Школске 1934/35. добила је на поклон од Министарства просвете и Просветног одељења Вардарске бановине само 6 књига.³³⁷⁾

Више година ова књижница није могла да добије ни једну нову књигу услед одсуства кредита.

Па ипак, по озбиљности заступљених дела, ова је књижница тада била квалитетнија од Бачке гимназијске књижнице, у којој је постојао приличан број дечјих књига, а многе брзо упропашћаване у току читања.

Школске 1938/39. књижница је добила доста књига на поклон, од тога је француско посланство дало 48, Министарство просвете 7 из школске касе купљено је 5 а по буџету Вардарске бановине набављено је 37 књига у вредности од 4152 динара.³³⁸⁾

Таб. XXXIV Пословање професорске књижнице

Школске године	Број дела крајем године	Књижничар
1929/30.	507	Поповић Светозар
1930/31.	526	„ „
1931/32.	526	Милијевић Нада
1932/33.	746	„ „
1933/34.	877	„ „
1934/35.	883	Миљковић Вера
1935/36.	883	Љубисављевић Стевана
1936/37.	883	Димитријевић Милица
1937/38.	883	„ „
1938/39.	982	„ „
1939/40.	987	Зоговић Цена

НАСТАВА У ПЕРИОДУ 1929. ДО 1941.

Услови наставе

Све што је речено у првом делу осврта на ово питање, и даље је примењивано. Једино се место тромесечја од школске 1931/32. на даље појављује полугодиште.³³⁹⁾

³³⁵⁾ Извештај за 1932/33.

³³⁶⁾ Извештај 1933/34.

³³⁷⁾ Извештај за 1934/35.

³³⁸⁾ Извештај за 1938/39.

³³⁹⁾ У школској 1930/31. постоје тромесечја. Полугодиште се појављује први пут у школској 1931/32. — Свођење оцена на Наставничком савету — Извештај за 1931/32, 14; касније извештај за 1936/37, 16; Извештај за 1937/38, 16 итд.; ЛГ 5, 3. II 1940; ЛГ 5, 1. II 1941.

Школске 1938/39. нагло се повећава број верских празника ка-
да школа није радила, и то: на св. Димитрија (8. XI), на св. Архан-
гела Михајла (21. XI), на св. Николу (18. XII), на Бурђев-дан (6. V),
на Спасовдан (18. V) итд.³⁴⁰.

Слично је било и следеће године кад школа није радила на
Малу Госпојину (21. IX), на Крстовдан (27. IX), на Митровдан (8. XI),
на св. Аранђела (21. XI), на Ваведење (4. XII), на Богојављење (19. I),
на св. Јована (20. I), на Бурђевдан (6. V) и сл.³⁴¹.

Наставни предмети

Погледамо ли број недељних часова у свим разредима заједно
узетим, видимо да је у току целог гимназијског школовања највећа
пажња посвећивана следећим предметима. (Редослед предмета је са-
чињен према броју часова 1928/29, кад је то још била Реалка.)³⁴²

Таб. XXXV Укупан број недељних часова у свим разредима
по годинама и предметима

Предмети	1928/29.	1929/30.	1930/31.	1931/32.	1932/33.	1933/34.	1934/35.	1935/36.	1936/37.	1937/38.	1938/39.	1939/40.
српскохрватски језик	34	34				34			34			34
математика	28	29				29			29			29
француски језик	22	24				24			24			24
историја	21	22				20			20			20
географија	17	18				16			16			16
немачки језик	16	16				18			18			18
гимнастика	16	11				12			8			12
латински језик	15	15				14			14			14
цртање	13	12				11			6			11
веронаука	12	11				14			12			16
физика	11	10				10			10			10
природопис	10	11				11			11			11
женски рад	8	8				6			6			6
хемија	4	6				5			5			5
писање	4	4				3			3			3
певање	4	4				4			4			4
филозофија	2	2				2			2			2
геологија	2	2				2			2			2
хигијена	2	4				4			4			4
Укупно	241	243				240			228			241

³⁴⁰) Извештај за 1938/39.

³⁴¹) Извештај за 1939/40.

³⁴²) Да бисмо сагледали ово питање пошли смо од броја часова које су поједини наставници држали у одређеним одељењима — Рубрика наставно особље на крају школске године у штампаним гимназијским извештајима. На тај смо начин утврдили број часова тог предмета у појединим разредима и добили збирне податке за дати предмет у свим разредима скупа узетим. При томе смо обрадили само неколико годишта, на прескок.

Таб. XXXVI Релативни распоред укупног броја недељних часова у свим разредима по годинама и предметима (у процентима)

Предмети	1928/29.	1929/30.	1930/31.	1931/32.	1932/33.	1933/34.	1934/35.	1935/36.	1936/37.	1937/38.	1938/39.	1939/40.
српскохрватски језик	14,1	14				14,2			14,9			14,1
математика	11,6	11,9				12,1			12,7			12,0
француски језик	9,1	9,9				10			10,5			10
историја	8,7	9,1				8,3			8,8			8,3
географија	7,1	7,4				6,7			7,0			6,6
немачки језик	6,6	6,6				7,5			7,9			7,5
гимнастика	6,6	4,5				5			3,5			5
латински језик	6,2	6,2				5,8			6,1			5,8
цртање	5,4	4,9				4,6			5,6			4,6
веронаука	5	4,5				5,8			5,3			6,6
физика	4,6	4,1				4,2			4,4			4,1
природопис	4,1	4,5				4,6			4,8			4,6
женски рад	3,3	3,3				2,5			2,6			2,5
хемија	1,7	2,5				2,1			2,2			2,1
писање	1,7	1,6				1,3			1,3			1,2
певање	1,7	1,6				1,7			1,8			1,7
философија	0,8	0,8				0,8			0,9			0,8
геологија	0,8	0,8				0,8			0,9			0,8
хигијена	0,8	1,6				1,7			1,8			1,7
Укупно	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Једновремено смо из истих извора утврдили у којим су се разредима предавали поједини предмети.

Таб. XXXVII У којим су се разредима предавали поједини предмети

Предмети	1928/29.	1929/30.	1930/31.	1931/32.	1932/33.	1933/34.	1934/35.	1935/36.	1936/37.	1937/38.	1938/39.	1939/40.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
српскохрватски језик	1—8	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=
математика	1—8	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=
француски језик	2—8	=	1—8	=	=	=	=	=	=	=	=	=
историја	2—8	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=
географија	1—6,8	=	1—8	=	=	=	=	=	=	=	=	=
немачки језик	5—8	=	5—8	5—8	3—8	=	=	=	=	=	=	=
	(нема наставника)			3 (од 2а V)		=	=	=	=	=	=	=
гимнастика	1—8	=	1—8	1—6	=	1—7	2—7	1—7	=	=	=	=

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
латински језик	5—8	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=
цртање	1—6	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=
веронаука	1—6	1—7	1—8	1—3, 5—8,	1—8	=	=	=	=	=	=	=
физика	3,7—8	=	=	3—4, 7—8	=	=	=	=	=	=	=	=
природопис	1—2, 5—6	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=
цртање	1—6	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=
женски рад	1—4	=	1—3	1—3	1—3	=	=	=	=	=	=	=
хемија	4	4,7	4	4,8	=	=	=	=	=	=	4,7	4,8
писање	1—2	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=
философија	8	=	7—8	=	=	=	=	=	=	=	=	=
геологија	7	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=
хигијена	4	2,4	3—4, 6—7	=	=	=	=	=	=	=	=	=

Из ова два предмета видимо да се количинска заступљеност појединих предмета после претварања у реалке у реалну гимназију није битно изменила.

Тада се број часова изменио у односу на претходну годину (касније промене ставили смо у заграда):

хемија + 2 (касније је то опало на + 1)
хигијена + 2
француски језик + 2
природопис + 2
математика + 1
историја + 1 (касније је то опало на — 1)
географија + 1 (касније је то опало на — 1)

наниже:

гимнастика — 5 (касније варира од — 4 до 8)
физика — 1
цртање — 1 (касније варира од — 2 до — 7)
веронаука — 1 (касније варира од ± 0 до + 4)

Све ово показује да претварање реалке у реалну гимназију није знатно изменило реални карактер наставе ако је настава физике и цртања смањена повећан је у истој мери број часова из хемије и математике и сл.

Лесковачка Гимназија остала је оно што је била и раније, гимназија са доста математике и нацртном геометријом, без механике.

Јаче смањење броја часова из гимнастике, а касније и из цртања, углавном је имало за циљ и растерећење ученика чији је укупан број часова био прилично велики. Та тенденција је нарочито видљива код података узетих за 1937/38. годину (кад је укупан број недељних часова смањен од 240 — 243 на 228).

Задржимо се на **трајном** проширивању или сужавању наставе појединих предмета на неке разреде (узете су само оне промене које трају више година без обзира на повремене прекиде) као и то да ли је то било праћено повећањем или смањењем укупног броја часова у Гимназији и из тог предмета у односу на годину која је претходила промени.

Таб. XXXVIII **Трајне промене у разредној настави и евентуално промене укупног броја часова у Гимназији из тог предмета у односу на школску 1928/29.**

Предмет	Школске 1928/29. постојала у разредима	Касније је проширење или сужавање наставе на поједине разреде	Од када	До када	Да ли је то било праћено повећањем укупног броја часова у гимназији из тог предмета у односу на претходну годину од увођења
веронаука	1—6	+ 7 + 7 и 8	од 1929/30. на даље		— 1 до + 4
хемија	4	+ 7 или 8	од 1930/31. на даље		+ 2 до + 1
француски језик	2—8	+ 1	од 1929/30. на даље		+ 2
географија	1—6, 8	+ 7	од 1930/31. на даље		+ 1 до — 1
женски рад	1—4	— 4	од 1930/31. на даље		— 2
философија	8	+ 7 — 7	од 1930/31. до 1932/33. на даље		+ 2 — 2
хигијена	4	+ 3,6 и 7	од 1933/34.		+ 0
немачки јез.	5—8	+ 3 + 3 и 4	од 1930/31. на даље		+ 2
гимнастика	1—8	— 7 и 8 — 8	од 1932/33. на даље		+ 2
физика	3,7—8	+ 4	од 1931/32. на даље		— 5 до — 8 + 0

Посебно су значајне промене биле:

- 1) увођење веронауке у два најстарија разреда (хришћанска етика);
- 2) увођење хемије у вишим разредима гимназије;
- 3) увођење француског језика у први разред, чиме је настава првог живог језика обухватила све разреде гимназије;
- 4) увођење географије у VII разред — у ствари увођење основа етнологије;
- 5) покушај проширења наставе филозофије на VII разред; од чега се одустало;
- 6) увођење хигијене у више разреде (пошто је она обухватала и полно образовање);
- 7) увођење немачког језика у III и IV разред, чиме се учење другог живог језика продужило са 4 на 6 година;

8) увођење наставе физике у IV разред, чиме је настава овог предмета проширена у нижој гимназији на два разреда.³⁴³⁾

Поред редовне наставе поједини наставници су организовали допунски самостални рад ученика. Тако нпр. V. Пастељ је организовао метеоролошко праћење временске ситуације од стране ученика IV разреда школске 1933/34. године. Извештаји о времену у протеклом месецу објављени су у „Лесковачком гласнику“.³⁴⁴⁾

Сличног значења је стварање **лабораторије за самосталне бачке експерименталне вежбе из физике**; као и практичне вежбе из хемије одржаване у ваншколско време³⁴⁵⁾.

Посебну улогу у гимназијској настави имали су школски кабинети и збирке чији су објекти служили за извођење наставе, очигледну наставу, за рад и вежбање бака.

На почетку школске 1940/41. године, тадашњи министар просвете, клерикалац Корошец, укинуо је наставу француског језика у I и II разреду гимназије и увео у програм немачки језик (који се до тада предавао од III разреда) у свим разредима, почев од I разреда.³⁴⁶⁾

Стање гимназијских кабинета и збирки 1929—1941.

1) Физичко-хемијски кабинет

На крају школске 1929/30. године овај кабинет је имао 104 инвентарисаних предмета за физику и 203 за хемију. Посебан проблем било је стално смањивање хемијског посуђа и хемикалија.³⁴⁷⁾

³⁴³⁾ Напомињемо да је већ у школској 1930/31. Министарство просвете инсистирало на повећању броја часова веронауке у VII и VIII разреду са 1 часа у сваком од њих, на 2 часа у сваком од њих. Директор гимназије, В. Росић, давао је отпор томе, позивајући се на преоптерећеност ученика, пошто би у том случају ученици VII и VIII разреда морали „једног дана преко недеље имати 6 часова научних предмета“. (Акт директора лесковачке Реалне гимназије бр. 295, од 9. III 1931 — СН 7743/31).

Због таквог дугогодишњег отпора веронаука се појављује са два часа у ова два завршна разреда гимназије, тек 1939/40.

³⁴⁴⁾ ЛГ 6, 10, 14 и 19, 1934.

³⁴⁵⁾ Види одељак о гимназијским кабинетима.

³⁴⁶⁾ Распис IV 11769, 13. IX 1940 — Просветни гласник 1940, 847; О настави немачког језика од почетка школске 1940/41 види: II 25068/23. V 1940 и Упутство II 24987/16. X 1940.

Из распореда предмета лесковачке Гимназије од 25. XI 1940, видимо да се школске 1940/41. године, пре окупације предавао у овој школи:

немачки језик у свим разредима по 3 часа недељно — укупно 24 часа; француски језик од III до VIII по 3 часа недељно — укупно 18 часова; а веронаука од I — VI, по 2 часа недељно — укупно 12 часова.

(II 30570/40)

Да би се схватио прави смисао ове промене, да је то било под утицајем Хитлерове Немачке треба указати и на то, да је у то време када је министар просвете био поп Корошец, у нашој земљи уведена квота за упис јеврејске деце у I разред гимназије. Расписом IV 14097 од 15. X 1940. одређено је да на читавој територији земље ван бановине Хрватске могу да се упишу у I разред само 108 ученика Јевреја, што је било распоређено по школама. Лесковачка Гимназија није имала право да упише ни једног ученика Јеврејина. (Просветни гласник 1940, 1150).

³⁴⁷⁾ Извештај за 1929/30.

Школске 1930/31. године физички кабинет имао је 127 објеката, и то 53 из механике, 6 из таласања и акустике, 9 из топлоте, 16 из оптике, 7 из магнетизма и 36 из електрицитета.

Почетком школске 1930/31. хемијски кабинет је добио још 67 објеката³⁴⁸⁾

Школске 1931/32. физичком кабинету су недостајали апарати из области звука топлоте и електрицитета, као и физичке карте.

Хемијски кабинет је имао „довољно справа посуђа и хемикалија за извођење очигледне наставе“. Он је тада располагао са 347 објеката и то 220 апарата и посуђа, 115 разних хемикалија и 12 технолошких слика.³⁴⁹⁾

Основна тешкоћа код хемијског кабинета лежала је у том што он није имао посебне учионице за увођење експеримената са уређајима за евакуирање штетних гасова.

Те године добио је од лесковачке фабрике сапуна Ј. Влајчића збирку хемикалија потребних за израду сапуна; а од железаре Вареш, збирку гвожђа и руда.³⁵⁰⁾

Школске 1933/34. године физички кабинет је био попуњен са 15 модела и апарата добијених од Министарства просвете, а посебно пројекционим апаратом.³⁵¹⁾

Школске 1938/39. године физички кабинет је добио специјалну учионицу удешену за ову сврху. Те године под руководством В. Пастеља уређена је **лабораторија за самосталне** бачке експерименталне вежбе из физике. Овај рад је почео већ у VII одељењу 1937/38. из области механике, а употпуњен је 1938/39. радовима из топлоте, оптике и електрицитета. Баци VIII/б разреда „обрадили су читаву физику по принципу саморадње и бачке активности“. Они су извршили у току десет часова 14 експеримената из механике; а у току 17 часова 5 експеримената из топлоте, 4 из оптике и 5 из електрицитета. Ученици VIII/а разреда извршили су у току 12 часова 12 експеримената.

Те године хемијски кабинет је одвојен од физичког и смештен у пространу учионицу, што је побољшало услове за наставу хемије. Набављен је апарат за исправљање струје, а ученици оба одељења VIII разреда, под руководством Владимира Миглевског, радили су у ваншколско време практичне вежбе. У свему је одржано 28 часова таквих вежби.³⁵²⁾ Руковаоци заједничког физичко-хемијског кабинета: Владимир Пастељ, Коста Гинић и Владимир Миглевски.

После поделе овог кабинета руковалац физичког кабинета је Владимир Пастељ; а руковаоци хемијског кабинета Владимир Миглевски и Радмила Марковић.

³⁴⁸⁾ Извештај за 1930/31.

³⁴⁹⁾ Извештај за 1931/32.

³⁵⁰⁾ Извештај за 1932/33.

³⁵¹⁾ Извештај за 1933/34.

³⁵²⁾ Извештај за 1938/39.

2. Зоолошко-ботанички кабинет

Крајем школске 1929/30. добијени су од Министарства просвете најпотребнији микроскопски препарати. Тада је збирка располагала са неколико хербаријума флоре из околине Лесковца.

Кабинет је располагао зидним картама за анатомију, физиологију и морфологију биљака, за морфологију и анатомију човека и животиња.

Школске 1939/40. збирка је употпуњена са 36 препарата риба и мекушаца, које је А. Чубровић сакупио и донео са Јадрана и Дапсићске Ријеке код Берана.³⁵³⁾

Руковаоци: Милинко Трипковић, Радојка Цвијић и Александар Чубровић.

3. Историјски кабинет

Збирке историјског кабинета и његова приручна историјска библиотека и даље су расле.

Нумизматичка збирка имала је 1930. године 1625 новчића, од тога 5 комада грчког новца, 736 римског новца, 63 византијског новца, 35 средњовековног новца, међу којима су били и ретки српски средњовековни новци и 785 нововековног новца.³⁵⁴⁾ Пре одласка А. Красовског, у лето 1931. она је имала 1759 примерака новца.

Школске 1930/31. године, кабинет је добио од Министарства просвете 25 зидних слика историјске садржине и 3 Киепертове карте. Тада је примао часопис **Народна старина** и поседовао мали пројекциони апарат.³⁵⁵⁾

Школске 1932/33. кабинет је добио шест малих египатских амајлија израђених од фајанса (Скарабеја, бога Реса, бога Хоруса и сл.³⁵⁶⁾).

Са одласком А. Красовског већ створена археолошка збирка стагнира, шта више бројност нумизматичке збирке опада.

Руковаоци: Анатолије Красовски, Даница Коларевић и Благоје Хамамџић.

4. Минералозна збирка

Школске 1939/40. године збирка је имала петрографску колекцију са 32 стене, 20 модела кристала и 7 зидних геолошких слика.

Руковаоци: Милинко Трипковић и Марика Арсенијевић — Пинговић.

³⁵³⁾ Извештај за 1939/40.

³⁵⁴⁾ Извештај за 1929/30.

³⁵⁵⁾ Извештај за 1930/31.

³⁵⁶⁾ Извештај за 1932/33. и сећања аутора.

5. Географски кабинет

Поред раније збирке, школске 1930/31. године добијено је још 27 карата од Министарства просвете.³⁵⁷⁾ Тако се њихов број повећао на 56.³⁵⁸⁾ Један део тога био је јако оштећен услед дуге употребе те је стално предлагано расхоровање.

Школске 1939/40. збирка је бројала 16 зидних карата, 30 слика, 2 глобуса и 1 рељеф Европе.³⁵⁹⁾

Руковаоци: Јован Шушулић, Славка Врбић, Александар Лазаревић и Славка Савић.

6. Математички кабинет

Школске 1930/31. набављене су нове справе: 2 лењира и 2 шестара.

Школске 1933/34. збирка је имала 4 шестара, 7 лењира, 2 угломера и 32 комада геометријских тела.

Руковалац: Петар Стојковић.

7. Збирка музичких инструмената

Школске 1929/30. године проширена је музичка библиотека набавком музикалија.

Школске 1930/31. набављен је клавир; а школске 1933/34. збирка је имала и хармонијум.

У току 1931/32. и 1932/33. умножена су „на шаролографу“ многе хорске партитуре, односно одговарајуће деонице за поједине чланове хора.

Руковаоци: Иван Татаркин, Станко Виличић, Бура Радојев, Милун Гојковић, Јосиф Николић, Владимир Курагин и Божидар Холас.

8. Збирка за цртање

Школске 1929/30. године збирка је попуњена са „извесним бројем дрвених модела и земљаних судова“.³⁶⁰⁾

Школске 1933/34. збирка је добила од Просветног одељења Вардарске бановине неколико нових геометријских тела и модела од гипса.³⁶¹⁾

Школске 1939/40. године збирка је имала 12 модела од гипса, 10 модела од дрвета и 7 модела од земље.³⁶²⁾

Руковаоци: Тодор Грујић и Милан Врбић.

---

³⁵⁷⁾ Извештај за 1930/31.

³⁵⁸⁾ Извештај за 1931/32.

³⁵⁹⁾ Извештај за 1939/40.

³⁶⁰⁾ Извештај за 1929/30.

³⁶¹⁾ Извештај за 1933/34.

³⁶²⁾ Извештај за 1939/40.

9. Збирка справа за гимнастику

Школске 1931/32. године набављене су справе за мачевање (маске, грудњаци, папири и сабље).³⁶³⁾

Школске 1933/34. набављен је велики конопац за надвлачење и прибор за одбојку.³⁶⁴⁾

Руковалац: Борис Непокупној.

УЧЕНИЦИ ГИМНАЗИЈЕ ОД ЛЕТА 1929. ДО ОКУПАЦИЈЕ

Прописи о упису ученика

У лесковачку Гимназију редовно су уписивани ученици са територије лесковачког, јабланичког (са Пустом Реком) и власотиначког среза. Они из других крајева морали су, ако су са територије Вардарске бановине, да подносе молбу Просветном одељењу банске управе, ако су са територије других бановина, молбу Министарству Просвете, и да за упис добију одобрење.³⁶⁵⁾ Једном уписани могли су да продуже школовање у истој гимназији.³⁶⁶⁾

Упис престарелих ученика на редовно школовање био је ограничен у I, V и VII разреду. Они који су имали више од 13 (касније 12), 17 и 19 година морали су да траже одобрење виших просветних органа.³⁶⁷⁾ Касније је упис у I разред ограничен тако да уписани ученик није могао бити млађи од 10, а старији од 13 година.³⁶⁸⁾

Све до школске 1930/31. за упис у први разред гимназије тражено је само сведочанство о завршеном четвртном разреду основне школе.

Изменама и допунама Закона о средњим школама од 20. VI 1931, уведени су, почев од школске 1931/32, **пријемни испити за упис у први разред гимназије**. Од тада се тражи да се на сведочанству о завршеној основној школи налази и потврда о положеном пријемном испиту. Испити су полагани из српскохрватског језика (писмени и усмени) и математике.³⁶⁹⁾ Спремање ученика и ученица за овај испит од стране удружења учитеља из Лесковца отпочело је 1. VIII 1931.³⁷⁰⁾ Ови су пријемни испити образовани до априлског рата.³⁷¹⁾

³⁶³⁾ Извештај за 1931/32.

³⁶⁴⁾ Извештај за 1933/34.

³⁶⁵⁾ Види: Наредба директора гимназије за школску 1930/31 — Извештај за 1929/30, 56.

³⁶⁶⁾ Одлука Краљевске банске управе IV 16205 од 4. маја 1931 — Извештај за 1930/31.

³⁶⁷⁾ Наредба директора за следећу школску годину — Извештај за 1930/31, 67.

³⁶⁸⁾ Наредбе за школску 1940/41 — Извештај за 1939/40.

³⁶⁹⁾ ЛГ 31, 8. VIII 1931.

³⁷⁰⁾ ЛГ 30, 1. VIII 1931.

³⁷¹⁾ Наредбе директора Гимназије објављене у извештајима за 1931/32 — 1939/40.

Године 1936. они су одржани у Гимназији у месецу јуну — ЛГ 25, 20. VI 1936; исто 1938 — ЛГ 24, 18. IV 1938.

Године 1940, услед постојећих прилика, министар просвете је изузетно дозволио да они ученици који су пали на пријемном испиту у јуну могу га понова полагати крајем августа. (ЛГ 28, 13. VII 1940).

По извештају В. Росића, директора Реалне гимназије, на пријемном испиту у јулу 1933. постигнути су следећи резултати:

Таб. XXXIX Резултати полагања пријемних испита³⁷²⁾

Врста кандидата	Број пријемних кандидата	Није дошло или одложено за август услед болести	Полагало	Положило	Није положило	% део пријављених кандидата који није положио
мушки	149	3	146	117	29	19,5%
женски	49	—	49	44	5	10,2%
Укупно	198	3	195	161	34	17,2%

Дакле, свака десета пријављена девојчица и сваки пети пријављени дечак нису положили пријемни испит.

Од школске 1932/33. уведена је на основу Закона о таксама годишња школарина која се кретала зависно од разреда (прва бројка) и годишње порезе родитеља (друга бројка) од 100/150 до 500/600 динара. Родитељи су за прво дете плаћали пуну школарину, а за осталу по пола.³⁷³⁾

Касније је годишња школарина расла. Она је износила 1937/38. за ниже разреде 75—3000 дин. са даљим порастом код најбогатијих, а за више 100—4000 дин. (са даљим порастом код најбогатијих) зависно од годишње порезе родитеља. Попуст за више деце остао је исти.³⁷⁴⁾

Промене у положају ученика који полажу поправне испите

Према финансијском закону од 1. априла 1932. ученици IV — VIII разреда могли су „полагати поправни испит само из једног наведеног предмета у прописаном времену“.³⁷⁵⁾

Од школске 1932. године до окупације појављују се поправни испити за ученике IV и VIII разреда и у јуну месецу.³⁷⁶⁾

³⁷²⁾ СН 24295, 24. VII 1933.

³⁷³⁾ Наредба за школску 1932/33 — Извештај за 1931/32.

³⁷⁴⁾ Наредба за 1937/38 — Извештај за 1936/37.

Изгледа да је школарина постојала и у периоду 1920/21 — 1928/29. Она се помиње и у извештају директора лесковачке реалке од 8. VII 1921. (СН 9904/21, 41).

³⁷⁵⁾ ЛГ 17, 23. IV 1932.

³⁷⁶⁾ Извештај за 1931/32 — 1939/40.

Бројност ученика

Погледајмо колико је ученика било у лесковачкој реалној гимназији.

Таб. XL Број уписаних ученика по разредима (апсолутне цифре)

Број уписаних ученика школске	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	Сви разреди	Број одељења
1929/30.	105	75	74	109	91	91	81	69	695	16
1930/31.	245	82	69	55	56	79	79	76	741	17
1931/32.	171	163	61	56	29	47	63	72	662	14
1932/33.	185	137	112	57	24	29	54	61	659	16
1933/34.	184	151	117	103	37	18	29	52	691	18
1934/35.	178	164	140	120	50	21	24	26	723	18
1935/36.	201	171	158	111	67	35	24	24	791	18
1936/37.	205	179	156	148	72	53	30	30	873	20
1937/38.	258	176	183	148	88	63	57	30	1003	22
1938/39.	269	242	163	175	99	75	50	53	1126	24
1939/40.	287	243	225	154	77	81	70	52	1189	24
1940/41.	322	258	229	203	91	67	85	59	1314	27
Укупно 1929/30 — 1940/41.	2610	2041	1687	1439	781	659	646	604	10467	234

Из ове табеле могу се запазити неке значајне тенденције у променама броја ученика лесковачке Гимназије.

1. То је тенденција изразитог опадања броја ученика са сваким старијим разредом.

Узмемо ли просек за читав период 1929—1940. (12 годишта) видимо да је распоред ученика по разредима пружао следећу слику:

Таб. XLI Просечан број ученика у појединим разредима³⁷⁷⁾

Врста просека	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	У свим разредима
у апсолутним бројкама	217,5	170,1	140,6	119,9	65,1	54,9	53,8	50,3	872,3
у релативним бројкама процентуално	24,9	19,5	16,1	13,7	7,5	6,3	6,2	5,8	100%
број одељења апсолутно	2—6	2—5	1—4	1—4	1—2	1—2	1—2	1—2	14—27

³⁷⁷⁾ Напомињемо да је 1928/29. у V разреду било 3 одељења.

Ово је смањење најизразитије у првим разредима гимназије, кад је велики број бака напустио школу из материјалних разлога, одласка на занат, става родитеља и сл.

Преломан је био и прелаз из четвртог у пети разред, када су баци завршили нижу гимназију и запошљавали се као чиновници, престајали са школовањем или одлазили у учитељске школе, богословије, средње пољопривредне, трговачке и друге средње школе.

После петог разреда баци су били углавном оријентирани на завршавање више гимназије (изузетак одлазак у војну академију или саобраћајну школу). Зато се њихов број више или мање стабилизује.

2. Са школском 1930/31. настаје дејство повећаног броја бака услед поратних прилика (генерације заостале у школовању, нагли послератни пораст наталитета и сл.)

3. Период од школске 1931/32. до 1934/35. је период бројно стабилизираних генерација.

4. Од школске 1935/36. надаље број ученика лесковачке Гимназије стално расте, како у првом разреду (пораст од 178 на 322), тако исто и у целој гимназији (пораст од 723 на 1314).

Напомињемо да се извесна бројчана стабилност, па чак и повећање броја ученика најстаријих разреда, појављивала на рачун оних који су долазили из суседних гимназија где су они били укинута.

Тако нпр. у школској 1929/30. појављују се у VIII разреду ученици из Враћа (нпр. Драгутин Влајинац), из Прокупља (нпр. Милорад Декић), из Алексинца (нпр. Милан Јанковић, Боривоје Стефановић Илија Смиљковић); а 1932/33. из Прокупља (нпр. Ратко Павловић).

Бројчани однос мушких и женских ученика

Таб. XLII Однос мушких и женских ученика у неким разредима и у целој гимназији на крају школских година (апсолутне бројке)

На крају школске године	I		IV		VI		VIII		Цела гимназија I—VIII разред	М. и Ж. заједно	Удео ученица у целокупном броју ученика	
	М.	Ж.	М.	Ж.	М.	Ж.	М.	Ж.				
	2	3	4	5	6	7	8	9				10
1929/30.	78	11	69	23	68	15	54	10	510	108	618	17,5%
1930/31.	155	74	38	10	60	8	65	9	524	145	669	21,7%
1931/32.	96	37	10	10	36	9	57	8	431	129	560	23,0%
1932/33.	112	47	42	12	22	3	54	3	440	151	591	25,5%
1933/34.	118	47	61	30	14	3	42	5	465	160	625	25,6%

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1934/35.	118	50	77	29	17	3	21	4	497	176	673	26,2%
1935/36.	146	49	69	32	24	9	20	4	556	186	742	25,1%
1936/37.	140	48	104	38	42	10	21	3	617	211	828	25,5%
1937/38.	187	60	97	45	46	16	22	7	706	252	958	26,3%
1938/39.	191	63	129	40	56	20	38	15	811	281	1092	25,7%
1939/40.	208	75	110	41	56	24	41	13	856	311	1167	26,6%
Укупно 1929/30. — — 1939/40.	1549	561	806	310	439	120	435	81	6413	2110	8523	24,8%
Укупно м. и ж.	2110		1116		559		516		8523	—	—	—
Удео уче- ница у укуп- ном броју ученика		26,6	27,8%		21,5%		15,7%		24,8%	—	—	—

Из ове табеле видимо:

1. да је у читавом периоду укупан број ученица у свим разредима износио само 1/4 свих ученика (24,8%);

2. да удео ученица у укупном броју ученика свих разреда расте у периоду од 1929/30. до 1932/33 (са 17,5 на 25,5%); а онда, у периоду 1932/33 — 1939/40, практично стагнира колебајући се између 25,1 и 26,6%;

3. да удео ученица у укупном броју ученика појединих разреда остаје приближно исти од I — IV разреда (26,6 — 27,8%); а онда нагло опада у вишим разредима, од 27,8% у IV разреду на 15,7% у VIII разреду.

Треба посебно истаћи да се почев од 1930/31. школске године све ученице окупљају у првим одељењима одговарајућег разреда. Тако су добијена мешовита и чисто мушка одељења.

Социјална структура свих ученика Гимназије

Ово питање могли смо да сагледамо само делимично, у оквиру статистичких података о том питању, који су објављени у штампаним гимназијским извештајима. Ми смо прегруписали ове податке на следећи начин:

Таб. XLIII Структура свих ученика Гимназије груписаних по занимању родитеља на крају школских година (апсолутне бројке)³⁷⁸⁾

Занимање родитеља	1929/30.	1930/31.	1931/32.	1932/33.	1933/34.	1934/35.	1935/36.	1936/37.	1937/38.	Укупно 1929/30. 1937/38.
слободне професије	34	21	32	39	44	46	51	64	55	386
чиновници	118	127	107	151	170	191	223	272	331	1690
трговци, индустријалци, рентијери и кафеције	146	187	151	140	152	144	155	156	185	1416
занатлије	87	99	65	77	84	91	103	115	106	827
земљорадници	211	214	166	163	138	153	164	170	208	1587
радници и служитељи	22	32	39	21	37	48	46	51	73	369
Свега	618	680	560	591	625	373	742	828	958	6275

Таб. XLIV Структура свих ученика Гимназије груписаних по занимању њихових родитеља на крају школских година (релативне бројке — у %)

Занимање родитеља	1929/30.	1930/31.	1931/32.	1932/33.	1933/34.	1934/35.	1935/36.	1936/37.	1937/38.	Укупно 1929/30. 1937/38.
слободне професије	5,5	3,1	5,7	6,6	7,0	6,8	6,9	7,7	5,7	6,2
чиновници	19,1	18,7	19,1	25,5	27,2	28,4	30,1	32,9	34,6	26,9
трговци, индустријалци, рентијери и кафеције	23,6	27,5	27,–	23,7	24,3	21,4	20,9	18,8	19,3	22,6
занатлије	14,1	14,6	11,6	13,0	13,4	13,5	13,9	13,9	11,1	13,2
земљорадници	34,1	31,5	29,6	27,6	22,1	22,7	22,1	20,5	21,7	25,3
радници и служитељи	3,6	4,7	7,–	3,6	5,9	7,1	6,2	6,2	7,6	5,9
Укупно	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

³⁷⁸⁾ У каснијим годинама рубрици слободне професије додали су и занатски радници, али то не мења значај ове социолошке анализе, пошто је број бака ових радника био сасвим незнатан.

Дакле ученици лесковачке гимназије на крају школске године били су деца:

Ред. бр.	Занимање родитеља	Збир бака те групе 1930—1938.	Просечни годишњи број ученика те групе	Процентуални удео групе у укупном броју ученика свих група
1.	чиновници (наставници свих школа, остали државни самоуправни и приватни чиновници)	1690	187,8	26,9%
2.	земљорадници	1587	176,3	25,3%
3.	трговци, индустријалци, рентијери, хотелијери, гостионичари и кафеџије	1416	157,3	22,6%
4.	занатлије	827	91,9	13,2%
5.	слободне професије (свештеници, лекари, апотекари, адвокати, инжењери, а касније занатски радници чији је број био мали)	386	42,9	6,2%
6.	служитељи и остали радници	369	41.-	5,9%
Укупно све групе		6275	697,2	100%

Из ових статистичких прегледа видимо да је удео ученика буржоаско-бирокуратског порекла (прве три групе) тада износио у периоду 1929—1938 — 55,7%. То је био значајан пораст у односу на претходни период (1920—1929) када је он био 43,7%.

Ова промена дошла је углавном услед израженог пораста удела чиновничке деце у целокупном броју ученика. Тај удео је у току 9 година порастао са 19,1 на 34,6%.

Једновремено долази до знатног смањења удела деце земљорадника. Овај је удео опао у току 9 година са 34,1 на 21,7%.

Из предњег се види да су у Гимназији тада углавном доминирала градска деца са око 74,7%.

Да бисмо сагледали којег су социјалног порекла биле ученице које су похаћале гимназију упоредимо ученике свих разреда и свих

школских годишта по полу и занимању њихових родитеља која су нам позната.

Таб. XLV Однос мушких и женских ученика свих разреда укупно узетих груписаних по занимању њихових родитеља и структура свих ученица на крају свих школских година периода 1929/30 — 1937/38. укупно узетог

Занимање родитеља	у ч е н и к а		Процентуални удео ученица у укупном броју ученика те групе	Процентуални удео ученица те групе у укупном броју ученица свих група
	мушких	женских		
слободне професије	255	131	33,9%	8,6%
чиновници	1149	541	32,0%	35,4%
трговци, индустри- јалци, рентеријери, хотелијери и ка- феџије	979	437	30,9%	28,6%
занатлије	590	237	28,7%	15,5%
земљорадници	1505	82	5,2%	5,4%
радници и слу- житељи	268	101	27,4%	6,6%
сва занимања обухваћена статистиком	4746	1529	24,4%	100%

Дакле, релативно највећи број женске деце која је настављала школовање у Гимназији било је од родитеља

1. слободних професија	33,9%
2. чиновника	32,0%
3. трговаца, индустријала, рентијера, хотелијера и кафеџија	30,9%
4. занатлија	28,7%
5. служитеља и осталих радника	27,4%

а сасвим незнатан број код

6. земљорадника	5,2%

Ако погледамо структуру свих ученица видимо да су код највећег дела ученица родитељи били:

1. чиновници	541 тј.	35,4%
2. трговци, индустријалци, рентијери, гостионичари и кафеџије	437 тј.	28,6%
У мањем њиховом броју то су били:		
3. занатлије	237 тј.	15,5%

Њима треба додати и ученице чији су родитељи били из једне бројчано незнатне социјалне групе у читавој структури становништва, која је овде била јаче заступљена

4. слободне професије 131 тј. 8,6%

Најинтересантнија је била слаба заступљеност ученика из социјално најбројнијих група родитеља

6. служитеља и осталих радника 101 тј. 6,6%

7. земљорадника 82 тј. 5,4%

Укупно 1529 тј. 100%

Успех ученика

Погледајмо какав су успех ученици лесковачке Гимназије постижали на крају редовне школске године.

Таб. XLVI. Успех ученика свих разреда (апсолутне бројке)

На крају школске године	Свршили разред	Полажу поправни испит	Понављају разред	Губе право на редовно школовање	Остало	Укупно на крају године
1929/30.	336	204	68	10	—	618
1930/31.	335	222	104	7	—	668
1931/32.	302	186	54	8	10	560
1932/33.	352	174	61	1	3	591
1933/34.	320	221	80	2	2	625
1934/35.	364	237	65	5	2	673
1935/36.	403	231	105	1	2	742
1936/37.	485	246	93	4	—	828
19037/38.	605	276	72	2	2	957
1938/39.	554	354	172	7	5	1092
1939/40.	644	374	137	4	8	1167
Укупно 1929/30. — 1939/40.	4700	2725	1011	51	34	8521
Годишњи просек свих разреда	427,3	247,7	91,9	4,6	3,1	774,6

Таб. XLVII Процентуална заступљеност појединих група у укупном броју ученика

На крају школске године	Свршили разред	полажу поправни испит	понављају разред	губе право на редовно школовање	остало	укупно
1929/30.	54,4	33,—	11,—	1,6	—	100
1930/31.	50,1	33,2	15,6	1,0	—	100
1931/32.	53,9	33,2	9,6	1,4	—	100
1932/33.	59,6	29,4	10,3	0,2	0,5	100
1933/34.	51,2	35,4	12,8	0,3	0,3	100
1934/35.	54,1	35,2	9,7	0,7	0,3	100
1935/36.	54,3	31,1	14,2	0,1	0,3	100
1936/37.	58,6	29,7	11,2	0,5	—	100
1937/38.	63,2	28,8	7,5	0,2	0,2	100
1938/39.	50,7	32,4	15,8	0,6	0,5	100
1939/40.	55,2	32,0	11,7	0,3	0,7	100
Укупно 1929/30.	55,2	32,—	11,9	0,6	0,4	100
— 1939/40.						

Дакле, од просечно годишње уписано 872,3 ученика у целој Гимназији, до краја школске године стизало је 774, тј. 88,8%; а завршавало разред у редовном року 427,3 тј. 49%.

Лесковачка Гимназија спадала је у ред строгих гимназија, пошто је процентуални удео ученика који су: полагали поправни испит износио од 28,8—35,4% (у просеку 32%); понављали разред износио од 7,5—15,8% (у просеку 11,9%); а број ученика који су губили право на редовно школовање достигао у појединим годинама до 8 и 10 ученика.³⁷⁹⁾

Ученике који су пали из 1—2 предмета и имали да полажу допунски разредни испит (у августу) спремали су из свих предмета сиромашни баџи, студенти, и групе студената³⁸⁰⁾, па чак и појединци професори, приватно³⁸¹⁾. Од марта 1939. у левичарско оријентисаном Удружењу студената у Лесковцу створена је специјална Секција за

³⁷⁹⁾ Напомињемо да је број искључених ученика по члану 42. крајем другог тромесечја нагло опао, пошто су наставници увидели да су ученици искључени на овај начин (углавном сиротиња) практично претварани у понављаче, те су зато исправљали оцене. Зато се њихов број у 1930. години нагло смањило на 7. (ЛГ 10, 8. III 1930.) То није евидентирано у Извештају за 1929/30. Тиме је збирни број понављача школске 1929/30. достигао 75.

У извештајима тог доба појављују се посебно исказани испити ученика искључених по члану 42. (Они су можда унети у остале приватне испите).

³⁸⁰⁾ Види чланак Б. Крстића, Бачким родитељима — ЛГ 27, 6. VI 1935. и ЛГ 27, 4. VII 1936.

³⁸¹⁾ Нпр. В. Живановић — ЛГ 38, 26. IX 1931.

спремање бака. Ова је акција обухватала 10 студената и радила под надзором управе Удружења студената.³⁸²⁾

Овакве слабе ученике спремао је из физике и математике и бивши наставник лесковачке реалке инж. Меанџић Иван.³⁸³⁾

За ученике који су полагали малу и велику матуру, тј. за ученике IV и VIII разреда појављује се допунски јунски рок за поправне испите.³⁸⁴⁾

Међу ученицима који су завршили разред у редовном року постигнути су следећи резултати:

Таб. XLVIII Ученици који су завршили разред у редовном року груписани по збирној оцени успеха (апсолутне бројке)

Школска година	одлични	врло добри	добри	Укупно
1929/30.	30	91	215	336
1930/31.	24	108	203	335
1931/32.	22	106	174	302
1932/33.	33	108	211	352
1933/34.	31	111	178	320
1934/35.	52	125	187	364
1935/36.	43	145	215	403
1936/37.	61	170	254	485
1937/38.	104	202	299	605
1938/39.	68	227	259	554
1939/40.	72	195	377	644
Укупно сви разреци	540	1588	2572	4700
Просек годишњи свих разреда	49,1	144,4	233,8	427,3

Таб. XLIX Процентуална заступљеност појединих група у укупном броју ученика

На крају школске године	одлични	врло добри	добри	Укупно
1	2	3	4	5
1929/30.	8,9	27,1	64,–	100
1930/31.	7,2	32,2	60,6	100
1931/32.	7,3	35,1	57,6	100
1932/33.	9,4	30,7	59,9	100
1933/34.	9,7	34,7	55,6	100
1934/35.	14,3	34,3	51,4	100
1935/36.	10,6	36,–	53,3	100
1936/37.	12,5	35,1	52,4	100

³⁸²⁾ ЛГ 10, 11. III 1939.

Борко Цекић пише да је један део прихода од те активности Удружења студената одлазио за Црвену помоћ. „Један део бака сам спремао за себе а један део за потребе Црвене помоћи”. Писмена изјава Б. Цекића од 3. IX 1970 — Збирка С. Димитријевић.

³⁸³⁾ ЛГ 28, 13. VII 1940.

³⁸⁴⁾ Њега смо нашли у извештајима за 1931/32 — 1939/40.

1	2	3	4	5
1937/38.	17,2	33,4	49,4	100
1937/38.	17,2	33,4	49,4	100
1938/39.	12,3	30,3	58,5	100
1939/40.	11,2	30,3	58,5	100
Укупно 1929/30 — 1939/40. сви разреди	11,5	33,8	54,7	100

У просеку узевши ученице су показивале бољи успех од ученика. Тако нпр. на крају школске 1937/38. било је у читавој Гимназији.³⁸⁵⁾

Успех	Мушки	Женски	Укупно	% удео женских
одличан	72	32	104	30,8%
врло добар	125	77	202	38,1%
добар	224	75	299	25,1%
полажу поправни понављају разред	226	53	279	19,0%
	57	15	72	20,8%
Укупно	701	252	956	26,5%

Дакле, удео одличних и врло добрих ученика више је него што је укупан удео ученица у укупном броју ђака (26,5%); а број добрих, оних који полажу испит и понављача мањи од тог удела.

У времену од 1929—1940. настављена је пракса давања награда књига одличним и врло добрим ученицима од стране школе.

Да је то и даље било омогућено добровољним прилозима видимо из података да је крајем школске 1929/30. сакупљено у ту сврху 90 нових књига и 1000 динара за куповину других. Прилоге су дала 15 лица и два друштва³⁸⁶⁾; а крајем школске 1938/39 — 197 књига, 60 брошура и 1940. динара за набавку таквих књига — прилоге су дала 25 лица и 15 друштава, установа и предузећа.³⁸⁷⁾

Године 1936. између осталих књига примљених на поклон налазимо и 15 примерака публикације **Лесковац јуче и данас**.³⁸⁸⁾

Године 1938, услед малог броја расположивих књига, врло добри ученици нису добили наградне књиге.³⁸⁹⁾

Неки ђаци лесковачке Гимназије освајали су и награде за обраду тематских задатака. То су били:

³⁸⁵⁾ ЛГ 26, 2. VII 1938. — Овде су узети у обрачун и ученици који су полагали испит по чл. 52. и понављали по чл. 54. — Извештај за 1937/38.

³⁸⁶⁾ Извештај за 1929/30, 46.

³⁸⁷⁾ Извештај за 1938/39, 66 — 67.

³⁸⁸⁾ ЛГ 26, 27. VI 1936.

³⁸⁹⁾ ЛГ 26, 2. VII 1938.

Таб. L Награђени бачки радови

Ред. бр.	Датум	Назив награде	Назив теме	Награђени ученици	Извор
1.	11. XI 1929.	Писмени зад. за ученике старијих разр.	Шта ја могу учинити за светски мир	4. од 9 награда за целу земљу: Сергејев Александар (VI)	Извештај за 1929/30, 12
2.	27. I 1930.	Три најбоља светосавска рада	?	Димитријевић Радослав (VIII) са 500 дин. Гљебов Глигорије (VIII) са 200 дин. Живковић Момчило (IV) са 300 дин.	Извештај за 1929/30, 12
3.	27. I 1937.	Светосавска награда	Јужна Србија у песмама В. Илића, Ј. Дучића, М. Ракића, М. Јелића, М. Јовановића и Д. Филиповића	Петровић Драгутин (VIII) са 350 дин. Вељковић Станимир (VII) са 150 дин.	Извештај за 1936/37, 16
4.	27. I 1938.	— „ —	Рат за ослобођење Јужне Србије кроз штампу и литературу	Јовановић Миомир (VIII) Цветковић Станиша (VII)	Извештај за 1937/38, 16
5.	27. I 1939.	Награда Кр. банске управе у Скопљу	Стварање и ширење српске немањинске државе	Цветковић Станиша (VIII) Жунић Радивоје (VII)	Извештај за 1938/39, 19
6.	27. I 1941.	Светосавски темат	Улога манастира у средњем веку	Трајковић Јосиф (VII)	ЛГ 5, 1. II 1941.

Школске 1930/31. око 60 ученика³⁹⁰⁾, а школске 1931/32. године око 50 ученика лесковачке Гимназије послуживало је, да би могло да опстане.³⁹¹⁾

Мала и велика матура у периоду 1929—1940.

Мала матура је поново уведена школске 1929/30.³⁹²⁾ Из **Правила о нижем течајном испиту** видимо да се на малој матури полагао писмени и усмени испит из српскохрватског језика, живог језика, математике; као и историје и географије — за које се добијала једна оцена — чл. 5. Уз то су се у сведочанство о положеној малој матури уносиле и оцене IV разреда — чл. 4. Ко је добио слабу оцену на

³⁹⁰⁾ СН 21899/31.

³⁹¹⁾ Извештај директора — СН 20862, 8. VI 1932.

³⁹²⁾ На основу класификације у Извештају за 1929/30.

писменом одбијан је на годину дана — чл. 10а; а исто тако и они који су добили 3 слабе оцене на усменом испиту — чл. 10б. Ко је добио 1—2 слабе оцене на усменом испиту одбијан је на 3 месеца — чл. 10е. Ученици одбијени на три месеца или годину дана полагаали су накнадно овај испит само у школи где су га започели.

Ученици који су завршили IV разред са одличним или врло добрим успехом били су ослобођени нижег течајног испита — чл. 2.³⁹³⁾

Како је мала матура била строг испит види се по резултатима полагања нижег течајног испита у редовном року 1930/31. При томе треба узети у обзир да се ради само о ученицима који су завршили четврти разред.

Од 41 кандидата малу матуру су положила само 18.

Од осталих 23 кандидата 8 су била одбијена на 3 месеца, а 15 на годину дана.³⁹⁴⁾

Слично је било и крајем 1939/40.

Од 138 кандидата малу матуру су положила само 82.

Од осталих 56 кандидата 47 су била одбијена на 3 месеца, а 9 на годину дана.³⁹⁵⁾

Таб. LI **Апсолутна и релативна бројност ученика који су положили нижи течајни испит (малу матуру), односно завршили нижу гимназију (апсолутни бројеви)**

Године	Ослобођени испита	Положили у редовном року	Положили после три месеца	Накнадни испити по решењу Мин. просв. од 29. VI 1940.	Укупно завршило нижу гимназију
1929 (без мале матуре)	—	46	26	—	72
1930.	18	13	19	—	50
1931.	8	10	8	—	26
1932.	1	19	7	—	27
1933.	4	31	9	—	44
1934.	11	23	11	—	45
1935.	18	44	18	—	80
1936.	6	63	21	—	90
1937.	9	64	32	—	105
1938.	19	72	22	—	113
1939.	16	59	33	—	108
1940.	18	64	45	3	130
Укупно 1930—1940.	128	508	251	3	890

³⁹³⁾ Правила су објављена у Просветном гласнику 1930, 386; а допуњена су Расписом 16803 од 30. V 1930 — За ослобођење одличних и врло добрих ученика — Исти извор, 605.

³⁹⁴⁾ Извештај за 1930/31.

³⁹⁵⁾ Извештај за 1939/40.

Релативни бројеви — у процентима

Године	Ослобођени испита	Положили у редовном року	Положили после три месеца	Накнадно по решењу Мин. просвете од 29. VI 1940.	Укупно завршило нижу гимназију
1929. (без мале матуре)	—	63,9	36,1	—	100
1930.	36,–	26,–	38	—	100
1931.	30,8	38,5	30,8	—	100
1932.	3,7	70,3	25,9	—	100
1933.	9,1	70,5	20,5	—	100
1934.	24,4	51,1	24,4	—	100
1935.	22,5	55,–	22,5	—	100
1936.	6,7	70,–	23,3	—	100
1937.	8,6	61,–	30,5	—	100
1938.	16,8	63,7	19,5	—	100
1939.	14,8	54,6	30,6	—	100
1940.	13,8	49,2	34,6	2,3	100
Укупно 1930—40.	14,4	57,1	28,2	0,3	100

Дакле, у периоду од 12 година нижу гимназију (која одговара данашњој осмолетки) завршило је у Лесковцу само 890 ученика, у просеку 80,9 ученика годишње.

VIII РАЗРЕД

Задржимо се на ученицима који су завршили свих осам разреда, а касније полагали матуру.

Таб. LII Успех ученика VIII разреда
(у апсолутним цифрама)

На крају школске године	Завршили разред	Положили разредни испит	Понављају разред	Укупан број ученика на крају школске године
1	2	3	4	5
1929/30.	54	8	2	64
1930/31.	54	20	—	74
1931/32.	44	12	9	65
1932/33.	44	9	4	57
1933/34.	26	15	7	48

1	2	3	4	5
1934/35.	16	8	1	25
1935/36.	16	7	1	24
1936/37.	19	5	—	24
1937/38.	24	3	—	27
1938/39.	34	16	1	51
1939/40.	40	13	1	54
Укупно од	371	116	26	513
Укупно од 1929/30 — 1939/40. (11 година)	371	116	26	513

Успех ученика VIII разреда
(у релативним цифрама — процентуална)

На крају школске године	Завршили разред	Положили разредни испит	Понављају разред	Укупан број ученика на крају школске године
1929/30.	84,4	12,5	3,1	100
1930/31.	73,—	27,—	—	100
1931/32.	67,7	18,5	13,8	100
1932/33.	77,2	15,8	7,0	100
1933/34.	54,2	31,3	14,6	100
1934/35.	64,—	32,—	4,—	100
1935/36.	66,7	29,2	4,2	100
1936/37.	79,2	20,8	—	100
1937/38.	88,9	11,1	—	100
1938/39.	66,7	31,4	2,—	100
1939/40.	74,1	24,1	1,9	100
Укупно од 1929/30 — 1939/40. (11 година)	72,3	22,6	5,1	100

Дакле, код ученика VIII разреда у периоду 1930—1940. на крају школске године било је:

Врсте ученика	Укупан број 1930—40.	Годишњи просек	
		апсолутни	релативни
завршили разред	371	33,7	72,3%
полагали разредни испит	116	10,5	22,6%
понављали разред	26	2,4	5,1%
укупан број ђака VIII разреда на крају школске године	513	46,6	100%

Таб. LIII Ученици који су завршили VIII разред са одличним и врло добрим успехом (Одлични ученици означени су масним словима; ученици ослобођени усмених испита на матури означени су звездом (*))

1929/30.

врло добри ученици:

одлични ученици:

*1. **Димитријевић Сергије**

врло добри ученици:

1. Гљебов Глигорије
2. Бикић Божидар
3. Здравковић Тихомир
4. Јанковић Милан
5. Милојевић Лепосава
6. Влајинац Драгутин
7. Павићевић Радосав
8. Стефановић Драгољуб
9. Стојановић Васко
10. Стојановић Властимир
11. Стојановић Јелена
12. Цветковић Ангелина

- *1. **Анђеловић Мирослав**
2. Божинић Живојин
- *3. **Бојанић Милан**
4. Герзић Смиља
5. Димитријевић Трајко
6. Јанковић Божидар
7. Карио Алберт
8. Костић Бранислав
9. Крстић Благоје
10. Стаменковић Стамен
11. Сотировић Ратибор
12. Милојковић Драгомир
13. Дудић Миљивоје
14. Михајловић Предраг
15. Перовић Миљивоје
16. Пешић Јордан
17. Спасић Бранимир
18. Ђирић Петар
19. Цветковић Борисав
20. Цекић Душан

1930/31.

одлични ученици:

1. **Јовановић Тихомир**
2. **Јовановић Борђе**

врло добри ученици:

1. Аранђеловић Милутин
2. Вуксановић Новка
3. Дицић Босиљка
4. Лазаревић Чедомир
5. Миленковић Загорка
6. Митровић Добривоје
7. Петровић Душан
8. Поповић Драгољуб
9. Стојановић Селимир
10. Тасић Војислав
11. Тошић Драгољуб
12. Цветковић Богољуб
13. Цекић Милоје
14. Благојевић Драгић
15. Андрејевић Будимир
16. Жижич Милосав
17. Јовановић Добривоје
18. Маринковић Зоран
19. Николић Борислав
20. Николић Мирослав
21. Стојановић Младен

1931/32.

одлични ученици:

- * 1. **Петковић Светозар**
- *2. **Сергијев Александар**

1932/33.

одлични ученици:

- *1. **Милићевић Радомир**
- *2. **Миловановић Радмила**
- *3. **Радовић Јагош**
- *4. **Алхалел Леон**
- *5. **Кујачић Богдан**
- *6. **Перовић Мирко**
- *7. **Станчић Милутин**
- *8. **Ташковић Миљивоје**

врло добри ученици:

1. Борђевић Никола
2. Кнежевић Драгиша
3. Павловић Ратомир
4. Перишић Вељко
5. Банићевић Љубомир
6. Младеновић Драгослав

1933/34.

одлични ученици:

- *1. **Крстић Божидар**
- *2. **Прелић Милан**
- *3. **Јовановић Ратомир**
- *4. **Кулић Методије**

врло добри ученици:

1. Влајковић Живорад
- *2. Дицић Вера

3. Илић Радивоје
4. Цакић Владимир
5. Јовановић Божидар
6. Милосављевић Димитрије
7. Митровић Радомир
8. Петровић Миодраг
- *9. Тасић Ратомир
10. Тошић Љубомир

1934/35.

одлични ученици:

- *1. Андрејевић Александар
- *2. Стојановић Јордан

врло добри ученици:

1. Борбевић Борбе
2. Марковић Радомир
3. Машовић Радомир
4. Мединска Евгенија

1935/36.

одлични ученици:

- *1. Стојановић Љубица

врло добри ученици:

1. Димитријевић Владимир
2. Јанић Борислав
3. Пешић Александар
4. Цекић Борбе

1936/37.

одлични ученици:

- *1. Мирковић Светислав
- *2. Поповић Загорка
- *3. Поповић Зорка

врло добри ученици:

1. Антуновић Риста
2. Вукићевић Лука
3. Илић Вељко
4. Коларевић Тихомир
5. Михајловић Рајко
6. Петровић Драгутин
- *7. Поповић Добрила
8. Стојиљковић Добривоје
9. Томић Драгољуб
10. Цекић Јован

1937/38.

одлични ученици:

- *1. Вељковић Станимир
- *2. Говедарица Слободан
- *3. Јовановић Александар

- *4. Јовановић Миомир
- *5. Младеновић Драгомир

врло добри ученици:

1. Живковић Јован Шућуран
2. Илић Јелена
3. Клајић Бранко
4. Момчиловић Добросав
- *5. Романо Режиња
- *6. Тодоровић Радмила
7. Цветковић Миодраг
8. Хаџи Јованчић Миодраг
9. Наумовић Владимир
10. Стојновић Влајко

1938/39.

одлични ученици:

1. Анбелковић Мирко
- *2. Жүнић Драгомир
3. Јелић Слободан
4. Поповић Иван
5. Павловић Војислав
6. Цветковић Станица

врло добри ученици:

1. Вучковић Бранислав
2. Вукотић Олга
3. Илић Драгољуб
4. Јевтић Верица
5. Јешић Милица
6. Јовановић Благоје
7. Катанић Милан
8. Николић Зорка
9. Ристић Василија
10. Свилар Александар
11. Стојчић Борислав
12. Цекић Слободан
13. Боровић Гроздана
14. Влајчић Сретен
15. Лозанић Боривоје
- *16. Луџић Драгутин
17. Миленковић Миодраг
18. Тимић Васиљко
19. Цекић Борко

1939/40.

одлични ученици:

- *1. Стојановић Стојан
- *2. Борбевић Трајко
- *3. Жүнић Радивоје
- *4. Петровић Живорад

врло добри ученици:

1. Димитријевић Милан
2. Додић Радован
3. Јовановић Петар
4. Луковић Рада

5. Поп Коцић Добривоје
6. Ранђеловић Милоје
7. Филиповић Љубомир
8. Цветковић Душанка
9. Веселиновић Бранислав
10. Вуксановић Радомир

11. Димитријевић Радомир
- *12. Бошић Миодраг
13. Костадиновић Милорад
14. Марковић Љубисав
15. Ристовић Милутин
16. Ђерамилац Александар

За ових 11 година (1930—1940) у VIII разреду лесковачке Гимназије било је:

Таб. LIV Структура ученика VIII разреда по постигнутом успеху

Врсте ученика	Укупан број 1930—1940	Годишњи просек	
		апсолутни	релативни
врло добрих	131	11,9	25,5%
одличних	38	3,5	7,4%
ослобођених усмених матурских испита	32	2,9	6,2%
Укупан број бака у VIII разреду на крају године	513	46,6	100%

Статистика која је вођена 1930—1938. о ученицима VIII разреда на крају школске године, груписана у односу на занимање њихових родитеља која су нам позната, омогућује нам да сагледамо социјалну структуру будућих факултетски образованих интелектуалаца из лесковачке Гимназије.

Таб. LV Преглед ученика VIII разреда на крају школске године по занимању њихових родитеља која су нам позната

Занимање родитеља	Збир ученика VIII разреда те групе 1930—1938.	Просечни годишњи број	Процентуални удео групе у укуп. броју ученика VIII разреда
слободне професије (свештеници, лекари, адвокати, апотекари, инжењери-касније су дошли и занатски радници чији је број био врло мали)	23	2,6	5,6%
чиновници (наставници свих школа, остали државни чиновници, самоуправни и приватни чиновници)	102	11,3	24,9%
трговци индустријалци, рентијери, хотелијери, гостионичари и кафеџије	117	13,—	28,6%
занатлије	30	3,3	7,3%
земљорадници	129	14,3	31,5%
служитељи и остали радници	8	0,9	2,—%
свих шест група уједно	409	45,4	100%

Дакле, насупрот мишљењима да је већина наших академских грађана (студената и дипломираних факултетлија) било сељачког порекла, тј. „долазила из народа“ видимо да је већина академских грађана из лесковачког краја, преко 2/3 била градско-буржоаско-биро-кратског порекла. На децу чиновника долазило је преко 1/4, тј. преко 1 оваквог ђака на четири; на децу грађана претежног буржоаског порекла (трговци, индустријалци, рентиијери, хотелијери, гостионичари, кафеције и слободне професије) између 1/3 и 1/4, готово 1 од 3,5 ђака. На децу земљорадника отпадало је готово 1/3. На децу занатлија мање од 1 на 14 ђака, а на децу послужитеља и осталих радника само 1 на 50 ђака.

Да бисмо видели којег су социјалног порекла биле ученице које су завршавале гимназију упоредимо ученике на крају VIII разреда свих школских годишта по њиховом полу и занимању њихових родитеља.

Таб. LVI Однос мушких и женских ученика VIII разреда груписаних по занимањима њихових родитеља која су нам позната и структура ученица тог разреда на крају свих школских година периода 1929/30—1937/38. укүпно үзетог

Занимање родитеља	Ученика		Процентуални үдео учени- ца у үкүп. броју учени- ка те групе	Процентуални үдео ученица те групе у үк. броју VIII разреда
	мушких	женских		
слободне професије	16	7	30,4%	13,2%
чиновници	84	18	17,6%	34,0%
трговци, индустријалци, рен- тијери, хотелијери и кафеције	94	23	19,7%	43,4%
занатлије	26	4	13,3%	7,6%
земљорадници	128	1	0,8%	1,9%
радници и службеници	8	—	—	—
сва занимања обух- ваћена статистиком	356	53	13,0%	100%

Дакле, релативно највећи број ученица које су завршавале Гимназију јавља се код родитеља следећих занимања:

1. слободних професија 30,4%
2. трговаца, индустријалаца, рентиијера, хотелијера и кафеција 19,7%
3. чиновника 17,6%
4. занатлија 13,3%

Таквих је било најмање код родитеља:

5. земљорадника	0,8%
а уопште их тада није било код родитеља	
6. радника и послужитеља	—

Осврнимо се на социјалну структуру ученица из лесковачког краја које су завршавале гимназију, одлазиле у службу или на факултет и постајале више чиновнице, наставнице, адвокати, апотекарке, лекарке и сл.

Из последње рубрике претходне табеле видимо да су њихови родитељи били најчешће

1. трговци, индустријалци, рентијери и кафеџије	43,4%
2. чиновници	34,0%
3. слободне професије	13,2%
укупно	90,6%

У нешто мањем броју родитељи су им били

4. занатлије	7,6%
а у сасвим незнатном броју	
5. земљорадници	1,9%

Дакле, у то време лесковачка Гимназија практично није формирала интелектуалке са вишим образовањем, чији су родитељи били са села, а уопште није било ни једне чији су родитељи били радници или послужитељи.

Што се тиче самих мушкараца који су завршавали гимназију, њихово социјално порекло, по занимању њихових родитеља било је:

Таб. LVII Структура ученика-мушкараца VIII разреда по социјалном пореклу

Ред. број	Занимање родитеља	Укупан број ученика мушкараца на крају VIII разреда 1929/30—1937/38.	Процентуално учешће појединих група у укупном броју таквих ученика-мушкараца
1	2	3	4
1.	земљорадника	128	35,9%
2.	трговаца, индустријалаца, рентијера, хотелијера и кафеџија	94	26,4%
3.	чиовника	84	23,6%
4.	занатлија	26	7,3%
5.	слободних професија	16	4,5%

1	2	3	4
6.	радника и послужитеља	8	2,20%
7.	свих занимања обухваћених ста- тистиком	356	100%

Дакле, и овде су ученици мушкарци градско-буржоаско-биро-
ратског порекла (групе бр. 2, 3, 5) 54,5% били бројнији од учени-
ка са села 35,9%.

Велика матура

Полагање велике матуре претрпело је извесне измене на са-
мом почетку постојања Реалне гимназије у Лесковцу.

Школске 1929/30. године донета су **Правила о вишем течајном испиту** од 4. IV 1930³⁹⁶) којим је предвиђено да се у реалним гимназијама овај испит полаже као писмени из српскохрватског језика, живог језика и математике — чл. 8; а усмени из српскохрватског језика са књижевношћу, живог језика, математике и опште и народне историје са земљописом Југославије — чл. 18. Из осталих предмета стављају се оцене постигнуте у VIII разреду, сем природописа код кога се ставља просек постигнут од V до VII разреда — чл. 21. Матура се по правилу полагала у школи у којој је ученик завршио VIII разред — чл. 2. Постојала су само три рока за њено полагање: 1) јунски — редовни; 2) септембарски — накнадни за ученике који су одложили овај испит у јуну, поновни за ученике који су били одбијени на матури на три месеца, као и за оне ученике који су имали поправне разредне испите у августу; и 3) јануарски — за ученике одбијене на матури на три месеца — чл. 3. Ученици који су на писменим испитима добили одличне и врло добре оцене из свих предмета, а уз то имали такве оцене у VIII разреду из свих матурских предмета и природописа у V—VII разреду ослобођени су усмених испита — чл. 16. На усмене испите пуштани су само они кандидати који су имали највише 1 слабу оцену на писменом матурском испиту — чл. 16, тач. V. На годину дана одбијени су кандидати који су добијали две или више слабих оцена на писменом испиту — чл. 16, тач. V; који су добили слабе оцене из два предмета а један од њих је био српскохрватски језик — чл. 22, тач. Г, ал. 2; и они који су добили слабу оцену на поновном испиту — чл. 22, тач. Ђ. Поновни испити су полагани у школи где је започето полагање матуре — чл. 22, тач. е, ал. 2. Виши течајни испит — матура могла се полагати највише три пута, два пута редовно и трећи пут приватно, или три пута приватно — чл. 22, тач. е, ал. 3 — после чега се губило право на даље полагање матуре. Ученик који није полагао

³⁹⁶) СН 9951/30

матуру исте године у току које је завршио VIII разред могао је да је полаже само приватно — чл. 22, тач. ж.³⁹⁷⁾

Из предњих Правила и годишњих извештаја се види да је гада био укинут матурски испит из латинског језика.

Од школске 1931/32. надаље уместо усменог испита из историје са географијом, појављују се два испита, народна историја; и општа историја и географија.³⁸⁸⁾

У почетку су ученици могли да падну на матури из два предмета која су могли полагаати накнадно у септембру. На основу прописа финансијског закона од 1. априла 1932, поправни испит се могао полагаати само из једног предмета.³⁹⁹⁾

Само 1940, због прилика у којима се обављала настава те године, министар просвете је одлучио, да у свим средњим школама они ученици који су пали из два предмета на вишем течајном испиту, могу полагаати оба предмета у августу.⁴⁰⁰⁾

Таб. LVIII Број кандидата на матури и постигнути резултати

Време матуре	Ослобођено усмених испита	Укупно призната зрелост	Одбијено на три месеца	Одбијено на годину дана	Губе право на даље полагање	Прекинуто или одложено због болести	Није се јавио	Укупно кандидата	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
I	1930.	—	3	—	—	—	—	—	3
VI	1930.	1	36	13	10	1	2	1	63
IX	1930.	—	15	4	4	—	—	1	24
Г	1931.	—	4	—	—	—	—	—	4
VI	1931.	—	14	21	28	1	6	6	76
IX	1931.	—	30	1	16	—	—	—	47
VI	1932.	4	34	29	31	—	—	—	94
IX	1932.	—	28	—	—	—	—	—	28
VI	1933.	8	49	18	14	—	—	—	81
IX	1933.	—	18	—	—	—	—	—	18
VI	1934.	6	40	9	9	—	—	—	58
IX	1934.	—	9	—	—	—	—	—	9

³⁹⁷⁾ Текст правила: Просветни гласник 1930, 390.

³⁹⁸⁾ На основу података о палим ученицима у извештајима.

³⁹⁹⁾ ЛГ 17, 23. IV 1932; Закључци донети на основу одговарајућих извештаја.

⁴⁰⁰⁾ Исто тако „сви ученици који су у јуну ове године на писменом делу вишег течајног испита... добили две слабе оцене могу 29. јуна т.г. полагаати усмени испит из свих предмета који на том испиту полажу“. — ЛГ 26, 29. IV 1940.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
VI	1935.	2	17	9	5	3	—	—	34
IX	1935.	—	9	—	—	—	—	—	9
VI	1936.	1	15	9	5	—	—	1	30
VIII	1936.	—	8	—	—	1	—	—	9
VI	1937.	4	21	5	5	—	—	—	31
VIII	1937.	—	5	—	—	—	—	—	5
VI	1938.	7	18	10	3	—	—	—	31
VIII	1938.	—	10	—	—	—	—	—	10
VI	1939.	3	24	16	13	—	—	—	53
VIII	1939.	—	16	—	—	—	—	—	16
VI	1940.*	5	16	11	24	—	—	—	61
VIII	1940.	18	—	—	—	—	—	—	18
VI	1941.	1	41	23	—	—	—	—	64
IX/X	1941**	—	26	—	—	—	—	1	27
(обе гр. без избегл.)									
1930—1941.		42	524	178	167	6	8	10	893
Год. просек		3,5	43,7	14,8	13,9	0,5	0,7	0,8	47,4
% удео појед. група		4,7%	58,7%	19,9%	18,7%	0,8%	1,0%	1,1%	100%

Дакле, у периоду 1930—41. просечно се годишње јављало на матуру 74,4 кандидата од чега је матурирало 43,7, односно 58,7% пријављених кандидата. Од кандидата којима је призната зрелост било је ослобођено усмених испита просечно 3,5 кандидата, тј. 4,7% пријављених кандидата.

Просечан годишњи број матураната био је у периоду 1930—41. (43,7) 4,1 пута већи него ли у периоду 1921—1919. (10,6).

Укупан број матураната у периоду 1921—1925. и 1928—1941. износио је 598 (све без избеглица из 1941).

* Пошто су на вишем течајном испиту у јуну 1940. били одбијени на годину дана два водећа љотићевца и ћерка државног тужиоца у Лесковцу (иначе скојевка), то је на захтев министра просвете (депеша IV 5931 од 27. VI 1940) испитни одбор после завршеног вишег течајног испита матуре, понова расмотрио случајеве неких ученика одбијених на годину дана, понова их испитивао и решио да њих 7 (укључујући поменуто троје) одбије на три месеца и омогући им полагање матуре у августу. (По записнику испитног одбора од 29. и 30. IV 1940).

** Напомињемо да ученик који је одбијен на годину дана није ни дошао на испит. То је био Борислав Коцић Мурат, скојевац који је већ био у партизанима.

Таб. LIX. Изасланици Министарства просвете и директори лесковачке Гимназије председници матурске испитне комисије и теме писменог матурског задатка из српскохрватског језика⁴⁰¹⁾

Година	Изасланик Министарства просвете или директор гимназије као председник испитне комисије	Тема из српскохрватског језика
1	2	3
		4
I	1930. Владислав Росић, директор лесковачке Гимназије	Ко што њива мада од природе плодна, без обраде не може бити родна, тако и дух без образовања
VI	1930. Јован Борђевић, професор у пензији	Сваки ударац мотике сваки дан рада отвара нам нова скривена блага
IX	1930. Владислав Росић, директор лесковачке Гимназије	У великим искушењима најбоље се види снага појединаца и народа
I	1931. Владислав Росић, директор лесковачке Гимназије	Не може победити ко не зна трпети
VI	1931. Матеја Поточњак, инспектор Министарства просвете	Људи и камени споменици претварају се у прах, само књиге остају вечито, јер је мисао људска бесмртна
IX	1931. Илија Јалевкић, инспектор Министарства просвете	Коло среће у околи / Вртећи се не престаје: / Тко би гори ето доли, / А тко доли гори устаје" (Гундулић)
VI	1932. др Петар Слеччевић, професор Универзитета у Скопљу	Реализам у делима југословенских приповедача и романописаца
VI	1932. др Петар Слеччевић, професор Универзитета у Скопљу	Важност илирског покрета за наше народно ослобођење (за I кандидата)
IX	1932. Владислав Росић, директор лесковачке Гимназије	Романтизам у нашој књижевности
VI	1933. др Крунослав Бабић, професор Универзитета у Загребу	Шта носим са собом из средње школе у живот
IX	1933. Владислав Росић, директор лесковачке Гимназије	Не треба од живота тражити више но што он може дати, а оно што пружа ваља разумно искористити
VI	1934. др Војислав Радовановић, професор Универзитета у Скопљу	Не може победити ко не зна трпети
IX	1934. Владислав Росић, директор лесковачке Гимназије	Жуљевите руке нашега сељака и интелектуална свест наше омладине то је снага наше отаџбине.
VI	1935. др Тадија Пејовић, професор Универзитета у Београду	Младост је најлепше доба живота, а вечну младост искупићемо само стваралачким радом кроз цео живот
IX	1935. Владислав Росић, директор лесковачке Гимназије	Књига у животу интелектуалаца

⁴⁰¹⁾ Подаци узети из званичних записника и Главног протокола вишег течајног испита — који су нађени пре кратког времена и налазе се у лесковачкој Гимназији.

1	2	3	4
VI	1936.	др Љубиша Глишић, професор Универзитета у Београду	Човек иде на Голготу да трпи и умре, и да постане већи
VIII	1936.	Владислав Росић, директор лесковачке Гимназије	Живот је као огањ: од дрвета чини пепео, а од гвожђа челик
VI	1937.	Владислав Росић, директор лесковачке Гимназије	Не проси поштовање и углед, већ их својом ваљаношћу извојуј
VIII	1937.	Владислав Росић, директор лесковачке Гимназије	Књижевност нас упознаје с људима и народима
VI	1937.	Богољуб Тодоровић, инспектор Министарства просвете	Шта чини наш народ великим и шта ће га у будућности учинити још већим
VIII	1938.	Владислав Росић, директор лесковачке Гимназије	(Нема теме из српскохрватског језика)
VI	1939.	др Илија Мамузовић, наставни инспектор Министарства просвете	Наши крајеви и људи у делима наших писаца
VIII	1939.	Владислав Росић, директор лесковачке Гимназије	Улога Србије у Светском рату
VI	1940.	др Никола Чепинац, инспектор Министарства просвете	Наши национални великани и њихов рад на изграђивању наше културе
VIII	1940.	Димитрије Хади Митић, професор и в. д. директор лесковачке Гимназије	Наш народ кроз векове у борби за свој опстанак

Како је матура била строг испит види се по резултатима полагања вишег течајног испита у редовном року крајем 1930/31. При томе треба узети у обзир да се ради само о ученицима који су завршили VIII разред, да је већ и на завршетку разреда било падања и понављања.

Од 76 пријављених кандидата „призната је зрелост и спремност за изучавање наука на високим школама и универзитетима“ само четрнаесторици (од чега је један већ био одбијен на годину а други био двапут одбијан на годину).

Од остала 62 кандидата:

4 нису дошла на испит;

6 одложило полагање за септембар због болести;

1 обијен на годину, по чл. 11;

17 одбијено на годину са писмених испита (од тога 3 по други пут, а један по трећи пут, чиме губи право на полагање вишег течајног испита);

12 одбијених на годину дана са усмених испита (од тога један по трећи пут, чиме губи право на полагање вишег течајног испита);

21 одбијен из једног предмета на 3 месеца (од тога један по други пут, а један по 3 пут);

1 одбијен из два предмета на 3 месеца⁴⁰²⁾.

⁴⁰²⁾ Извештај за 1930/31.

Слично је било крајем 1939/40.

Од 61 кандидата призната је зрелост само 26.

Од осталих 35 кандидата 11 је одбијено из једног предмета на три месеца, 24 је одбијено на годину дана (од тога 7 по други пут⁴⁰³).

Здравствено стање ученика

Здравствене прилике ученика нису се битно измениле ни у периоду 1929—1941. али је тада здравствени надзор био битно побољшан.

Школска поликлиника почела је да ради 10. априла 1930. Њени управници школски лекари били су до школске 1936/37. др Гојко Давидовић, 1937/38. др Љубиша Поповић, 1938/39. др Вид. Кутлешкић, а 1939/40. др Димитрије Алимпић.

У извештају школског лекара за 1930/31. др Гојка Давидовића, стоји: „Процент здраве деце је неповољан и неће нас ништа задивити када знамо да поједини ђаци, особито они са села, станују у соби (где су заједно) 6—9 људи. Један од ђака долазећи на амбулантни преглед признао је да станује са осам радника у стану — који спавају на поду, сам ђак болује од хроничног запаљења очних капака, а вероватно да међу тим радницима има кога од поменути болести. Прилике за рад самим тим онемогућене су“.

У тим условима не треба се чудити да је број потпуно здравих ученика у нижим разредима износио међу мушкарцима 23%, а међу девојкама 15%, док је у вишим разредима он износио 24,7%, односно 25%.

У то време обезбеђена су редовна петнаестодневна купања ученика у школској поликлиници.

Упркос томе, број вашљивих ученица у нижим разредима износио је 27%.

Што се тиче хране ученици са села „хране се већином хлебом и храном коју добијају од куће, која се састоји из: лука, празилука, сира, јаја и по каткад меса, али све то што добија није добро припремљено и припада слабој исхрани“.

Слабо исхрањених ученика било је 30%. Зато се препоручује стварање ђачке трпезе. „Тражење да се отвори није (тада) успело „јер није било новца“.

Број малокрвних ученика износио је у нижим разредима 39% код мушкараца и 35% код девојака, а у вишим разредима 24,7%, односно 25%.

Од плућних болести боловало је 55% мушкараца, а само 7% девојака.⁴⁰⁴

Школске 1931/32. проценат анемичне деце и деце са повећаним жлездама био је велики.⁴⁰⁵)

⁴⁰³) Извештај за 1939/40

⁴⁰⁴) Извештај за 1930/31.

⁴⁰⁵) Извештај за 1931/32.

Школске 1932/33. одржао је неколико посебних предавања намењених ученицима, пропраћених филмовима.⁴⁰⁶⁾

Процент анемичне деце био је нешто смањен школске 1933/34. „свакако због добре исхране коју су деца имала у Бачкој трпези отворене од стране управе гимназије“. Те су године одржана предавања у вишим разредима о венеричним болестима.⁴⁰⁷⁾

За историју Лесковца је значајан бројчани пораст броја бака оболелих од маларије:

Школске године	Број бака оболелих од маларије
1934/35.	2
1935/36.	2
1936/37.	6
1937/38.	13
1938/39.	26
1939/40.	18

ДРУШТВЕНА АКТИВНОСТ НАСТАВНИКА И БАКА У САМОЈ ГИМНАЗИЈИ

Готово све форме активности наставника и бака практиковане су у овом периоду.

Бачки народни универзитет

Предавања на својеврсном Бачком народном универзитету у Гимназији — намењена свим ученицима одржавана су и даље.

Као предавачи појављују се на прославама, почев од 4. II 1932. и Баџи, чланови литерарне дружине „Вуловић“.

Број ових предавања намењених свим ученицима знатно је опао почев од школске 1936/37. надаље.

У времену од школске 1929/30. до окупације у лесковачкој Гимназији одржана су 66 предавања намењена свим ученицима, и то:

Таб. LX Предавања за све ученике

Школске 1929/30 — (6)

А. Красовски	О Друштву народа и међу-народној солидарности	11. XI 1929.
Стојка Петровић	О Томи Масарику	7. III 1930.
В. Живановић	О Француској	14. IV 1930.

⁴⁰⁶⁾ Извештај за 1932/33.

⁴⁰⁷⁾ Извештај за 1933/34.

др Р. Свилар, школски лекар	О туберкулози (за старије)	3. V 1930.
М. Трипковић	О туберкулози (за млађе)	3. V 1930.
М. Трипковић	О хигијени	19. V 1930.

Школске 1930/31 — (5)

Даница Коларевић	О друштву народа	11. XI 1930.
Ружица Петровић	О Фрањи Рачком	27. I 1931.
др Т. Јовановић	О туберкулози	IV или V 1931.
А. Красовски	О војводи Мишићу	16. V 1931.
Радојка Цвијић	О мајци	23. V 1931.
др Г. Давидовић	О полним болестима (за мушкарце виших раз- реда)	?

Школске 1931/32 — (11)

М. Видовић	О Дану мира	16. XI 1931.
Даница Коларевић	О нашој средњовековној уметности	27. I 1932.
Р. Сотировић (VIII)	О Штросмајеру и његовим сарадницима Старчевићу Ан- тону и Милетићу Светозару	4. II 1932
М. Перовић (VIII)	„	4. II 1932.
Нада Милијевић	О Вуку Караџићу (за више разреде)	22. II 1932.
Босиљка Бурић	О Вуку Караџићу (за ниже разреде)	22. II 1932.
Радојка Цвијић	О мајци	7. V 1932.
М. Перовић (VIII)	О Зринском и Франкопану	8. V 1932.
Даница Коларевић	О св. Сави	10. V 1932.
Босиљка Бурић	О топличком устанку	23. V 1932.
Стојка Петровић	О Бирилу и Методију	24. V 1932.

Школске 1932/33 — (10)

Босиљка Бурић	О значају кумановске битке за наше народно ослобође- ње и уједињење	24. X 1932.
Стојка Петровић	„	24. X 1932.
В. Живановић	О штедњи	31. X 1932.
А. Лазаревић	О друштву народа и Дану мира	9. XI 1932.

Славка Врбић	О нашим исељеницима	2. XII 1932.
др Ј. Маканец	О савести	27. I 1933.
Р. Павловић (VIII)	О животу и раду Штросмајера	4. II 1933.
Мирко Перовић (VIII)	О политичком и историјском значају Зрињско-Франкопанске завере	30. IV 1933.
Богдан Кујачић (VIII)	О Зрињском и Франкопану (по „Уроти“ од Е. Кумичића)	30. IV 1933.
Ж. Симић (VIII)	Литерарни значај Зрињског Франкопана	30. IV 1933.

Школске 1933/34 — (12)

Н. Љубичић	О Вуку Караџићу	21. IX 1933.
Ружица Петровић	О значају пријатељства са Чехословачком	28. X 1933.
Даница Коларевић	О Штедњи О југословенско пољској узајамности	31. X 1933. 11. XI 1933.
Н. Љубичић	О Његошу	14. XI 1933.
А. Лазаревић	О исељеницима	1. I 1934.
А. Цувај	О развоју југословенске музике	27. I 1934.
Даница Коларевић	О стогодишњици првог српског устанка	26. II 1934.
Василије Смајевић (VIII)	О Штросмајеру	4. III 1934.
Е. Павелка из из Алексинца	Из алкохологије	8. IV 1934.
др С. Поповић, Алекс.	”	8. IV 1934.
Вера Миљковић	О мајци	12. V 1934.
др Г. Давидовић	О туберкулози	19. V 1934.

Школске 1934/35 — (8)

Даница Коларевић	О животу и раду Краља Александра I (објављено у Извештају за 1934/35, 3—6)	12. X 1934.
В. Росић	О значају ступања на престо краља Петра II	13. X 1934.
А. Лазаревић	О исељеницима	7. XII 1934.
Јордан Стојановић (VIII)	О Штросмајеру	4. III 1935.
Н. Љубичић	О стогодишњици Илиризма	17. IV 1935.

Васа Манојловић (VII)	О делима значајних Илираца	17.	IV 1935.
Станимир Вељковић (V)	„	17.	IV 1935.
др Трајер	О туберкулози	23.	V 1935.
<hr/>			
Школске 1935/36 — (6)			
Босилка Бурић	О значају краља Александра	11.	X 1935.
Д. Хаџи Митић	Карактер и васпитање	27.	I 1936.
Н. Љубичић	О Штросмајеру	4.	II 1936.
Босилка Бурић	О Зринском	3.	V 1936.
Д. Хаџи Митић	Геније и Никола Тесла (На гимназијској прослави 80 г. Н. Тесле)	28.	V 1936.
В. Телебаковић	О раду Николе Тесле у физици и електроници	28.	V 1936.
<hr/>			
Школске 1936/37 — (2)			
Н. Станојковић	О штедњи	2.	XI 1936.
В. Телебаковић	О штедњи	2.	XI 1936.
<hr/>			
Школске 1938/39 — (3)			
Д. Хаџи Митић	Вредност традиције у културном животу	28.	I 1939.
Т. Борђевић (VII)	О животу Штросмајера	4.	II 1939.
С. Цветковић (VIII)	О раду Штросмајера на стварању Југославије	4.	II 1939.
<hr/>			
Школске 1939/40 — (1)			
Братислава Јовановић	О светом Сави	27.	I 1940.
<hr/>			
Школске 1940/41 — (1)			
Б. Јоксимовић	Бирило и Методије и њихов рад на покрштавању Словена	27.	I 1941.

Бачки излети и екскурзије

У периоду 1929—1940, као и раније, одржавани су мањи полудневни и једнодневни излети у ближу околину града, најчешће до Рудара и Синковца; али исто тако до Турековца, Слатине, Кумарева, Г. и Д. Јајна, Мрштана, Шишинца, Трњана, Крајинца, Па-

ликуће, Навалина, Вучја, Чукљеника, Манојловца, Власотинца, Конопнице, Пресечине, Власа, Кукуловца, Винарца, Г. и Д. Стопања, В. Биљанице, Тогочевца, Цекавице, Братмиловца, Залужња, Бадинца, Косанчића, Грделице, Предејана, Леца, Д. Крајинца, Печењевца, Царичина, Медвеће и Сијаринске Бање, или до Стрелишта, до Мораве, и Арапове долине. Неки од ових излета приређени су: ради упознавања природе и околине; као ботанички — ради прикупљања биљака, као зоолошки, као зоолошко-ботанички, или у циљу географског сналажења на терену.

Таб. LXI. Преглед мањих полудневних и целодневних бачких излета у ближу околину Лесковца извршених под руководством наставника

Школске године	Са 1 разредом полудневна	Са 1 разредом целодневна	Са 2 разреда полудневна	Са 2 разреда целодневна	Са 3 разреда и више полудневна	Са 3 разреда и више целодневна	Са свим разредима полудневна	Са свим разредима целодневна	Укупно
1929/30.	?	?	?	?	?	?	?	?	?
1930/31.	—	—	—	—	—	—	1	—	1
1931/32.	1	—	1	—	1	—	—	—	3
1932/33.	3	—	1	1	—	—	—	—	5
1933/34.	—	2	—	—	—	2	—	1	5
1934/35.	9	3	1	—	—	—	—	1	14
1935/36.	8	4	—	—	—	1	—	—	13
1936/37.	7	34	1	—	—	—	—	—	22
1937/38.	15	5	1	1	—	—	—	—	22
1938/39.	21	11	1	—	—	—	—	—	33
1939/40.	9	3	2	—	—	—	—	—	14
Свега од лета 1929. до лета 1940.	73	42	7	2	—	3	1	2	132

Број школских излета растао је све до краја школске 1938/39. после чега се школске 1939/40, када је други светски рат већ отпочео, а политичка активност омладине добила веће размере, нагло смањује.

Поред тога одлазило се и на веће екскурзије.

Таб. LXII Преглед великих бачких екскурзија изведених под руководством наставника — без екскурзија бачких дружина (по школским извештајима)

Ред. бр.	Школска година	Трај. дана	Број учесника	Опис екскурзије	Датум екскурзије
1	2	3	4	5	6
1.	1930/31.	1	43	Возом до Цепа, пешице пре- по планине до Владичиног Хана	6. V 1931.

1	2	3	4	5	6	
2.	1930/31.	2	32 (IV)	До Ниша, Сићева и Пирота. Разгледање знаменитости Ниша и Пирота	24—25.	V 1931.
3.	1931/32.	2	40 (виши разреди)	До Скопља и Стобија. Разгледање знаменитости Скопља, музеја и ископине Стобија	14—15.	XI 1931.
4.	1931/32.	1	VII а и б	До Ниша и Нишке Бање. Разгледали у Нишу железничку радионицу и фабрику коже и обуће, присуствовали топљењу и ливењу гвожђа и посетили Беле кулу.	6.	III 1932
5.	1931/32.	1	41 (разни разреди)	До Грделице, Козара, Дадинца и Власотинца	10.	IV 1932.
6.	1931/32.	1	80 (виши разреди)	До Ниша, у циљу договора за заједнички рад са дружином „Његош“ и разгледања знаменитости	17.	IV 1932
7.	1932/33.	1	IVа и б	До Буприје (разгледали фабрику шећера) и Параћина (разгледали фабрику стакла)	15.	X 1932
8.	1932/33.	1	VIIб	До Алексинца, разгледали рудник угља, положај Делиграда и Шумаговца и Руски споменик на Брбанки	11.	XI 1932
9.	1933/34.	1	V	До Грделице, Козара, Власотинца	27.	IX 1933
10.	1933/34.	1	VIIа и б	До Сићева (разгледали хидроцентралу) и Ниша (разгледали музеј и Беле кулу)	14.	X 1933
11.	1933/34.	2	VI	До Скопља и Стобија, ради разгледања историјских споменика	14—15.	X 1933.
12.	1933/34.	2	IVа, б и ц	До Скопља, Приштине и Грачанице	17—18	X 1933.
13.	1933/34.	1	V	До Дољевца	29.	IV 1934.
14.	1934/35.	1	VIц, Va и б	До Ниша и Нишке Бање	2.	X 1934.
15.	1934/35.	1	VII и VIII	До Ниша, Сићева и Нишке Бање	2.	X 1934.
16.	1934/35.	3	VII и VIII	До Београда — Прахова — Ниша	6—8.	X 1934.

1	2	3	4	5	6
17.	1934/35.	1	IVa, б и ц	До Параћина и Буприје	23. III 1935.
18.	1934/35.	1	Vб	До Дољевца	14. IV 1935.
19.	1934/35.	1	VII	Геолошка екскурзија до Јужне Мораве и села Богојевца и Јашуње	17. V 1935.
20.	1934/35.	1	Vб	До Грделице и Козара	24. V 1935.
21.	1935/36.	1	Vб	До Грделице, Козара и Властотинца	15. X 1935.
22.	1935/36.	1	VI	До Врања и Врањске Бање	23. X 1935.
23.	1935/36.	1	IVб и ц	До Скопља	24. X 1935.
24.	1935/36.	1	IIIц	До Куманова, Старог и Младог Нагоричана	24. V 1936.
25.	1936/37.	2	IVц	До Вучја, планине Вртешке и Влајне, села Кукавице и Владичиног Хана	23—24. IX 1936.
26.	1936/37.	1	Vб и VII	До Пирота	17. X 1936.
27.	1936/37.	1	IVц	До Скопља, посетили учитељску школу, етнографски музеј, хигијенску изложбу, зоолошки врт, археолошки музеј у Куршумли Хану и цркву св. Спаса	20. X 1936.
28.	1936/37.	1	VIIa и VIII	До Сићева, св. Петке, Нишке Бање и Ниша разгледали хигијенску изложбу, Беле кулу и музеј	23. X 1936.
29.	1936/37.	1	VIa	До Ниша, разгледали изложбу и сајам	20. III 1937.
30.	1936/37.	1	Va и б	До Ниша и Нишке Бање	20. III 1937.
31.	1936/37.	3	VIa	До Опленца, подрума Венчачке задруге, Аранђеловца и Јагодине	16—18. V 1937.
32.	1936/37.	2	VII	До Зајечара, Борског рудника и Параћина	30—31. V 1937.
33.	1937/38.	6	VIIa	До Скопља — Пећи — Дечана — К. Митровице — Трепче — Матарушке Бање — Жиче — Крајева — Врњачке Бање — Крушевца	18—23. IX 1937.
34.	1937/38.	1/2	VIIa	До Ниша, разгледали фабрику дувана, железничку радионицу и околину	2. XI 1937.

1	2	3	4	5	6
35.	1937/38.	1	VIII	До Ниша, присуствовали 50 год. Бачке дружине Његош, а увече свечаној приредби у позоришту	21. II 1938.
36.	1937/38.	1	IVa	До Ниша, Парафина и Јагодине	18. III 1938.
37.	1937/38.	4	VIIa и VIII	До Београда, разгледали изложбу италијанског портрета кроз векове, слушали концерт филхармоније, били на фестивалу на Сајмишту, били два пута у Народном позоришту, разгледали музеје, Калемегдан, фабрику пива, кренули лабом кроз Бердап и вратили се преко Зајечара	10—13. IV 1938.
38.	1937/38.	2	VIIб	До Београда, разгледали изложбу италијанског портрета кроз векове, кренули лабом кроз Бердап и вратили се преко Прахова, Неготина и Ниша	29—30. V 1938.
39.	1937/38.	1	Va и VII	До Врања и Врањске Бање	28. V 1938.
40.	1938/39.	1	IVa и VIIa	До Ниша и Пирота	8. X 1938.
41.	1938/39.	1	VIIa	До Књажевца	15. X 1938.
42.	1938/39.	1	IVд и Va	До Скопља	20. X 1938.
43.	1938/39.	3	VIIб	До Београда, разгледали знаменитости, посетили изложбу француског сликарства XIX века	14—16. IV 1939
44.	1938/39.	3	Vб и VIб	До Београда, разгледали знаменитости и посетили изложбу француског сликарства XIX века, кренули кроз Бердап и вратили се преко Прахова, Неготина и Ниша	21—23. IV 1939.
45.	1939/40.	1	VIб	До Ниша и Сићева	14. X 1939.
46.	1939/40.	1/2	VIa	До Ниша, присуствовали позоришној представи за Баке	9. XII 1939.
47.	1939/40.	1/2	VIб	До Ниша, присуствовали позоришној представи за Баке	16. XII 1939.
48.	1939/40.	1	IIIa	До Ниша и Нишке Бање	25. V 1940.

Једновремено са излетима и екскурзијама наставници физике и хемије почели су да воде ученике у обилазак фабрика и њихово упознавање са технолошким процесима.

Таб. LXIII Преглед обиласка индустријских и других објеката у самом Лесковцу

Ред. бр.	Датум	Разред	Објекат	Посебно поменуће машине и процеси са којима су се упознали
1	2	3	4	5
1.	28. X 1932.	IVa	Машинска ливница	швајс апарат
2.	29. X 1932.	IVб	Машинска ливница	швајс апарат
3.	11. X 1932.	IVa и б	Фабрика вештачког леда	—
4.	12. X 1932.	VIIIa и б	Фабрика вештачког леда	—
5.	15. XI 1932.	VIIIб	Електрична централа	—
6.	5. XII 1932.	VIIa	Фабрика платна и кудеље	—
7.	6. XII 1932.	IVa	Ливница Дедић	—
8.	25. IV 1933.	IVб	Ливница гвожђа	—
9.	17. IV 1934.	IVa и б	Фабрика сапуна	—
10.	18. IV 1934.	IVц	Ливница гвожђа	ливење гвожђа
11.	19. IV 1934.	IVб	Фабрика пива	—
12.	27. IV 1934.	VIIIa	Фабрика кудеље	парна машина и динамо машина
—	27. IV 1934.	IIIa	Приликом излета до Вучја — Електро централа	—
13.	2. V 1934.	IVб	Ливница гвожђа	ливење гвожђа
—	6. V 1934.	IVб	Приликом излета до Слатине	моторни млин и генератор
14.	1. XI 1934.	IVц	Фабрика сапуна	—
15.	2. XI 1934.	VIII	Електрична централа	парна машина, парна турбина и дизел мотор
16.	9. XI 1934.	VIII	Фабрика пива	прављење вештачког леда
17.	20. III 1935.	IVa и б	Ливница гвожђа	ливење гвожђа
18.	10. IV 1935.	VIII	Кабинет др Деклеве	рентген апарат и снимање
19.	11. IV 1935.	Ia	Пољопривредна школа и огледно добро Шумске управе	—
20.	22. V 1935.	IVц	Ливница гвожђа	ливење гвожђа

1	2	3	4	5	
21	22.	V 1935.	VIII	Фабрика пива	кување пива
22.	23.	V 1935.	IVц	Штофара М. Станковића	—
23.	10.	X 1935.	VIII	Електрична централа	топлотни мотори
24.	21.	X 1935.	VIII	Штофара Врањанка	—
25.	2.	XI 1935.	IVб	Механичка радионица	швајс апарат
26.	13.	XI 1935.	IVб	Механичка радионица	швајс апарат
27.	22.	II 1936.	IVa	Фабрика штофа М. Станковића и постројења Електричне централе	—
28.	24.	II 1936.	IVб	Ливница гвожђа	ливење гвожђа
29.	28.	II 1936.	IVц	Ливница гвожђа	ливење гвожђа
30.	8.	III 1936.	IVц	Ливница гвожђа	—
—	13.	III 1936.	VI	Приликом излета до Вучја модерна постројења фабрике тканина и фабрички музеј	—
31.	21.	IV 1936.	IVa	Фабрика сапуна Влајчић	
32.	5.	VI 1936.	Ia	Огледно добро Пољопривредне школе	
33.	2.	X 1936.	IVб	Фабрика леда	прављење вештачког леда
34.	20.	IV 1937.	IVц	Ливница гвожђа	ливење гвожђа
35.	23.	IV 1937.	VIII	Кабинет др Деклеве	рад са рентген апаратом
36.	16.	X 1937.	IVa и б	Фабрика „Монтафон“ и Фабрика кудеље и платна	—
37.	18.	X 1937.	IVa и б	Браварска радионица и штофара М. Станковића	швајс апарат
38.	22.	X 1937.	IVц	Фабрика пива и Фабрика вунених тканина Врањкић и Станковић	прављење вештачког леда и рад са швајс апаратом
39.	23.	X 1937.	VIIa	Фабрика вунених тканина М. Станковића	—
—	4.	X 1938.	VIIIa	Фабрика вунених тканина у Грделици	—
40.	6.	X 1938.	VIIIa	Електрична централа	—

1	2	3	4	5	
41.	14.	X 1938.	Vб	Расадник	—
42.	19.	X 1938.	IIа	Пољопривредна школа	—
43.	5.	XI 1938.	VIIIб	Фабрика пива	—
44.	16.	XI 1938.	Iа	Пољопривредна школа	—
45.	18.	II 1939.	IVа и б	Ливница гвожђа „Сава“	ливење гвожђа
46.	4.	III 1939.	VIIа	Ливница гвожђа „Сава“	ливење гвожђа
47.	2.	V 1939.	VIIа	Кабинет др Деклеве	разгледали рентген апарат
48.	8.	V 1939.	VIIа	Фабрика пива	—
49.	13.	V 1939.	VIIIб	Кабинет др Деклеве	разгледали рентген апарат
50.	4.	X 1939.	IIд	Пољопривредна школа	—
51.	7.	II 1940.	IVа	Ливница гвожђа „Сава“	ливење гвожђа

Брига о сиромашним ученицима

У временском периоду од 1929—1941. године настављена је ранија активност за помагање сиромашних ученика, али су се јавиле и нове форме те помоћи.

Позајмна књижица бачких уџбеника

Ова позајмна књижица имала је и даље врло ограничена средства. У многим годинама није набављен ни један нови уџбеник „пошто није било кредита“ док су истрошени уџбеници и „уџбеници старијих издања“ расходовани.

Школске 1929/30. комисија је расходовала 199 старих уџбеника, услед њихове истрошености, и утврдила да књижица располаже само са 167 књига од којих већи део није био одобрен за употребу. Школске 1930/31. управа школе је „набавила из својих средстава“ 97 уџбеника.

Таб. LXIV Стање и пословање позајмне књижице бачких уџбеника

Школске године	Број рас-ходованих уџбеника од стране комисије	Број уџбеника са којима располаже	Број ново-набављених уџбеника	Број уџбеника датих ученицима на послугу	Наставник — књижничар
1	2	3	4	5	6
1929/30.	199	167 неупотре-бљиви	—	58	Коста Гинић
1930/31.	—	—	97	97	Коста Гинић

1	2	3	4	5	6
1931/32.	—	—	0	70	Милан Врбић
1932/33.	—	—	0	66	Милан Врбић
1933/34.	—	—	0	64	Милан Врбић
1934/35.	—	—	30	72	Милан Врбић
1935/36.	—	стара издања	—	65	Милан Врбић
1936/37.	расходовани	—	доста	у довољ- ном броју	Милан Врбић
1937/38.	расходовани	—	0	у довољ- ном броју	Милан Врбић
1938/39.	расходовани	85	0	85	Милан Врбић
1939/40.	расходовани	48	0	48	Милан Врбић

Фонд сиромашних ученика

Захваљујући залагању наставника и бака и прилозима грађана који су се уписивали за утемељаче, добротворе и велике добротворе и каматама на постојећи капитал из овог фонда и даље је текла помоћ сиромашним ђацима. Тако напр.: године 1930. одевено је и обувено за светосавску прославу 75 ученика и ученица.

Године 1931. (9. I) одржан је уметнички концерт у корист Фонда. На њему су наступали бесплатно по један грађанин и професионални музичар и С. Виличић, наставник певања.⁴⁰⁸⁾

Школске 1931/32. године утрошено је из фонда 7507 динара, на ципеле, одело, лекове, помоћ и друге потребе сиромашних ученика.⁴⁰⁹⁾

Године 1933. (7. и 8. I) „Позоришна група“ лесковачке Гимназије приредила је два матинеа у корист сиромашних ученика.⁴¹⁰⁾

Године 1935. одржана су у гимназијској сали неколико предавања у корист фонда сиромашних ученика. Нпр. Д. Хаџи Митић, О интелигенцији (24. II); Н. Љубичић, Илирски покрет (3. III); М. Врбић, Стара грчка скулптура (17. III).⁴¹¹⁾

Школске 1938/39. издато је поред сума наведених у табели, за лекове 476 дин, за лечење једног ученика 150 дин, као помоћ тројици оболелих ученика 900 а двојици сиромашних 1700 дин. итд.⁴¹²⁾

⁴⁰⁸⁾ ЛГ 3, 16. I 1931.

⁴⁰⁹⁾ Извештај за 1931/32.

⁴¹⁰⁾ Л. Г. 1, 7. I 1933.

⁴¹¹⁾ ЛГ 8, 23. II 1933; ЛГ 9, 2. III 1933, ЛГ 11, 16. III 1935.

⁴¹²⁾ Извештај за 1938/39.

Таб. LXV Пословање фонда сиромашних ученика

Школска година	Одевно и обувано сиромашних ученика	За израду одела и материјал дин.	За обување ученика дин.	За ђачку трпезу дин.	Благајник — наставник
1929/30.	75	2779	2978	—	Јован Шушулић
1930/31.	—	—	1705	—	?
1931/32.	—	?	?	—	Димитрије Хаџи Митић
1932/33.	—	7762	2561	—	Димитрије Хаџи Митић
1933/34.	—	—	5384	3456	Димитрије Хаџи Митић
1934/35.	—	—	4117	3517	Димитрије Хаџи Митић
1935/36.	—	2510	3885	—	Димитрије Хаџи Митић
1936/37.	—	4905	4385	—	Димитрије Хаџи Митић
1937/38.	—	5821	2445	—	Димитрије Хаџи Митић
1938/39.	—	6683	4377	—	Димитрије Хаџи Митић
1939/40.	—	—	9283	—	Димитрије Хаџи Митић

Учионица за дневни боравак ђака

На иницијативу наставника Гимназије и њиховим залагањем створене су и неко време функционисале и две друге установе за помоћ сиромашним ученицима.

Прво је створена **учионица за дневни боравак ђака**.

Намера да се установи оваква просторија („етида“) где ће сиромашни ученици моћи да раде под надзором наставника, а да евентуално добију и ужину, што „зависи од среског одбора и доброте Лесковчана“ постојала је још крајем школске 1928/29.⁴¹³⁾

Оваква је учионица почела да ради 20. XI 1929. и функционисала је преко целе зиме до почетка фебруара 1930. Просечно су је посећивали 45 ученика дневно.⁴¹⁴⁾

Директор Гимназије В. Росић ставио је на располагање једну учионицу преко целог дана, од 8 до 19 сати. У њој је добровољно дежурао по један наставник или директор.⁴¹⁵⁾

⁴¹³⁾ ЛГ 25, 29. VI 1929. Предлог В. Росића за отварање учионице за рад ван часова од 22. X 1929. био је једногласно прихваћен од Наставничког савета 19. X 1929, који је израдио Правилник о раду у њој. „Учионица би била снабдевена потребним училима која су скупа те их ученици не могу сами набављати и речницима, картама географским, таблама за рад математике итд. „Отварање ове учионице одобрено је од Министарства просвете 31. X 1929. (СН 41128/29).

⁴¹⁴⁾ Извештај за 1929/30, 12.

⁴¹⁵⁾ ЛГ 47, 30. X 1929.

А. Красовски приказујући своју активност пише у свом животопису: „Заједно са г. директором отворили смо учионицу за рад ученика (сиромашних) ван часова“. СН 260/31.

Бачка трпеза

Касније је створена **Бачка трпеза**. За њено стварање залагао се др Гојко Давидовић још школске 1930/31, али у то време није било новчаних средстава, мада је у ту сврху одржана 15. II 1930. професорска забава.⁴¹⁶⁾ Ово је питање било и на седници Наставничког савета 18. I 1932.⁴¹⁷⁾ када је одлучено да се она створи.

Било је предвиђено да бачка трпеза буде у гимназијској сали, а да се настава гимнастике одржава у оближњој сали Соколане.⁴¹⁸⁾

Бачка трпеза је основана 10. октобра 1933, а отпочела са издавањем хране 16. октобра 1933. У њој се хранило око 60 ученика у току целе школске године, уз врло скромну цену (имућни плаћају 160 дин, а остали 100 и 80 дин.), а било је и бесплатних (њих десетак). Управни одбор, комисија за набавку намирница ове установе и остали чланови управе били су наставници Гимназије, а председник је био директор Гимназије В. Росић. Бачка трпеза је била смештена у гимнастичкој сали. Потребно посуђе добила је од Црвеног крста.⁴¹⁹⁾

Ученици су имали „три obroка дневно уз минималну цену. Имућни ученици су плаћали месечно 160 динара, средњег стања 100, а сиромашни 80 динара“. „Хумано друштво Српска мајка обехала је потпору и помоћ“. Оно је плаћало храну за три питомца.⁴²⁰⁾

Изгледа да је ова бачка трпеза постојала само у школским 1933/34. и 1934/35. годинама.⁴²¹⁾

Бачка трпеза је обновљена (С. Д. погрешно: основана) на основу договора управе Реалне гимназије и бачких родитеља у јесен 1940. У њој „ће баџи добијати ручак и вечеру и то сиромашни ученици бесплатно, а имућнији по цени коју одреди управа“.⁴²²⁾

Рад бачке трпезе — бачке кухиње отпочео је 5. XI 1940. У њој ће 50 ученика добијати ручак и вечеру, од њих 30 потпуно бесплатно. Да би омогућила њен рад управа Реалне гимназије се обратила грађанству путем летака. Тад је прикупљено у виду прилога 1700 динара, 50 кг пасуља, 11 кг лука и 25 кг кромпира и 4 м³ дрва.⁴²³⁾

⁴¹⁶⁾ ЛГ 6, 14. II 1930.

⁴¹⁷⁾ Извештај за 1931/32, 14

⁴¹⁸⁾ СН 2166/32.

⁴¹⁹⁾ Извештај за 1933/34, 16; Правила бачке трпезе: СН 40128/33; Недељне новине 7, 31. XII 1933.

⁴²⁰⁾ ЛГ 40 и 46, 7. X и 18. XI 1933.

⁴²¹⁾ Види трошкове фонда сиромашних ученика.

⁴²²⁾ ЛГ 44, 2. XI 1940.

⁴²³⁾ ЛГ 50, 14. XII 1940. Из извештаја од 30. X 1940, потписаног: „в. д. директора Јован Т. Стојановић професор“, видимо да је ова трпеза основана (С. Д.: обновљена) „у вези наређења Министарства просвете II 20317 од 15. IX 1940; да је прва установа такве врсте у лесковачкој Гимназији заиста радила само 1933/34 и 1934/35; да су за њену обнову искоришћена 4000 дин. из Фонда сиромашних ученика; уз то је добијено 15000 дин. из чланарине Подмлатка црвеног крста; 7000 дин. из Фонда за здравствену заштиту ученика; 5000 дин. од Заједнице дома и школе и 2000 дин. од поглаварства града Лесковца. (II 25896/40).

Заједница дома и школе

Почетком марта 1934. В. Росић је сазвао родитељско веће гимназијских бака ради међусобног обавештавања наставника и родитеља.⁴²⁴) После састанка од 4. и 25. III 1934, основана је 25. марта 1934. **Заједница дома и школе**. На последњем састанку је Д. Хаџи Митић одржао предавање **О васпитању**. Управни одбор заједнице сачињавали су наставници и родитељи. Председник В. Росић, директор Гимназије, секретар Д. Хаџи Митић, професор.⁴²⁵)

На родитељском састанку 25. XI 1934. Д. Хаџи Митић одржао је предавање **О савременој активној школи**;⁴²⁶) а (на родитељском састанку 27. III 1938. Д. Хаџи Митић одржао је предавање **О дечјим лажима**.⁴²⁷)

Заједница дома и школе обновљена је (у извору стоји нетачно: „основана је први пут“) на скупштини 3. јула 1939, примљена привремена правила и изабран управни и надзорни одбор.

Привремена управа сазвала је родитељски састанак, на коме је Д. Хаџи Митић одржао предавање **Родитељи и наставници у васпитавању деце**. Затим је сазвала претходну скупштину, одржану 29. X 1939. која је примила стална правила.

У управни и надзорни одбор изабрани су наставници и родитељи и то у управни одбор: председник Тодор Чичановић, адвокат, потпредседник Никола Стојиљковић, трговац; секретар, Александар Чубровић, професор и тд. (У овим одборима срећемо од наставника: Д. Хаџи Митића, В. Росића, С. Петровића и А. Лазаревића). У заједницу је било уписано преко 350 чланова.⁴²⁸)

Нов родитељски састанак одржан је 12. XI 1939. на коме су претресана следећа питања: ђачко посећивање биоскопа, њихове шетње по корзоу, ношња ученика-ца, оснивање курса француског и немачког језика, ђачка матинеа — и донесене одлуке.⁴²⁹)

По сазнању Лесковачког гласника, В. Росић је издао наредбу у којој стоји: „да ученици морају увек носити капе са значком; да могу главним корзоом шетати најдаље до 19 часова зими, а лети до 20 часова; да биоскопе могу посећивати само по одобрењу школске власти, односно гледати оне филмове које школски цензор одобри и одреди дан да се филм пусти, када ће и изванредан број наставника дежурати; да ученице и даље носе црне кецеље од сатина пуну чарупе а не свилене итд. Шетња у побочним улицама увече забрањена је ученицама-цима, а овима и посећивање локала како дању тако и ноћу.“⁴³⁰)

⁴²⁴) ЛГ 10, 10. III 1934.

⁴²⁵) Извештај за 1933/34, 16; ЛГ 12, 24. III 1934.

⁴²⁶) Извештај за 1937/38, 16.

⁴²⁷) Извештај за 1937/38, 16.

⁴²⁸) ЛГ 44, 4. XI 1939.

⁴²⁹) Извештај за 1939/40, 37—37.

⁴³⁰) ЛГ 47, 25. XI 1939.

На родитељском састанку од 10. децембра 1939, у присуству свих наставника и огромног броја родитеља, одржано је предавање Д. Хаџи Митић, **Вредност казне у васпитању**.⁴³¹⁾

На родитељском састанку заједнице од 31. III 1940. расправљало се између осталог о летовању ученика у време школског распуста.⁴³²⁾

На састанку бачких родитеља 31. III 1940. расправљало се између осталог и о подизању нове зграде за нижу гимназију.⁴³³⁾

У јесен 1940. констатовано је да према постојећим правилима Заједнице дома и школе при Реалној гимназији у Лесковцу „треба да сви бачки родитељи буду чланови ове заједнице, те да својим чланским улогом и добровољним прилогом омогуће опстанак ове по све корисне установе...“ Једновремено је апеловано на грађане „да својим добровољним прилогом помогну бачку трпезу“.⁴³⁴⁾

ЗАЈЕДНИЧКИ РАД НАСТАВНИКА И УЧЕНИКА НА КУЛТУРНОМ, УМЕТНИЧКОМ И СПОРТСКОМ ПОЉУ

Изложбе бачких радова

Крајем школске године, у јуну пред Видовдан (пре 28. VI), одржаване су изложбе најуспелијих бачких радова. На њима су излагани цртежи ученика, женски ручни радови, кербаријуми, збирке инсеката и лептира и сл; а понекад само цртежи (1935, 1937).⁴³⁵⁾

Музички живот

Музички живот Гимназије, у оба његова вида, вокалном и инструменталном, зависио је првенствено од активности наставника певања. Њима је рад са гимназијским хоровима и оркестром било званично задужење.⁴³⁶⁾, али су ипак већу активност развили само неки од њих.

⁴³¹⁾ ЛГ 50, 16. XII 1939.

⁴³²⁾ ЛГ 13, 30. III 1940.

⁴³³⁾ ЛГ 13, 30. III 1940.

⁴³⁴⁾ ЛГ 44, 2. XI 1940. Правила Заједнице дома и школе прихваћена су на седници овог удружења 24. VIII 1940. Текст ових правила доставила је 25. X 1940. нова управа ове заједнице на чијем су челу били: председник в. д. директора Јован Стојановић; потпредседник Тодор Чичановић, адвокат; секретар Александар Чубровић, професор; 11 чланова управе — бачких родитеља и наставника, међу којима се налазе и стари комунисти Сретен Жунић (отац троје скојеваца), Душан Нешић, кројач и др. Ова су правила одобрена од Министарства просвете 11. XI 1940. (II 26080/40).

⁴³⁵⁾ Ове изложбе су приређиване готово сваке године (сеп 1934. и 1940) између 12—28. јуна а трајале су 3—10 дана. Године 1930, када је изложба претходно била рекламирана у Лесковачком гласнику, њу су посетила само два Лесковчанина. (ЛГ 27, 5. VII 1930).

⁴³⁶⁾ Види задужење наставничког особља у извештајима где се ставља и одређени број часова за ову активност, Нпр. Извештај за 1929/30, 6.

У почетку се недостатак оштро осећао:⁴³⁷⁾ „Настава певања, музике и гимнастике јако се отежава тиме“. Зато је створен фонд за набавку клавира. У сврху његове набавке приређен је концерт још школске 1928/29, и то у Лесковцу 24. III 1929. Концерт у ту сврху организован је и у Врању, од ћака и наставника лесковачке Реалке.⁴³⁸⁾ Клавир је набављен тек школске 1930/31.⁴³⁹⁾

Бачки хор

Бачки хор бројао је 15. II 1930. године 48 чланова, од којих 30 мушких и 18 женских.⁴⁴⁰⁾

У фебруару 1931. одабрано је за хор 54 сопрана, 58 алтова, 28 тенора и 26 басова.⁴⁴¹⁾

На гимназијској забави 14. II 1932. наступио је мешовити и дечји хор. Мешовити хор имао је 117 гласова, а дечји, образован те године од ћака 1. и 2. разреда 56 гласова.⁴⁴²⁾

Школске 1932/33. мешовити хор (састављен од ученика-ца виших разреда) имао је 57 чланова; а дечји (састављен од ћака I до III разреда 104 — од тога: 23 — I сопрана, 32 — II сопрана, 29 — I алтова и 20 — II алтова).⁴⁴³⁾

Бачки оркестар

Бачки оркестар створен у пролеће 1929. почео је да наступа на приредбама, 15. II 1930.⁴⁴⁴⁾ То је била старија група чланова. Једновремено је формирана и припремна група од 11 чланова.⁴⁴⁵⁾

Јавне музичке приредбе

На традиционалним прославама (водоосвећење на св. Саву — одговор хора на јектеније) и забавама одржаваним на св. Саву (27. I) и на Сретење (15. II) наступили су у овом периоду — поред солиста и бачке позоришне групе — бачки хор и бачки оркестар руковођени наставником певања.

Касније су приређивани и посебни јавни вокално-инструментални музички концерти. Такви годишњи јавни концерти одржани су између 3. маја и 4. јуна 1932, 1933, 1936, 1937, 1938 и 1939.

⁴³⁷⁾ Извештај за 1929/30. У животопису А. Красовског из 1931. пише: „Прошле године заједно с другим наставницима организовао сам фонд за набавку клавира за гимназију“ (СН 13734/30; СН 260/31).

⁴³⁸⁾ Извештај за 1928/29; ЛГ 5 и 7 и Лесковачки привредник, бр. 7, 1929.

⁴³⁹⁾ Извештај за 1930/31, 27.

⁴⁴⁰⁾ Извештај за 1929/30.

⁴⁴¹⁾ Извештај за 1930/31.

⁴⁴²⁾ Извештај за 1931/32.

⁴⁴³⁾ Извештај за 1932/33.

⁴⁴⁴⁾ ЛГ 8, 22. II 1930.

⁴⁴⁵⁾ Извештај за 1929/30.

Године 1937. одржан је (6. III) још један бачки музички концерт — реви концерт ученика који приватно уче свирање на виолини и клавиру.⁴⁴⁶⁾

Бачке аматерске позоришне групе

Бачке аматерске позоришне групе оформљене и вођене од стране наставника или у оквиру постојећих бачких дружина и даље су припремале и приређивале позоришне представе.

У школским извештајима помињу се драмске (дилетантске) секције (одсеци) у „Вуловићу“ (1931/32, 1932/33 и 1939/40); а позоришни комад је припреман и у оквиру Бачког историјског друштва (1930/31).

У расположивим изворима нашли смо податке о следећим позоришним комадима, играним од стране бачких аматерских позоришних група:

Таб. LXVI Бачке позоришне представе периода 1929—41.

Ред. Писац комада бр.	Назив комада	Ко наступа	Где и кад	Извор
1. Ј. С. Поповић	Кир Јања	Позоришни одсек „Вуловића“	Елитна забава реалне гимназије 14. III 1931.	ЛГ 10. 14. III 1931; СН 5703/31
2. ?	Кнез Иво од Семберије	?	?	СН 21899/31.
3. Ј. Веселиновић	Бидо I и V чин)	Бачко историјско друштво (Позоришни одсек „Вуловић“)	Матине 21. III 1931.	ЛГ 11. 21. III 1931; СН 5703/31.
4. М. Глишић	Подвала	Драмска секција „Вуловић“	?	Извештај за 1931/32.
5. Б. Нушић	Обичан човек	?	?	
6. ?	Доживотна рента	?	Професорска забава 15. II 1934.	ЛГ 7. 17. II 1934.
7. ?	Три сцене из комада „Добри војник Швек“		Културно вече лесковачких матураната 28. VI 1938.	ЛГ 26. 2. VII 1938.
8. Ј. С. Поповић	Женидба и удадба	Дилетантска секција „Вуловић“	а) Професорска забава 15. II 1940.	Извештај за 1939/40; ЛГ 7.
9. Ј. С. Поповић			б) Академија 23. II 1940.	ЛГ 8. 24. II 1940. 17. II 1940.

⁴⁴⁶⁾ ЛГ 11 и 12, 10 и 27. III 1937.

Јавне гимнастичке вежбе

Баци Гимназије под руководством наставника гимнастике припремали су заједничке гимнастичке вежбе. На крају сваке школске године негде од 30. V до 7. VI одржаван је јавни час гимнастичких вежби у дворишту Гимназије.⁴⁴⁷⁾

Године 1931. наступило је 480 ученика и ученица, а 1932. око 400.⁴⁴⁸⁾

Године 1938, 22. маја, гимнастичке су вежбе изведене на игралишту СК „Јосифа“⁴⁴⁹⁾ или СК Момчила⁴⁵⁰⁾.

Године 1939, 21. маја одржане су лакоатлетске утакмице између Ђака Гимназије и Средње текстилне школе. Истог дана по подне одржана је Ђачка академија у башти хотела „Костић“. Ученици и ученице извели су гимнастичке вежбе.⁴⁵¹⁾

Мачевалачки клуб

Године 1931, кад је школа набавила справе за мачевање, формиран је мачевалачки клуб, у коме је борење предавао наставник гимнастике Б. Непокупној.⁴⁵²⁾

У програм прославе св. Саве, 27. I 1933, било је укључено и мачевање ученика.⁴⁵³⁾

Остали спортови

Неко време ученици Гимназије играли су фудбал у градским спортским клубовима. Тако нпр. у лето 1937. у тиму СК „Јосиф“ било је 6 ученика, али је у јесен 1937. „дошла наредба школских власти којом се забрањује ученицима гимназије упражњавање фудбалског спорта“.⁴⁵⁴⁾

Шаховске секције постојале су у Подружници Феријалног савеза (1930/31) и у „Вуловићу“ (1939/40).

Пинг-понг секција постојала је у „Вуловићу“ (1939/40).

---

⁴⁴⁷⁾ Извештаји и ЛГ.

⁴⁴⁸⁾ Извештај збирке за гимнастику за одговарајуће школске године.

⁴⁴⁹⁾ Извештај за 1937/38, 16 а исто и ЛГ.

⁴⁵⁰⁾ ЛГ 21, 28. V 1938.

⁴⁵¹⁾ Извештај за 1938/39, 19.

⁴⁵²⁾ Извештај за 1931/32. Чланови тог клуба били су С. Димитријевић, свршени матурант, Ђира Михајловић (IV) и др.

У ствари мачевалачки спорт је почео да се практикује у лесковачкој Гимназији још школске 1929/30, кад су набављени први комплети мачевалачког прибора од стране наставника гимнастике Б. Непокупноја и појединачно (нпр. С. Димитријевић).

⁴⁵³⁾ Извештај за 1932/33, 14.

⁴⁵⁴⁾ Тр.(ајко Борђевић) „Кукар“, Каква је данашња форма наших клубова, ЛГ 16, Ускршњи број, 1938.

БАЧКЕ ДРУЖИНЕ 1929—1941.

У периоду 1929—1941. постојало је (од раније или су тада биле основане) и радило 9 Ђачких дружина.

1. Литерарна дружина „Вуловић“

Литерарна дружина наставила је са радом.

Школске 1929/30. године дружина је имала око 30 чланова. На састанцима дружине прочитано је 95 радова, од чега: 15 песама, 30 прозних радова, 45 критика и 5 реферата о писцима.⁴⁵⁵⁾

Школске 1931/32. године 15. октобра 1931. одржана је јубиларна седница на којој је прослављена десетогодишњица обнављања литерарне дружине. На конкурсу за најбољи литерарни рад, расписан тим поводом, добили су прву награду: Миливоје Перовић (VIII) за приповетку **Тајга**; другу награду Ратибор Сотировић (VIII) за песму **На мајчином гробу**; а похваљене су и песме **Маштање** Светислава Пешића (VIII) и **Равнодушност** Ратомира Павловића (VIIб).

Те школске године одржана су и четири посела „на којима су чланови читали своје радове, држали предавања, читали преводе из стране књижевности, певали и свирали“.

На дан Штросмајерове прославе и прославе Зрињског и Франкопана, чланови дружине одржали су предавање за све Ђачке — које смо регистрирали у списку предавања гимназијског Народног универзитета.

Одржаване су и заједничке седнице у Нишу, са нишком Ђачком литерарном дружином „**Његош**“; и у Лесковцу са Ђачком литерарном дружином лесковачке Средње текстилне школе „Св. Сава“.

Драмски одсек дружине спремао је и приказао позоришне комаде **Подвала** и **Обичан човек**.

Спортска секција основана 1931/32. године имала је шаховске гарнитуре и била претплаћена на 12 часописа. Све су то могли да користе сви ученици.⁴⁵⁶⁾

У првој половини школске 1932/33. године рад дружине био је нормалан „а у другој прекидан неким препрекама које су наступиле“.

На седницама је читано доста Ђачких радова и песама, приповедака, критика, неколико превода, приказа, расправа и усмених предавања. Седнице су добро посећиване.

„Дружина има свој историјски одсек и дилетантску секцију, која је са успехом приказала неколико комада. Уз то има читаоницу снабдевену разним часописима и шах“.

Дружина је учествовала и на жупском конгресу са својим делегатима.

⁴⁵⁵⁾ Извештај за 1929/30.

⁴⁵⁶⁾ Извештај за 1931/32.

На заједничкој седници друштва директор В. Росић изабран је за почасног председника.⁴⁵⁷⁾

Школске 1937/38. приређена је академија у част Вука Караџића, као и један број усмених новина и одржане две заједничке седнице, прва са литерарном дружином из Врања, и друга са литерарном дружином из Ниша.⁴⁵⁸⁾

На Академији посвећеној Вуку Караџићу председник „Вуловића“, Станимир Вељковић Зеле (VIII) поздравио је „своје другове и другарице, захвалио им се што су у лепом броју посетили ову академију“. Осталих гостију било је мало.

Дописник „Лесковачког гласника“ (Ј. Ј.) пише: „Ми на које су се односиле речи Вељковића „господо и госпође“, осетили смо, због тако малог броја у коме смо били, и поред све пристојности младог поздрављача, дубоки прекор“.

На тој академији, поред осталог програма, поднели су реферате Миомир Јовановић (VIII) (Мића Шанти) **Вукова борба за српски језик и правопис**; и Александар Јовановић (VIII) (Аца Белка) **Вуков рад на сакупљању народних умотворина**.

Дописник „Лесковачког гласника“ закључује „На делу, не само на речима, омладина је поновила, и на овом пољу, да цени своје заслужне претке и да је зрела да прими на своја плећа терет нашег друштвеног и културног прогреса“.⁴⁵⁹⁾

Школске 1938/39. на седницама дружине је „прочитано око 30 радова, међу којима је било и научних, белетристичких, путописа, критика итд.“⁴⁶⁰⁾

Школске 1939/40, мада је рад дружине почео са приличним закашњењем, он је „и ове године био разноврстан. На седницама су читани реферати на наше и стране писце, репортаже, приповетке и што је важно ове године први пут се радило на преводима са француског и немачког. Била је и једна усмена расправа. На овим састанцима настојало се, да се развије самосталност и самокритика у вођењу дискусије код ученика. Ови састанци су били обилно посећени. Управа је ове године обновила рад у свим секцијама, које су постојале, основала пинг-понг секцију и шаховску секцију и набавила потребне ствари за њихов рад. Дилетантска секција радила је врло активно. У заједници са заједницом дома и школе дружина је приредила академију 23. II 1940. на којој је њена дилетантска секција приказала позоришни комад „Женидба и удадба“ од Ј. Ст. Поповића“, који је већ био приказан и на професорској забави 25. II 1940.“⁴⁶¹⁾

⁴⁵⁷⁾ Извештај за 1932/33.

⁴⁵⁸⁾ Извештај за 1937/38.

⁴⁵⁹⁾ ЛГ 49, 18. XII 1937.

⁴⁶⁰⁾ Извештај за 1938/39.

⁴⁶¹⁾ Извештај за 1939/40, 34; ЛГ 7 и 8, 17. и 24. II 1940.

Таб. LXVII Биланс активности „Вуловића“

Школске године	број скупштина или ванредних састанака	број литер. састанака или редов. састанака	број посела	број зајед. састанака са другим литерарним дружинама	свега састанака	број прочитаних радова	Надзорни наставник
1929/30.	3	11	—	—	14	95	На почетку године Светозар Поповић, онда Владислав Росић, на крају Јован Шүшулић
1930/31.	?	?	—	—	?	?	Владислав Росић
1931/32.	5	8 и један јубилан	4	2	20	?	Вера Миљковић
1932/33.	1	5	—	—	6	?	Вера Миљковић
1933/34.	2	8	—	1 Бора Станковић из Врања	11	45	Никола Љубичић
1934/35.	2	3	—	—	5	?	Никола Љубичић
1935/36.	2	5	—	—	7	?	Никола Љубичић
1936/37.	1	5	—	—	6	око 40	Стеван Марковић
1937/38.	?	8	—	2 (Врање Ниш)	10	?	Стеван Марковић
1938/39.	1	8	—	—	9	30	Стеван Марковић
1939/40.	—	3 и једна усмена справа	—	1 (са осталим дружинама из гим.)	5	?	Стеван Марковић
1940/41.	?	?	?	?	?	?	Стеван Марковић

Таб. LXVIII Управа „Вуловића“

Школска година	председник	потпредседник	секретар	председник књижевног одбора
1	2	3	4	5
1929/30.	Радосав Павићевић (VIII)	?	?	?
1930/31.	?	?	?	?
1931/32.	Миливоје Перовић (VIII) (На крају школске године руковођење је предато одбору од тројице: Миливоју Ташковићу, Ратомиру Павловићу, Мирку Перовићу — сви VII разред)	Данило Стојиљковић (VII)	Владимир Цакић (VI)	?
1932/33.	Мирко Перовић (VIII)	Василије Смајевић (VII)	Владимир Цакић (VII) (по казивању самог Цакића)	Миливоје Ташковић (VIII)
	(На крају школске године руковођење је предато одбору од тројице: Владимиру Цакићу (VII), Василију Смајевићу (VII), Божидару Крстићу (VII)).			
1933/34.	Владимир Цакић (VIII)	Милорад Станковић (VII)	Угљеша Спасић (VIII)	Ратомир Тасић (VIII)
	(На другој годишњој скупштини руковођење је преузео одбор тројице: Милорад Станковић, Борбе Борбевић и Драгомир Бондулић — сви VII разред)			
1934/35.	Јован Митић (VIII)	Милић Богдановић (VII)	Милорад Станковић (VII)	?
	(На другој годишњој скупштини руковођење је преузео одбор тројице: Стојан Стојиљковић, Борбе Цекић и Василије Манојловић — сви VII разред)			
1935/36.	Милорад Станковић (VIII)	Пантелија Зенделовић (VII)	Риста Антуновић (VII)	?
	(На другој скупштини руковођење је преузео одбор тројице: Јован Цекић (VII), Добривоје Стојиљковић (VII) и Велимир Живковић (VI)			
1936/37.	Рајко Михајловић (VIII)	Станмир Вељковић (VII)	Миодраг Хаџи-Јованчић (VII)	?
1937/38.	Станмир Вељковић (VIII)	Слободан Цекић (VII)	Станиша Цветковић (VII)	?
1938/39.	Слободан Цекић (VIII)	Радивоје Жупић (VII)	Трајко Борбевић (VII)	?

1	2	3	4	5
1939/40.	Радивоје Жунић (VIII) (На последњој седници изабран летњи одбор од тројице: Спасоје Петрушић (VII), Бранислав Стојимировић (VII) и Славко Златановић (VI).	Спасоје Петрушић (VII)	Бранислав Стојимировић (VII)	?
1940/41.	Живојин Илић*)	?	?	?

Бачка књижница

Школске 1929/30. спојене су уједно бачке књижнице за више и ниже разреде. Те године књижница је примала Српски књижевни гласник и Летопис матице српске,⁴⁶²⁾ а следеће 1930/31. Српски књижевни гласник и Јадранску стражу.⁴⁶³⁾

Школске 1929/30. купљено је 25 дела, а Министарство просвете поклонило 25 књига, уз то је књижница била претплаћена на колекцију **Српски писци и Страни писци.**⁴⁶⁴⁾

Школске 1930/31. приновљено је 86 дела од улога.⁴⁶⁵⁾ школске 1931/32. набављене су 266 књиге „међу којима се нарочито запажају комплетни хрватски и словеначки писци, студије и критике.“⁴⁶⁶⁾

Школске 1932/33. књижница је обogaћена са 114 књига, од чега „9 кола (српске) књижевне задруге, Забавницима, приручницима, издањима Савремене библиотеке југословенских писаца и другим књигама“. Интересовање за читање књига је велико, нарочито у VII и VIII разреду.⁴⁶⁷⁾

Школске 1933/34. набављена су нова издања: Српске књижевне задруге, колекције Југословенски класици, око 50 дела хрватске модерније књижевности. „Дружина је набављала и наше главне ревије да би се успешно могла пратити савремена настојања у књижевности.“⁴⁶⁸⁾

Школске 1934/35. набављена су „нова издања Српске књижевне задруге и многа друга издања новије хрватске и српске књижевности (око 50 дела)“.⁴⁶⁹⁾

Школске 1937/38. претплатила се на Биографије великих људи.⁴⁷⁰⁾

*) Писмена изјава Спасоја Петрушића

⁴⁶²⁾ Извештај за 1929/30.

⁴⁶³⁾ Извештај за 1930/31.

⁴⁶⁴⁾ Извештај за 1929/30.

⁴⁶⁵⁾ Извештај за 1930/31.

⁴⁶⁶⁾ Извештај за 1931/32.

⁴⁶⁷⁾ Извештај за 1932/33.

⁴⁶⁸⁾ Извештај за 1933/34.

⁴⁶⁹⁾ Извештај за 1934/35.

⁴⁷⁰⁾ Извештај за 1937/38.

Школске 1938/39. набављено је 300 књига. То су биле најновије едиције југословенске и стране књижевности.⁴⁷¹⁾

Таб. LXIX Стање и коришћење Бачке књижнице

Школска година	Број дела на крају школске године	Број читалаца	Број дела узетих на читање	Најчитанија књига
1929/30.	722	200	око 650	Л. Толстој, Ана Карењина (12 пута) Његош, Горски вијенац (15 пута)
1930/31.	746	132	460	Х. Сјенкијевич, Огњем и мачем (8 пута) Л. Толстој, Ана Карењина (8 пута)
1931/32.	1095	?	?	?
1932/33.	1210	?	?	?
1933/34. — 1937/38.	Нема података			
1938/39.	1247	?	?	?

Коло Савеза трезвене младежи „Бурбевак“

Коло Савеза трезвене младежи, од свог оснивања, односно обнављања 1920, по подацима школског Извештаја за 1930/31. и 1931/32. „стално је интензивно радило до ове године“. Школске 1930/31. „одржана је само скупштина на којој је изабрана управа“, а Добривоје Митровић (VIII) одржао предавање **Рушиоци човечанства**.⁴⁷²⁾

Услед болести надзорног наставника коло је реорганизовано половином другог шестомесечја, школске 1933/34.

Осврћући се на активност ове дружине — која је постојала за све то време — „Недељне новине“ пишу: После паузе од две године, заузимањем Т. Грујића, ова је дружина поново отпочела свој рад у фебруару 1934. Тада је број чланова износио преко 50.⁴⁷³⁾

Школске 1934/35. рад ове дружине је оживео залагањем новог надзорног наставника А. Чубровића, који говори, на првој годишњој скупштини 21. X 1934. **О друштву и алкохолизму**.⁴⁷⁴⁾ Тада је изабрана нова управа друштва у коју су ушли: председник Васа Манојловић (VII); потпредседник Јован Цекић (VI); скретар Рајко Михајловић (VI) и Марија Динић (V); благајници: Зорка Поповић (VI) и Миодраг Хаџи Јованчић (V); чланови књижевног одбора:

⁴⁷¹⁾ Извештај за 1938/39.

⁴⁷²⁾ Извештај за 1930/31.

⁴⁷³⁾ Недељне новине 8, 25. II 1934.

⁴⁷⁴⁾ Недељне новине 43, 28. X 1934.

Риста Антуновић (VI), Станимир Вељковић (VI) и Станиша Цветковић (IV); а књижничари: Егон Гец (VI) и Драгутин Луцић (IV).⁴⁷⁵⁾ Она је развила велику активност. Одржано је седам састанака на којима је прочитано 12 реферата.⁴⁷⁶⁾

Међу рефератима одржаним 1936/37. посебну пажњу привлаче радови Светислава Мирковића (VIII), **Алкохол и друштво**, Спасоја Петрушића (IV), **Штетни утицај алкохола на друштво** и Станише Цветковића (VI), **Алкохол и рад**.⁴⁷⁷⁾

Школске 1937/38. кад су њени чланови управе били Слободан Цекић (VII), Трајко Борђевић (VI) и Тимотије Илић (VI) дружина је „пошла у почетку смелим корацима напред у смислу пропагирања идеје трезвености“. Тада је одржано 5 редовних састанака чланова. „Радови су били доста добри. Расправљали су се обично актуелни проблеми“.

У другом полугодишту рад друштва је попустио. Није одржана ни једна редовна седница чланова.⁴⁷⁸⁾

На почетку 1938/39. извршен је попис чланова и изабрана нова управа. Одржано је 7 редовних седница за ученике виших и 2 за ученика нижих разреда (прве ове врсте код нас). „На седницама је дискутовано о проблему алкохолизма, као и о свим питањима у вези с трезвеним и часним животом, при чему је запажено велико интересовање чланова за исте“. Набављен је орман за књижницу и „купљен велики број нових књига“.

На Бурђево-дан је приређен матине. У заједници са Јадранском стражом и Аеро клубом приређен је излет до Ниша и Нишке Бање 18. V 1939.

„У априлу месецу 1939, управа је, уз најширу сарадњу чланова, покренула **зидне новине** и тиме удовољила једној великој потреби наше школе“.

„По књижевној и садржајној вредности, као и по свести и одушевљењу којим су писани, одликују се нарочито радови: **Цртица** од Бошића Миодрага VII; **Тужни гробови** од Михајловић Василија III и **Како се развија данашња омладина** од Живковића Владана поред многих других“.

---

⁴⁷⁵⁾ Имена секретара и благајника исправљена и додата према „Недељним новинама“.

У школским извештајима стоји за све то само: секретар Загорка Петровић (VI) — погрешно име — а подсекретар Ратомир Петровић (V) — име не постоји ни у једном разреду.

⁴⁷⁶⁾ Извештај за 1934/35.

⁴⁷⁷⁾ Извештај за 1936/37, 29.

⁴⁷⁸⁾ Извештај за 1937/38.

Ову врло активну и значајну управу друштва сачињавали су: председник Радивоје Жунић (VII), потпредседник Олга Шушулић (VI), секретар Миодраг Минић (VI), подсекретар Бранко Митровић (VI), благајник Банислав Стојимировић (VI), подблагајник Радивоје Луковић (VI); књижевни одбор: Петар Јовановић (VII), Бранислав Веселиновић (VII) Радомир Михајловић (VI); надзорни одбор: Трајко Борђевић (VII); Живорад Петровић (VII), Вера Стојановић (VI) и Михајло Николић (V).⁴⁷⁹⁾

Школске 1939/40. „и поред знатних тешкоћа у раду, Коло је и ове године пошло попут своје светле традиције, инспирисано и прожето високим идеалима трезвености. Јаким и чврстим настојањима успело се, да се пробуди шири круг интересовања код чланова“. Одржано је више чланских седница. „На седницама се врло живо дискутовало, о проблемима и потребама часног и трезвог живота“.

„Број чланова се ове године знатно повећао. Значајно је да је коло расписало конкурс за наградни темат, што се до сада није уобичавало“. Прву награду је добио Миодраг Бошић (VIII) за рад **Смрт у међави**; а другу Славко Златановић (VI), за рад **На прелому**.

„Одржано је неколико матинеа, чији је приход намењен трезвеним циљевима кола“.

„Заједничким напорима свију дружина, одржали смо једну заједничку седницу, са одабраним програмом, а где се нарочито оштро третирао проблем алкохолизма“.

Те су године на челу управе били председник Петар Јовановић (VIII) и секретар Михајло Цакић (VI).⁴⁸⁰⁾

Таб. LXX Стање „Бурђевка“

Школска година	Број чланова	Број поднетих реферага	Председник	Надзорни наставник
1	2	3	4	5
1929/30.	?	?	?	Тодор Грујић
1930/31.	20	1	Милошевић Душан (VIII)	Тодор Грујић
1931/32.	око 60	?	Кнежевић Драгиша (VII)	Тодор Грујић
1932/33.	око 40	?	Николић Коста (VIII)	Тодор Грујић

⁴⁷⁹⁾ Извештај за 1938/39.

⁴⁸⁰⁾ Извештај за 1939/40.

1	2	3	4	5
1933/34.	преко 50 (февруара 1934)	?	?	Тодор Грујић
1934/35.	120	12	Манојловић Васа (VII)	Александар Чубровић
1935/36.	око 100	4	Геџ Егон (VII)	Александар Чубровић
1936/37.	око 100	5	Наумовић Владимир (VII)	Александар Чубровић
1937/38.	преко 150	?	Цекић Слободан (VII)	Александар Чубровић
1938/39.	?	?	Жунић Радивоје (VII)	Александар Чубровић
1939/40.	?	?	Јовановић Петар (VIII)	Александар Чубровић
1940/41.	?	?	Петрушић Спасоје (VIII)*	Александар Чубровић

Стег извидника и планинки

Школске 1929/30. створен је клуб брђана (најстарији чланови), чопор вучица и рој пчелица (нижи разреди), приређено 18 излета, од којих 5 вишедневна и 2 јавне логорске ватре. Тада је било 200 чланова.⁴⁸¹⁾ У лето 1930. организовано је тронедељно логоровање на обалама Козарачке реке.⁴⁸²⁾ Године 1931. (7. VI) одржана је логорска ватра у дворишту Гимназије.⁴⁸³⁾

Школске 1931/32. дошло је до великог прилива чланова из првих разреда. Приређено је неколико логорских ватри.⁴⁸⁴⁾

Старешину стега бирала је скупштина родитељског савета.⁴⁸⁵⁾

Школске 1933/34. стег је учествовао на првом сабору Моравске жупе у Крушевцу.⁴⁸⁶⁾

После школске 1936/37. године рад стега је био прекинут. Рад је обновљен школске 1937/38. Тада су водници извидника били Драгомир Жунић (VII), Слободан Цекић (VII), Радивоје Жунић (VI) и Василије Борђевић (VI); а воднице планинки: Милица Јешић (VII), Гроза Живковић (VI), Босиљка Бабовић (VI), Јованка Митић (V), Бранислава Стефановић (VI) и Лидија Хмељевска (V); водник коњичког вода био је Божидар Борђевић (VIII) а водник велосипедског одреда Драгомир Жунић (VII) а инструктор стега Слободан Говедарица (VIII).⁴⁸⁷⁾

У јулу 1938. организовано је летовање на Охридском језеру у трајању од 25 дана.⁴⁸⁸⁾

*) Писмена изјава Спасоја Петрушића и Боже Жижића.

⁴⁸¹⁾ Извештај за 1929/30.

⁴⁸²⁾ Извештај за 1930/31.

⁴⁸³⁾ ЛГ 22, 6. VI 1931.

⁴⁸⁴⁾ Извештај за 1931/32.

⁴⁸⁵⁾ ЛГ 39, 30. IX 1933.

⁴⁸⁶⁾ Извештај за 1933/34.

⁴⁸⁷⁾ Извештај за 1937/38.

⁴⁸⁸⁾ ЛГ 25, 25. VI 1938.

Таб. LXXI Руководства Стета извидника и планинки

Школске године	Света чланова	Старешина	Стетовора	Четовора	Вора брана	Вора вчупа	Вора пчепца	Вора кота планинки
1929/30.	200	Владислав Росић, директор	Величко Живановић, професор	Борбевић Предраг (VIII) Срђије Димитријевић (VIII)	Стеван Крцалић (VIII)	Стојан Стојиљковић (VI)	Данила Јовановић (V)	?
1930/31.	?	Величко Живановић, професор	Анатолије Красовски, професор	Срђије Димитријевић (студент)	Миродрог Стојановић (VI)	Стојан Стојиљковић (VII)	Данила Јовановић (VI)	Стојка Петровић сулент
1931/32.	?	Величко Живановић, професор	Анатолије Красовски професор	?	?	?	?	?
1932/33.	150	Величко Живановић, професор	Бора Димитријевић (VIII)	?	?	?	?	?
1933/34.	?	Величко Живановић, професор	начелник Бож. Живановић (VIII)	?	?	?	?	?
1934/35.	40	Величко Живановић, професор	?	?	?	?	?	?
1937/38.	?	Владимир Миглевски, професор	Миомир Јовановић (VIII)	Борбе Митић (VII)	?	?	?	Режина Романо (VIII)

*) 25.X 1934. Скаутски гласник 1934, 65-6

Подружина феријалног савеза

Ова бачка дружина ишчезла школске 1929/30. обновљена је школске 1930/31. иницијативом Људевита Јенка, студента (матурирао 1929). Тада је имала 50 чланова и одржала 10 састанака са предавањима и дискусијама. Између осталог говорено је: О самоубиству; Привредном животу у средњовековној Србији; О шаху; О авијацији итд. Створена је и шаховска секција.⁴⁸⁹⁾ Тада су између осталог говорили и Добривоје Митровић (VIII) — Идеализам и материјализам (после овог предавања предложена је и прихваћена резолуција: „Као лек против данашњег зла потребна је реорганизација омладине и стварање нове генерације, са новим принципима“, а за постигнуће овог циља он гендлаже: „рад на умном усавршавању помоћу теза многобројних друштвених проблема, рад у свима правцима науке и најзад слободне дискусије, на којима се нарочито развија умна снага омладине“; Тихомир Јовановић (VIII) — Улога и значај омладине у народу; Људевит Јенко, студент права, Улога и значај друштвених организација у човечанству.⁴⁹⁰⁾

Школске 1931/32. одржано је шест редовних и 2 ванредне седнице свију чланова. „На редовним седницама су држана предавања, писмени и усмени реферати, тезе и антитезе са усменим расправама“. Између осталог прочитани су реферати **Историјат XXXI подружине**, **О феријалном савезу**, **О лепотама наше домовине** итд. „Поред тога било је и усмених расправа о феминизму, материјализму и идеализму“.⁴⁹¹⁾

Школске 1932/33. одржано је 5 редовних и једна ванредна седница чланова. На редовним седницама чланови су држали предавања писмена и усмена, **О Националној важности Јадранског мора**; **О користи од путовања**; **О лепотама Јадрана**; **О народним обичајима из појединих крајева** итд.⁴⁹²⁾

Школске 1933/34. и 1934/35. одржане су по 4 седнице чланова.

Школске 1935/36. се не помиње, а онда је 1936/37. одржано неколико седница. Тада је приман лист **Феријалац**.⁴⁹³⁾

Школске 1937/38. одржана су предавања: Драгиша Поповић (VI) — **Зашто треба путовати**; Верољуб Динић (VI) — **Охридско језеро**; Миомир Јовановић (VIII) — **Туризам**; и Боривоје Поповић (VI) — **Како ће се спроводити сврха Феријалног савеза**.⁴⁹⁴⁾

Школске 1938/39. активира се и рад Феријалног савеза, у чију управу улазе председник Војислав Павловић (VII), потпредседник Трајко Борђевић (VII) и благајник Живорад Петровић (VII). Тада је сиромашним члановима дато 7 бесплатних карата. У току године изведене су две екскурзије до Београда.⁴⁹⁵⁾

⁴⁸⁹⁾ Извештај за 1930/31.

⁴⁹⁰⁾ ЛГ 52, 27. XII 1930.

⁴⁹¹⁾ Извештај за 1931/32.

⁴⁹²⁾ Извештај за 1932/33.

⁴⁹³⁾ Извештај за 1936/37.

⁴⁹⁴⁾ Извештај за 1937/38.

⁴⁹⁵⁾ Извештај за 1938/39.

Школске 1939/40. дружина је била претплатник часописа Феријалног савеза **Наша домовина**.⁴⁹⁶⁾

Таб. LXXII Управа подружине Феријалног савеза

Школ. године	Број чланова	Председник	Секретар	Надзорни наставник
1930/31.	50	Митровић Добривоје (VIII)	Поповић Радослав (VII)	Трипковић Миљинко
1931/32.	81	Бранков Васа (VIII)	Тошковић Миљивоје (VII)	Миглевски Владимир
1932/33.	35	Кујачић Богдан (VIII)	Миловановић Арсен (VII)	Миглевски Владимир
1933/34.	40	Миловановић Арсен (VIII)	Константиновић Владимир (VIII)	Миглевски Владимир
1934/35.	40	Миловановић Арсен (VIII)	?	Миглевски Владимир
1935/36.		?	?	
1936/37.	39	Јовић Миодраг (VIII)	Мирковић Светислав (VIII)	Миглевски Владимир
1937/38.	60	Борђевић Божидар (VIII)	Динић Верољуб (VI)	Миглевски Владимир
1938/39.	60	Павловић Војислав (VIII)	Борђевић Трајко (VII)	Миглевски Владимир
1939/40.	53	Поп Коцић Добривоје (VIII)	Митић Јованка (VII)	Јоксимовић Букан
1940/41.		?	?	Јоксимовић Букан

Бачко историјско друштво

Бачко историјско друштво деловало је и на почетку овог временског периода.

У јесен 1929. објавило је оглас да купује старине.⁴⁹⁷⁾

У пролеће 1931, 22. III 1931. приредило је свој матине са позоришним комадом „Бидо“.⁴⁹⁸⁾

⁴⁹⁶⁾ Извештај за 1939/40.

⁴⁹⁷⁾ ЛГ 40, 12. X 1929.

⁴⁹⁸⁾ ЛГ 11, 21. III 1931.

Оно је практично нестало одласком његовог оснивача А. Кравског (премештен 31. XII 1931). По казивању В. Цакића он је 1932/33. био као ђак VII разреда председник Историјског друштва. Школске 1933/34. помиње се последњи пут самостални историјски одсек „Вуловића“, који је одржао три седнице.⁴⁹⁹⁾ Тако је историјско друштво постепено нестало. Од њега су остале само створене збирке.⁵⁰⁰⁾

Подмладак Јадранске страже

„Јадранска стража“ имала је за циљ популаризирање и упознавање Јадрана и његовог поморства.

Бачка организација у лесковачкој Гимназији отпочела је са радом у јануару 1934. са 35 чланова. Већ у јуну имала је 194 члана. На скупштини од 4 марта 1934. одржали су реферате Божидар Крстић (VIII) — **О значају друштва Јадранска стража**, Владимир Константиновић (VIII) — **Значај Јадранског мора за нашу државу**; а на скупштини од 5. јуна 1934. Божидар Крстић (VIII) — **Користи које нам пружа туризам** и Димитрије Милосављевић, матурант — **Задар и околина**.⁵⁰¹⁾

Школске 1934/35. поред низа предавања везаних за покојног краља одржаних 31. X 1934, имали су реферате на скупштини ове организације: Станимир Вељковић (V) — **О циљу Јадранске страже** (20. XII 1934); Васа Манојловић (VII) — **Северни Јадран**; Славко Милићевић (V) — **Пут до Јадрана и Станиша Цветковић (IV) — Дубровник** (сви 30. III 1935); Драгомир Младеновић (V) — **Зашто се држи заједничка скупштина „Јадранске страже“ и „Наших крила“**. Борбе Балетић (VII) — **Отоци на Јадрану**, Трајко Борђевић (III) — **Значај ваздухопловства за време рата** и Миомир Јовановић (V) — **Борба за Јадранско море (IV скупштина)**.⁵⁰²⁾

После трогодишњег застоја обновљена је школске 1938/39. дружина Јадранске страже. За новог председника изабран је Душан Игњатовић (VI), а за председника Књижевног одбора Драган Жунић (VIII). Премда је рад отпочео у другом полугођу дружина је одржала три успеле седнице „на којима се расправљало о културном и економском значају нашега Јадранског мора“ и читале приповетке и песме о Јадрану.

Дружина је организовала две екскурзије. Прва до Ниша и Нишке Бање са посетом Беле кули и разгледањем римских ископина. Друга до Пирота, где је Драган Жунић говорио на прослави њиховог одбора. Тада је на иницијативу надзорног наставника створен екскурзиони фонд.^{502а)}

⁴⁹⁹⁾ Извештај за 1933/34, 27.

⁵⁰⁰⁾ Види Историјски кабинет.

⁵⁰¹⁾ Извештај за 1933/34.

⁵⁰²⁾ Извештај за 1934/35.

^{502а)} Извештај за 1938/39.

Школске 1939/40. године, када је председник дружине био Славко Златановић (VI) а председник књижевног одбора Миодраг Бошић (VIII), одржане су три чланске седнице и то једна заједно са осталим дружинама. „На седницама се дискутовало о економском значају нашег мора и о лепоти нашег „плавог Јадрана“. По садржајној вредности нарочито се истакли радови: **Јадран у перспективи данашњице** од Бошића Миодрага (VIII); **Сељаци — рибари** од Петрушића Спасоја (VII); **Исељеници** од Славка Златановића (VI) и др.⁵⁰³⁾

Таб. LXXIII Управе Јадранске страже

Школ. године	Број чланова крајем године	Председник	Потпредседник	Први секретар	Надзорни наставник
1933/34.	194	Божидар Крстић (VIII)	Новица Васић (VIII)	Радивоје Илић (VIII)	Владимир Пастел
1934/35.	223	Борђе Болетић (VII)	Борислав Бикић (VII)	Станимир Вељковић (V)	Владимир Пастел
1938/39.	120	Душан Игњатовић (VI)	—	Радомир Михајловић (VI)	Димитрије Цековић
1939/40.		Славко Златановић (VI)	Власта Борђевић (VI)	Божа Жижић (VI)	Димитрије Цековић
1940/41.		Душан Игњатовић*)	?	?	?

Подмладак друштва Црвеног крста

Таб. LXXIII Активност Црвеног крста

Школска година	Број разредних одбора	Број чланова	Надзорни наставник
1	2	3	4
1929/30.	16	573	Софија Росићева
1930/31.	17	660	Радојка Цвијићева
1931/32.	14	600	Радојка Цвијићева
1932/33.	14	680	Радојка Цвијићева
1933/34.	18	480	Радојка Цвијићева

⁵⁰³⁾ Извештај за 1939/40.

*) Писмена изјава Спасоја Петрушића.

1	2	3	4
1934/35.	18	671	Херман Бурман
1935/36.	сви разреди	сви ученици	Силвестер Мочилник
1936/37.	сви разреди	сви ученици	Силвестер Мочилник
1937/38.	сви разреди	сви ученици	Силвестер Мочилник
1938/39.	—	1129	Силвестер Мочилник
1939/40.	—	1178	Богдан Стевановић
1940/41.	?	?	Богдан Стевановић

Подмладак Аеро клуба „Наша крила“

Аеро клуб је имао за циљ пропагирање и упознавање ваздухопловства, развитак спортског ваздухопловства и припрему ваздухопловних кадрова.

Подмладак лесковачке Гимназије под називом подмладак Аеро клуба **Наша крила** основан је 17. III 1953. Тада је почео да прима часопис **Наша крила**. На скупштинама су прочитани реферати: **Значај ваздухопловства за привреду и науку** и **Значај ваздухопловства**. Те године књижевни одбор сачињавали су: Загорка Поповић (VI), Риста Антуновић (VI) и Станимир Вељковић (V).⁵⁰⁴

Прва управа изабрана почетком школске 1935/36. године са председником Јованом Цекићем (VII) поднела је оставку услед размимоилажења у управи, те је онда у јануару 1936. изабрана нова управа. Тада је у заједници са месним одбором Аеро клуба основан моделарски курс.⁵⁰⁵

Школске 1936/37. приређена је екскурзија чланова до Скопља, ради бољег упознавања са ваздухопловством. На седницама су прочитали реферате: Миодраг Јовић (VIII) — **Заштитна средства од ваздушнoг напада**, Миомир Јовановић (VII) — **Ваздушно крштење**, Добривоје Стојиљковић (VIII) — **Авијација и позадина за време рата**, Драгомир Младеновић (VII) — **Нешто мало о ваздухопловству**, Станиша Цветковић (VI) — **Саобраћајна авијација код нас** и Радивоје Жүнић (V) — **Припреме за одбрану из ваздуха код нас**. Седнице је посећивао велики број чланова.⁵⁰⁶

У априлу 1938. уз материјалну помоћ Војног министарства и месног Аеро клуба одржан је први моделарски течај под надзором стручног инструктора моделарства. Течај је трајао 8 дана, а похађао га је само 21 члан, због оскудице у алату и материјалу. Израђено је 7 модела.⁵⁰⁷, а међу њима је био и један моторни.⁵⁰⁸ На такмичењу са Ђацима Текстилне школе, једрилица „Ждрал“, израђена у Гимназији, летела је 70 м високо, у трајању од 2 минута и 3 секунде.

⁵⁰⁴) Извештај за 1934/35.

⁵⁰⁵) Извештај за 1935/36.

⁵⁰⁶) Извештај за 1936/37.

⁵⁰⁷) Извештај за 1937/38.

⁵⁰⁸) Детаљно: Драгољуб Поповић, Први моделарски течај за израду авионских модела, ЛГ 17, 30. IV 1938; Исправка ЛГ 18, 7. V 1938.

Школске 1938/39. одржане су четири седнице чланства, од којих једна заједно са подмлатком Аеро клуба из Средње текстилне школе. У мају 1939, уз помоћ Министарства војног одржан је моделарски течај, који је похађало само 15 ученика. Због оскудице у алату и материјалу, израђено је 4 модела.⁵⁰⁹⁾

Школске 1939/40. када је поред управног одбора створен и књижевни одбор у који су ушли Живорад Петровић (VIII), Борислав Коцић (VII), Душан Петровић (VI), Рада Михајловић (V), рад се друштва поново развио и у том правцу.

„На чланским седницама прочитано је више успешних радова о развоју и значају ваздухопловства“.

У мају 1940. одржан је моделарски течај, који је похађало само 12 ученика, због оскудице у алату и материјалу. Израђена су 4 модела.

Те године Југословенски „Аеро клуб“ помогао је подмладак стручним књигама, за чију набавку подмладак не располаже потребним средствима“.⁵¹⁰⁾

Таб. LXXV Управе Аеро клуба

Школ. године	Број чланова крајем године	Председник	Потпредседник	Секретар	Надзорни наставник
1934/35.	120	Борбе Вучевић (VII)	Миодраг Хаџи-Јованчић (V)	Драгомир Младеновић (V)	Азарије Баторевић
1935/36.	око 100	Слободан Говедарица (VI)	Загорка Поповић (VII)	Миодраг Хаџи-Јовановић (VI)	Азарије Баторевић
1936/37.	300	Војислав Павловић (VI)	—	Трајко Борђевић (V)	Азарије Баторевић
1937/38.	око 120	Драгомир Младеновић (VIII)	—	—	Азарије Баторевић
1938/39.	163	Борко Цекић (VIII)	Живорад Петровић (VII)	Спасоје Петрушић (VI) и Љубица Маринковић (VI)	Азарије Баторевић
1939/40.	243	Душан Игњатовић (VII)	Радмила Николић (VI)	Борисав Костић (V) и Милорад Голубовић (V)	Азарије Баторевић
1940/41.	?	?	?		Драгољуб Шарац*)

⁵⁰⁹⁾ Извештај за 1938/39.

⁵¹⁰⁾ Извештај за 1939/40.

*) Стање 25. XI 1940. — II 30570/40.

Бачки ботанички врт

На иницијативу директора Гимназије В. Росића створен је школске 1938/39. Бачки ботанички врт. Његово постојање имало је практичан значај у настави ботанике. Чланови вртларске секције „Вуловића“ формирали су радне групе, које су се смењивале, а врт је био „уређен према методским упутствима наставе за биологију. Подељен је у поједине парцеле на којима су се садиле биљке према важности коју имају у господарству“. Тако су постојале леје са лековитим, пчелињим, индустријским и украсним биљем, а такође је било заступљено поврће и воће. Врт је поседовао преко 50 различитих врста биљака, са чијим су се животом и корисношћу упознали ученици. Ова замисао модерне наставе у биологији остварена је уз помоћ Ботаничких завода из Загреба и Београда, Градског вртларства и пољопривредних установа у Лесковцу. Надзорни наставник: Љубица Костић.⁵¹¹⁾

ВАНШКОЛСКА ДРУШТВЕНА АКТИВНОСТ НАСТАВНИКА И БАКА 1929 — 1940.

Основна друштвена оријентација наставника лесковачке Гимназије, њихово учешће у културним, уметничким и хуманистичким друштвима (посебно Црвеном крсту), и приредбама, а у нешто ређе броју случајева и у спортским друштвима (посебно Соколима) јавља се и даље.

У овом новом временском периоду 1929—1941. они остају најчешћи локални предавачи на Народном универзитету.⁵¹²⁾

Из списка предавања одржаних на Народном универзитету у периоду 1930—1940. видимо да су они били предавачи у 40 случајева, тј. код 27,2% свих предавања.⁵¹³⁾

Уз то се наставници ове Гимназије појављују у управама или на челу **Народног универзитета;**⁵¹⁴⁾ певачког друштва **Бранко;**⁵¹⁵⁾ певачког друштва **Бинички;**⁵¹⁶⁾ певачког друштва **Братство;**⁵¹⁷⁾ шах

⁵¹¹⁾ Извештај за 1938/39.

⁵¹²⁾ ЛГ 51, 26. XII 1931.

⁵¹³⁾ Тридесет и пет година рада Народног универзитета у Лесковцу, Лесковац 1962, 22—23, 38—42.

⁵¹⁴⁾ Нпр. А. Красовски — ЛГ 25, 21. VI 1930; касније секретар Милица Младеновић — СН 22636, 14. VII 1934; нов председник В. Телебаковић — ЛГ 23, 12. VI 1937.

⁵¹⁵⁾ Нпр. у управи: И. Татаркин и В. Росић — ЛГ 12, 28 III 1931.

⁵¹⁶⁾ Ј. Николић — Вучковић, професор музике у Гимназији и композитор постаје нови хоровођа ЛГ 44, 31. X 1936.

⁵¹⁷⁾ Ж. Поповић, хоровођа Братства — СН 22636/34.

клуба;⁵¹⁸⁾ Друштва пријатеља Француске;⁵¹⁹⁾ „Јадранске страже“⁵²⁰⁾ и у уређивачком одбору „Лесковачког гласника“.⁵²¹⁾

Уз то они наступају као сарадници „Лесковачког гласника“; учествују на уметничким изложбама⁵²²⁾ јављају се и као публицисти. У том периоду наставници лесковачке Гимназије објављују следеће књижице:

Владимир Пастел, Електрицитет у природи и науци, Лесковац, 1935;

Јосип Николић — Вучковић, Српска музика и њени пионири, Лесковац, (1937);

Букан Јоксимовић, Доњи Колашин, II (измењено) издање, Лесковац, 1939.

Они су имали активну улогу и у Соколском друштву,⁵²³⁾ а појављују се и у управи спортских организација. Тако нпр. године 1931. (I. X) В. Росић је изабран за председника Управног одбора заједничке спортске управе Лесковачке жупе Нишког лоптачког потсавета.⁵²⁴⁾

Најзад један од наставника, В. Телебаковић, постао је члан Ротари клуба.⁵²⁵⁾

Ангажованост наставника у профашистичким и режимским организацијама појавила се средином периода 1929—1941. Тада сре-

---

⁵¹⁸⁾ Један од иницијатора у стварању В. Росић — ЛГ 12, 28. III 1931; председник М. Трипковић, члан управе В. Росић, члан надзорног одбора В. Живановић — ЛГ 13, 4. IV 1931; на скупштини одржаној негде 1935/36 „пре три године“ приликом покушаја да се шах клуб обнови В. Росић је изабран за председника — ЛГ 2, 14. I 1939.

⁵¹⁹⁾ Председник В. Живановић; члан управе Милица Младеновић — СН 22636/34 а 1933, члан управе Француско-српског клуба В. Живановић — СН 2054/33.

⁵²⁰⁾ Чланови Управе Ж. Поповић и В. Пастел — СН 22636/34.

⁵²¹⁾ Нпр. В. Росић — ЛГ 12, 28. III 1931; Д. Хаџи Митић — СН 22636, 14. VII 1934.

⁵²²⁾ М. Врбић и Т. Грујић учествују на изложби сликара Вардарске бановине отвореној 20. IV 1930. у Лесковцу, у гимназијској сали. — ЛГ 17, 26. IV 1930.

Напомињемо да је М. Врбић излагао и на изложбама у Загребу 1925; Београду 1922, 1929, 1930. и 1931; и Скопљу 1931—32 (СН 22636/34).

⁵²³⁾ Нпр. године 1934. члан управе В. Миглевски, В. Пастел и В. Росић, а начелник Б. Непокупној (ЛГ 6, 10. II 1934); СН 22636/34; године 1935. избрани су за просветаре В. Пастел и В. Миглевски, за референта за сеоске чете и вођу Бачких нараштаја Б. Непокупној, а за члана управе В. Росић (ЛГ4, 26. I 1935.).

Напомињемо да после проглашења шестојануарске диктатуре Соколска организација мења свој карактер. Она се постепено претвара из претежно спортске организације у изразитију прорезимску организацију.

⁵²⁴⁾ ЛГ 45, 14. XI 1931.

⁵²⁵⁾ ЛГ 10, 13. III 1937.

Ова интернационална организација је била оријентисана на међусобно помагање њених чланова али је имала и извесне хуманитарне циљеве. Свака од ових месних организација примала је у чланство само једног члана одребене професије.

ћемо неке од њих као чланове Народне одбране (нпр. 1933: П. Стојковића и В. Миглевског;⁵²⁶) а 1934: А. Лазаревића, П. Аничића, Д. Хаџи Митића, В. Миглевског, М. Видовића и П. Стојковића); али се ни један од њих не помиње у руководствима ове организације.⁵²⁷

Веће ангажовање неких наставника Гимназије у профашистичким организацијама срећемо тек касније на почетку другог светског рата.⁵²⁸)

Један од матураната лесковачке Гимназије Ратомир Павловић (Бићко) издао је збирку песама **Окови и без окова**, Лесковац 1935.

ИДЕОЛОШКИ И ПОЛИТИЧКИ РАЗВИТАК ГИМНАЗИЈЕ И ПОЛИТИЧКЕ БОРБЕ У ЊОЈ

У самом почетку изучаваног временског периода основни фактор који је политички утицао на Ђаке лесковачке Гимназије било је постојање прве социјалистичке земље, Совјетског Савеза, његови политички потези и достигнућа и дискусије које су се водиле у вези са тим међу Ђацима старијих разреда.

Такве разговоре углавном су водили поједини комунистички симпатизери, који су се идеолошко-политички оформљавали у породицама из којих су произашли синови познатих лесковачких комуниста годинама прогањаних због својих ставова. Међу ученицима VIII разреда школске 1929/30. то су били Драгомир Динић и Сергије Димитријевић; али су са њима иступали у дискусијама и неки ученици, углавном са села, Радосав Павићевић, Светозар Крстић и др.

Касније се лесковачка Гимназија политизира на питањима опозиције шестојануарском режиму; услед организованог продора марксистичке мисли, ширења антифашистичких ставова, окупљања омладине против рата и фашизма, омладинске акције на селу, акције за одбрану земље и сл.

Пошто се настанак лесковачке Реалне гимназије готово временски поклапа са увођењем шестојануарске диктатуре, погледајмо шта је извршило пресудан утицај на политизацију лесковачке Гимназије, у периоду кад је рад Комунистичке партије у Србији био незнатан, услед тешких удараца које је она у то време добила.

У то доба, избијају на Београдском универзитету масовне опозиционе демонстрације.

У њима су се политички афирмисали и издвојили студенти који су већ били под утицајем КПЈ и млади комунистички симпатизери. На тој основи настала је илегална студентска комунистичка организација која се претворила у моћан политички фактор.

Између осталог њено деловање се одразило и у лесковачкој Гимназији, пошто су студенти комунисти извршили пресудан утицај како на саме Ђаке тако исто и на младе генерације наставника.

⁵²⁶) СН 2054/33.

⁵²⁷) СН 22636/34.

⁵²⁸) Види одељак о реакционарним наставницима.

Стварање скојевске организације у Гимназији

Организовани рад СКОЈ-а у лесковачкој Гимназији отпочео је 1932. године.

Прва илегална омладинска комунистичка група створена је у Лесковцу од стране Сергија Димитријевића,⁵²⁹⁾ студента, за време ускршњег школског распуста 1932. Она је у почетку обухватала само баке Гимназије, Радмилу Миловановић (VII) и Владимира Цакића (VI). Рад са средњошколцима намерно је почео са млађим ђацима. Матуранти су ускоро одлазили на Универзитет, те сам сматрао да ће они и онако бити политички активирани на својим факултетима, а лесковачка Гимназија је у то време била успавана, па је било потребно везивати за покрет и припремати за рад оне који ће још боравити у њој. Рачунали смо да ће ови млади гимназијалци у следећој години, у VII и VIII разреду да развију политички рад међу средњошколцима.

Рад групе састојао се у прорађивању марксистичке литературе и припреми чланова групе за рад у новој школској години.

Следеће 1933. године увели смо у ову скојевску групу и Брану Митровића, студента, који је 1933. већ био окупио групу симпатизера међу ученицима Гимназије.⁵³⁰⁾

У почетку смо пратили рад ове нове ђачке симпатизерске комунистичке групе преко њеног припадника Борба Живковића (VIII), а онда смо негде крајем те школске 1932/33. године укључили у прву скојевску групу и самог Брану Митровића.⁵³¹⁾

Негде у пролеће 1933. створили смо једну омладинску подгрупу коју је водио Борбе Живковић (VIII) — за коју није знао Б. Митровић — а у којој су били гимназијалци и радници.

На почетку школске 1933/34. створена је још једна скојевска група у Гимназији. Њу је организовао Владимир Цакић (VIII), који је и даље био у основној скојевској групи, руковођеној од С. Димитријевића, који је повремено долазио у Лесковац, те је она у ствари била нова подгрупа основне скојевске групе. У њој су били Ратомир Тасић (VIII), Борбе Живковић (свршени ученик VIII разреда, матурирао 1934), Стеван Стевановић — можда Степа Станковић Славујче (свршени матурант) и Рајко Михајловић Ранко (V).⁵³²⁾

Године 1933. почели смо са ширим укључивањем младих радника у постојеће скојевске групе. Заједничке ђачко радничке групе

⁵²⁹⁾ Матурирао 1930, члан илегалне комунистичке студентске организације од XI 1931, члан КПЈ од VI 1933.

⁵³⁰⁾ Детаљније: С. Димитријевић, Партија и СКОЈ у Лесковцу од 1931—1934, Сепарат из Лесковачког зборника IX, 18.

⁵³¹⁾ У то време Б. Митровић је окуљао омладину и на курсевима есперанта, а саме гимназијалце у некаквом литерарном кружоку који је држао састанке у његовом стану.

⁵³²⁾ В. Цакић каже: „да је ова група у ствари радила по плану и директивама које смо утврђивали у најстаријој скојевској групи, која је тада радила само у време када је С. Димитријевић био у Лесковцу. Ова подгрупа прорађивала је оне материјале који су већ били пребени у првој групи. Главни извор књига је био С. Димитријевић, али је неке књиге доносио и Р. Тасић“. — Ибид 35, нап. 53.

нису успеле пошто смо наишли на непремостиве тешкоће у са-стајању.

У скојевској организацији, која је 1934. године имала 5 група и бројала око 25 чланова, добар њихов део били су гимназијалци и тек свршени матуранти, који су и даље радили у Гимназији.

Лесковчаки скојевци држали су и неке кључне позиције у бачким дружинама. У школској 1932/33. години В. Цакић је био секретар литерарне дружине „Вуловић“ и председник Историјског друштва.⁵³³⁾

У школској 1933/34. години припадници лесковачке скојевске организације освојили су руководство бачке дружине „Вуловић“. Председник те дружине постао је Владимир Цакић, припадник прве скојевске групе од њеног стварања 1932, а председник књижевног одбора Ратомир Тасић, члан скојевске групе коју је водио В. Цакић.

Освајање ове литерарне бачке дружине од стране лесковачких скојеваца постигнуто је на основу изузетно јаке подршке млађих разреда Гимназије настале услед политичког рада са њима. Између осталог значајну подршку су пружили баца петог разреда Риста Анђуновић и Јован Цекић.⁵³⁴⁾

У то време у лесковачкој Гимназији је политички деловао и Васа Смајевић (VIII) који је пре но што је дошао у Лесковац био повезан са скојевском организацијом у Пећи, одакле је био истеран из гимназије због комунистичке пропаганде.⁵³⁵⁾

В. Цакић и Р. Тасић ишли су, као делегати бачке дружине „Вуловић“ на скуп литерарних бачких дружина Вардарске бановине у Скопљу. Они су повели са собом и В. Смајевића, да би остварили сарадњу са њим.

На овом скупу одржали су напредне говоре В. Смајевић и представници скопске медресе. В. Смајевић је наступио отворено, са напредним паролама, оштро критикујући политички систем у Југославији и стање у средњим школама. В. Цакић и Р. Тасић, који су били припремили сличне реферате, нису наступили, пошто су их обавестили да постоји опасност да састанак буде растурен после поменутих говора ако се продужи у истом смислу. Зато су они одустали од својих говора. После наступа В. Смајевића лесковачки скојевци су му се приближили, али нису успели да се повежу са њим.⁵³⁶⁾

У време свог одласка у Француску у децембру 1934. С. Димитријевић је вођство скојевске организације у Лесковцу предао студенту Миленку Лазаревићу и оставио лесковачкој комунистичкој омладини доста својих књига, марксистичке литературе и напредне белетристике, око 30—40 књига.

Те јесени Б. Живковић одлази у војску (октобра 1934), В. Цакић на студије; а Р. Тасић почетком 1935. одлази у Ниш; нешто

⁵³³⁾ Казивање В. Цакића.

⁵³⁴⁾ Казивање В. Цакића и Р. Тасића.

⁵³⁵⁾ Казивање В. Смајевића.

⁵³⁶⁾ Казивање В. Цакића и Р. Тасића.

касније Б. Митровић отпада од покрета;⁵³⁷⁾ а ускоро затим губи се траг и новом секретару лесковачког Скоја М. Лазаревићу.

Тако је лесковачка скојевска организација створена 1932, која је радила у лесковачкој Гимназији од пролећа 1932. до краја 1934. изгубила своје руководство 1935. године.

Њено претходно деловање, бројни комунистички чланци објављени од стране С. Димитријевића, Трајка Стаменковића и других аутора у лесковачком листу „Недељне новине“ 1934. и 1935, укључивање припадника ове скојевске организације у студентски комунистички покрет у Београду, као и њихово одржавање веза са лесковачким гимназијалцима, које су снабдевали и литературом, несумњиво је утицало на даљи политички развитак ученика лесковачке Гимназије.

Осврнимо се на карактер те скојевске организације која је углавном деловала у лесковачкој Гимназији.

Створена на искуствима илегалног београдског комунистичког студентског покрета, она се од самог почетка оријентисала на марксистичку изградњу омладине, на постепено освајање бачких дружина и деловање у њиховим оквирима, на коришћење штампе и других јавних трибина за ширење комунистичких схватања и окупљање омладине у борби против фашизма. Тако нпр. члан основне скојевске групе Владимир Цакић био је школске 1932/33. секретар, а школске 1933/34. председник литерарне дружине Вуловић. Комунистички оријентисани гимназијалци преузимају руководећа места у „Јадранској стражи“. Године 1933/34. председник њене управе био је Бошко Крстић, а потпредседник Новица Васић; а 1934/35. њен секретар Станимир Вељковић Зеле. Кад је створен Аероклуб, у марту 1935, Риста Антуновић и Станимир Вељковић постају чланови његовог књижевног одбора. У пролеће 1934, 15. IV 1934. С. Димитријевић држи на Народном универзитету у Лесковцу предавање **О фашизму и националсоцијализму.**⁵³⁸⁾ Овим предавањем отпочиње окупљање лесковачке омладине у борбу против фашизма.

У току 1934. године два члана скојевске организације С. Димитријевић и Б. Митровић објављују многе комунистички обојене и чисто комунистичке чланке у „Недељним новинама“.

Све ово показује да је скојевски покрет у Лесковцу и сви омладинци који су тада били под извесним утицајем Партије и СКОЈ-а имали већ тада широка народно фронтска схватања комунистичког омладинског покрета, исправан прилаз бачким дружинама и активно радили на окупљању омладине у борби против фашизма и за социјалистички преображај друштва.⁵³⁹⁾

⁵³⁷⁾ Основни и допунски подаци С. Димитријевић, Партија и СКОЈ... 34—37 и 42.

⁵³⁸⁾ Опширан извод из овог предавања које представља прво јавно испућање против фашизма у Лесковцу објављен је у „Недељним новинама“ 16, 22. IV 1934. на три ступца.

⁵³⁹⁾ Да би показали каква су левичарска секташка схватања постојала у средњошколском скојевском покрету у то време наводим летак **Напредној средњошколској омладини** потписан са **Средњошколска комунистичка орга-**

Нестанак скојевског руководства у 1935. години не значи и нестанак скојевског — омладинског комунистичког покрета.

Тако нпр. по одласку В. Цакића и Р. Тасића из Лесковца Рајко Михајловић Ранко, члан скојевске групе В. Цакића припадао је мешовитој бачко-радничкој групи у којој су били Данило Наранчић, трговачки помоћник и његова жена Вида и Бира Михајловић, гимназијалац.

Њима се придружио, по повратку из војске, други члан раније скојевске организације Борбе Живковић.

За време великог текстилног штрајка 1937. године, чланови ове скојевске организације, Рајко Михајловић и Бира Михајловић, добијали су задатке у вези са овим штрајком.

Што се тиче осталог рада ове групе Р. Михајловић пише: „На састанцима смо прорађивали партијски материјал (летке, прогласе, штампу). Састајали смо се у кући Данила Наранчића, а било је састанака и у кући Тозе Крстића (С. Д.: по његовом повратку из војске). Између осталог (договорили смо се) о раду у Гимназији, а напредну литературу давали смо појединим баџима, на пример, Зелету Вељковићу, Јовану Живковићу Шућурану, Владимиру Наумовићу Лалету и још неким.⁵⁴⁰⁾

Нове бачке и бачко-радничке илегалне комунистичке групе

Са нестанком скојевског руководства у Лесковцу настаје период кад поједини гимназијалци врше индивидуалну комунистичку агитацију или стварају кружоке за проучавање марксистичке литературе.

Тако нпр. крајем школске 1935/36. године Ана Стојковић, одлична ученица V разреда, води разговор са Александром Митићем Чекерком, учеником истог разреда „о радничкој класи Лесковца“. А. Митић пише: да га је „ова моја другарица из одељења — разреда — на овај начин политички обрађивала“.⁵⁴¹⁾

У то време, крајем школске 1935/36. С. Петрушић, ученик III разреда гимназије, добијао је „напредну литературу од Тозе Крстића (матурирао 1930).⁵⁴²⁾

Илегалне комунистичке групе ученика које су се појавиле у школској 1936/37. и 1937/38. години створане су самоиницијативно, од стране комунистичких симпатизера пошто у то време скојевског руководства није било.

низација, вероватно издат у Београду 1935, у коме налазимо саме ултралевичарске паролe, као што су нпр:

„Не ступајте у организације: Соко, Јадранска стража, Скаути, Црвени крст итд. јер све то има за циљ милитаризовање и фашизирање, да би се очувала крвава диктатура над пролетаријатом и радним селаштвом“. „Тражите укидање свих стерилних наука (веронауке, латинског језика, националне историје)“ и сл. (АРПБ, МУП 11 — Стара сигнатура ЦК КПЈ 17989, XIII 3—6 (35).

⁵⁴⁰⁾ Писмена изјава Рајка Михајловића Ранка (Сада Здравковића) од 12. VIII 1979. — Збирка С. Димитријевића.

⁵⁴¹⁾ Писмена изјава Александра Митића Чекерке од 2. IX 1976. — Збирка С. Димитријевић.

⁵⁴²⁾ Светозар Крстић био је члан партијске ћелије коју је у лето 1934. С. Димитријевић створио у селу Вучју.

Један такав илегалан „кружок напредних омладинаца“ састављен од ученика Гимназије организовао је школске 1936/37. Миомир Јовановић Мића Шанти (VII). У њему су били Драгомир Младеновић Денча (VII), Јелисавета Пијаде Јела (VII), Станимир Вељковић Зеле (VII), Брана Вучковић Бранко Туш (VI) и Спасоје Петрушић (VI) — укупно њих 6. Они су се састајали у стану Б. Вучковића. Кружок је расформиран крајем школске године.⁵⁴³⁾

Борко Цекић помиње сличну групу која је постојала 1936/37. године. У њој су били Спасоје Петрушић (IV), Стојан Николић Столе из Вучја (VI), Станиша Цветковић (VI), Цекић Борко Слезенка (VI) и пекарски радник Стојан Стаменковић Цонка из Подворца, укупно њих 5.⁵⁴⁴⁾

Ова група „је читала напредне књиге: Нолит и сл., легалне, полулегалне и давала и другим на читање. Библиотека је била смештена и чувана углавном у пекари у Подворцу, код пекарског радника Стојана Стаменковића Цонке, који је (био) члан ове групе“. Група је користила и Радничку покретну библиотеку, смештену у згради до поште, и библиотеку КУД „Абрашевић“ која се налазила у **Радничком дому** — касније Библиотека Месног синдикалног већа. Између осталог набављали су издања Нолита „напредну научну литературу“ и све „што је могло да се набави полулегално“ и водили дискусије о прочитаним књигама.⁵⁴⁵⁾

Школске 1937/38. Петар Коцић Мурат (VIII) ствара „марксистички кружок“ у којем су била поред њега три гимназијалца, Вељко Стефановић (VIII) из Грделице, Бора Коцић Мурат (V) и Спасоје Петрушић (V); као и три радника Никола Чуљковић, трговачки помоћник, Стојан Стаменковић Цонка, пекарски радник и Жарко Здравковић Лудајка, обућарски радник, укупно њих 7. Они су се састајали у кући С. Стаменковића у Подворцу.⁵⁴⁶⁾

---

⁵⁴³⁾ Писмена изјава С. Петрушића од 2. VIII 1976 — Збирка С. Димитријевић.

⁵⁴⁴⁾ Пошто се састав ових илегалних комунистичких омладинских група мењао у току школске године, доносимо и сећања других учесника.

С. Николић Столе даје следеће податке о том раду:

„Школске 1936/37. сворили смо у Подворцу илегалну марксистичку групу“. У њој су били од гимназијалаца Петрушић Спасоје, Коцић Борко Мурат, Тричковић Радисав, Ристић Урош из Вучја, Николић Стојан Столе и Цекић Борко, а од радника Никола Стојиљковић, Стојан Стаменковић Цонка, пекарски радник и Никола Стојиљковић, трговачки помоћник.

„Састајали смо се код Цонке у пекари и кући Борка Коцића Мурата. Читав наш (рад) одобравао је Петар Коцић Мурат, али није присуствовао свим састанцима. Прорађивали смо марксистичку литературу. Између осталог направили смо програм рада у коме смо предвидели да примемо чланове одређеног социјалног порекла, шта треба да читамо, какав лик треба да има комуниста и како треба да се понаша у друштву и какав ђак треба да буде у школи, као и друге задатке које смо себи постављали“.

(Писмена изјава С. Никлића Столега од 13. VII 1979. — Збирка С. Димитријевић).

⁵⁴⁵⁾ Писмена изјава Б. Цекића од 3. IX 1976. — Збирка С. Димитријевић.

⁵⁴⁶⁾ Писмена изјава Спасоја Петрушића од 2. VIII 1976. — Збирка С. Димитријевић.

Исте године, 1937/38. Раде Жүнић (VI) почео је окупљати гимназијалце „на конспиративне састанке по становима где смо претресали политичку ситуацију, проучавали Талхајмеров Дијалектички материјализам и Вољгинов Историјски материјализам“ и сл. У тој групи били су поред Раде Жүнића, Живорад Петровић Жика Брица (VI), Миодраг Бошић Лија (VI), Трајко Борђевић Кукар (VI), Тимотије Илић (VI), Раде Димитријевић Дрда (VI) и Велимир Живковић Веса (VI) — укупно њих 7.⁵⁴⁷

Драгомир Младеновић Денча, један од најистакнутијих комунистичких симпатизера генерације која је матурирала 1938, приказује политички развитак ових генерација на следећи начин:

„Постао сам симпатизер још у V разреду, 1934/35. године, са многим друговима из разреда, али нам тада многи политички појмови нису били рашчишћени. Већ у VI разреду 1935/36. јасно смо се определили као симпатизери синдиката и комунистичке партије. На нас је јако утицала професорка Босиљка Бурић и донекле њена ћерка Ана Стојковић. Врло велики утицај вршио је на нас и професор Чубровић који је отворено наступао против љотићеваца и фашиста. Од старијих ученика велики су утицај вршили Светозар Крстић Јаре, Владимир Цакић, Бошко Крстић, Рајко Михајловић Ранко, Васа Смајевић (и) Ратко Павловић. Велики утицај извршило је и Академско позориште, нарочито Бора Димитријевић Пиксла, који је, мада није био организован, наступао отворено као комуниста. Као гимназијалац VII разреда учествовао сам као глумач у раду Академског позоришта. Припремили смо и извели „Женидбу“ од Гогоља (а касније „Зону Замфирову“). Од мојих другова из Гимназије сећам се да су у томе учествовали као гимназијалци Бошко Борђевић Кукар (тада, 1936/37. у VII), Веља Живковић Паскурија (VII), Ана Стојковић (VI), Миомир Јовановић Мића Шанти (VII) (и) Ружица Николић (VI).

Велики утицај на нас извршила је и напредна литература коју смо испод руке један другоме позајмљивали и читали: **Мати** Горкога, **Гвоздена пета**, **Цека** Лондона, **На западу ништа ново**, Ремарка, **Како се калио челик** итд. Од шестог разреда (1935/36) на даље договарали смо се ко ће да уђе од наших у управу (удружења).⁵⁴⁸

⁵⁴⁷ Писмена изјава Ж. Петровића Жике Брице од 22. V 1979. — Збирка С. Димитријевића.

Миодраг Бошић Лија приписује стварање ове групе 1937/38. М. Хаџи Јованчићу, у чијем су се стану састајали (приписујући каснију водећу улогу Р. Жүнићу, код кога су одржавали следеће састанке). При томе он помиње као њене чланове, поред Р. Жүнића, Ж. Петровића Брице, Р. Димитријевића Дрде, В. Живковића Весе, — Милоја Ранђеловића, Милована Милићевића (који је био са овом генерацијом до 1937/38) и Тимотија Илића.

Љубисав Марковић пише да је ову групу створио и њоме руководио 1937/38. Станимир Вељковић Зелу; набрајајући као њене сигурне чланове: М. Бошића, Ж. Петровића, М. Ранђеловића, М. Милићевића и себе, Љ. Марковића. (Писмене изјаве М. Бошића од 12. IX 1979. и Љ. Марковића од 11. IX 1979. — обе у збирци С. Димитријевића).

Напомињем да и Ж. Петровић и М. Бошић потврђују припадност Љ. Марковића тадашњем омладинском комунистичком покрету.

⁵⁴⁸ Писмена изјава Д. Миленковића Денче од 4. VI 1979. — Збирка С. Димитријевића.

Обнављање Скоја

Нова генерација скојеваца настала из појединачног проучавања марксистичке литературе, њене размене и спонтано створених кружока за њено колективно проучавање стасала је крајем школске 1936/37. године.

У новој генерацији скојеваца, која је одиграла значајну улогу у периоду 1937—41, налазимо и ученике обухваћене скојевском организацијом 1933—1934 (нпр. Рајка Михајловића Ранка), као и оне који су тада били под њеним непосредним утицајем (Р. Антуновић, Ј. Цекић и др.) или утицајем комунистичких чланака објављених у „Недељним новинама“.⁵⁴⁹⁾

Борко Цекић Слезенка, један од најактивнијих скојеваца периода 1937—1941, пише: „Школске 1936/37, када сам био у VI разреду Гимназије почела је интензивнија активизација гимназијалаца, тј. разред је почео да се опредељује за Совјетски Савез и један део назадно.

Борба се је са одређеном политичком оријентацијом и одређеношћима одвијала око школских дружина „Вуловић“, трезвењачке и аеро клуба“.⁵⁵⁰⁾

На основу расположивих података дошли смо до закључка да се некакво руководство гимназијске скојевске организације вероватно са Драгољубом Томићем на челу појавило већ школске 1936/37 године.⁵⁵¹⁾

---

⁵⁴⁹⁾ Приказујући свој идеолошко-политички развој М. Хаџи Јованчић пише: „Доста утицаја извршиле су **Недељне новине** и група људи око овог листа“. (Писмена изјава М. Хаџи Јованчића од 5. XI 1976. — Збирка С. Димитријевића.

⁵⁵⁰⁾ Писмена изјава Б. Цекића Слезенке од 3. IX 1976. — Збирка С. Димитријевић.

Слично пише и Владимир Наумовић-Лале: „Политичка поларизација међу средњошколском омладином јаче се осетила школске 1936/37. Тада се читава гимназија поделела на два дела. Поларизација је дефинитивно и јасно одређена са огромним утицајем лево оријентиране прокомунистичке омладине“. (Писмена изјава В. Наумовића Лалета од 27. IX 1977. — Збирка С. Димитријевића.

Напомињемо да је стварању и правилном развоју скојевске организације знатно сметала и штетила у самом почетку, 1935—1936, делатност дивљих анархоидних назови прокомунистичких симпатизерских група које су одржавале конспиративне састанке са ђацима при отвореним прозорима окренутим улици, припремали минирање возова и сличне назови револуционарне подухвате, расправљали и примењивали идеје о слободној љубави и сл., организовали мистичне састанке на којима се полагала заклетва на камама и сл. О постојању таквих назови комунистичких група говоре многи подаци, нпр. изјава Јанчића Стојана без датума — Институт за раднички покрет Србије МОКЛ, 2.

Касније је све то, стварањем снажног омладинског комунистичког покрета и одбацивањем таквих настраности од стране здраве школске омладине, изгубило сваку актуелност.

⁵⁵¹⁾ Тако нпр. из изјаве Жарка Здравковића Лудајке, обућарског радника, који је постао скојевац у Београду у јесен 1937, после хапшења у фебруару 1938. био шупиран (протеран) за Лесковац, а у априлу 1938. ушао у Месно руководство Скоја, пише да му је пре тога Д. Томић рекао „да раде у

Одлазак у Шпанију

У пролеће 1937. дошао је у Лесковац Крсто Попивоца, инструктор Покрајинског комитета Централног комитета КПЈ за Србију. Он је одржао више састанака са партијцима и симпатизерима у вези одласка наших добровољаца у Шпанију. На састанку одржаном у кући Борба Живковића Безарђана он је „групу од 12 другова напредних студената и бака упознао са збивањима у земљи и у свијету“.⁵⁵²)

У Шпанију су отишли да се боре као добровољци у редовима републиканске армије два бивша бака лесковачке Гимназије Борбе Живковић, родом из Лесковца, припадник скојевске организације 1933—1934. (матурирао у јуну 1934) и Ратко Павловић Ђићко родом из Бериља код Прокупља (матурирао у јуну 1933).⁵⁵³)

Писма омладинаца из лесковачког краја који су отишли у Шпанију почела су да стижу од лета 1937. Она су кружила међу симпатизерима и припадницима омладинског покрета и подизала револуционарни дух и морал у њиховим редовима.⁵⁵⁴)

Скоју од 1937.” Писмена изјава. Ж. Здравковића Лудајке од 9. XI 1976. — Збирка С. Димитријевић;

Стојан Николић Столе који је 1936/37. године радио у илегалној бачко-радничкој марксистичкој групи у Подворцу, пише да је у периоду 1937—1939. имао у Гимназији везу „по Скојевској линији“, „прво са Драганом Томићем а онда највише са Зелетом Вељковићем“. (Писмена изјава С. Николића Столета од 13. VII 1979. — Збирка С. Димитријевић).

⁵⁵²) Аутобиографија Б. Живковића, писана после рата у Загребу — АРПБ, шп. VIII-Ж/3; О том састанку: Изјава С. Јанчића — МОКЛ 2, 13.

Напомињемо да се у овој аутобиографији налази тврдња да је Б. Живковић после одслужења војног рока (14 месеци) ступио у везу са Св. Крстићем и да су онда „наставили рад у вођењу марксистичких хелија у гимназији и текстилној школи“ — о чему нисмо нашли друге податке.

⁵⁵³) Б. Живковић се пријавио за одлазак у Шпанију на новом састанку одржаном у стану Светозара Крстића (Аутобиографија). Уз то он пише да је примљен у Партију „јуна 1937. у уличној хелији бр. 12 у Лесковцу“ — дакле пред сам полазак у Шпанију; да је „водио једну хелију“ — можда се то односи на скојевску групу?; да је прешао границу 3. VII 1937, легално — са пасошем; да је уз помоћ Партије дошао у Шпанију 15. VII 1937; да је служио у 15. бригади, 14. батаљону — Димитров, а касније у 45. дивизији, батаљону Дивизионарио; да је учествовао у борбама у провинцији Арагон; да је у борби био рањен; да се после тога вратио на фронт. (Biografía de militantes Jorje Živković, написана: Ampolla 29. VI 1938).

Из његовог својеручно попуњеног картона шпанског борца видимо да је био лакше рањен код Кинта у десну руку; да је изишао из Шпаније „после 12-дневног партизанског ратовања у Каталонији, тј. свршетка рата са регуларом војском“; да је био у концентрационим логорима за шпанске добровољце 1939—1941, »и Saint Cyprien-у, Gurs-у, Argeles-у« (да је побегао из логора по директиви Партије, стигао у Париз где је водио групу — Аутобиографија), да је касније био на „принудном раду у логору Buchen“ у Немачкој, где га је затекао крај рата итд. Умро је 15. VIII 1968. у Загребу — белешка на картону. (Сва три документа: АРПБ, шп. VIII — ж/3).

⁵⁵⁴) Д. Кулић, Коста, Лесковац 1973, 125;

Писмо београдских студената мпуњено шпанским добровољцима 31. V 1937. потписао је и Васа Смајевећ, бивши бак лесковачке Гимназије (Билтен југословенског антимарксистичког комитета год. II бр. 24, 25. XII 1938. — У чланку: Часопис, Видици и студенти левичари.)

Тих година организовано је прикупљање помоћи за шпанске револуционаре и децу. Организатор за прикупљање помоћи за шпански грађански рат био је Гира Михајловић⁵⁵⁵), Ђак VIII разреда, матурирао 1938.

Нова концепција Скоја

На искуствима међународног комунистичког омладинског покрета и комунистичког студентског покрета у земљи мења се карактер скојевских организација.

Већ на VII конгресу Коминтерне, 20. VIII 1935, у резолуцији прихваћеној поводом реферата Г. Димитрова пише: „Конгрес подвлачи изванредну улогу омладине у борби против фашизма“.

VI конгрес Комунистичке омладинске интернационале, одржан месец дана касније, од 25. септембра до 10. октобра 1935. прихватио је резолуцију у којој се залаже за измену карактера Савеза комунистичке омладине и за окупљање широких слојева омладине у борбу против фашизма, за социјализам, за срећу и слободан живот омладине.⁵⁵⁶)

Четврта земаљска конференција Скоја одржана вероватно почетком септембра 1935. донела је одлуку о стварању **Омладинског народног фронта слободе и мира**. „Задатак овог омладинског фронта био је да окупи сву антифашистичку омладину и под руководством Скоја поведе активну борбу против фашизма, експлоатације и реакције а за побољшање економског друштвеног и политичког положаја омладине у Југославији и очувања мира“.

Крајем 1935. појавила се и напредна југословенска омладинска легална штампа (нпр. **Глас омладине**, 1935—1937), која се налазила под контролом Скоја. Она је повела „широку масовну кампању указујући на фашистичку опасност позивајући југословенску омладину на одбрану мира, слободе, правде и културе“.

Мировни омладински покрет отпочео је борбу за спречавање рата окупљајући омладину на том питању, осветљавајући стварне узроке рата, изналазећи практичне путеве за његово сузбијање.⁵⁵⁷)

Ова нова политика Скоја била је уобличена и конкретизирана 1937. по директивама друга Тита, од стране новог руководства Скоја на челу са Ивом Рибаром-Лолом, а на основи искустава масовног студентског покрета у нашој земљи и његових борби.

Основна измена у концепцији Скоја је била преоријентација од конспиративног рада по илегалним групама, на стварање масовног омладинског покрета који користи све постојеће легалне могућности за окупљање омладине у јединствени фронт борбе против

⁵⁵⁵) Писмена изјава Владе Андрејевића, ковача, недатирана. — Збирка С. Димитријевић.

⁵⁵⁶) Реферат М. Волфа на VI конгресу Комунистичке омладинске интернационале и резолуције по том питању.

Текст резолуције: АЈ. МУП 14—29 — 75.

⁵⁵⁷) М. Васић, Мировни покрет југословенске омладине 1936, Посебан отисак из Историје радничког покрета III, 1966, 176—8.

рата, фашизма и реакције, борбе за корените друштвене промене и социјализам.⁵⁵⁸⁾

У тим условима само су руководства Скоја била илегална, остали су чланови окупљани на „скоро легалној основи“. „Јасно је да многи од ових омладинаца дуже времена и не знају да у ствари припадају СКОЈ-у, али они се све једно као такви рачунају...“⁽⁵⁵⁹⁾

У периоду напуштања старих илегалних форми скојевског рада, долазило је до отворених интервенција против постојања илегалних марксистичких група.

Тако ипр. С. Николић Столе пружа податке о начину на који је престала да ради илегална Ђачко-радничка марксистичка омла-

⁵⁵⁸⁾ Оно што се понекад погрешно тумачи као директива о ликвидацији Скоја било је само упутство о реорганизацији његовог рада на новим основама. (Види АЈ Министарство просвете Пов 66-108-345, Поверљив акт Министарства унутрашњих послова Одељења за заштиту државе, Пов I бр. 18992 од 4. V 1937. — Акт без броја Министарства просвете — Из Кабинета Министра просвете.

У директиви ЦК КПЈ од априла 1936. која носи наслов: **О помоћи КПЈ СКОЈ-у при оживотворењу одлука VI конгреса КОИ** чији се текст наводи у једном полицијском документу пише:

„Неправилно је било мишљење да СКОЈ треба ликвидирати. Задаћа није у томе да се СКОЈ ликвидира него да се тежиште његовог рада пренесе у јавност и у легалност. Реорганизацију СКОЈ-а проводити на тај начин: што ће досадашње уске и секташке ћелије СКОЈ-а прерасти у масовна удружења (постојећа и нова) која ће обухватити не само комунистичку него и осталу протуфашистичку и ванпартијску омладину. Таква удружења васпитаваће своје чланове у духу класне и слободарске борбе, у духу марксизма-лењинизма. Реорганизација СКОЈ-а значи да Скојевци буду у постојећим нефашистичким друштвима, не неко туђе тело, него да у њима конструктивно раде, да их учвршћују, да проширују њихову делатност на сва подручја, која интересују омладину да освајају права за организације које ће свестрано задовољавати потребе омладине. Таквим радом СКОЈ ће се претворити у низ организација, у којима неће бити најбољи део омладине одијељен од нефашистичких омладинских маса. Омладинска удружења треба да буду језгро и поборник омладинског покрета. Сами омладински покрети много су шири од сваке организације. Они су израз сарадње разних нефашистичких омладинских организација и удружења разних праваца за захтјеве који су заједнички омладини“. (АРПБ, МУП 30, Ранија сигнатура ЦК КПЈ IV 1—3/38: Уповеди: М. Васић, Револуционарни омладински покрет у Југославији 1929—1941, Београд, 1937, 385—386 и 460—462.

Такав карактер добила је нова скојевска организација у лесковачкој гимназији.

Детаље о начину остварења ових задатака налазимо у инструкцијама за спровођење **Фронта народне слободe** које је полиција нашла у лето 1936. код ухапшених комуниста у Бечу. Оне носе наслов:

Основица платформе протуфашистичке Народне фронте: борбе против фашизма за демократске слободe и мир.

У овим инструкцијама пише: „Комунисти искоришћавају сваку прилику, прикупљање прилога за раднике у Шпанији, Конгрес омладине за мир у Женеви, Сабор за мир у Бриселу и многе друге међународне скупове, да би и код нас у земљи, тим злогрим приликама спроводили своју акцију за „народни фронт“ и покретање својих акција на освајање маса“. (АРПБ, МУП 20 Стара сигнатура ЦК СКЈ 18001 XII 1—10/36 — МУП, одељење за државну заштиту Пов. I. бр. 38804, 1. IX 1936).

⁵⁵⁹⁾ Изјава Ратка Митровића, бившег члана ЦК Скоја и једног од најгрубнијих партијских издајника, дата на полицији 10. IX 1941. — ЈАБ, ДСУП НР Србије бр. IV, дос. I (30).

динска група у Подворцу, којој је он припадао: „Једног дана позвао ме Зеле Вељковић да прошетамо и том приликом саопштио ми је: Ви сте створили марксистички кружок за чије се постојање већ (зна) у гимназији и граду. Одмах га растурите јер се прочуло да се састајете.

На место кружока предложио да се активирамо у раду школских удружења и у самом разреду и међу млађим генерацијама“.⁵⁶⁰⁾

Измена карактера скојевског покрета никако не значи да је у каснијем периоду у потпуности напуштен рад по марксистичким кружоцима.

Жика Петровић — Жика Брица руководио је 1938/39. „марксистичким кружком у коме су се налазили баци из Дунђерског сокачета“. У њему су били поред Жике Петровића Жике Брице (VII), Стојан Миленковић (VI) и Витомир Стојановић из Житног Потока (V) — укупно њих 3 и прорађивали Вољгина и другу литературу.⁵⁶¹⁾

Благоје Бурић Буке, бач VII разреда лесковачке Гимназије 1937/38, касније студентски активиста у Лесковцу каже да су школске 1939/40. створене читалачке групе које су прорађивале историју СКП(б) и други партијски материјал.⁵⁶²⁾

По подацима Бранке Стевановић школске 1939/40. створени су марксистички кружоци по разредима. Таквим кружком VI разреда руководила је Бранка Стевановић. У њему су били, поред Стевановић Бранке, Жунјић Нада, Жижић Божа, Симић Владимир, Петровић Светислав, Петровић Душан Дуча — укупно најмање 6.⁵⁶³⁾

В. Симић пише: „Прорађивали смо Историју СКП(б), Пролетер и други партијски материјал“. „Скупљали смо прилоге за Црвену помоћ од ученика који су нам припадали или нам били наклоњени. Ја сам тај задатак обављао међу ученицима које сам познавао по задатку који сам добио од Жике Илића Жутог и њему сам и предавао сакупљени новац“. Овај је кружок пружио са радом и школске 1940/41, тј. радио две школске године.⁵⁶⁴⁾

Б. Стевановић наводи: „Прорађивали смо **Како се калио челик; Мати; Развитак друштва** Енгелса; **Историју СКП(б)-а** — нарочито дијалектички материјализам и припремали радове за бачке дружине, а главни задатак свакоме од нас је [био] придобијање појединаца за

⁵⁶⁰⁾ Писмена изјава Стојана Николића Столета од 13. VII 1979. — Збирка С. Димитријевић.

⁵⁶¹⁾ Писмена изјава Ж. Петровића Жике Брице од 22. V 1979. — Збирка С. Димитријевић.

⁵⁶²⁾ Изјава Б. Бурића Буке од 19. V 1953. — МОКЛ 17, 48—49.

⁵⁶³⁾ Овај састав потврђује и Владимир Симић који додаје да је у њему био Стојановић Витомир из Житног Потока и др. — Њега се Б. Стевановић не сећа. По подацима Светислава Петровића ова „васпитна група“ имала је 1939/40. седам а 1940/41. десет чланова. Поред наведених ученика он помиње Јовановића Светислава из Рудара Михајловић Мирославу из Вучја, а 1940/41. Гошића Љубишу и Чомић Ану. (Писмена изјава С. Петровића од 6. IX 1979. — Збирка С. Димитријевића).

⁵⁶⁴⁾ В. Симић пише да је комунистичком покрету пришао у јесен 1939. под утицајем Жике Жутог. (Писмена изјава од 29. V 1979. — Збирка С. Димитријевића).

СКОЈ по ком смо питању задуживали сваког појединачно за одребе-не омладинце“.

Б. Стевановић је одлазила и на састанке марксистичких кружока из млађих разреда, и то у кружок коме је припадао Мита Кулић (1939/40. у V разреду); „у други кружок где је била Емилија Јовановић, Цвета Станисављевић, Зорица Борђевић, Боса Миленковић и др.“, који су 1940/41. били у IV разреду.⁵⁶⁵

Сви ови подаци показују да је упркос директива скојевског руководства потреба идеолошко политичке изградње кадрова и други политички задаци наметнули комбиновање легалне скојевске акције у удружењима са постојањем илегалних марксистичких група, тј. одржавање ове на први поглед превазиђене организационе форме политичког рада.

Ново скојевско руководство у Лесковцу

У партијској ћелији створеној у пролеће 1938. (коју М. Хаџи Јованчић назива „привремено партијско поверенство“) којом је руководио Душан Цекић, студент (матурирао 1932), а која је била полазна основа за реорганизацију Партије по систему партијских ћелија, и читавог омладинског комунистичког покрета. Миодраг Хаџи Јованчић Аџија који је тада био матурант имао је за задатак да ради са омладином.

Омладинско руководство, које је он тада створио, обухватало је поред самог Хаџи Јованчића, другог матуранта Станимира Вељковића Зелета, студента права, Драгољуба Томића (матурирао 1937) и једног текстилног радника Милета Тодоровића Дуче.⁵⁶⁶

⁵⁶⁵) Писмена изјава Б. Стевановић од 30. V 1979. — Збирка С. Димитријевића.

Напомињемо да су скојевски активни прорађивали поглавље о дијалектичком материјализму из Историје СКП(б)-а (IV глава) коју су историју прорађивали до VI главе. (Изјава М. Хаџи Јованчића од 19. IV 1953. — МОКЛ 18, 137). — Уз то М. Хаџи Јованчић наводи: „Средњошколска омладина је била врло активна у теоријском образовању и знам да су читали разне теоријске ствари, а нарочито белетристику“.

Школске 1939/40. постојао је и кружок ученика IV разреда који је водио Вуксан Булатовић. У њему су били: Александар Соколовић, Марко Јововић, Богољуб Поповић, Миле Радосављевић, Љубомир Костић, Јерухам Карно (Писмена изјава А. Соколовића од 9. IX 1979. — Збирка С. Димитријевића), а по изјави другог учесника поред горе наведених ученика и Бранко Костић и Михајло Живковић. (Писмена изјава М. Јововића од 9. IX 1979. — Збирка С. Димитријевића).

⁵⁶⁶) Изјава М. Хаџи Јованчића од 19. априла — АИРПС. МОКЛ 18, 131; Писмене изјаве М. Хаџи Јованчића од 5. XI 1976, 16 и М. Тодоровића од 8. XI 1976. — обе у збирци С. Димитријевића. Ово руководство Скоја створено је по М. Тодоровићу Дучету јуна или јула 1938).

Нешто другачије и опсежније податке о овом руководству даје Жарко Здравковић Лудајка, обућарски радник. Он је у јесен 1937. отишао на моделарску школу у Београд, а био је, после провале из фебруара 1938. ухапшен и после 36 дана шупиран за Лесковац. Он пише: „Кад сам ја дошао у Лесковац, ту је већ постојала организација Скоја. Томић ми је рекао да раде у

Ово омладинско руководство створило је омладинске активе у гимназији, по предузећима и селима.

Стварање масовног комунистичког омладинског покрета у лесковачкој Гимназији

У то време формирају се у лесковачкој Гимназији само скојевска организациона језгра око којих се окупља масовни омладински комунистички покрет чије су активности јавне, који самим тим има полулегални карактер.

Спасоје Петрушић тврди да је тада Ској формиран у Гимназији већ у пролеће 1938. у облику генерацијских група које су обухватиле све комунистички оријентиране ђаке једног разреда.⁵⁶⁷⁾

Пошто су руководиоци омладинци старијих разреда имали одлучујући утицај на остале разредне генерацијске групе, пошто је како то каже С. Петрушић, најстарија генерацијска група сачињавала руководство гимназијске скојевске организације, односно њено основно језгро, постаје јасно да је гимназијску скојевску организацију створило већ поменуто омладинско комунистичко руководство из 1938. и да су у њој те године одлучујућу улогу имали два матуранта Миодраг Хаџи Јованчић Аџија и Станимир Вељковић Зеле, чланови поменутог комунистичког омладинског руководства у оквиру кога је Зеле био посебно задужен за рад са Гимназијом. Они су и даље одржавали најтешње везе са гимназијалцима, били у сталном контакту са скојевцима из Гимназије, присуствовали њи-

---

Скоју од 1937. год. Априла 1938. год. ушао сам у руководство Скоја. Секретар је био Хаџија, а чланови: ја, Томић, Зеле, Новица, Сава Стојановић Чешљар. Ми смо распоредили дужности: Зеле је био задужен за средњошколце; за спорт и културу Томић и Хаџија; за рад са радничком омладином, ја и Новица, а за студенте Томић, касније Риста. Касније је ушао Миле Тодоровић Дуце, пошто је Томић отишао да ради у Владички Хан 1939. Риста је дошао у ово руководство 1938, кад је био изабран за председника Удружења студената“. (Писмена изјава Жарка Здравковића Лудајке од 9. XI 1976 — Збирка С. Димитријевића).

Дакле, и по изјави Ж. Тодоровића, секретар овог новог скојевског руководства био је М. Хаџи Јованчић, а С. Вељковић-Зеле је био задужен за рад са средњошколцима.

Напомињемо да је Риста Антуновић, изабран по сопственој изјави, за председника Удружења студената у јесен 1938, после одслужена војног рока.

Изгледа да се већ 1939. оформило привремено окружно руководство Скоја, пошто Ружа Сандић, члан привременог ОК Партије каже: „Од чланова ОК-а [партије] за рад Скоја одговорали су Миодраг Хаџи Јованчић и Станимир Вељковић Зеле“. По њој је секретар ОК Скоја био М. Хаџи Јованчић. Р. Антуновић, студент (матурирао 1937) је био „прилодат за рад омладини као инструктор“. (Изјава Руже Сандић од 18. V 1953 — АИРПС МОКЛ 17, 38).

У својој писменој изјави Р. Антуновић помиње од својих скојевских функција само своје чланство у Окружном партијском поверенству формираном после марта 1940, кад је примљен у Партију, у коме је био секретар [С.Д. привременог] ОК Скоја, као и свој каснији избор у ОК КПЈ, у коме је био секретар Скоја. Писмена изјава Р. Антуновића од 8. VII 1976. — Збирка С. Димитријевић.

⁵⁶⁷⁾ Писмена изјава С. Петрушића од 2. VIII 1976. — Збирка С. Димитријевића.

ховим састанцима, учествовали у њиховим излетима и сл. Зато највећи број припадника ових гимназијских скојевских актива наводе Зелета Вељковића и Хаџи Јованчића као руководиоце Скоја у Гимназији.

Овај масовни скојевски, комунистички омладински покрет развија свој рад у оквиру постојећих бачких дружина, чијом смо се делатношћу већ позабавили. Комунистички оријентирани омладинци продревши у управе ових дружина, поставши њихов одлучујући фактор, дали су овим организацијама нов садржај, унели у њих напредна схватања, претворили их у попришта идеолошке и политичке борбе. Оваква се борба одвијала по свим питањима која су искрсавала, о којима се дискутовало.

Једновремено, овај комунистички, скојевски омладински покрет прихвата и друге акционе облике, нпр. масовне одласке на одређене приредбе напредног карактера (укључујући и радничке Културно-уметничке приредбе и радничке спортске утакмице), заједничке излете, растурање марксистичке литературе и напредне белетристике међу ученицима, унапред припремљене дискусије по разредима, организационо агитациони рад по околним селима, учешће на предизборним зборовима Косте Стаменковића, као посланичког кандидата, разна предавања у оквиру бачких удружења и сл.

Међу марксистичком и политичком литературом која је кружила међу ученицима посебно место имала су издања Научне библиотеке, нпр. Талхајмеров Дијалектички материјализам и Лењиново Аграрно питање; Вољгинов Историјски материјализам и Сегалова Политичка економија, посебно издати; као и илегално набављени поједини томови српскохрватског издања Изабраних дела Лењина, издати у Москви; књижице са оштампаним рефератима Димитрова и Ерколија [Тољатија], одржаних на VII конгресу Коминтерне, поједини бројеви „Пролетера“ и сл.; а међу напредном белетристичком издања „Нолита“.

Осврћући се на измене које су настале у политичкој оријентацији лесковачке Гимназије Борко Цекић пише: кад је он био у VII разреду — 1937/38. године, већ „смо знали ко је ко“; кад је био у VIII разреду — 1938/39, већ било извршено „потпуно диференцирање генерације“. Тада је дошло до директне и одлучне борбе за неопредељене. У њиховом одељењу била су само три фашистички настројена лица — љотићевци. То су били Драгутин Луцић, Боривоје Лозанић и Михајло Илић (син индустријалца Илића). „Идејни вођа је био Луцић, Лозанић је био више трабант“.

Посебно значајна је била борба око Стојана Љубића, каснијег учесника у народноослободилачкој борби и народног хероја. „Љубић Стојан је дошао са стране [из Топлише]. На њега су почели да утичу љотићевци. Ми смо се директно супротставили својим утицајем. Предочили смо му да је његово место са нама и успели да га придобијемо. У борбама са љотићевцима био је са нама“⁵⁶⁸).

⁵⁶⁸) Писмена изјава Борка Цекића од 3. IX 1976. — Збирка С. Димитријевић; Име Михајла Илића разрешено на основу писмене изјаве Драгомира Младеновића Денче од 4. VI 1979. — Збирка С. Димитријевић.

У време када су комунистички оријентирани ученици освојили управе бачких дружина, посебно управу литерарне дружине „Вуловић“, они су одржавали редовна матинеа у великој сали Гимназије, сваке недеље по подне. Драгомир Младеновић Денча (матурирао 1938) који је редовно био благајник ових приредби и руковао са прикупљеним новцем пише: „велики део прихода, најмање половину давали смо за Црвену помоћ. Тако смо поступили и са приходима од матурске забаве“ одржане 1938, који су били прикупљени „од улазница и организоване лутрије“.⁵⁶⁹)

Везе скојевског руководства за Гимназијом

Како је изгледала веза скојевског руководства са руководићим генерацијским скојевским групама видимо из података Ж. Петровића.

„У јесен 1939. позвао ме Зечко [Зеле Вељковић] у парк **Девет Југовића** и упознао ме са летком ЦК КПЈ о ситуацији у свету и писмом ЦК КПЈ о потреби стварања скојевског руководства [С.Д. — у Гимназији]. Ту смо набројали и сложили се за 17 омладинаца и омладинки који би представљали потенцијалне активисте којима ће се дати летак и писмо о СКОЈ-у. Ја сам свима њима предао овај материјал, који сам добио у облику ролне, а претходно их упознао са читавим садржајем. Само су двоје одбили да прихвате материјал и да буду обухваћени радом“.

„Почетком школске године Васа Смајевић и Зеле Вељковић позвали су мене, Радета Жүнића и Миодрага Бошића на састанак у кафану **Кржалић** где смо разговарали о раду у гимназији у наредној школској 1939/40. години. Разговор се водио уопште о раду, а конкретно о узимању у руке управе свих бачких дружина. Сложили смо се око свега сем око тога ко ће бити потпредседник „Вуловића“. Ми смо предлагали Спасоја Петрушића, а они се нису сложили. Иза тога смо ми ушли у акцију и овладали свим дружинама и отпочели по-

---

Поред систематског утицаја на појединце у циљу његовог политичког преобраћања, скојевска организација се прихватила и задатка преваспитања појединих слабих ученика млађих генерација. Тако нпр. Борко Цекић пише: У самом почетку Жика Илић Жүти „био је лош ђак, уз то лошег владања, али из сиромашне радничке породице“. „Сматрали смо да он припада нама и поставили задатак да га придобијемо и исправимо. Једно време то [је] био и мој задатак. У томе смо успели и он је постао добар ђак и истакнути напредни омладинац“. (Писмена изјава Б. Цекића од 3. IX 1976. — Збирка С. Димитријевић).

За потврду ових навода могу да послуже следећи подаци: Ж. Илић је у V разреду, на крају школске 1936/37. изгубио право на даље редовно школовање (Извештај за 1936/37, 50), а већ на крају школске 1937/38, исто у V разреду био врло добар (Извештај за 1937/38, 51). Он је био врло добар и на крају 1938/39. и 1939/40, а завршио је и матуру без поправних испита у јунском року 1941.

⁵⁶⁹) Писмена изјава Д. Младеновића Денче од 4. VI 1979 — Збирка С. Димитријевића.

литички [рад] у кружоцима итд.; али до краја школске године нико нас није звао, питао шта радимо, нити давао директиве“.⁵⁷⁰⁾

Из изложеног излази да су гимназијска генерацијска руководства добијала само основне организационе смернице у виду савета; а да су радили сами под дискретном контролом градског и окружног скојевског руководства, уз присуство чланова тог руководства који су били задужени за рад у Гимназији, за које они нису знали. Политичке смернице у раду добијали су углавном преко легалне омладинске штампе.

Касније, када је генерација која је у моменту формирања ових актива (1938) завршила V разред гимназије стигла у старије разреде (она је била у осмом 1940/41), њен руководиоца Жика Илић Жути, избија у први план као секретар скојевске организације у Гимназији.

У месном градском руководству СКОЈ-а које се формира почетком 1940, са Д. Томићем, студентом (матурирао 1937), као секретарем, био је и Жика Илић Жути (VII).⁵⁷¹⁾

У њему је очевидно Жика Илић Жути, тада на крају VII разреда гимназије, био задужен за рад са гимназијалцима.

Почетком 1940/41, руководство Скоја у Гимназији сачињавали су углавном тадашњи ученици VIII разреда (али је у њему било и ученика млађих разреда, вероватно као представника разредних актива и будући потенцијални руководиоци). У њему су били: као секретар Живојин Илић Жути (VIII); а као чланови: Борко Коцић Мурат (VIII), Славко Златановић (VII), Бранислав Стевановић (VII), Тихомир Ракић (VII) и Благоје Лакићевић (VI).⁵⁷²⁾

Ученици лесковачке Гимназије који су били врло различитог социјалног порекла прихватили су у свом великом делу, под утицајем својих старијих другова, матураната, студената и радника и марксистичке литературе, комунистичка схватања о нужности промене друштвених односа, о потреби борбе за социјалистичко друштво. Као такви они су и сами одиграли изузетно велику улогу у

---

⁵⁷⁰⁾ „Једини контакт сам имао са Ристом Антуновићем који ме је срео и рекао да су редакцију Средњошколца узели у руке опортунисти и да треба вратити пакет са овим листом кад буде стигао“. Писмена изјава Ж. Петровића Жике Брице од 22. V 1979 — Збирка С. Димитријевића.

⁵⁷¹⁾ Изјава Д. Аранђеловића — члана тог руководства — од 19. VI 1953, 83—84 — АИРПС, МОКЛ 18. Писмена изјава Д. Аранђеловића од 10. IX 1976, 91—92 — Збирка С. Димитријевића. Насупрот томе М. Хаџи Јованчић пише да је у њему још увек био Зечко — Изјава М. Хаџи Јованчића од 19. IV 1953, 135—136).

⁵⁷²⁾ Изјава М. Хаџи Јованчића од 19. IV 1953, АИРПС, МОКЛ 18, 135; Писмена изјава Браниславе Стевановић, члана тог руководства од 30. V 1979. и 7. IX 1979. — Збирка С. Димитријевић.

С. Петрушић који даје састав руководства Скоја 1940/41. убраја поред горе наведених лица Спасоја Петрушића (VIII), Михајла Цакића (VIII) и Милана Момчиловића (VI) (Писмена изјава С. Петрушића од 2. VIII 1976, 26/27 — Збирка С. Димитријевић), очевидно је измешао руководство Скоја и руководство тзв. генерацијске групе. Б. Стевановић изричито пише да ова тројица нису била у гимназијском руководству Скоја. Уз то она пише да је ово скојевско руководство Гимназије формирао С. Вељковић Зелe.

развитку Комунистичке партије и Скоја не само у Лесковцу већ и читавој околини, а касније у народнослободилачкој борби.

Освајање Бачких дружина

Продирање комунистичких симпатизера у управе бачких дружина почело је још раније, заједно са ширењем комунистичких схватања међу баџима Гимназије, али је оно тек касније добило карактер организованог наступа.

Већ у периоду 1935/36. и 1936/37. значајне позиције у неким бачким дружинама биле су у рукама комунистичких симпатизера.

Александар Јовановић Аца Белка тврди да је пришао комунистичком покрету у VI разреду гимназије 1935/36, у другој половини школске године. „Тада почиње организовани рад у удружењима. Договорили смо се ко ће од наших да уђе у управе удружења“.⁵⁷³⁾

Тако нпр. у литерарној дружини „Вуловић“ је школске 1935/36. председник био Миодраг Станковић Барон а секретар Риста Антуновић Баја (VII); крајем исте године у одбору тројице се појављују Јован Цекић Шаторац (VII) и Велимир Живковић Паскурија (VI); а школске 1936/37. све главне позиције су у њиховим рукама: председник Рајко Михајловић Ранко (VIII), потпредседник Станимир Вељковић Зеле (VII), секретар Миодраг Хаџи Јованчић Аџија (VII).

У колу Трезвене младежи **Бурбевак** са доласком наставника А. Чубровића (1934/35) почињу да се окупљају комунистички симпатизери. Тада је председник Васа Манојловић (VII), потпредседник Јован Цекић Шаторац (VI); секретар Рајко Михајловић Ранко (VI); благајник Миодраг Хаџи Јованчић (V), а чланови књижевног одбора Риста Антуновић Баја (VI), Станимир Вељковић Зеле (V) и Станиша Цветковић (IV), Школске 1935/36. јављају се: као подсекретар Трајко Борђевић Кукар (IV); као чланови књижевног одбора Станиша Цветковић (V) и Добросав Момчиловић (VI); као чланови надзорног одбора Младен Младеновић Бејаз (VII), Добривоје Стојиљковић (VII), и Александар Милојевић (VI), а као књижничари Јован Цекић Шаторац (VII) и Миомир Јовановић Мића Шанти (VI); а школске 1936/37: председник је био Владимир Наумовић Лале (VII).

У Подмлатку Аеро клуба **Наша крила**: почетком школске 1935/36. председник је био Јован Цекић Шаторац (VII); а у ванредној управи изабраној 26. I 1936. секретар је Миодраг Хаџи Јованчић Аџија (VI); подсекретар Велимир Живковић Паскурија (VI); дикеднсерп, Добривојеу)

председник књижевног одбора, Бирило Михајловић Бира (VII); а његов члан Александар Милојевић (VI); члан надзорног одбора Добривоје Стојиљковић (VII), а библиотекар Спасоје Петрушић (III); а школске 1936/37. секретар Трајко Борђевић Кукар (V); благајник Станиша Цветковић (VI), члан књижевног одбора Добривоје Стојиљковић (VIII), члан надзорног одбора Радивоје Жүнић (V), а заставник Спасоје Петрушић (IV).

⁵⁷³⁾ Писмена изјава А. Јовановића Аце Белке од 5. VI 1979 — Збирка С. Димитријевића.

У подружници Феријалног савеза, школске 1936/37. председник је Милорад Јовић Шаранац (VIII) а секретар Светислав Мирковић (VIII).

Средином августа 1937. Душан Цекић, бивши ученик лесковачке гимназије, апсолвент права, објављује чланак у „Лесковачком гласнику“, који, полазећи од одлука омладинског конгреса у Женеви из лета 1936, пружа политичку платформу за окупљање напредне лево оријентисане, антифашистичке омладине.⁵⁷⁴⁾

На почетку школске 1937/38. године — скојевци су одржали илегални састанак створили своје кандидатске листе и са њима наступили на изборима за управе Бачких дружина и организовано о својили водећа места у управама.⁵⁷⁵⁾

Тада су на чело **Вуловића** дошли: као председник Станимир Вељковић Зеле (VIII); као потпредседник Слободан Цекић Цека Банза (VII); а као секретар Станиша Цветковић (VII), а као чланови управе Трајко Борђевић Кукар (VI) и Тимотије Илић (VI); на чело **Феријалног савеза**: као председник Божидар Борђевић Кукар (VIII); на чело Аеро клуба **Наша крила** као председник Драгомир Младеновић Денча (VIII).

На чело **Стега извидника и планинки**: као начелник стега Миомир Јовановић Мића Шанти (VIII); као водници извидника Драган Жунић (VII), Слободан Цекић Цека Банза (VII), Милоје Лазаревић (V), Радивоје Жунић (VI) и Василије Борђевић (VI); као водници планинки Милица Јешић (VII), Бранислава Стевановић (VI), Босиљка Бабовић (VI) и Јованка Митић (V).⁵⁷⁶⁾

Овакве водеће позиције комунистички симпатезири — скојевци задржали су и у следећим годинама;

Тако нпр. школске 1938/39. у „**Вуловићу**“ су били: председник Слободан Цекић Цека Банза (VIII); потпредседник Радивоје Жунић (VII); и секретар Трајко Борђевић Кукар (VII);⁵⁷⁷⁾

у „**Бурђевку**“: председник Радивоје Жунић (VII); благајник Братислав Стојмировић — Спирка (VI); подблагајник Радивоје Лу-

⁵⁷⁴⁾ Душан Цекић, 15 август велики празник омладине — ЛГ 32, 14. VIII 1937. године.

⁵⁷⁵⁾ Писмене изјаве Спасоја Петрушића од 2. VIII и 3. XI 1976. — Збирка С. Димитријевића.

⁵⁷⁶⁾ Подаци објављени у школском извештају за 1937/38. потврђују да су у готово свим побројаним бачким дружинама комунистички оријентисани омладинци тада преузели њихове управе у своје руке. Једино је спорно да ли је већ тада дошло до предузимања Феријалног савеза, где су те године позиције комуниста биле релативно слабе, надзорни наставник реакционар а три од четири позната реферата држе ученици профашистичке оријентације од којих је један секретар дружине.

⁵⁷⁷⁾ Жика Петровић тврди да је школске 1938/39. председник књижевног одбора **Вуловића** био Станиша Цветковић, а члан Жика Петровић Жика Брица. Тада је Ж. Петровић стално одбијао на рецензији радове које је подносио љотићевац Верољуб Динић. Кад су они почели да стижу анонимно, он их је и даље одбијао, пошто му је познавао стил. Тиме је спречавао да ови профашистички радови буду читани на седницама литерарне дружине. (Писмена изјава Ж. Петровића од 22. V 1979. — Збирка С. Димитријевић).

ковић (VI); у књижевном одбору Петар Јовановић Уча (VII) и Бранислав Веселиновић (VII); а у надзорном Трајко Борђевић Кукар (VII) и Живорад Петровић Жика Брица (VII) и Михајло Николић (V); у **Феријалном савезу**: секретар Трајко Борђевић Кукар (VII) и благајник Живорад Петровић — Жика Брица (VII);

У **„Нашим крилима“**: председник Борко Цекић — Слезенка (VIII); потпредседник Живорад Петровић Жика Брица (VII); секретар Спасоје Петрушић (VI); благајник Драгомир Бошковић Дане (VIII); чланови књижевног одбора Бранислав Веселиновић (VII) и Божа Жижих (V); чланови надзорног одбора Александар Митић Чекерка (VIII) и Велимир Живковић Веца (VII);

У **„Јадранској стражи“**: председник Душан Игњатовић Гоља (VI); члан управе Василије Борђевић (VII); председник књижевног одбора Драган Жүнић (VIII); председник надзорног одбора Брана Вучковић Бранко Туш (VIII).

Школске 1939/40. у **„Вуловићу“** су били: председник Радивоје Жүнић (VIII), потпредседник Спасоје Петрушић (VII), секретар Бранислав Стојимировић Спирка (VII), а у одбору тројице изабраном на последњој седници: Спасоје Петрушић (VII), Бранислав Стојимировић Спирка (VII) и Славко Златановић (VI);

у **„Бурђевку“**: председник Петар Јовановић Уча (VIII), секретар Михајло Цакић (VII), и благајник Добривоје Поп Коцић (VIII);

у **Феријалном савезу**: председник Добривоје Поп Коцић (VIII), секретар Јованка Митић (VII), благајник Живорад Петровић — Жика Брица (VIII);

у **„Нашим крилима“**: председник Душан Игњатовић Гоља (VII), секретар Милорад Голубовић (V); у књижевном одбору: Живорад Петровић Жика Брица (VIII), Борислав Коцић Мурат (VII), Рада Михајловић (V) и Душан Петровић Дука (VI); а у надзорном одбору: Љубисав Марковић (VIII) и Братислав Гудурић Батила (V);

у **„Јадранској стражи“** председник, Славко Златановић (VI), секретари Божа Жижих (VI) и Слободан Димитријевић (V), благајник Вукосав Драгић (VI), председник књижевног одбора Миодраг Бошић Лија (VIII), а председник надзорног одбора, Бранислав Веселиновић (VIII).⁵⁷⁸⁾

За школску 1940/41. имамо само делимичне податке. Те године, по информацији С. Петрушића, председник **„Вуловића“** је био Жика Илић Жути, председник **„Бурђевка“** Спасоје Петрушић, а председник **„Јадранске страже“** Душан Игњатовић Гоља, ученици VIII разреда.⁵⁷⁹⁾

Пошто смо се упознали са извесним облицима активности бачких дружина⁵⁸⁰⁾, задржимо се на њиховој политичкој оријентацији. Она се најбоље види из следеће матурске прославе.

⁵⁷⁸⁾ Сви изнешени подаци о саставу управа бачких дружина у овом одељку и одељку IIIц закључно са школском 1939/40. узети су из штампаних извештаја лесковачке гимназије.

⁵⁷⁹⁾ Писмена изјава С. Петрушића од 3. XI 1976, 102 — Збирка С. Димитријевић.

⁵⁸⁰⁾ Види одељак о бачким дружинама.

Матурска прослава 1938.

Посебан политички значај имала је матурска прослава одржана крајем школске 1937/38. године. Тада је на Видовдан (28. VI 1938) приређено у просторијама хотела „Костић“ културно вече лесковачких матураната у чијем су програму учествовали и други баци старијих разреда гимназије и бачки хор.

По подацима А. Ристића, Станимир Вељковић Зелe, матурант, у свом поздравном говору „је сасуо читаву бујицу напредних мисли које треба да значе програм рада будућих јавних радника. Рекао је, у име својих другова, да ће омладина, попут Доситеја Обрадовића и Вука Караџића, поћи у народ, у радни и мукотрпни народ, да би га економски и културно подигла, стављајући се у службу идеалима човечанства“.

У програму приредбе учествовали су у соло партијама: В. Живковић Паскурија, М. Хаџи Јованчић Аџија, М. Јовановић Мића Шанти, Јелица Пијаде и Б. Михајловић (матуранти) и Т. Борђевић Кукар (VI) и др. Тада су приказане и три сцене из сатирично хумористичког позоришног комада **Добри војник Швејк**. Насловну улогу играо је Б. Борђевић Кукар (матурант).⁵⁸¹⁾

Освајање бачких дружина имало је огроман политички значај, посебно преузимање две дружине „Вуловић“ и „Бурђевак“ у којима се одвијао прилично интензиван литерарни рад и водиле живе дискусије.

Полазећи од рада ових дружина ми смо на основу излагања Аце Митића Чекерке (матурирао 1939) сагледали читав развитак прокомунистичке омладине тих генерација. „У оквиру дружине „Вуловић и Бурђевак“, у којима се одвијао литерарни рад гимназијалаца, вођене су оштре дискусије и полемике око разних друштвених — социјалних тема“.

Док је у „Бурђевку“ надзорни наставник Чубровић давао тон и смернице у раду и дискусијама на седницама“, „у „Вуловићу“ није било надзорног наставника као што је био Чубровић, па су сами напредни баци давали тон дискусији, односно борили се да преовладају њихови ставови и мишљења“.

„Кроз рад поменутих дружина повучена је баријера између напредних и националистички настројених средњошколаца. Ту се је углавном водила идеолошка борба између прокомунистичких и профашистичких — љотићевских елемената“. „Тако је настала група левичарски настројених бака који су се као такви међусобно добро познавали и заједнички — по међусобном договору — организовано наступали на седницама поменутих дружина“.

Оваквом идеолошко-политичком развитуку ученика знатно је допринела и напредна литература.

„У групи напредне средњошколске омладине одвијао се и идеолошко-политички рад — читањем напредне литературе“, „међусобном разменом такве напредне литературе“.

⁵⁸¹⁾ А. Ристић, Културно вече лесковачких матураната, ЛГ 26, 2. VII 1938.

Једном оформљене групе омладинаца које су везивали заједнички ставови према друштвено-политичким питањима прихватили су се заједничких акција. Тако су нпр. „напредни омладинци организовано изишли на демонстрације за време избора крајем 1938. године“ и манифестовали у прилог комунисте Косте Стаменковића, који је наступио као посланички кандидат на листи Удружене опозиције.⁵⁸²⁾

На основу свега изложеног с правом можемо рећи да су Бачке дружине посебно „Вуловић“ и „Бурђевак“ биле колевке из којих су излазиле нове генерације скојеваца.

Директивни чланци из 1938/39.

Непосредне смернице за даљу политичку активизацију напредних гимназијалаца у школској 1938/39. дали су бивши ученици ове Гимназије Душан Цекић (матурирао 1932.), Миодраг Хаџи Јованчић Аџија, Станимир Вељковић Зелe и Јован Живковић Шућуран (матурирали 1938) и Василије Смајевић, који су имали истакнуту улогу у комунистичком покрету Лесковца.

У то време Д. Цекић постаје уредник „Лесковачког гласника“ (од бр. 38, 24. IX 1938. — бр. 24, 17. VI 1939). Зато су наведене смернице и могле да буду објављене у овом листу.

Тада се појављују директивни чланци: Ј. Живковића Шућурана, **Може ли омладина да се уједини**⁵⁸³⁾ Д. Цекића, **Омладина и патриотизам**⁵⁸⁴⁾ и **Остваримо јединство омладине за очување државне независности**⁵⁸⁵⁾.

Акција за одбрану земље

У марту 1938. када је Хитлер извршио припајање Аустрије Трећем Немачком Рајху, а посебно после склапања срамног Минхенског споразума (29. IX 1938) којим су премијери Енглеске и

⁵⁸²⁾ Писмена изјава Аце Митића Чекерке од 2. IX 1976, 30—32 — Збирка С. Димитријевић.

⁵⁸³⁾ ЛГ 38, 1. X 1938.

⁵⁸⁴⁾ ЛГ 39, 1. X 1938.

⁵⁸⁵⁾ ЛГ 14, 8. IV 1939. Одмах затим у следећем броју листа објављен је од Скоја инспирисан историјски апел за одбрану земље омладинским организацијама целе земље, са почетка априла 1939: **Омладини, омладинским организацијама, целокупној родољубивој јавности** — ЛГ 15, 15. IV 1939; а ускоро затим и чланак др Василија Поповића, професора Универзитета **Омладина и одбрана земље** — ЛГ 19, 13. V 1939.

Јачи идеолошки утицај врше и многи други чланци Д. Цекића (нпр. **Национализам** — ЛГ 44, 5. XI 1938; **Дигнимо главе** — ЛГ 16, 22. IV 1939); М. Хаџи Јованчића — Аџије (нпр. **Омладина и наука** — ЛГ 46, 19. XI 1938; **Родољубље данашње омладине** — ЛГ 12, 25. III 1939; **Зашто је омладина родољубива** — ЛГ 13, 1. IV 1939.)

⁵⁸⁶⁾ Хитлерове војне јединице ушле су у Аустрију 12. III 1938, а 14. III 1938. проглашено је присаједињење Аустрије Хитлеровој Немачкој, тзв. Аншлус.

Француске уступили Хитлеровој Немачкој делове Чехословачке (Судетска област), коју је ова окупирао у октобру 1939.⁵⁸⁷⁾ развија се на основу политичких смерница КПЈ у читавој земљи, па и у Лесковцу и лесковачкој Гимназији, омладински покрет за одбрану земље.

По речима друга Тита „Одмах после окупације Аустрије и Чехословачке, Комунистичка партија Југославије приступила је припремама за одбрану земље о чему сведоче наши прогласи и документи из тога доба“.⁵⁸⁸⁾

Многи чланци објављени у „Лесковачком гласнику 1938—1939.“ које наводимо у претходном одељку имају исти смисао — позив за одбрану земље. Између осталог „после аншлуса 1938, на иницијативу Партије и Скоја покренута је акција 33 омладинске организације (из целе земље) за одбрану земље под паролем: „Јединство демократских снага, Хитлер је на граници!“⁵⁸⁹⁾. Њихов акциони одбор од 6 чланова под председништвом Иве Лоле Рибара, упутио је и потписао Омладински Апел за одбрану земље у име поменуто 33 омладинске организације, који је био растуран по целој земљи.⁵⁸⁹⁾. Он је растуран и у Лесковцу.

У то су време ношене у Лесковцу црвене траке на којима је писало **Борба против фашизма; Помоћ Чехословачкој** (по Хаџи Јованчићу) а скојевци из Гимназије су носили на реверима чехословачку заставицу са натписом **Бранићемо Чехословачку** (по Петрушићу), а сакупљана је и новчана помоћ за Чехословачку (по Хаџи Јованчићу).

У зиму 1940/41. скојевци из Гимназије су носили на реверу заставнице са натписом **Бранићемо земљу** (по Петрушићу).⁵⁹⁰⁾

Рад ученика у околним селима

Омладински рад по околним селима успоставио је већ 1938. Драгољуб Томић (матурирао 1937) одржавајући конференције са омладинцима, ширећи популарну штампу која је у то време постојала. Ти састанци одржавани су сваке недеље. У њима учествују Борко Цекић (VII), Станимир Вељковић — Зелe (матурант), Миодраг Хаџи Јованчић (матурант) и Риста Антуновић, студент (матурирао 1937). Овај је рад био врло успешан. Он је окупио велики број омладинаца и довео до стварања сеоских омладинских актива у Братмиловцу, Вучју, Турековцу и Винарцу.⁵⁹¹⁾ На тим састанцима

⁵⁸⁷⁾ Последњи остатак Чехословачке Хитлерова Немачка је окупирао 15. III 1939. и створила Протекторат Чешке и Моравске (16. III 1939).

⁵⁸⁸⁾ Говор Ј. Броза Тита одржан 21. XII 1976. — Политика, 22. XII 1976.

⁵⁸⁹⁾ Писмена изјава В. Терића од 15. III 1977. — Збирка С. Димитријевић.

⁵⁹⁰⁾ Изјава М. Хаџи Јованчића од 19. IV 1953 — МОКЛ 18, 154—155; Писмена изјава С. Петрушића од 3. XI 1976, 95 и 102 — Збирка С. Димитријевић.

⁵⁹¹⁾ Изјава М. Хаџи Јованчића од 19. IV 1953, 132 и 5. XI 1976.

У месном, градском руководству Скоја које се формира почетком 1940. са Д. Томићем као секретаром, он је очевидно наставио да се посебно брине за рад са сеоском омладином.

значајну улогу имали су гимназијалци — комунистички симпатизери из дотичних села.⁵⁹²⁾

Посебну групу директивних чланака објављених преко „Лесковачког гласника“, у периоду када је редакција овог листа била у рукама Д. Цекића, сачињавали су они који су били усмерени на рад са сеоском омладином. То су били чланци В. Смајевића (био у VIII разреду 1933/34), **Потреба организовања омладине**⁵⁹³⁾ и С. Вељковића Зела (матурирао 1938), **Чиме се занима сеоска омладина и Потреба организовања сеоске омладине**⁵⁹⁵⁾.

Рад гимназијалаца у Задружној омладини — ЗОЈ-у

Кад су напредни омладинци преузели управу Задружне омладине Југославије у своје руке (октобра 1937) и у јесен 1938. променили њена правила и добили одобрење за оснивање подружница на читавој територији Југославије⁵⁹⁶⁾, отпочело је масовно стварање таквих организација у лесковачкој околини. Од тада су сеоски омладински активи стварани као организације Задружне омладине Југославије — ЗОЈ-а. Сав тај рад одвијао се под непосредним руководством скојевске организације у Лесковцу, уз учешће скојеваца, студената и гимназијалаца из села у којима су такве организације створане.

У лето 1939. створен је у оквиру удружења студената у Лесковцу посебан актив Скоја за рад са сеоском омладином. У овом посебном скојевском активу, на чијем су челу били С. Вељковић — Зеле и М. Хаџи Јованчић, стално је радило око 10—12 студената бивших ученика лесковачке Гимназије.

Читава околина Лесковца била је подељена на рејоне, а поједини чланови овог актива били су задужени за рад у одређеном рејону, у који су одлазили сваке суботе и недеље. У неким случајевима (нпр. у Вучју, на челу таквог рада били су студенти који су борабили у њему (Столе Николић).

Да би ово организовање сеоске омладине имало легалне облике а рад са њима имао што пунији садржај, створане су фудбалске групе и културно-уметничка друштва.

⁵⁹²⁾ По Х. Ракићу, у јесен 1938. на састанку омладине у Печењевцу којим је руководио Тихомир Ракић (V) а уз учешће Жике Илића Жутог (VI) решено је да се формира покретна Библиотека и Спортски клуб Печењевце, а размотрена је и могућност формирања драмске секције и задружне омладине Југославије које су касније и створене. Х. Ракић, Хронологија..., Брестовца, 75.

⁵⁹³⁾ ЛГ 45, 12. XI 1938.

⁵⁹⁴⁾ ЛГ 9, 4. III 1939.

⁵⁹⁵⁾ ЛГ 13, 1. IV 1939.

Напомињемо да је С. Вељковић Зеле већ 1936. радио у месној организацији „Селачке слогe“ у Лесковцу на чијем је челу тада био Бошко Крстић (матурирао 1934), у својству њеног секретара. — Писмена изјава Б. Крстића од 3. IX 1976. — Збирка С. Димитријевић.

⁵⁹⁶⁾ Писмена изјава В. Терића од 15. III 1977. — Збирка С. Димитријевић.

Окупљање сеоске омладине најбрже је ишло у Вучју. Већ 1938. године Стојан Николић, Ђак (матурирао септембра 1939), окупио је сеоски омладински актив, који је прорађивао напредну литературу. Годину дана касније, јула 1939, С. Николић је по налогу партије, створио Скојевску организацију у Вучју. У њој су били, поред фабричких радника, четири гимназијалца: Милорад Костадиновић Неша (1939/40. у VIII разреду), Стојан Станојевић и Спасоје Петрушић (оба 1939/40. у VII разреду) и Драгољуб Крстић (1939/40. у VI разреду).

У јесен 1939. створили су огранак ЗОЈ-а, а у његовом оквиру спортски клуб **Скобаљић**, културно-просветну групу **Вучје** и гимнастичку групу. Ова организација ЗОЈ-а обухватала је близу стотину омладинаца.⁵⁹⁷⁾

Рад са ЗОЈ-ем у другим селима одвијао се преко чланова гимназијских скојевских актива. Преко њих је вршено и растурање одговарајуће литературе, Селачког буквара и напредних књижица из серије **Народна књига**. У многим местима они су били основна упоришта ове врсте рада.

У селу Миропшевцу радио је Славко Златановић који је 1939/40. био у VI разреду. Он је радио и у селима Вина и Барје. У селу Славујевцу њему је помагао један други гимназијалац.

Један гимназијалац радио је у Рудару, Пресечини и Трњану.⁵⁹⁸⁾

Јака организација ЗОЈ-а постојала је и у Печењевцу где је радио Тихомир Ракић, који је 1939/40. године био у VI разреду.⁵⁹⁹⁾

Организацију ЗОЈ-а у Белановцу створио је 1938. Бора Јањић из Белановца (матурирао 1936).⁶⁰⁰⁾

У Братмиловцу главну улогу је имао Васиљко Тимић (матурирао IX 1939).⁶⁰¹⁾

До сада смо утврдили постојање 29 организација ЗОЈ-а у лесковачкој околини.

Забрана ЗОЈ-а од стране власти крајем лета 1940, није довела до нестанка ових сеоских организација. Оне су и даље постојале у разним облицима као културно-просветна друштва, фудбалски клубови и сл. Зато Д. Аранђеловић и други помињу у својим изјавама да је ЗОЈ постојао све до априлског рата.

⁵⁹⁷⁾ Писмена изјава С. Николића Столета од 13. VII 1979. — Збирка С. Димитријевић.

⁵⁹⁸⁾ Писмена изјава Б. Цекића од 3. IX 1976. — Збирка С. Димитријевића. То је вероватно био Светислав Јовановић, који је 1939/40. године био у VI разреду.

⁵⁹⁹⁾ По Благоју Бурићу Букетв. Т. Ракић је „окупио око 100 омладинаца“ — изјава Б. Бурића од 19. V 1953. МОКЛ бр. 17, стр. 50.

Ова је организација ЗОЈ-а имала по Х. Ракићу преко 60 омладинаца, припремала позоришне комаде, рецитације и слично. Х. Ракић и ... Борђевић, Ликови 74; Х. Ракић, Хронологија... Брестовца, 75.

⁶⁰⁰⁾ Писмена изјава Димитрија Стевановића Мије (секретара ове организације у Белановцу) од 5. X 1977. — Збирка С. Димитријевић.

⁶⁰¹⁾ Изјава Благоја Бурића Букета задуженог за рад у Братмиловцу — од 19. V 1953. — МОКЛ 17, стр. 50.

У неким селима лесковачког краја у оквиру организација ЗОЈ-а створене су 1939. и 1940. нове сеоске скојевске организације које су као такве имале водећу улогу у ЗОЈ-у.

Међу члановима таквих сеоских скојевских актива срећемо поједине гимназијалце.

Борко Цекић помиње неколико сеоских скојевских актива који су постојали до његовог одласка из Лесковца октобра 1940. То су биле скојевске организације: у **Винарцу** којом су руководила два средњошколца; један од њих је био Благоје Јовановић који је 1938/39. био у VIII разреду гимназије; у **Печењевцу** — којом је руководио Тихомир Ракић који је 1940/41. био у VII разреду; у **Грделици** којом су руководили Бошковић Дане (матурирао 1938/39) и још једно лице — вероватно Стефановић Вељко (матурирао 1937/38); у **Рудару** коју је формирао и којом је руководио, већ поменути Јовановић Светислав.⁶⁰²⁾

У Белановцу су у скојевском активу били као секретар Вуксановић Александар (1939/40. у VIII) из Петровца, а међу члановима Миленковић Стојан (1939/40. у VII).

Нешто касније Вуксановић Александар ствара скојевски актив и у Петровцу.⁶⁰³⁾

Јула 1940. Славко Златановић, члан гимназијског скојевског руководства формирао је скојевски актив у Мирошевцу, у коме су, поред осталих били, Влајко Петровић (1940/41. у V разреду) и Зарије Ивановић (1936/37 у III разреду).

Године 1940. формирана је и скојевска група у Буковој Глави, на челу са Цветком Алексићем (1939/40. у IV ц).

Скојевски актив у Пресечини формирао је Борко Ристић (1940/41. у V разреду), а у Шишинцу Борко Митровић Шиша (1938/39. у IV ц).⁶⁰⁴⁾

Нове организационе форме — разредне организације Скоја у периоду 1940/41. године

Као што је пракса показала да се илегални марксистички кружоци не могу у потпуности напустити, тако су на основу потребе практичног рада настале крајем 1939/40. нове стваралачке форме разредне организације Скоја које су дошле до пуног изражаја школске 1940/41. године, у периоду пре шестоаприлског рата.

⁶⁰²⁾ Подаци Б. Цекића из писмене изјаве од 3. IX 1976. Претпоставке и утврђивање разреда С. Димитријевић.

Из ових података се види да скојевска организација у Печењевцу на челу са Тихомиром Ракићем, учеником лесковачке гимназије није створена „пре новембра 1940“, како то тврди Х. Ракић, Хронологија... Брестовца, 75 — него вероватно у лето 1940.

⁶⁰³⁾ Писмена изјава Димитрија Стевановића Мије од 5. X 1977. — Збирка С. Димитријевића.

⁶⁰⁴⁾ Писмена изјава С. Николића Столета од 13. VII 1979. — Збирка С. Димитријевић; за датум стварања скојевског актива у Мирошевцу: Изворно: С. Николић и др, Хронологија радничког... 62—63, 66—67.

Писмене изјаве Скојеваца и скојевских руководилаца из 1940/41. године показују да су се у то време искристалисала два посебна појма **скојевац** и **симпатизер**.

Скојевцима су сматрани само припадници разредног или одељенског скојевског актива који се као такав повремено састајао.⁶⁰⁵)

На челу разредног скојевског актива био је секретар који је био члан гимназијског скојевског руководства.⁶⁰⁶)

Шта су били скојевски активи појединих разреда, односно одељења, најбоље видимо из писмене изјаве Слободана Димитријевића: „Скојевски одељењски актив VIб разреда 1940/41. коме сам припадао, а чији је секретар био Благоје Лакићевић, бројао је 13—15 чланова“. У оквиру ових скојевских група одвијао се и политички рад: „У оквиру актива прорађивали смо и литературу, посебно радове Маркса и Енгелса, лист Пролетер и поједина умножена поглавља Историје СКП (б)-а“. „Те школске 1940/41. године, актив је одредио да будем председник Јадранске страже“.

Сви подаци показују да је рад скојевских актива у лесковачкој Гимназији био својеврсна комбинација старих, хелијских форми скојевског рада са новим облицима масовног полупољског комунистичког омладинског покрета.

Насупрот скојевцима појам симпатизера везиван је за прокомунистички оријентисана лица која су политички обрађивана и припремана за пријем у скојевски актив.

Приступ гимназијалцима погодним за организовање пролазио је кроз неколико фаза.

---

⁶⁰⁵) Б. Јовић (VIб — 1940/41) пише: „Скојевци из нашег одељења, односно тзв. скојевски актив одељења, повремено се састајао. Ја се сећам два таква састанка одржана у стану Влајка Николића или Живојина Станисављевића Меце. Обично смо имали некакав материјал и старији другови су нам објашњавали“. Уз то он набраја чланове тог актива.

Јелица Илић (примљена у Ској у IV разреду 1939/40) пише:

„Састанцима нашег актива“ „које смо одржавали у стану Живковића Михајла Шућурана претс давао је Жика Жути“.

Иста другарица у новом својству, као секретар разредног скојевског актива Va и б разреда пише:

„Припадници омладинског комунистичког покрета били су скојевци, који су учествовали на састанцима, илегално радили, прорађивали партијски и скојевски материјал, плаћали чланарину и били задужени за рад са појединим симпатизерима“. Скојевци су постајали „само они симпатизери који су се показали политички исправни, добри и поверљиви другови; другим речима они су морали да имају моралне квалитете да би постали скојевци“.

Полазећи од чврстог критерија, учешћа комунистички оријентисаних гимназијалаца у скојевском разредном активу, она прецизно дели све комунистички оријентисане гимназијалце V разреда (оба одељења) на скојевце и симпатизере. При томе она налази 16 скојеваца и 6 симпатизера.

⁶⁰⁶) Школске 1940/41. године секретар скојевског актива VI разреда био је Б. Лакићевић из истог, VI, разреда. Б. Јовић пише: „Руководилац овог нашег актива био је Благоје Лакићевић. Једном од ових састанака присуствовао је Бора Коцић Мурат (VII), а другом Спасоје Петрушић (VII)“.

Секретар скојевског актива IV разреда у који је примљена Јелица Илић 1939/40. био је Жика Илић Жути, који је тада био у VII разреду.

Секретар скојевског актива Va и б разреда 1940/41. била је Јелица Илић из истог разреда.

Прво су са њим вођени политички разговори.⁶⁰⁷⁾

Онда су такви омладинци, пре но што су примљени у скојевски актив увођени у тзв. припремне групе.⁶⁰⁸⁾

Онда је политички припремљен гимназијалац примљен у Ској, односно у скојевски разредни актив.⁶⁰⁹⁾

Поред припремних група постојале су — за најмлађе чланове Скоја — и васпитне групе, за њихово допунско политичко изграђивање.⁶¹⁰⁾

На крају овог излагања о тада стварним припремним и васпитним комунистичким омладинским групама, треба подвући да су неке од ових група можда ушле под другим именом у наше излагање о марксистичким кружоцима ствараним од 1939/40. на даље.

Све те групне форме идеолошко-политичке изградње не треба посматрати као устаљене шаблоне, већ као организационо окупљање будућих и младих скојеваца које се прилагођава постојећим условима, нпр. међусобној повезаности омладинаца, њиховим стамбеним приликама, изграђености чланова и руководилаца групе. Заго се оне јављају у разноврсним комбинацијама и под различитим именима.

---

⁶⁰⁷⁾ Нпр. са Б. Гудурићем у V разреду 1939/40.

⁶⁰⁸⁾ Такву припремну групу у VI разреду 1940/41. водио је Благоје Лакићевић. У њој су били Братислав Гудурић, Живојин Станисављевић Меца из Пертата или Бошњака, Владимир Петровић из Косанчића, Милорад Голубовић и др.

„Састајали смо се код Меце и наведеног друга из Пертата. Повремено је долазио и Мита Кулић.

Прорађивали — читали смо **Мати**. Како се калио челик, неку књижицу о СССР-у, а исто и неко поглавље из историје СКП (б), за које нисмо знали из које је књиге.

Било је доста, скоро редовно разговора о полицији и борби пролетаријата, о КППЈ и СКОЈ-у, односно о циљевима за које се бори партија“. (Подаци Б. Гудурића — VI).

⁶⁰⁹⁾ Братислав Гудурић (VI) пише: „Невосредно пре априлског рата Благоје Лакићевић ми је саопштио да сам примљен у Ској“.

Неки су примани у Ској без проласка кроз припремне групе, на основу социјалног порекла и већ утврђеног политичког опредељења. Тако је нпр. примљена Јелица Илић: „У гимназијску организацију Скоја примљена сам школске 1939/40, када сам била ученица IV разреда. Примео ме Жика Илић Жути“.

⁶¹⁰⁾ Јелица Илић пише: „Најмлађи чланови Скоја после пријема постали су чланови васпитне групе у којој су прорађивали литературу.

Најбољи чланови Скоја који су били политички најизграђенији водили су овакве васпитне групе,

У Va и Vб разреду посебних васпитних група нисмо имали“.

Из овог би се могло закључити да су у васпитним групама најмлађих чланова Скоја били само они комунистички оријентисани омладинци који претходно нису прошли кроз припремне групе.

Извори: Писмене изјаве Б. Гудурића од 18. VI 1979; Б. Јовића од 2. VII 1979; Јелице Илић од 20. VII 1979; Слободана Димитријевића од 14. VI 1979. — све у збирци С. Димитријевића.

Мере виших школских власти против комунистичког покрета у гимназијама

Већ 1931. године, када је бивши министар полиције (унутрашњих дела) Божа Максимовић, звани **Кундак**, био министар просвете, донет је **Правилник о владању ученика средњих и средњих стручних школа** од 48 чланова који је поред осталог забрањивао ученицима да без одобрења школских власти „сазивају ма какве зборове или учествују на зборовима“; „објављују своје саставе или да покрећу или уређују листове“; и „састављају своје дружине или ступају у друге дружине“. „Одобреним бачким дружинама допушта се рад само у школској згради и под надзором школске власти“ (цитати из чл. 28).

Тада је између осталог забрањено: окупљање у гомилама по улицама и јавним местима (чл. 29); „задржавање на улицама зими после 19 а лети после 20 часова“ (чл. 30); похађање позоришних, биоскопских, циркуских и других представа, свадби и дневних забава са игранкама, без одобрења школских власти (чл. 32); „посећивање свих ноћних забава с игранкама“ (чл. 33) итд.⁶¹¹⁾

Сви будући правилници о понашању ученика инспирисани су овим правилником, који је разрађиван, допуњаван новим мерама против комунистичке активности међу ученицима.

Почев од 1935. године срећемо низ мера за сузбијање комунистичке активности у гимназијама, које је Министарство просвете предузимало на захтев Министарства унутрашњих послова или по сопственој иницијативи.

Тако је Поверљивим расписом Министарства просвете од 2. VIII 1935. обраћена посебна пажња на то да феријална бачка летовања не буду коришћена за комунистичку пропаганду.⁶¹²⁾

Негде 1936. или почетком 1937, вероватно у Министарству просвете, Одељењу за средњу наставу — а можда и у Министарству унутрашњих послова, пошто сачувани примерак овог умноженог текста носи округли печат овог Министарства — сачињени су **Предлози секције за средњошколско питање**. У њима пише:

„Чланови Секције за школску омладину овог Одбора сагласили су се да предложе као најхитније и најважније следеће мере за сузбијање комунизма и комунистичке пропаганде у средњој школи:

1) Одмах спречити разорни рад издавачких предузећа: „Ноли-та“, „Популарне библиотеке“, „Књиге за сваког“, „Бинозе“, „Космоса“ пооштрењем цензуре над њиховим издањима. Истовремено донети одлуку, шта да се уради са њиховим већ објављеним књигама, које су разорно комунистичке садржине.

2) Пооштрити цензтуру филмова, провинцијских и свих приватних позоришта, радија, „Усмених новина“ и дневних листова који

⁶¹¹⁾ СН 11310, 10. IV 1931. — Просветни гласник 1931, 286.

⁶¹²⁾ АЈ МП Пов 66-75-207 — П. Пов бр. 457, 2. VIII 1935. Овај акт садржи упозорење Министарства унутрашњих дела Одељења за државну заштиту Пов I, бр. 35828 од 26. VII 1935.

негативно делују на васпитање омладине. У тој цензури да учествује и један представник Министарства просвете.

3) Да се потпуно онемогући издавање комунистичких и полукомунистичких листова и часописа „Глас омладине“, „Књижевни савременик“, „Наша стварност“ и „Жена данас“.

4) Да се списак забрањених књига и часописа достави свим јавним библиотекама и да им се забрани давање тих књига на читање, а свим мањим, слабије уређеним библиотекама, у чију се управу не може имати потпуно поверење, да ће ту забрану у потпуности издржавати — такве књиге одузму и униште или даду Народној библиотеци.

5) Да се друштво „Скаути“ из основа реорганизује и реформише и над њиховим радом појача надзор, или да се потпуно укине, јер постоје довољно доказа да се у њему зацарио комунизам.

6) Да се проучи питање и донесе одлука, какве мере треба предузимати према оним професорима и другим државним чиновницима, за које се зна, да су комунисти и да исти пропагирају у својој околини, али тако вешто и опрезно, да се према постојећим законима против њих не може предузети готово ништа”.

У вези са тим: предвиђа се враћање на установу благодјеања; залаже за оснивање интерната и бачких трпеза — „јер ће се на тај начин ти сиромашни баџаци извући из разних нехигијенских прчварница и влажних сумњивих локала у којима долазе у додир и падају под утицај комунистичких агената и других проблематичних лица“ — тражи начина како „растеретити средњу школу од великог броја ученика“, створити потребне кредите „за снабдевање бачких књижница потребним књигама — првенствено књигама националне садржине“, проучити питање „на који би начин требало појачати национално васпитање наше омладине, јер општи државни и национални интереси захтевају што брже и што правилније решење тога проблема“ итд. ⁶¹³⁾

Поверљивим расписом од 9. децембра 1936. министар просвете Добривоје Стошић **наредио је** „да директори и сви наставници појачају надзор над радом и кретањем својих ученика ван школе и да пазе у ком и каквом се друштву крећу ученици, где се скупљају и чиме се занимају и слободно време проводе“; да „воде строго рачуна о бачкој лектури, а нарочито о књигама и брошурама, листовима и летцима што се међу ученике убацују тајно са стране“; да се према ученицима који су „међу својим друговима ма на који начин ширили и пропагирали комунистичке доктрине, или да су се састајали у вези и сарађивали с комунистичким агитаторима, примењују најстрожије казне предвиђене Законом о средњим школама“, наглашавајући при томе, да непосредним прелазом таквих ученика „у друге школе стварају се нова комунистичка жаришта и тако постиже негативан резултат”. Од директора се захтева „да на тражење истражне власти ставе истој на располагање све потребне податке о ученицима против којих би био поведен истражни

⁶¹³⁾АРПБ, МУП 26 — Стара сигнатура ЦК КПЈ 14545 (XIII 4—1/36).

поступак“. При томе се наглашава да ће они „директори и разредне старешине који својом немарношћу и неодлучношћу омогућују ширење комунизма или стварање комунистичке организације међу својим ученицима или који о постојању исте у својој школи односно разреду хитно не извести надлежну власт, него се о њој сазна на који дуги начин, биће одмах суспендовани и стављени под суд.

Исто важи и за све наставнике за које се утврди да су својим радом помогли или олакшали ширење комунизма међу школским ученицима, или да су они о ширењу истог знали а надлежног директора не обавестили“.⁶¹⁴⁾

Да би се сузбило коришћење „легалних метода“ од стране комуниста Министарство просвете донело је нов поверљив распис 27. фебруара 1937.

У њему се свим директорима средњих школа наређује:

„1) Да се средњошколским ученицима забрани чланство у свим друштвима ван школе, осим оних који су поменути у § 67 Закона о средњим школама;

2) да се у свим друштвима забране заједничка летовалишта, тј. летовалишта у једном месту мушке и женске деце, као и присуство у школским летовалиштима „студентима и свим ваншколским лицима, изузев школског лекара и потребног кухињског особља;

3) да се средњошколским ученицима забрани похађање свих ваншколских предавања и приредби без дозволе школских власти;

4) да се забране по школама сва предавања и приредбе ваншколских лица, без нарочите дозволе Министарства просвете;

5) да се ни под којим изговором не дозволи долазак студентима или неком другом ваншколском лицу на седнице средњошколских бачких дружина;

6) да се прегледају све бачке књижнице и уклоне из њих све књиге и часописи комунистичке — разорне садржине. При том треба обратити нарочиту пажњу на издања **Нолита**, **Популарне библиотеке** [По-Би] **Књиге за свакога** и **Космоса** и на часописе **Наша стварност**, **Књижевни савременик** и **Жена данас**;

7) да се преко разредних родитељских већа скрене пажња родитељима да обрате већу пажњу на лица која приватно поучавају њихову децу; јер је запажено да међу тим „инструкторима“ има доста и комунистичких агената.

За свако неизвршење или прекршај горњих наредаба биће лично одговоран директор школе“.⁶¹⁵⁾

Новим поверљивим расписом министра просвете Димитрија Магарашевића од 10. јануара 1938. у коме се помиње: „комунисти су последње две године били врло активни у извесним скаутским јединицама, где су успели да увуку своје мреже...“ — тражи се да

⁶¹⁴⁾ Распис Министарства просвете СН Пов 904, 9. XII — 1936 — V препису: у белешкама откупљеним од Р. Требјешанина у Народном музеју у Лесковцу. — Недостаје у архиви Министарства Просвете.

⁶¹⁵⁾ Поверљиви распис Министарства просвете, СН пов бр. 198, 23. II 1937 — Текст у факсимилу у књизи Р. Петковића, Прва нишка гимназија 1878—1968, (Ниш, 1972, 165).

стегови извидника и планинки буду „чисто школска удружења и под надзором школске власти. „У таборе средњошколских скаутских јединица не могу се примати никаква друга лица без обзира да ли су скаути или не, изузев таборског старешине и лекара, чија се имена морају унапред доставити Министарству просвете на сагласност“.⁶¹⁶⁾

Правилник о сузбијању комунистичке пропаганде

Најзад је министар просвете Димитрије Магарашевић, да би заштитио школску омладину од „комунистичке и друге разорне пропаганде“; да би тиме она постала „стуб здраве и морално чврсте националне снаге и будући носилац државне и националне мисли“, донео 26. II 1938. поверљиви **Правилник о сузбијању комунистичке и друге разорне пропаганде међу школском омладином**, послат директорима свих гимназија под IV пов. бр. 101 од 4. III 1938. (цитати из његовог чл. 1).

У њему се предвиђа да:

„Директори, разредне старешине и сви други наставници дужни су строго водити рачуна о кретању и раду својих ученика, не само у школи, него и ван школе. Разредне старешине морају знати код кога и у каквим становима њихови ученици станују, где се хране, с ким се друже, какве књиге читају и чиме се занимају у ваншколско време“ (чл. 2, ал. 1).

„Разредне старешине ће два пута годишње прегледати станове својих ученика и о томе поднети писмени извештај директору школе. У том извештају изнеће укратко своја запажања о приликама и условима под којим њихови ученици живе и раде“ (чл. 2, ал. 2).

„Директори и разредне старешине дужни су, преко Заједнице дома и школе, на дискретан и одмерен начин упознавати родитеље с опасношћу која прети њиховој деци од разорне комунистичке пропаганде и скретати им пажњу да пазе на лица која приватно поучавају њихову децу, јер је запажено да међу таквим „инструкторима“ има доста и комунистичких агената“ (чл. 3).

Да би сиромашне ученике извукли испод „утицаја разних деструктивних и разорних елемената“, предвиђено је било стварање „школских интерната за смештај сиромашних ученика“ који би стајали „под строгим надзором Министарства просвете, односно његових органа“ (чл. 4).

Уз то се поощтрава режим под којим делују бачке дружине: Оне „морају бити под строгим надзором школских власти и могу радити само по правилима одобреним од стране Министарства просвете“ (чл. 1, ал. 1).

„Састанци бачких дружина не могу се држати без одобрења директора школе и присутности надзорног наставника“.

„Седницама или састанцима бачких дружина не може ни под каквим изговором присуствовати ма које ваншколско лице“ (чл. 5, ал. 2).

⁶¹⁶⁾ АЈ, Пов 66—108—345, IV пов бр. 17, 11. I 1938.

„За сваки неисправан и недозвољен рад у Ђачким дружинама одговара надзорни наставник и директор школе“ (чл. 5, ал. 3).

„Директор школе и сви наставници дужни су строго пазити да се не одржавају никакви илегални Ђачки састанци у школи или ван школе“ (све чл. 5).

Посебне мере предвиђене су у односу на Ђачке књижнице:

„Наставници књижничари дужни су строго водити рачуна о томе које се и какве књиге набављају за Ђачке књижнице. Ни у ком случају не сме се дозволити да се Ђачке књижнице снабдевају књигама какве разорне пропаганде или неморалне садржине, а све књиге такве врсте, које би се у Ђачким књижницама затекле, морају се одмах одузети. При томе треба обратити посебну пажњу на издање **Нолига. Популарне библиотеке (По-БИ), Књиге за свакога, Наше књиге, Научне библиотеке** и на часописе **Књижевни савременик, Наша стварност, Култура, Жена данас** и слично“ (чл. 6, ал. 1).

„При снабдевању Ђачких књижница новим књигама треба набављати дела признате књижевне вредности, а првенствено дела националне и морално васпитне садржине, како би се форсирањем читања тих и таквих књига појачало код школске омладине национално васпитање и учврстио смисао за одабирањем корисне и здраве литературе“.

„Набавку и избор књига врши Наставнички савет или нарочити одбор састављен од стручних наставника које одреди директор школе“ (чл. 6, ал. 2).

Уз то се преко члана 7 овог правилника постављају наставницима српскохрватског језика полицијски задаци: у њему се предвиђа да наставници српскохрватског језика обраћају пажњу не само на стил и језик, већ и на садржајну страну задатка. Све задатке, било школске било домаће, у којима се испољавају комунистичка начела и комунистичке доктрине наставници су обавезни показати директору школе. У противном биће лично одговорни“ (чл. 7).

Уз то се тежиште наставе преноси на национално васпитање, чл. 8 прописује: „Сви наставници дужни су у целокупном наставном раду поклањати највећу пажњу националном и васпитном моменту.“

Национално-васпитни рад нека се не ограничава само на националну групу предмета, него нека се спроводи кроз цео наставни програм, где год је то могуће“ (чл. 8).

Правилник уводи и неке нове забране:

„Ученици не могу бити у стану код лица која за то немају дозволу од надлежне управе власти“ (чл. 10).

„Ученицима је најстрожије забрањено похађање биоскопа, и свих ваншколских приредби и предавања без писмене дозволе свога разредног старешине или директора школе“ (чл. 11, ал. 1).

„Исто тако забрањена су по школама сва предавања и приредбе ваншколских лица без нарочите дозволе Банске управе, односно Министарства просвете“ (чл. 11, ал. 2).

Уз то се наређује да: „Заједничких летовалишта мушке и женске деце не може бити. У једном месту, у исто време, може бити организовано летовалиште само за ученике или само за ученице. У

средњошколска летовалишта, без обзира ко их је организовао, забрањено је присуство студентима и свим ваншколским лицима, изузев одређеног лекара и потребног кухињског особља“ (чл. 12).

У члану 13 Правилника забрањује се пресељење ученика из једне школе у другу без оправданих разлога, пошто „постоји оправдана сумња да многи ученици то чине у циљу ширења комунистичке пропаганде, стварањем по школама у које долазе комунистичких ћелија и „кружока““ (чл. 13).

Уз то су прописана искључивања ученика комуниста.

Тако у чл. 14. Правилника пише:

„Ученици за које се утврди да су међу својим друговима, било у школи било ван школе, ма на који начин пропагирали и ширили комунистичке и друге разорне доктрине, противне постојећим законским прописима, да су стајали у вези и сарађивали с комунистичким агентима и агитаторима или да су рушили школски ред и дисциплину и саботирали наставу према упутствима датим у познатим „Директивама Средњошколског комитета Савеза комунистичке омладине Југославије“ морају се уклонити из школе“ (чл. 14).

Следећи члан Правилника, петнаести, налаже:

„Када надлежна школска власт сазна директно или буде писмено обавештена од стране управне власти (тј. полиције), да неки ученик или група њих врше радње поменуте у чл. 14 овог Правилника повести ће одмах против њих поступак и донети потребну одлуку према § 43 Закона о средњим школама. Ако неки ученик за горе наведене кривице буде ухапшен пре саслушања од стране школске власти, онда ће се сачекати да се оконча ислеђење по његовој кривици код управне, односно код судске власти, па ће се потом предузети против истог потребне мере према школским законима. При том треба имати у виду да ученик који буде пуштен испод суђења и ослобођен кривичне одговорности по Кривичном закону или о Закону о заштити јавне безбедности и поретка у држави, не мора бити ослобођен и казне од стране школских власти по Закону о средњим, односно средњим стручним школама“ (чл. 15).

Правилником је предвиђена и сарадња школе са полицијом:

„На тражење истражне власти директори су дужни ставити на расположење истој све податке којим школа располаже о ученицима окривљеним због комунистичке пропаганде или због везе с комунистичким агитаторима и агентима. Исто тако директори ће тражити да им управна или судска власт стави на расположење сав материјал који се односи на кривицу дотичног ученика ради доношења одлуке по његовој кривици од стране школске власти“ (чл. 16)

Уз то се предвиђа да ученици под истрагом не могу посећивати школу:

„Ученик који због радње из чл. 14. овог Правилника по судским ислеђењем, макар био и на слободи, не може посећивати школу док школска власт по његовој кривици не донесе своју дефинитивну одлуку“ (чл. 17).

Правилник уводи обавештавање министра просвете у свим случајевима искључивања ученика због комунизма:

„Одлуке наставничког савета о кажњавању таквих ученика, сходно § 43 Закона о средњим школама, достављају се Министарству просвете на увиђај и дефинитивно решење. Уз поменућу одлуку директор је дужан Министарству доставити сва акта и материјал, који се односи на кривицу дотичног ученика, као и оверен препис потпуног записника седнице Наставничког савета“ (чл. 18).

Правилник предвиђа и мере против наставника комунистичких симпатизера, који толеришу комунистичку активност у школи:

„Наставници који ма на који начин својим радом буду помагали ширење комунистичке и друге разорне пропаганде међу својим ученицима или који буду за такву пропаганду знали, а о том хитно не обавесте надлежног директора, биће одмах узети на одговорност и најстрожије кажњени (чл. 19).

Као врхунац свега, у члану 20. овог Правилника предвиђа се да се у свакој средњој школи створи **Одбор за сузбијање комунистичке пропаганде:**

„У свакој средњој школи образоваће се Одбор за сузбијање комунистичке и друге разорне пропаганде међу ученицима. Тај Одбор сачињаваће директор и два наставника која он одреди. Његова је дужност да проучава и испитује стање и развој комунистичке акције у својој школи да проналази мере за њено сузбијање и да у ту сврху чини потребне предлоге Министарству просвете — Одељењу за наставу“ (чл. 20).⁶¹⁷⁾

Главна управа Југословенског професорског друштва у свом писму Пов 489, без датума, ставила је своје **критичке примедбе на овај Правилник**, пошто он „садржи извесне одредбе које школу и васпитаче могу да компромитују у послу који врше и да тако учине да резултати надзора над развијањем мишљења и стварања уверења код средњошколске омладине, буду супротни ономе што се надзором жели постићи“. При томе подвлачи да примена овог Правилника претвара разредног старешину у „уходу и обичног достављача од кога се треба чувати“.⁶¹⁸⁾

Нови поверљиви распис новог министра просвете, попа Корошца од 13. септембра 1940. донетог поводом акције „разних субверзивних елемената“, који су врло активни и „желе да нашу државну и националну снагу и слободу слома и униште и да наш породични

⁶¹⁷⁾ Текст Правилника: АЈ МП Пов 66—197—334, предмет IV Пов бр. 101, 4. III 1938.

У Писму Министарства просвете упућеном Министарству унутрашњих дела, Одељењу за државну заштиту I, а у одговору на њихов акт Пов I бр. 20334 од 24. IV 1938, јавља се 15. V 1938:

„Министарство просвете увидело је сву опасност која прети школској омладини од разорне комунистичке акције, па је предузело потребне мере да школску омладину од тога заштити и спречи комунистичку пропаганду по школама. Стога г. Министар просвете прописао је нарочити Правилник о сузбијању комунистичке и друге...“

Једновремено се препушта иницијатива Министарству унутрашњих послова за покретање једне сличне заједничке акције свих министарстава против комунистичке пропаганде. (АЈ МП, Пов 66—108—345, IV Пов бр. 226, 12. V 1938).

⁶¹⁸⁾ АЈ МП, Пов 66—108—305, IV Пов 286, 8. VI 1938.

и социјали поредак затрују и расточе“ — указује да „једна од главних и најопаснијих компонената те разорне акције код нас, јесте несумњиво пропаганда и акција комунистичких агената и агитатора који се налазе растурили, може се рећи, по свим крајевима и свим местима наше земље“. Они се данас систематски и с планом увлаче у просветна, хумана, патриотска, спортска и друга друштва“ и стварају неред и опште незадовољство у народу, а „обратили су нарочиту пажњу придобијању школске омладине за своје деструктивне и разорне доктрине“. „Помоћу разних звучних фраза, привлачних парола и лако срочених стихова, којим се руши морал и карактер и нападају све народне и државне светиње, комунисти осећајној, бујној и за самостално расуђивање још незрелој школској омладини, успешно трују душу намећући своје идеје и увлаче је у своје редове. На тај начин, преко школске омладине, која треба да буде стуб здраве и морално чврсте националне и државне снаге, комунизам подрива темеље не само наше школе, него и темеље целокупног нашег породичног, социјалног и државног поретка“.

Зато Корошец тражи: „да се разорној комунистичкој делатности што брже супротставе све конструктивне и здраве националне снаге, а првенствено школа и школски радници“ и захтева:

„1) да сваки наставник и учитељ кроз целокупну наставу обраћа нарочиту пажњу на морално и национално васпитање ученика, како би школа у потпуности могла одговорити намењеном јој задатку;

2) да се ученицима сваком погодном приликом указује на рад комунистичких агената и агитатора који раде да их скрену с правог пута и да им се предочавају сва зла и несреће које комунизам собом доноси;

3) да се на састанцима заједнице дома и школе и разредних родитељских већа обавештавају родитеље о опасности која прети њиховој деци и њиховом дому и породици од комунизма и његових пропатора и да се конкретним чињеницама побијају комунистичке доктрине и пароле“.

При томе он захтева да директори строго примењују Правилник од 4. III 1938. и „с времена на време да обавештавају Министарство о активности комунистичке акције и о мерама које су у делу-кругу свога рада предузели противу исте“.⁶¹⁹⁾

У јесен 1940, 24. X министар просвете донео је распис којим се укидају све екскурзије.⁶²⁰⁾

Национални семинари

Од видљивих мера предузетих у лесковачкој Гимназији у смислу правилника о сузбијању комунистичке опасности, треба се посебно осврнути на националне семинаре, који се јављају у школс-

⁶¹⁹⁾ АЈ пов 66—108—345, IV Пов бр. 1081, 28. IX 1940.

⁶²⁰⁾ II 25584/40.

ким извештајима и архивским материјалима од школске 1938/39. до окупације.⁶²¹⁾

(На даљу примену овог правилника осврнућемо се у даљем излагању).

Увођење националних семинара несумњиво треба повезати са чл. 8. поменутог Правилника о сузбијању комунистичке опасности, који предвиђа интензивирање национално васпитног рада.

Национални семинари уведени су на основу расписа министра просвете од 5. X 1938.⁶²³⁾

Из података о надзорним наставницима ових семинара видимо да су они одржавани из подручја националних предмета (спрскохрватски језик, национална историја и национална географија); а да су били уведени само у VII и VIII разреду и то по одељењима.

Надзорни наставници ових семинара били су само наставници из ове групе предмета и то:

Таб. LXXVI **Имена и струке надзорних наставника националних семинара**

Струка надзорних наставника	1938/39.	1939/40.	1940/41. до окупације
спрскохрватска књижевност	Стевана Љубисављевић, за VII б Стеван Марковић, за VIII б	Стеван Марковић, за VIII а Бранислав Милановић, за VIII б	Стеван Марковић, за VIII а Стевана Љубисављевић, за VIII б
национална историја	Босилјка Бурић, за VII а Букан Јоксимиовић, за VIII а	Букан Јоксимиовић, за VII а	Босилјка Бурић, за VII б
географија наше земље	—	Александар Лазаревић, за VII б (само извор 2 — што значи у другом полугођу)	—
Извори:	Извештај за 1938/39, 7. и 9.	1. Извештај В. Росића о допуни поделе предмета од 28. IX 1939 — МП IV 16665/39. 2. Извештај за 1939/40, 7, 9 и 11.	Распоред задужења од 25. XI 1940 — ЦГ 30570/40 — за VII а одсуствује податак

⁶²²⁾ Напомињемо да националних семинара нема на крају школске 1940/41, под окупацијом (Извештај за 1940/41).

⁶²³⁾ IV 18661/38.

У сећању ученика лесковачке Гимназије (нпр. Жике Петровића Жике Брице који је матурирао 1940) ове семинарске вежбе нису оставиле посебног трага. Зато сматрамо да ова форма обраде наставног градива није примила веће размере.

На сваки начин карактеристично је да је улогу надзорног наставника националног семинара VII а разреда 1938/39. године директор гимназије В. Росић поверио Босиљки Бурић, о којој је имао обавештења да је комунистички симпатизер.⁶²⁴⁾

Напредни наставници и наставници реакционари

Међу ученицима лесковачке Гимназије већи левичарски утицај извршили су А. Чубровић, наставник природописа (1934—1941).⁶²⁵⁾ посебно преко свог деловања у оквиру Кола трезвене младежи „Бурђевак”, чији је надзорни наставник био од 1934/35. на даље.

Дужи лесковачки утицај на лесковачке гимназијалце имала је и Босиљка Бурић, наставница историје (1931—1941).⁶²⁶⁾

Њима се придружују две наставнице Зора Игњатовић, наставница француског језика и Љубица Костић, наставница природописа, постављене 1. X 1937.⁶²⁷⁾

Посебан став према омладинском комунистичком покрету узимао је директор Гимназије В. Росић, који је био на челу лесковачке Гимназије од почетка овог периода⁶²⁸⁾ до лета 1940. Пореклом из породице у којој су на самом почетку XX века више чланова припадала социјалистичком покрету, под утицајем француске културе, он је испољавао велику толерантност према ђацима левичарских схватања.

Између осталог он се супротставио школске 1929/30. године покушајима полиције да уклони из гимназије Сергија Димитријевића, Радосава Павићевића и др. који су у разговору са својим друговима говорили о Совјетском Савезу.⁶²⁹⁾

Касније у време кад је прокомунистички омладински покрет захватио бројне ученике, кад су из многих гимназија искључивани ученици због комунизма, а директори других гимназија систематски одбијали да их упишу у своју, он је примио многе такве ученике у лесковачку Гимназију.³⁶⁰⁾

⁶²⁴⁾ Види даље излагање.

⁶²⁵⁾ Премештен у Лесковац 15. VIII 1934 — Извештај за 1934/35 — још увек присутан на крају школске 1940/41.

⁶²⁶⁾ Постављена у лесковачку гимназију 25. X 1931 — Извештај за 1931/32 — још увек присутна на крају школске 1940/41.

⁶²⁷⁾ СН 35368/37.

⁶²⁸⁾ Постављен 16. XII 1927; примио дужност 11. II 1928 — СН 8680/28.

⁶²⁹⁾ С. Димитријевић, Партија и Ској у Лесковцу, 21, нап. 20.

Такав став В. Росић је имао и касније.

Осврћући се на период масовног омладинског прокомунистичког покрета, С. Петрушић пише да је В. Росић „штитио напредне омладинце“. Писмена изјава С. Петрушића од 2. VIII 1976 — Збирка С. Димитријевића.

⁶³⁰⁾ Тако нпр. он прима школске 1936/37. године у VIII разред Светислава Мирковића, бившег председника нишке ђачке литерарне дружине „Његош“, избаченог из нишке гимназије и Луку Вукићевића, искљученог из исте гим-

Кад је Министар просвете донео Правилник о сузбијању комунистичке и друге разорне пропагандне међу школском омладином и тражио да се у свакој школи образује **Одбор за сузбијање комунистичке и друге разорне пропаганде међу ученицима** који ће сачињавати директор и два наставника које он одреди⁶³¹ „Росић је овај акт прочитао на седници наставничког савета и рекао између осталог: **У овој школи нема таквих ученика али се по наређењу министра просвете мора у свему поступити**“⁶³²).

У постојећим околностима В. Росић је био принуђен, услед притиска који су на њега вршиле више школске власти (прописи наведеног Правилника), узнемирана лесковачка буржоазија и реакционарни део наставничког савета да изда једну поопштрену дисциплинску наредбу у јесен 1939.⁶²³)

Једновремено, у време кад су директори гимназија масовно искључивали ученике због комунизма, нпр. из Чачка (4. IV 1939)⁶³⁴ В. Росић није предузимао такве мере.

Треба истаћи да нисмо наишли ни на један случај да је неки ученик искључен због комунистичке агитације из лесковачке Гимназије, у време када је њен директор био В. Росић, а кад је таква активност добила велике размере.

Сличан толерантан став имао је и према делатности комунистички оријентисаних наставника.

назије због дељења комунистичких летака — казивање Драгослава Петровића Горског, пролеће 1979; као и неке друге ученике искључене из гимназија Црне Горе, Косова и Метохије због комунизма (нпр. В. Смајевића, искљученог из пећске гимназије — у VII разреду 1932/33).

По подацима Ж. Петровића Жике Брице у лесковачку Гимназију примљени су следећи ученици искључени због комунистичке активности: из **Београда**: Поповић Зора, сестра Поповић Милентија (1939/40. у VIII разреду и Стојновић Влајко Влајче (1937/38 у VIII разреду); а из **Чачка**: Герамилац Александар (1938/39 у VII разреду); и Боровић Гроздана (1938/39 у VIII разреду). Писмена изјава Ж. Петровића Жике Брице од 22. V 1979 — Збирка С. Димитријевића; Архивски материјал о њиховом искључењу: АЈ, МП Пов 66—108—345, IV Пов 282, 12. IV 1939).

⁶³¹) Види наведени Правилник о сузбијању комунистичке пропаганде члан 20.

⁶³²) По усменом саопштењу бившег наставника лесковачке гимназије Силвестра Мочилника забележеном 1976. — Р. Требјешанин. Белешке о лесковачкој гимназији откупљене од Народног музеја у Лесковцу.

Овај се одбор помиње и у првом извештају Б. Зечевића из 1940. о стању у лесковачкој гимназији.

⁶³³) Види одељак о заједници дома и школе где је цитирана ова наредба приказана у „Лесковачком гласнику“ 47, 25. XI 1939.

Напомињемо да је инспектор Министарства просвете Влад. Маринковић у свом поверљивом извештају од јуна 1940, поднетом поводом обиласка лесковачке гимназије од 30. III — 1. IV 1940. написао о В. Росићу: „Он се одликује нежношћу, исправношћу, интелигенцијом, добротом и примерним поштењем, али зато његова упућства не наилазе код свих на подједнак пријем... дисциплина је слаба...“

(АЈ МП Пов 66-110-354, IV Пов 849, 10. IX 1940).

⁶³⁴) АЈ МП Пов 66-108-345, Предмет IV Пов 282, 12. IV 1939, В. Росић није предузимао такве мере.

Осврћући се на наставнике реакционаре Зорка Игњатовић пише: „Они су сменили Росића, зато што је према њима штитио напредну омладину. Он је волео да буде мир у кући. Уз то је био толерантан према наставницима комунистима“.

Једновремено она износи конкретан случај те толерантности, и пише: „Једном сам имала пуно (партијског) материјала код себе. Тад ме је позвао директор В. Росић и рекао: „Ви сте оптужени да растурате летке, одржавате везу са комунистима. То је против закона. Али ви служите овај капиталистички систем, пошто вас плаћају“. Ја сам одговорила: Како ме плаћају тако и радим. Он ми је рекао: „Ја вам саветујем да то не радите“. Ја сам покупила и вратила материјал у Ниш“.⁶³⁵⁾

Из расположиве поверљиве грађе Министарства просвете изгледа да В. Росић није слао никакве извештаје о комунистичкој делатности ученика и наставника.⁶³⁶⁾

Реакционарна идеалистичка филозофска схватања и конзервативна педагошка схватања заступао је Д. Хаџи Митић, наставник философије, — постављен у Лесковцу по други пут за сеплента 12. I 1928.⁶³⁷⁾ остао у њему до почетка 1941 (у великом броју одржаних предавања у оквиру Бачког и Народног универзитета и Заједни-

⁶³⁵⁾ Тада је З. Игњатовић, по наређењу брата, понова однела материјал у Лесковац и сачекала другове који су имали да га узму. Писмена изјава З. Игњатовић, од 4. марта 1971. и њена допуна од истог датума — Збирка С. Димитријевић.

⁶³⁶⁾ Тако нпр. кад је министар просвете сазнао за комунистичку активност у лесковачкој гимназији — вероватно од Министарства унутрашњих послова — он је тражио извештај о томе од одељења за средње школе.

Одељење за средње школе је својим актом Пов 312 од 26. III 1940. доставило одговор чији је садржај убележен у поверљиви деловодни протокол: „По наређењу г. Министра доставило предмет о приликама, о комунистичкој и антидржавној акцији у реалној гимназији у Лесковцу“. Том приликом оно је јавило да „одељење за средње школе није имало директан контакт са тим у Лесковцу, па не позна рад на терену ни директора ни наставника ни ученика. Моли да се у одељењу за наставу спреми предлог за решење и достави одељењу за средње школе“.

У свом одговору Одељење за наставу је вратило овај поверљив предмет Одељењу за средње школе 3. IV 1940. са следећим садржајем одговора: „Враћа се предмет са приложеним извештајима инспектора овог Одељења који су у току 1938. и 1939. вршили преглед рада у лесковачкој гимназији.“

Ако буде требало још каквих обавештења и предлога инспектори овог одељења даће их усмено“. (АЈ Предмет заведен у Поверљиви деловодни протокол одељења за наставу Пов 66-68 бр. 232, од 27. III 1940. — скраћенице смо разрешили у цитатима. Акт није сачуван.)

Дакле, оба ова одељења, одељење за средње школе и одељење за наставу нису располагали у својим поверљивим архивама ни са каквим директорским извештајима о том питању.

Вероватно је у вези са тим инспектор Министарства просвете Антон Совре извршио још једну инспекцију 14—15. IV 1940. (Извештај за 1939/40, 22 о чему је поднео извештај 25. IV 1940.) Белешка у Поверљивом Деловодном протоколу Пов 66-69, бр. 376, од 9. V 1940. Акт није сачуван.)

После извештаја два инспектора В. Маринковића и А. Совреа долази до пензионисања В. Росића (20. VII 1940).

⁶³⁷⁾ СН 5063/31.

де дома и школе. У њима се између осталог супротстављао дијалектичко-материјалистичким схватањима.⁶³⁸⁾

Д. Хаџи Митић се ангажује на раду Српског културног клуба у Лесковцу. На предавању једног београдског доцента одржаном 4. II 1940, он је пре самог предавања укратко изложио задатке Српског културног клуба. На академији овог клуба одржаној 17. III 1940, он држи предавање **О правој љубави према отаџбини.**⁶³⁹⁾ На новом предавању овог клуба Д. Хаџи Митић наступа као његов председник.⁶⁴⁰⁾

Као задрти националиста и реакционар наступа и Александар Лазаревић, наставник географије, премештен у лесковачку Гимназију 31. XII 1931.⁶⁴¹⁾ и остао у њој до почетка 1941.

Поларизација наставника

Током времена у периоду политизације ученика лесковачке Гимназије искристалисале су се две групе наставника — реакционарна и прокомунистичка.

Прву, реакционарну групу, сачињавали су чланови Народне одбране Александар Лазаревић, Димитрије Хаџи Митић, Петар Стојковић. Њима су се придружила два нова наставника — присталице фашистичког љотићевог покрета Светозар Петровић, који је покушао да организује Љотићев покрет у гимназији⁶⁴²⁾ и наставник математике Момчило Живковић који потпомаже груписање љотићеваца. Оба ова љотићевца премештена су у Лесковац истог дана, 14. VIII 1939.⁶⁴³⁾

Другу, прокомунистичку групу су сачињавале присталице и симпатизери комунистичке партије: Александар Чубровић, Босиљка Бурић, Љубица Костић и Зорка Игњатовић.

Њима се придружују Стојанка Радошевић, наставница српскохрватског језика, премештена у Лесковац почетком школске 1940/41, 18. VIII 1940.⁶⁴⁴⁾ и Јован Цекић Ванча, учитељ, нови наставник гимнастике.⁶⁴⁵⁾

⁶³⁸⁾ Види нпр: Аноним, Једно предавање на Народном универзитету, ЛГ 10, 11. III 1939.

⁶³⁹⁾ ЛГ 12, 23. III 1940.

⁶⁴⁰⁾ ЛГ 15, 13. IV 1940.

⁶⁴¹⁾ СН 228/32.

⁶⁴²⁾ Види одељак о извештајима инспектора Б. Зечевића. С. Петровић је дошао у лесковачку гимназију 14. VII 1939 (II 1932/39). Суспендован од стране Б. Зечевића 7. III 1940 (Извештај Б. Зечевића), а премештен за Куманово 8. I 1941. (II 804/41).

⁶⁴³⁾ II 19132/39.

⁶⁴⁴⁾ II 18787/40.

⁶⁴⁵⁾ Ј. Цекић, учитељ у селу Загужану, био је на једногодишњем течају за спремање наставника телесног васпитања од 1. X 1938 — 1. IX 1939 (II 67046/38), а онда је школске 1939/40, био на раду у лесковачкој гимназији (Извештај за 1939/40, 12—13). У новембру 1940 (в.д.) директор лесковачке гимназије обавестио Министарство просвете да је „Јован Цекић учитељ на раду у овој школи, позват на вежбу 11. XI 1940. год.“ АЈ, Поверљиви деловодни протокол наставног одељења Министарства просвете 66—74, бр. 1313 од 18. XI 1940).

С. Петрушић наводећи имена наставника комуниста пред крај овог периода убрја у „комунисти по убеђењу“: Богољуб Васиљевић, суплент; Богдан Стевановић, суплент; и Драгољуб Шарац, суплент“. Уз то он пише: „после су нам пришли и помагали нас Владимир Пастел (професор), Ела Зидверц-Костић, (суплент), Житомир Јанежић (суплент)“.⁶⁴⁶⁾

Ж. Петровић пише да је „међу наставницима лесковачке Гимназије који су симпатисали наш покрет“ био и Димитрије Цековић, наставник цртања школске 1939/40. „То ми је рекао својевремено и Радивоје Жүнић“.⁶⁴⁷⁾ Д. Цековић привремени учитељ вештина постављен је у лесковачку Гимназију 8. VIII 1938.⁶⁴⁸⁾

Стојанка Радошевић набраја међу наставнике комунистичке симпатизере два наставника француског језика: Радмилу Чулајевић и Словенца Рудолфа Чеха.⁶⁴⁹⁾

Неки од наставника комунистичке оријентације били су у евиденцији и под надзором полицијских власти.⁶⁵⁰⁾

---

⁶⁴⁶⁾ Писмена изјава С. Петрушића од 2. VIII 1976. — Збирка С. Димитријевић. Горе наведене податке потврдио А. Чубровић у писменој изјави од 6. VI 1979 — Збирка С. Димитријевић.

⁶⁴⁷⁾ Писмена изјава Ж. Петровића Жике Брице од 22. V 1979 — Збирка С. Димитријевића.

⁶⁴⁸⁾ II 23270/38.

⁶⁴⁹⁾ Писмена изјава С. Радошевић од 19. IX 1979 — Збирка С. Димитријевића.

⁶⁵⁰⁾ На захтев министра просвете Боже Максимовића Боже Кундака упућеног министру унутрашњих дела (I Пов бр. 1124/39 — На основу: АЈ МП, Регистарске књиге пов 66—50, Деловодни протокол наставног одељења бр. 42 од 24. II 1940, у вези „појачане комунистичке делатности и њеног штетног деловања на школу и школску омладину“, у коме је тражен списак наставника „који се код подручних Вам власти воде у евиденцији као комунисти“ (АЈ Мин. Просв. Пов 10/29 од 28. XII 1939) добијени су многи извештаји. Сачуван је извештај о три наставнице лесковачке гимназије које су вођене у њиховој евиденцији као комунисти или симпатизери комуниста (Списак од 17. I 1940, потписан од среског начелника) и то:

За Босиљку М. Бурић

Рад због којег је у евиденцији: „У сталном је додиру са свим комунистичким и левичарским оријентираним елементима. На часовима говори о режиму место историје и књижевности. Студенти који су левичарски оријентирани непрекидно се скупљају у њеном стану. Заштитник и покровитељ свих комунистички оријентираних ученика лесковачке гимназије“.

Какве су мере предузете: „Мере дискретног полицијског надзора и спречавања предавања комунистичко оријентисаних на Народном универзитету и другим приредбама“.

Квалификација: „Евидентирана као комуниста“.

За Љубицу Ј. Костић:

Рад због којег је у евиденцији: „У сталном је непрекидном друштву Босиљке Бурић и осталих комунистички оријентираних лица. На Народном универзитету у Лесковцу у више махова покушала је да приволи познате комунисте да одрже предавања.“

На свима приредбама (позоришним и концертним) радничке групе УРСА стални је посетилац. И око ње се купе студенти и бапи комунистички оријентисани“.

Квалификација: „Евидентирана као симпатизер комунизма“.

Из података које нам је пружио бивши просветни инспектор бановине Вардарске Б. Зечевић, видимо да је реакционарна група наставника била тесно повезана са полицијом.

Б. Зечевић пише: да су Одбор за сузбијање комунистичке пропаганде у лесковачкој Гимназији сачињавали „по дужности директор Росић, а по директиви Љотићеваца и полиције Александар Лазаревић и Димитрије Хаџи Митић, професори исте гимназије“.

Када је Б. Зечевић приликом инспекције тражио од среског начелника у Лесковцу званично писмени поверљиви извештај, каквим документима располаже „поводом оптужби да се развија и организује комунизам у Гимназији“, „он ми је доставио списак поверљивих лица везаних за његову администрацију. А та лица су: Александар Лазаревић, Димитрије Хаџи Митић, Момчило Живковић и Букан Јоксимовић. Ови су наставници обавештавали начелство о стању у гимназији и давали податке о организацији комуниста у школи“⁶⁵¹).

Наставници Гимназије — организовани комунисти

О организованом раду наставника лесковачке Гимназије, припадника комунистичког покрета, сазнајемо из изјава двеју преживелих учесника таквог рада, Зорке Игњатовић и Стојанке Радошевић, као и из других архивских докумената.

Зорка Игњатовић, постављена је за суплента лесковачке Гимназије у септембру, а дошла је у Лесковац у октобру 1937. Пошто је била из комунистичке породице, брат ју је повезао са Станимиром Вељковићем (VIII), те је преко њега добила везу са ученицима и Партијом. Касније је имала везу и добијала задатке од Васе Смајевића. Преносила је партијски материјал из Ниша у Лесковац.

Преко наставница комунистички оријентираних створен је и напредни женски покрет у Лесковцу, у новембру 1939.

З. Игњатовић пише о томе: „Партија је организовала преко нас збор жена у Лесковцу у биоскопу **Корзо**, преко пута **Плуга**. Сакупили смо неколико стотина жена. На том збору је говорила Боса Бурић, наставница историје“. „Ми смо основали женски покрет и створили одбор“ У том су одбору биле три наставнице: З. Игњатовић, Б. Бурић и Љ. Костић, текстилна радница Ружа Сандић и друге грађанке, нпр. Даринке Крцалић. „После 2—3 састанка полиција је забранила тај наш женски покрет“.

За Зорку М. Игњатовић:

Рад због којег је у евиденцији: „Непрекидно се креће у друштву студената и бака комунистички оријентисаних, као и у друштву Босилке Бурић и Љубице Костић. И она је заштитник свих ученика који су комунистички оријентисани. И она је редовни посетилац свију приредаба радничке групе УРСА“.

Квалификација: „Евидентирана као симпатизер комунизма“.

⁶⁵¹) Писмена изјава Б. Зечевића од 20. VI 1979 — Збирка С. Димитријевић.

Из приказа тог збора и листе говорника који су наступили објављених у штампи видимо да су на том збору поред радница и интелектуалки биле заступљене и жене са села, пошто је на њему говорила и Стана Живић из Ораовице, ученица Домаћичке школе.

Из ових чланака видимо: да у својим говорима **Љубица Костић** „констатује да се жене Лесковца и околине придружују акцији за женско право гласа“; а **Босиљка Бურიћ** „казала је неколико документованих речи о циљевима женског покрета, истакавши у почетку као парадокс чињеницу да жена — роб мора да васпитава слободног човека“.

На крају збора прихваћена је резолуција од 7 тачака.⁶⁵²⁾

Осврнимо се на илегалне марксистичке групе у којима су били наставници лесковачке Гимназије.

3. Игњатовић је била у предатном периоду у два марксистичка кружока.

У једном су били наставници Стојанка Радошевић, Александар Чубровић и Зорка Игњатовић, чиновник Хипотекарне банке Љубомир Лакићевић и његова жена Елза. Кружок је радио све до хапшења 3. Игњатовић за време окупације. Кружок се састајао у стану Љубе Лакићевића.⁶⁵³⁾

У другом кружоку биле су текстилне раднице. Њега је организовала Ружа Сандић. 3. Игњатовић је „као интелектуалка само помагала у раду“.

3. Игњатовић пише: „Група жена напредних интелектуалаца формирале су по директиви партије Народни универзитет“. Оне су га у ствари активизирале.

Преко наставнице Цене Зоговић довеле су као једног од предавача Радована Зоговића, а преко њега Велибора Глигорића.⁶⁵⁴⁾

Стојанка Радошевић, суплент лесковачке Гимназије била је премештена у Лесковац почетком школске 1940/41. године.

У време великог текстилног штрајка она је присуствовала политичком састанку 20—30 симпатизера одржаном у стану ученика М. Лазаревића (VIII) на коме је говорила Милица Павловић, наставница текстилне школе, члан партије⁶⁵⁵⁾ са којом се С. Радошевић познавала још са Универзитета.

Стојанка Радошевић је одржавала састанке са женама радницама, на којима је било 10—25 учесница и држала им предавања (вероватно три састанка).

⁶⁵²⁾ Збор жена из Лесковца и околине, Политика 30. XI 1938; Збор жена у Лесковцу, Наше новине, Загреб, 20, 25. XI 1939.

⁶⁵³⁾ Ове податке дао је и А. Чубровић у писменој изјави од 6. VI 1979. — Збирка С. Димитријевић.

⁶⁵⁴⁾ Писмена изјава 3. Игњатовић од 4. III 1971 — Збирка С. Димитријевић.

⁶⁵⁵⁾ Милица Павловић припадала је групи интелектуалаца чланова Партије формираној негде у марту 1940, коју је водио Д. Цекић — Писмена изјава Милице Радовановића од 10. XI 1976 — Збирка С. Димитријевића.

С. Радошевић је била примљена у Партију октобра или новембра 1940, од стране Васе Смајевића. Доделили су је партијској ћелији Старе штофаре коју је водила Мара Борђевић Ђућулика.

По директивама Партије организовала је и водила читалачку групу у којој су били наставници Гимназије Александар Чубровић, Богољуб Васиљевић, математичар, Драгољуб Шарац, један чиновник Хипотекарне банке и његова жена.

Група је прорађивала илегалне материјале, а вероватно и историју СКП (б). У то време С. Радошевић није била у директној вези са средњошколском омладинском организацијом.⁶⁵⁶⁾

Зидверц Ела, суплент, премештена је у Лесковац 11. VIII 1939, у служби у лесковачкој Гимназији до окупације, била је члан Партије и припадала радничкој ћелији коју је водио Васа Смајевић.⁶⁵⁷⁾

Учесће гимназијалаца на окружној конференцији СКОЈ-а

На окружној скојевској конференцији одржаној у Рудару августа 1940, вероватно за време сабора, 8. VIII 1940. дубоко у шуми, дошло је 46 од предвиђених 52 делегата (подаци Б. Илића).

Из исказа преживелих учесника успели смо да утврдимо око 25 имена ових делегата. (То су лица за која су се најмање тројица учесника изјаснила да су присуствовала на њој).

На њој су сасвим сигурно били следећи лесковачки гимназијалци:

1. Стефановић Бранка, свршена ученица	VI	разреда
2. Илић Живојин Жути, свршени ученик	VII	"
3. Златановић Славко, свршени ученик	VI	"
4. Коцић Борко Мурат, свршени ученик	VII	"
5. Трајковић Јосиф, свршени ученик	VI	"
- из Врања (био школске 1940/41, у лесковачкој Гимназији).

Овој конференцији присуствовала је Љубинка Милосављевић из Покрајинског комитета СКОЈ-а у Београду.

Главни реферат држао је Станимир Вељковић Зелe (матурирао 1938). Дискутовало се о раду омладине и њеним будућим задацима.

Тада је изабран Окружни комитет СКОЈ-а са Ристом Антуновићем као секретаром (матурирао 1937).⁶⁵⁸⁾

⁶⁵⁶⁾ Изјава С. Радошевић без датума — МОКЛ 19, 1—4; Податке о саставу ове групе дао је и А. Чубровић, који каже да је она наставила са радом и за време окупације — Писмена изјава А. Чубровића од 6. VI 1979 — Збирка С. Димитријевић.

⁶⁵⁷⁾ Писмена изјава члана те ћелије Борба Михајловића — Рушкиног од 19. XI 1976 — Збирка С. Димитријевић.

⁶⁵⁸⁾ Писмене изјаве Јована Милошевића, прва пре 1954, друга од 8. XI 1976; Жарка Здравковића Лудајке од 9. IX 1976. и две његове старе недатираних изјаве; Бранка Илића Рибле од 11. XI 1976; Десе Стојановић од 2. X 1977; Милана Тодоровића Дуци од 7. XI 1976; Раде Станковића Јанкова

Два масовна излета гимназијалаца комунистичких симпатизера у Синковце и Рударе из септембра 1940.

После окружне конференције Скоја, одржане у августу 1940, дошло је до организовања масовних омладинских излета у ближу околину Лесковца.

Лесковачки скојевци организовали су почетком школске 1940/41. године два већа омладинска излета у атаре села Синковца и Рудара.

Излет у Синковце одржан је 5. IX 1940. а излет у Рударе 16. IX 1940.⁶⁵⁹⁾

На излету у Синковцу кога је организовало градско руководство Скоја у коме је био и Ж. Илић Жути (VIII) учествовали су поред гимназијалаца, студенти и радничка омладина. Сви учесници су били углавном скојевци и комунистички симпатизери, а било их је 60—80 (по С. Петрушићу). На крају овог излета наступила је полиција и растерала учеснике.⁶⁶⁰⁾

Излет у Рударе одобрила је управа Гимназије. Он је одржан по иницијативи илегалног гимназијског руководства Скоја. Његов је руководиоца Ж. Илић Жути заједно са другим ђацима отишао у делегацију представника бачких дружина до вршиоца дужности директора Гимназије. Ова је делегација затражила и добила одобрење за овај излет на коме је учествовала цела школа. На тај су излет дошли и неки радници — скојевци.⁶⁶¹⁾

На оба излета наступило се са припремљеним културно уметничким програмом, а приређена је и игранка.

На оба масовна излета створене су групе које су певале напредне и револуционарне песме као што су: **Омладинци, омладинке велик нас је број, Црвен је исток и запад, Билећанка, Митровчанка, Падај сило и неправдо, Тужна је мајко Америка, Боан ми лежи Миле Поп Јорданов.**

од 4. X 1977; Бранке Стевановић од 30. V 1979. — Све у збирци С. Димитријевића; Изјава М. Хаши Јованчића од 19. IV 1953. — АИРПС, МОКЛ 18, 134—135.

Напомињемо да је Ј. Трајковић кога смо консултовали телефоном одбио да се изјасни да ли је присуствовао или не овој конференцији. Он је једини ученик лесковачке Гимназије који нам није дао тражене писмене податке о својој скојевској активности у Лесковцу.

⁶⁵⁹⁾ Политика, 24. новембар 1940.

⁶⁶⁰⁾ Бранко Илић, тада трговачки помоћник, осврћући се на омладински актив радника организованих у УРС-у пише: „1940. имали смо један велики и заједнички излет са школском омладином до Синковца, када нас је полиција растерала“. „Учествовали смо и на средњошколском излету у Рудару, где је један пољак — стражар пуцао“. (Писмена изјава Бранка Илића од 11. XI 1976, 168—169 — Збирка С. Димитријевић).

⁶⁶¹⁾ У делегацији која је предложила организовање овог излета били су: секретар гимназијског скојевског руководства Жика Илић Жути (VIII), Брана Стојимировић Шпира (VIII), Душан Игњатовић Гоља (VIII), Михајло Цакић (VIII) и Спасоје Петрушић (VIII).

Пре одласка ове делегације одржан је састанак „гимназијског актива Скоја“ у кући Боре Коцића Мурата у Подворцу. (Писмена изјава С. Петрушића од 3. XI 1976 — Збирка С. Димитријевић).

На њима су читани чланци из илегалних партијских листова КПЈ, **Глас радног народа** и **Пролетер**.

На излету у Синковце говорио је С. Вељковић Зеле.⁶²⁶

На излету у Рудару дошло је до једног инцидента — провокације, када је пијани наоружани пољак напао омладинце и том приликом ранио из пушке Бака Борба Караџића (VII).⁶⁶³

Долазак реакционара на чело Гимназије

По одласку В. Росића у пензију (20. VII 1940) руководећу улогу у лесковачкој Гимназији преузела је реакционарна група наставника на челу са Д. Хаџи Митићем који је тада вршио дужност директора Гимназије.⁶⁶⁴

Прва мера коју је ново руководство предузело било је објављивање драконске наредбе о понашању ученика од 14. IX 1940. године.

У њој се поред тада уобичајених захтева о пристojном понашању о ношењу бачких капа, ограничењу вечерњих шетњи до одређеног сата и сл. појављују сасвим изузетне забране, као што су забрана посећивања ноћних приредби уз пратњу родитеља, дружење са нећацима, шетње по перону железничке станице и сл.

Да би приказали како су ученици били тада третирани, доносимо цео текст ове најстрожије дисциплинске наредбе издате између два рата.

„Наредба за ученике-це

1. Забрањено је ученицима да се задржавају на шеталишту после 19 часова
2. **Да посећују ноћне приредбе** ма које врсте (**ни са родитељима**)
3. Да се дрско понашају
4. Да се скупају око биоскопских сала
5. Да се шминкају, украшавају, луксузно одевају. **Да се друже са нећацима**, да посећују кафане, играју карте, билијар, да славе посећују групно, да пију по славама, и узнемиравају пролазнике
6. Да пуше

⁶²² Скојевац В. Шундрић, текстилни радник, пише „Био сам и на великом групном омладинском излету у Синковцу, када је на ширини говорио Зеле Вељковић“. Писмена изјава В. Шундрића од 4. X 1977 — Збирка С. Димитријевића.

⁶⁶³ Писмена изјава С. Петрушића од 2. VIII 1976, 18; и 3. XI 1976, 96—97. — Збирка С. Димитријевић.

⁶⁶⁴ У чланку М. Перовића објављеном у Политици 24. XI 1940, поводом догађаја из септембра 1940. и истраге инспектора Б. Зечевића из октобра 1940. констатује се да се: „Димитрију Хаџи Митићу вршиоцу дужности директора, приписује највише кривице за све ово“.

7. Да носе небачке капе
8. Ученици морају да имају на бачким капама бројку разреда
9. Ученице морају носити на глави тевет бере са бројком разреда, и да буду одевене у црне кецеље
10. Ученицима-ама је најстрожије забрањено да посећују перон железничке станице и шетају се.⁶⁶⁵⁾

Искључивање четири ученика у вези излета у Синковце и Рударе

Нова мера коју је предузела реакционарна група наставника била је искључење групе ученика комунистичких симпатизера и кажњавање велике групе ученика, учесника два напред поменута велика омладинска излета.

Читав случај је отпочео саслушањем оптужених ученика које су обавили Д. Хаџи Митић, А. Лазаревић и полицијски писар Томовић „тражећи организацију СКОЈ-а и организаторе излета“. Саслушавани су Ж. Илић Жика Жути, Б. Коџић Мурат, С. Петрушић и Б. Стојимировић Шпира — сва четворица припадници скојевског покрета — али се тиме није ништа постигло.⁶⁶⁶⁾

После обављене истраге Наставнички савет, руковођен Димитријем Хаџи Митићем, нашао је да је у томе било прекршаја школских прописа и на својој седници од 25. IX 1940, решио да 4 ученика искључи из гимназије, а да се 69 ученика казни слабом оценом из владања.

Том приликом Наставнички савет није саслушавао 53 ученика, није добио предлоге за њихово искључење од стране разредних већа, није био ни у каквом додиру са родитељима, није водио рачуна о дотадашњем владању и учењу ђака, као што то закон тражи, а и казна је изречена колективно, без индивидуализирања кривице.⁶⁶⁷⁾

Тада су искључени:

1. Живојин Д. Илић Жика Жути	(VIIIб)
2. Борислав Т. Коџић Мурат	(VIIIа)
3. Спасоје В. Петрушић	(VIIIб)
4. Бранислав Д. Стојимировић Спирка	(VIIIа)

Истовремено је преко 70 ученика кажњено последњим укором пред искључење.⁶⁶⁸⁾

⁶⁶⁵⁾ ЛГ 38, 21. IX 1940 — наше подвлачење.

⁶⁶⁶⁾ Писмена изјава С. Петрушића од 2. VIII 1976, 19—20 — Збирка С. Димитријевић.

⁶⁶⁷⁾ По чланку Политике од 24. XI 1940.

⁶⁶⁸⁾ Писмена изјава С. Петрушића од 2. VIII 1976, 20—21.

У књизи уписаних ученика из VIIIа одељења налазимо код двојице искључених ученика белешку „као иницијатор за излете у Синковце и Рударе искључен на годину дана одлуком Наставничког савета од 23. IX 40, бр. 3448“.

По З. Игњатовић ово је искључење припремила група реакционарних професора у којој су били „главни: Александар Лазаревић, наставник географије, па онда Димитрије Хаџи Митић, и (Момчило) Живковић који је предавао математику. То су били најгори, коловође“. Они су „саслушавали на брзину Ђаке и наставнике који су били против напредне омладине, изнели то на наставничко веће, недозвољавајући дискусију и искључили их“.⁶⁶⁹)

У периоду када је ова група скојеваца била искључена љотићевци су се јако осилили и почели да провоцирају ученике комунистичке оријентације. Тада, „у јесен 1940.“ дошло је до масовне ор-

---

Код Ж. Илића Жике Жутог из VIIIБ пише: „Искључен из ове гимназије за једну годину одлуком Наставничког савета од 23. IX 40. год. по чл. 40, тач. 7“.

Код С. Петрушића из VIIIБ нема никакве белешке.

Мада С. Петрушић наводи у својим писменим изјавама да су том приликом искључени још два ученика Бранко Дашић (VIII) и Борбе Караџић (VI) сматрамо да су они унети на основу констатација о њиховом искључењу у штампаном гимназијском извештају за 1940/41. и рањавања Б. Караџића на излету у Рудару.

Чланак у Политици од 24. XI 1940. и летак Округног комитета КПЈ изричито помињу да су тада искључена само четири ученика.

Уз то, у књизи уписаних ученика 1940/41 налазимо следеће податке о Браниславу Дашићу: „Ученик је удаљен из Подгоричке реалне гим. на једну годину по чл. 43. Зак. о средњим школама.

Уписан (у лесковачку гимназију) 1. XI (1940) бр. 3557.

Удаљен из ове школе на једну годину по § 43, т. 1. Зак. о сред. шк. 21. III 1941. г.“ „због дрског испада на часу математике“.

Све то указује да Б. Дашић који је пре уписа у лесковачку гимназију био ученик „VIII разр. гим. у Подгорици“ није био искључен 23. IX 1940. због поменутих излета.

Уз то смо утврдили на основу наведеног извора да су одлуком бр. 3448 од 23. IX 1940. били кажњени укором Наставничког савета „због учествовања на излету без одобрења школских власти“:

Голубовић Миодраг (VIБ), Димитријевић Слободан (VIБ), Кулић Димитрије (VIБ), Лакићевић Благоје (VIБ), Недељковић Милош (VIБ), Николић Влајко (VIБ), Прикић Миодраг (VIБ), Ристић Милорад (VIБ), Савић Драгослав (VIБ), Стаменковић Илија (VI).

Напомињемо да су ови подаци непотпуни пошто поједине разредне старешине нису уписивале све казне у књигу уписаних ученика.

Дакле од 70 ученика који се помињу као кажњени последњим укором пред искључење, утврдили смо имена њих 10.

Велики број ученика који су у време смањења ових казни, 26. X 1940. добили укор разредног већа, указује да је број ученика кажњен укором Наставничког савета у самом почетку овог кажњавања, крајем септембра 1940, био знатно већи.

У другој својој изјави С. Петрушић пише да им је судија Стојимировић кад су се искључени ученици окупили у његовој канцеларији рекао „да је полицијски писар Томовић захтевао од државног тужиоца Бабовића да се против нас покрене кривични поступак по Закону о заштити државе, али је (овај) одбио јер нема основа за гоњење“. (Писмена изјава С. Петрушића од 3. XI 1976 — Збирка С. Димитријевић).

⁶⁶⁹) При томе З. Игњатовић пише да су А. Лазаревић и његов син били љотићевци. Писмена изјава З. Игњатовића од 4. III 1971 — Збирка С. Димитријевић.

С. Радошевић тврди да је избацивање ових ученика извршено „на иницијативу професора Хаџи Митића који је био изразити љотићевац а и професора Лазаревића“. Изјава С. Радошевић, без датума — МОКЛ 19, 5.

ганизоване туче између Љотићеваца и омладинаца комунистичке оријентације. Група скојеваца испровоцирана од љотићеваца отишла је са корзоа на говеђу пијацу и испребијала љотићевце, који су „добили батине и разбежали се“.⁶⁷⁰⁾

Борба против овог искључења

Искључење ових ученика је „изазвало праву узбуну“ у јавности града. „Бачки родитељи на челу са Драг. Стојимировићем, истражним судијом Окружног суда у Лесковцу, чији је син (комунистички оријентирани омладинац) био међу искљученим из гимназије мада је био одличан ученик и никада ни опоменом није кажњен, упутили су бану Вардарске бановине претставку“ и затражили „да се случај још једном званично и детаљно испита“. У предствци су између осталог тврдили „да су баца на саслушању били физички малтретирани и злостављани“. Једном је лекар издао уверење о повредама. На тој су основи, родитељи овог ученика подигли кривичну пријаву против Александра Лазаревића, професора.⁶⁷¹⁾

У вези са овим случајем Окружни комитет КПЈ издао је летак против фашизације школе и реакционарне школске политике попа Корошца, тадашњег министра просвете.

Потпуни текст летка гласи:

„ЈАВНОСТИ ЛЕСКОВЦА И ОКОЛИНЕ!

Четири ученика овдашње гимназије искључени су из школе. Преко 70 је кажњено последњим укором који за собом повлачи рђаву оцену из владања. Кажњени су најбољи баца. Кажњени су најсиромашнији.

Зашто? — питају се они и њихови родитељи, питају се пријатељи бачке омладине и сва поштена јавност.

На ово питање постављено ради напретка и будућности бачке омладине, школске власти и професори не дају задовољавајући одговор нити могу да оправдају овај свој ничим неоправдани поступак. Изреченим казнама тешко су погођени кажњени ученици, а њихови другови и другарице с правом су огорчени, огорчени смо и сви ми, бачки родитељи и пријатељи бачке омладине. А они који нашу децу треба да уче истини, служе се **лажима и подметањима**.

Па ипак, свакоме је позната истина, истина која утврђује наше поверење и наше наде у бачку омладину, истина која баца љагу срамоте на њене „васпитаче“ и на читав „васпитни“ систем, а нарочито на „васпитне мере“ које се у последње време примењују и већ спроводе.

Свакоме је познато да су ученици овдашње гимназије недељом одлазили на излете. Они су користили недељу за своје освежење, за одмор на чистом ваздуху. Они су играли, певали, забављали се. **То**

⁶⁷⁰⁾ Писмена изјава Владе Симића од 29. V 1979 — Збирка С. Димитријевић.

⁶⁷¹⁾ По чланку Политике од 24. XI 1940.

је њихово право, право њихове младости, то је потреба њиховог живота и здравља.

А ето баш ови излети били су повод последњим казнама, овом најновијем нападу на лесковачке средњошколце. Никаквог греха нема у томе што су они урадили, никаквог разлога за кажњавање они нису дали. На њиховим излетима није се брало грожбе из туђих винограда, ниједан ученик није ради тога опоменут а камо ли рањен као што се догодило на овом једном једином излету којим су руководио професори. И уместо да буду похваљени због примерног понашања, ученици су кажњени, кажњени су неправично, строго и нечовечно.

Истрага која је над њима вођена била је такође нечовечна и још више од тога: **истрага је била злочиначка.**

За време саслушања баке су тукли, школа је потсећала на Главњачу. Срамну улогу батинаша, улогу коју врше полицијски звргови, имао је професор **Александар Лазаревић**. Читавом овом прљавом радом, истрагом и кажњавањем руководио је вршилац дужности директора **Димитрије Хаџи-Митић** човек сумњивог морала, који не ужива а и не заслужује никакво поштовање.

Никаквог греха нема у томе што су ученици приређивали излет па ни оваквом истрагом, каква је била вођена, није могао бити утврђен ни најмањи прекршај школских правила. Па зашто су онда изречене тако строге и многобројне казне? Зашто се данас, као и на читав радни народ, као и на сву радну омладину, тако и на бачку омладину, врши нови и појачи напад са стране реакције, напад који је у сагласности са најављеним реформама за увођење насилног тоталитарног система у нашој земљи. **Омрзнати поп Корошец, данашњи министар просвете, хоће да фашизира нашу омладину.** Зато се данас у школама гуши свака слобода, гуши се слобода интелектуалног развитака наше деце, слобода бачких удружења, њихова међусобна повезаност, другарство и дружељубље, зато се удара на њихова најосновнија права.

Ето зато да би се угушила свака слободна замисао ученика, да би се разбило њихово другарство и дружељубље, кажњени су баци лесковачке Гимназије поводом својих излета. Зато им се даље упућују наредбе од којих је најсуровија она, по којој баци као да су на робији, не смеју више од по тројица да заједно шетају улицама. Навлађујући на права бачке омладине реакција покушава да од ученика који треба да буду у служби народа, учини тупе аутомате који ће слепо извршавати наредбе противнародних влада. **То ми не смемо дозволити, то није у интересу наше омладине, то није у интересу народа.**

Зато сви бачки родитељи, сви људи и жене којима на срцу лежи садашњост и будућност младих, сва остала омладина — сви ми треба да помогнемо ученицима наших школа у борби за њихове захтеве и права на која се данас брутално јуриша, њиховој борби.

За слободу бачких удружења!

За права и бољи живот бачке омладине!

За одбрану бачког дружељубља!

Против фашизирања омладине!

Пријатељи бачке омладине!“⁷⁶²

Да је овај летак издао ОК КПЈ у Лесковцу тврди С. Петрушић у наведеној писменој изјави од 2. VIII 1976, 21—22. У тој изјави између осталог пише: „После рата чуо сам од Луке Ранковића, да је он исправио концепт летка, јер се у то време налазио у Лесковцу и проширио његов садржај: Против фашизације школе и Королчеве политике”.

М. Хаџи Јованчић пише: „Ми смо издали један летак поводом истеривања из школе неколико ђака”. „Летак је био написан у Београду, а штампан је у Нишкој штампарији”. (Изјава М. Хаџи Јованчића од 19. IV 1953, МОКЛ 18, 135).

Уз то су тројица искључених ђака Ж. Илић Жути, Б. Коџић Мурат и С. Петрушић „пошто је летак ОК КПЈ изазвао прилично коментара и узбуђења код интелектуалаца”, отишли код бана Вардарске бановине Ж. Рафајловића, „по савету (адвоката) Тодора Чичановића, судије Станимировића и државног тужиоца Бабовића (оца комунистичке симпатизерке Босиљке Бабовић Гоце, матурирала у јуну 1940) да би нам помогао ради уписа у друге гимназије. Том приликом позвали смо се на наше очеве Солунце и указали да у лесковачкој Гимназији влада корупција и да... (Александар) Јазаревић покушава да створи у њој војну организацију фашистичког типа **Зобраше**. Његов највернији присталица био је Миодраг (име исправљено) Митровић, ђак VIII разреда гимназије, вођа Љотићевског збора и полицијски агент“.⁶⁷³⁾

„На захтев Рафајловића, који је познавао наше породице, поведена је истрага од стране банског школског инспектора Ђорђа Зечевића, који је припадао Демократској странци“.⁶⁷⁴⁾

Рад инспектора Зечевића у Лесковцу

Инспектор просветног одељења Вардарске бановине Бока Зечевић боравио је тада у два маха у Лесковцу, од 1—15. и од 23—27. октобра 1940. Том приликом он се није задржао само на случају искључених ђака, већ је „прегледао укупан рад у овој гимназији током последњих година; саслушавао ђаке и њихове родитеље, конферисао са професорима на веома честим седницама разредних већа, прегледао све званичне књиге“.⁶⁷⁵⁾ С. Петрушић пише: да су при-

⁶⁷²⁾ Примерак летка је у Архиву Народног музеја у Лесковцу. Пошто је одатле нестао, приморани смо да његов текст узмемо посредним путем из књиге М. Перовића, Лесковац у рату и револуцији, Београд 1968, 45—46 — о његовом ранијем присуству у поменутом архиву види: Ибид, 397, нап. 8. Текст летка проверили смо и допунили по књизи Д. Кулића, Како смо то учинили, Београд 1958, 48—49.

⁶⁷³⁾ То је био син Хранислава Митровића вође зборишта у лесковачком крају који је на посланичким изборима 1938. иступио као љотићев кандидат, наспрот демократа Ж. Рафајловића.

⁶⁷⁴⁾ Наведена писмена изјава С. Петрушића од 2 VIII 1976, 22—24.

⁶⁷⁵⁾ Политика 24. XI 1940. О истрази Б. Зечевића писао је и „Лесковачки гласник“ 43, 26. X 1940. Да је Б. Зечевић почео своју истрагу већ почетком октобра видимо из извештаја лесковачке гимназије од 3. X 1940 — Поверљиви делови протокола одељења за наставу, Регистарска књига 66—73, IV Пов 1157 од 5. X 1940.

ликом истраге Б. Зечевића, њихови наводи „били потврђени и допуњени од стране професора: Телебаковића Велимира, Милана и Славке Врбић и Стевана Марковића и многих бацких родитеља“.⁶⁷⁶⁾

После спроведене истраге, која је утврдила „да су у питању били безазлени излети на којима се ученици нису ничим огрешили према прописима школе“. Наставнички савет је одржао 27. X 1940, закључну седницу „која је трајала од 2 часа по подне до 11 часова увече“ и „доништио своју ранију одлуку и решио да се истерани ученици врате у гимназију, да се и остале казне смање и ублаже“.⁶⁷⁷⁾

Из књиге уписаних ученика лесковачке Гимназије 1940/41. види се да су одлуке о искључењу побројаних ученика биле измењене 26—28. X 1940. и замењене код Б. Коцића и Б. Стојимировића „уко-ром Разредног већа“, код Ж. Илића „уко-ром Наставничког савета“, а код С. Петрушића нема никаквих података о казни, мада је он сасвим сигурно био међу овом четворицом.⁶⁷⁸⁾

⁶⁷⁶⁾ Наведена писмена изјава С. Петрушића од 2. VIII 1976, 24.

⁶⁷⁷⁾ Чланак М. Петровића — Политика 24. XI 1940.

⁶⁷⁸⁾ Једновремено су на место укора Наставничког савета од 23. IX 1940. — који су повлачили слабу оцену из лвадања — дошле одлуке од 27. X. 1940. о ослобођењу од казне: Голубовић Миодраг (VIБ); и о њиховој замени уко-ром разредног већа: Димитријевић Слободан (VIБ), Кулић Димитрије (VIБ), Лакићевић Благоје (VIБ), Недељковић Милош (VIБ), Николић Влајко (VIБ), Прикић Миодраг (VIБ), Ристић Милорад (VIБ), Стаменковић Илија (VIБ) и Савић Драгослав (VIБ).

Задржимо се на осталим ученицима који су били кажњени због ова два излета.

Све убележене казне изречене су 26. X 1940. Тада су кажњени због „учествовања на излету без одобрења школских власти“, „због излета до Рудара и Синковца“, „због излета у групи ван вароши“, „због непослушности“ и сл. или без икаквог образложења (зависно од разредног старешине који је то уписивао):

Уко-ром разредног старешине: Живковић Михајло (Va), Илић Јелица (Va), Илић Светолик (Va), Миљников Александар (Va), Митровић Витомир (Va), Поповић Миодраг (Va), Ристић Боривоје (Va), Булатовић Вуксан (VБ), Поповић Верислава (VIa), Стаменковић Добривоје (VIa), Цекић Владимир (VIa), Цветковић Момчило (VIa), Бикић Живка (VIIa), Жижић Божо (VIIa), Жупић Надежда (VIIa), Јовановић Радисав (VIIa), Кузуб Лидија (VIIa), Петровић Душан (VIIa), Симић Владимир (VIIa), Стефановић М. Бранислава (VIIa), Цветковић Душан (VIIa), Богдановић Бранислав (VIIБ), Златановић Славко (VIIБ), Кршић Миодраг (VIIБ), Марјановић Видоје (VIIБ), Стојановић Витомир (VIIБ), Динић Хранислав (VIIIa), Лазаревић Милоје (VIIIa), Луковић Радивоје (VIIIa), Миленковић Добрунка (VIIIa), Ристић Добрунка (VIIIa), Ристић Милан (VIIIa), Цакић Михајло (VIIIa), Андрејевић Душан (VIIIБ) и Сибиновић Стојанча (VIIIБ).

„Уко-ро директора 26. X — због излета до Рудара и Синковца“: Миљковић Војин (VIIIa) и Цветковић Миодраг (VIIIa).

„Уко-ром директора 27. X 40“: Цветковић Владимир (VIIIБ).

Напомињемо да су ови подаци непотпуни пошто поједине разредне старешине нису уносиле све податке о казнама у књигу уписаних ученика 1940/41. (Оне су уписиване у записнике Наставничког савета и разредног већа који нису сачувани).

Утврђени списак кажњених ученика због излета у Синковце и Рударе обухвата 51 лице.

Пошто се у изворима поред 4 искључена ученика помињу још 67—69 ученика којима је смањено владање, сада су остала неутврђена само имена 20—23 првобитно кажњених ученика.

О обарању одлуке о искључењу бака и о седници Наставничког савета који је о томе одлучивао З. Игњатовић пише: „Ту се показало колико је школски колектив и град био јак у напредном смислу. Они то нису могли да спроведу до краја, и та је одлука (о искључењу) била оборена“.

Док је Б. Зечевић испитивао случај „напредни наставници имали су времена да се организују, да се припреме за седницу наставничког већа. Кад је била седница иступио је у име наставника Чубровић врло храбро. Рекао је да је то на брзину донета одлука, да је то неправилно, да је то срамота за школу. Кад је било јавно гласање већина је била за враћање ученика. Тај је случај помогао да се продуби диференцијација међу наставницима у школи, да се сви покажу какви су. Наставници повезани са Партијом организовано су напустили и повезали се сваки од њих са осталим наставницима, и на тај начин смо осигурали већину. То је велика победа напредних снага“.⁶⁷⁹)

Искључени баца — прва тројица, вратили су се у Лесковац у новембру 1940, где су били свечано дочекани.⁶⁸⁰)

Напредне снаге у Гимназији и грађанству искористиле су ово искључивање и масовно кажњавање ученика да би раскринкали професоре Љотићевце.⁶⁸¹)

Приликом истраге Б. Зечевића утврђене су многе злоупотребе од стране групе реакционарних наставника.

Други део истраге инспектора Зечевића утврдио је „према његовом сопственом причању и извештају који је поднео надлежним“ „да су се у лесковачкој гимназији дешавале ствари које се директно граниче са злочином“.

Тако је утврђено да је у овој гимназији група наставника годинама спремала ученике за новац, „узимала на спремање децу богатих родитеља затим их давала ученицима виших разреда“ наплаћујући за то хонорар и уступала само део тог хонорара ученицима који су спремали ове баке. Уз то је утврђено да су „поједини наставници примали разне поклоне од бачких родитеља. Један је узео неки скупочени ћилим персијски“, код другог „се помињу чести балони са вином и читав низ разних поклона“. Један је професор „последњег дана у години ученику кога је спремао преправио оцену **слаб** у

Треба напоменути да је излет у Рударе организован као масовни бачки излет. Зато међу кажњеним налазимо и ученике Љотићевске оријентације, нпр.: Цветковић Владимира Лаци (VIII), Миљковић Војина (VIII) и Цветковић Душана Јешу (VII). (Писмена изјава Браниславе Стевановић од 7. IX 1979. — Збирка С. Димитријевића). Није искључено да су неки од њих изазивали инциденте за време истраге.

⁶⁷⁹) Писмена изјава З. Игњатовића од 4. III 1971 — Збирка С. Димитријевић.

⁶⁸⁰) С. Петрушић — наведена писмена изјава од 2. VIII 1976, 25. „Једновремено „све слабе оцене из владања због излета биле су поништене“ од стране гимназије и банске управе. (Писмена изјава С. Петрушића од 3. XI 1976, 100—101).

⁶⁸¹) Изјава Стојанке Радошевић, без датума — МОКЛ 19, 6.

оцену добар, мада му чак није био ни предметни наставник, па је ово признао пред г. Зечевићем”⁶⁸²)

Извештај инспектора Зечевића

Б. Зечевић је већ раније приликом једне своје инспекције извршене по овлашћењу бана вардарске бановине⁶⁸³) од 26. II — 12. III 1940.⁶⁸⁴) оштро наступио против Љотићеваца.

У свом извештају упућеном просветном одељењу Банке управе у Скопљу, он се тада осврнуо на Светозара Петровића познатог Љотићевца и написао у свом извештају: да се он често опија, да је његов утицај штетан, зато што је покушао, да после неуспелог покушаја одржавања политичке конференције присталица Збора у граду, тај утицај „пренесе преко слабих ученика и на школу“.

Том приликом он је предложио да се и директор школе В. Росић пензионише услед „његове старости, слабог слуха и заморености“ и његовог недовољног надзора над радом и наставницима у школи; а С. Петровић је суспендован 7. III 1940.⁶⁸⁵)

⁶⁸²) М. Перовић: Политика 24. XI 1940.

⁶⁸³) IV 5961 од 26. II 1940.

⁶⁸⁴) Извештај за 1939/40. 22.

⁶⁸⁵) Види други извештај Б. Зечевића.

Том приликом Б. Зечевић је заштитио неке баке и наставнике (Босиљку Бурић, Зорку Игњатовић и Димитрија Цековића) који су били оптужени као комунисти.

У свом извештају поднетом са инспекције он пише, између осталог: да се лесковачка гимназија налази у „чисто индустријском месту. У њему је увек било, па и сада има левичарско настројених елемената. Бојазан, да се међу бацама налази таквих елемената, предмет је честих критика од стране извесних грађана у месту, који не познају у довољној мери прилике у школи, а имају нарочиту тенденцију да школу оцрне.

После саслушања директора Гимназије, одбор наставника при Гимназији за пропаганду против комунизма, једног дела наставника и угледних грађана, надзорних наставника над ученичким удружењима при овој школи, броја ученика, нарочито у вишим разредима по патриотским удружењима у истој школи (Јадранска стража, Аероклуб и др.) уверио сам се: да међу ученицима апсолутно нема и таквих који су настројени неким левичарским идејама“.

У делу извештаја о професору Босиљки Бурић, која је била оптужена „да је левичарски настројена и да њен рад није у складу са радом наставника националне историје“. Зечевић пише: „То уверење не одговара истини. Доказ којим је терећена проф. Бурић да јој је ћерка (Ана Стојковић) комунистички настројена, иначе студент медицине, не потврђује се ничим, ово тим пре што именована станује већ две године код Негосаве Оцоковића шефа јавне безбедности за град Београд. Моје је лично уверење да је Бурић Босиљка потпуно национално исправна, и да су оптужбе против ње личне природе“.

Он заиста предлаже да се Босиљка Бурић премести, али то образлаже на својствен начин: „Пошто се у грађанству створила фама о њеном левичарству, мишљења сам да би је требало ипак преместити из ове школе у неко друго место“. При томе он не предлаже премештај у нижу гимназију као што је то практиковао у случајевима премештаја по казни.

Осврћући се на друга два наставника оптужена за комунизам, Б. Зечевић пише у свом извештају: „Што се тиче Игњатовић Зорке и Димитрија Цековића нисам могао доћи до уверења да је њихов рад у опреци са дужно-

У извештају Б. Зечевића о његовој новој инспекцији у Лесковачкој Гимназији, извештај у октобру 1940.⁶⁸⁶) централно место заузимају два проблема, питање љотићеваца и питање малверзација групе реакционарних наставника. Задржимо се на првој групи констатација.

Осуђујући руководство гимназије за толерантност према тим појавама „што дуги низ година старешински надзор није био на потребној висини“, што је довело „до пада ауторитета школе“ и „разних коментара грађана“; он истиче да је то довело до „поделе колегијума на национално активне и национално неактивне наставнике“, до потстицања од наставника једне групе ученика да се оријентише „према политичким доктринама љотићевског Збора, до чим су то други ћутке одобравали, а трећи од страха од денунцијација правили се као да ништа не виде“.

Оптужујући групу наставника за подршку љотићевском покрету и његовим акцијама он пише: да Димитрије Хаџи Митић „денунцира своје колеге надлежним властима“. „Он је главни иницијатор а можда и писац свих анонимних писама достављених суду у Лесковцу и надлежним претпостављеним властима“. Он је „наметнуо своју вољу наставничком савету да донесе казну о истеривању 4 ученика и смањењу владања шездесетседморици ученика разних разреда“. „Стекао сам уверење да је ученика Стојимировић Бранислава огласио самовољно организатором искључиво ради тога, што је именовани ученик приликом саслушања код потписатог у марту прошле школске године открио штетан рад бившег професора Светозара Петровића на организацији љотићевског покрета у школи, услед чега је и Петровић суспендован с дужности, а ради тога што је Хаџи Митић желео да својим ауторитетом, као заступник директора, доведе за претседника дружине Вуловић неког од ученика љотићевца. из саслушања Хаџи Митића и других уверио сам се да је исти својим непромишљеним радом поделио ученике на националне и довољно ненационалне“.

Осврћући се на познатог реакционара Александра Лазаревића Б. Зечевић пише: „Према саслушању ученика и наставника утврдио сам да је Лазаревићу прешло у навик у непрестано туче своје ученике. Случај са тучом искљученог ученика Живојина Илића (Жика Жути) кога је Лазаревић приликом саслушања тучао о чему постоји и лекарско уверење у препису најбољи је доказ да је именовани себе онемогућио да остане и даље са службом у Лесковцу“.

У својој оцени љотићевца Момчила Живковића подвлачи: „утврдио сам да ученике VII разреда где је и разредни старешина

стима васпитача. Игњатовићева је родом из Ниша и према обавештењима њен је рад у школи и ван ове сведен на бригу о свему ономе што је везано са радом школе и у школи“. (Овај се извештај сада не налази у архиви Министарства просвете. Зато смо користили његове делове наведене у Беленичкама Р. Требјешанина, откупљеним од Народног музеја у Лесковцу).

⁶⁸⁶) На основу одлуке IV Пов 505 Просветног одељења Вардарске бановине.

често, скоро и свакодневно удара и вуче за косу. У опхоћењу према ученицима је не само груб, већ на адресу истих упућује често пута и неумесне речи које изазивају потсмех у разреду“. „Из саслушања ученика и присутне наставнице Џабић Зорице, утврдило се да је Живковић приликом саслушања неколико ученика-ца исте приморавао да признају и оно што нису учинили“.

Пишући о Даници Живковић, супруги суспендованог професора Светозара Петровића, Зечевић констатује да је „потпуно штетна за рад у овој школи“, да се „неправилно понаша“ према ученицима који су „теретили именованог Петровића“, суспендованог 7. марта 1940. „Њен муж стално живи у Лесковцу и непрестано врши утицај преко своје жене и спроводи — потпомаже груписање љотићеваца при овој школи“.

На основу свега изложеног Б. Зечевић је предложио премештај ових наставника као и неких других наставника реакционарне групе, код којих је нашао многе злоупотребе.

Тако нпр. он налази смањење оцене владања без образложења, исправљање оцена без потписа ко их је исправио, када и на основу чега. „... Па се услед таквог рада добија утисак да се оцене у овој школи могу стављати произвољно, кад коме и како затреба“. Указујући на актере ових злоупотреба, он пише да је љотићевац Момчило Живковић исправио оцене три ученика „и ако у овом разреду не предаје“, „прецртао слабе оцене и преправио је на добар“.

Подвлачећи да је „спремање ученика од стране већег броја наставника ове школе које се систематски спроводило из године у годину вбило је веру ђачких родитеља у школу и наставнике...“. Зечевић је дао карактеристичне примере злоупотребе на овом пољу.

По њему је познати реакционар Александар Лазаревић „према извесним тужбама које нису могле бити конкретним доказима поткрепљене“ давао „кондиције ученицима старијих разреда, код млађих ученика сам наплаћивао новац од ђачких родитеља, а после извесне суме евентуално задржавао за себе а друге давао ученицима за њихов рад“. „Пало ми је у очи да су обично по његовој препоруци спремна деца богатих индустријалаца из Лесковца“. „У својству разредног старешине допустио је да се 5. јуна прошле године исправе оцене потпуно незаконито тројици ученика VIIБ разреда“.

За Момчила Живковића пише „његово главно занимање је спремање ученика. 5. јуна 1940. год. успео је да издејствује дозволу од бившег директора те школе и да испита ученике VIIБ разреда из математике којима је предметни наставник Петар Стојковић 15. маја исте године завео слабе оцене. Живковић је том приликом исправио оцену слаб из математике на добар (3) „мада је истог ученика приватно спремао преко целе школске године“.

Поред побројаних наставника предложио је да се преместе Милица и Петар Стојковић „због спремања ученика кроз читав низ година“, Владимира Миглевског и др.⁶⁸⁷⁾

⁶⁸⁷⁾ У Поверљивом деловодном протоколу одељења за наставу Министарства просвете — АС МП регистарске књиге Пов 66—73 налазимо више аката везаних за овај извештај: IV пов. 1157, 1242, 1260 и 1293/40. Сви су они били

Наводе инспектора Просветног одељења Вардарске бановине Б. Зечевића потврдио је и инспектор министарства просвете М. Драгутиновић који је месец дана касније дошао у инспекцију. Оба извештаја била су „у основи сагласна“. На основу ових извештаја извршен је размештај наставника.⁶⁸⁸⁾

Разбијање реакционарног гнезда у Наставничком савету

На предлог инспектора Б. Зечевића одмах је смењен Д. Хаџи Митић са функције вршиоца дужности директора Гимназије.

Почетком 1941, 8. I 1941, премештени су Д. Хаџи Митић — у Крушевац; оба професора љотићевца — Светозар Петровић (са супругом Даницом) — у Куманово, а Момчило Живковић (са супругом Ружицом) у Струмицу; а реакционарни наставник који је тукао баке Александар Лазаревић — у Охрид.⁶⁸⁹⁾

Неки наставници који су практиковали спремање бака, упркос забрани од стране Министарства просвете, премештени су нешто касније, и то: Петар Стојковић 21. I 1941. — у Ужице;⁶⁹⁰⁾ његова супруга Милица 17. I 1941. у исто место;⁶⁹¹⁾ а Владимир Мигљевски 22. I 1941. у Прокупље.⁶⁹²⁾

Захваљујући Д. Зечевићу, припаднику Демократске странке и Уједињене опозиције и организованом наступу наставника припадника комунистичког покрета, и комунистичке партије и подршке коју су они имали у Наставничком савету и грађанству премештајем побројаних наставника растурено је наведено реакционарно гнездо међу наставницима лесковачке Гимназије.

Врло је карактеристично да су сви наставници премештени на основу ових извештаја припадали реакционарном крилу Наставничког савета.

На овај догађај осврнуо се и **Глас радног народа**, лист Покрајинског комитета КПЈ за Србију. Он пише: „И у средњим школама

здружени заједно са извештајима. Данас је овај свежањ ишчезао из поверљиве архиве Министарства просвете чија смо акта прегледали за 1940. и 1941. Зато смо приморани да користимо делове тог извештаја, које смо нашли у Белешкама Р. Требјешанина откупљеним од Народног музеја у Лесковцу. Наведени цитати представљају исписе из тог извештаја које је начинио Б. Зечевић за време окупације, и уступио Р. Требјешанину на привремену употребу. Они нису били враћени Д. Зечевићу упркос његовог изричитог писменог захтева.

Напомињемо да је пресудом Државног савета као дисциплинског суда I степена бр. 25278 од 6. новембра 1940, нађено да је познати љотићевац Светозар Петровић крив што је истукао два ученика, „кажњавао ученике клечањем“, што је „за време часа говорио речи које су пропагирале одређену политичку идеологију те у VIIа разреду говорио са омаловажавањем и критиковао државну управу“. Тиме је поред других предвиђених дисциплинских мера „оснажена одлука о (његовом) удаљењу од дужности (од стране) директора реалне гимназије у Лесковцу од 7 марта 1940 пов бр 12“ (АЈ, Државни савет Краљевине Југославије Ф 61—71—40 пресуда 25278 од 6. XI 1940).

⁶⁸⁸⁾ АС Министарство просвете и вера, II Строго пов. 207/41 — Акт Пов IV, бр. 310, од 8. VIII 1941.

⁶⁸⁹⁾ 804/41.

⁶⁹⁰⁾ II 2217/41.

⁶⁹¹⁾ II 2342/41.

расте незадовољство према просветној политици попа Корошца и масе средњошколаца ступају у активну борбу. Средњошколци у Лесковцу, потпомогнути моћним снагама лесковачког пролетаријата однели су победу над школском реакцијом. Њихови другови, који су били искључени ради једног излета, поново су враћени у школу“.⁶⁹³)

Тиме је окончана ова највећа политичка афера у историји лесковачке Гимназије између два светска рата.

Стање лесковачке Гимназије после победе левичара

Стојанка Радошевић констатује да се после овог случаја „у нашој школи развија интензиван политички рад. Омладинци су се чврсто определили. Знам да је у VI б разреду тада било 17 омладинаца који су се сматрали симпатизерима“.

Почетком 1941. године, после забране рада синдикалних подружница у Лесковцу, дошло је до протестних демонстрација у бачкој дружини „Вуловић“: скојевац Илија Стаменковић, (тада ученик VI разреда), у дискусији о положају младих у друштву, напao је забрану синдикалних организација, што је изазвало бурне демонстрације и протест на овоме скупу. После чега је овај скуп завршен на интервенцију професора Марковића“.⁶⁹⁴)

У то су време, на почетку 1941. Ђаци приказали позоришни комад **Све ће то народ позлатити**; а комунистички симпатизер професор Богдан Стевановић је „одржао предавање о **Првом српском устанку**, наравно у духу одбране земље“.⁶⁹⁵)

У новембру 1940. Босилка Бурић, која је била позната као комунистички симпатизер, понова се појављује као надзорни наставник националног семинара.⁶⁹⁶)

У то време „ученици љотићевци ставили су себи у задатак да преузму бачке дружине или их растура. Пошто нису могли да их преузму, јер су били малобројни, они су почели да стварају неред на седницама покушавајући тиме да доведу до распуштања ових дружина, тј. забране њиховог рада“.

Тако су „негде у очи рата“ два водећа љотићевца Миодраг Митровић Бата и Радомир Михајловић Вујица „почели да стварају неред на седницама дружине **Бурђевак**. Они су упадали у реч и прекидали излагања ученика скојевски оријентираних. У једном моменту Митровић је устао и почео да виче „Живео краљ!“ После тога је А. Чубровић „обојицу избацио са састанка“, поднео

⁶⁹³) Глас радног народа I год, бр. 2, — Збирка С. Димитријевић.

⁶⁹⁴) Писмена изјава С. Петрушића од 2. VIII 1976, 27—28 — Збирка С. Димитријевић.

⁶⁹⁵) Изјава С. Радошевић, без датума — МОКЛ 19, 6—7.

⁶⁹⁶) Види Таб. LXXVI колона за школску 1940/41.

извештај Наставничком савету и „тражио њихово искључење из школе, што је било изгласано на седници Наставничког савета“⁶⁹⁷).

Двадесет и седми март у Лесковцу

Манифестације одржане на дан 27. марта 1941. године после војног удара којим је збачена влада Цветковић-Мачек и регент Павле, као потписници пакта са Немачком, одржане на дан 27. марта 1941, нису у Лесковцу примиле онај смисао који су имале у Београду. Митинзи и војна парада, који су тог дана одржани, имали су — по мишљењу Стојанке Радошевић — сасвим други карактер. Њихово тежиште је било на молепствију у цркви, паради војске и клицању краљу. Све то показује да су догађаји изненадили лесковачку комунистичку партијску организацију (односно њене месне кадрове) те је она, како то каже С. Петрушић „у првом тренутку била збуњена“. Њени руководиоци били су одсутни и на свим тим митинзима није било говорника од стране партије.

Попут Партије и „средњошколска омладина била је збуњена“. „Она није могла да узме те манифестације у своје руке јер се није снашла“. С. Радошевић која то констатује, додаје „Нисам се ни ја снашла“. Зато упитана од стране скојеваца шта да раде није знала шта да им каже: „Сви ми нисмо били задовољни са оним што се догађало на митингу“. После тога, гимназијалци су „отишли на Хисар тамо одржали један састанак и размотрили ситуацију“. Тек кад се појавио Васа Смајевић, тога дана по подне, и објаснио ситуацију, почело је окупљање група и одржавање састанака са симпатизерима.

Упркос ове ситуације, скојевци из Гимназије спонтано су учествовали у манифестацијама од 27. марта, певали револуционарне песме: **Буди се исток и запад; Устај сељо, устај роде; Омладинци, омладинке велик нас је број;** и у групама довикивали војсци која је парадирала градом: **Војска с народом, народ с Русијом; Војска с народом, народ са Совјетским Савезом; Боље рат него пакт; Живела народна војска; Боље гроб него роб.**

Овакве демонстрације трајале су све до 11 часова увече и у њима је учествовало сво грађанство, радници, сељаци и омладинци (М. Хаџи Јованчић).

⁶⁹⁷ Писмена изјава А. Чубровића од 6. VI 1979 — Збирка С. Димитријевић. Полатке о избацивању ова два љотићевца у лесковачке Гимназије на основу § 43 тачка 2, налазимо у Школском извештају за 1940/41. годину, 55 и 56.

Напомињемо да је Миодраг Митровић Бата био син Хранислава Митровића, учитеља, вође љотићеваца у лесковачком крају. (Писмена изјава Ж. Петровића Жике Брице од 22. V 1979 — Збирка С. Димитријевић).

Изјава А. Чубровића потврђује белешка у уписници Михајловић Радомира: „Због непристојног и дрског понашања према разр. наставнику на седници подмлатка трезвене младежи, искључен из ове школе на једну годину по чл. 43, тач. 2 Зак. о сред. школама одлуком Н. савета од 18. XII 40 Д. бр. 4039“.

Исти датум искључења налазимо и код Митровић Миодрага. (Књига уписаних ученика 1940/41. — Архив лесковачке гимназије).

извештај Наставничком савету и „тражио њихово искључење из школе, што је било изгласано на седници Наставничког савета“⁶⁹⁷).

Двадесет и седми март у Лесковцу

Манифестације одржане на дан 27. марта 1941. године после војног удара којим је збачена влада Цветковић-Мачек и регент Павле, као потписници пакта са Немачком, одржане на дан 27. марта 1941, нису у Лесковцу примиле онај смисао који су имале у Београду. Митинзи и војна парада, који су тог дана одржани, имали су — по мишљењу Стојанке Радошевић — сасвим други карактер. Њихово тежиште је било на молепствију у цркви, паради војске и клицању краљу. Све то показује да су догађаји изненадили лесковачку комунистичку партијску организацију (односно њене месне кадрове) те је она, како то каже С. Петрушић „у првом тренутку била збуњена“. Њени руководиоци били су одсутни и на свим тим митинзима није било говорника од стране партије.

Попут Партије и „средњошколска омладина била је збуњена“. „Она није могла да узме те манифестације у своје руке јер се није снашла“. С. Радошевић која то констатује, додаје „Нисам се ни ја снашла“. Зато упитана од стране скојеваца шта да раде није знала шта да им каже: „Сви ми нисмо били задовољни са оним што се догађало на митингу“. После тога, гимназијалци су „отишли на Хисар тамо одржали један састанак и размотрили ситуацију“. Тек кад се појавио Васа Смајевић, тога дана по подне, и објаснио ситуацију, почело је окупљање група и одржавање састанака са симпатизерима.

Упркос ове ситуације, скојевци из Гимназије спонтано су учествовали у манифестацијама од 27. марта, певали револуционарне песме: **Буди се исток и запад; Устај сељо, устај роде; Омладинци, омладинке велик нас је број;** и у групама довикивали војсци која је парадирала градом: **Војска с народом, народ с Русијом; Војска с народом, народ са Совјетским Савезом; Боље рат него пакт; Живела народна војска; Боље гроб него роб.**

Овакве демонстрације трајале су све до 11 часова увече и у њима је учествовало сво грађанство, радници, сељаци и омладинци (М. Хаџи Јованчић).

⁶⁹⁷ Писмена изјава А. Чубровића од 6. VI 1979 — Збирка С. Димитријевић. Полатке о избацивању ова два љотићевца у лесковачке Гимназије на основу § 43 тачка 2, налазимо у Школском извештају за 1940/41. годину, 55 и 56.

Напомињемо да је Миодраг Митровић Бата био син Хранислава Митровића, учитеља, вође љотићеваца у лесковачком крају. (Писмена изјава Ж. Петровића Жике Брице од 22. V 1979 — Збирка С. Димитријевић).

Изјава А. Чубровића потврђује белешка у уписници Михајловић Радомира: „Због непристојног и дрског понашања према разр. наставнику на седници подмлатка трезвене младежи, искључен из ове школе на једну годину по чл. 43, тач. 2 Зак. о сред. школама одлуком Н. савета од 18. XII 40 Д. бр. 4039“.

Исти датум искључења налазимо и код Митровић Миодрага. (Књига уписаних ученика 1940/41. — Архив лесковачке гимназије).

С. Петрушић тврди да су тек касније, следећих дана „партија и радници из фабрика“ демонстрирали код Споменика и лесковачким улицама. „То је било колико се сећам 29. и 30. марта. То су биле највеће омладинске демонстрације у Лесковцу“.⁶⁹⁸)

НАЈБОЉИ БАЦИ — КОМУНИСТИЧКИ СИМПАТИЗЕРИ И СКОЈЕВЦИ

Истакнути комунистички симпатизери и скојевци, били су бројно заступљени међу најбољим ђацима који су завршили лесковачку Реалну гимназију.⁶⁹⁹)

Међу одличним (дати полуцрним) и врло добрим ђацима (они који су ослобођени усмених матурских испита означени су звездичом) налазимо следеће комунистички оријентиране омладинце:

- 1929/30. * **Димитријевић Сергије**
Павићевић Радосав Рака (из Петровца)
- 1930/31. Вуксановић Новка
- 1931/32. Цекић Душан Лешњак
- 1932/33. * **Миловановић Радмила**
* **Радовић Јагош**
Кнежевић Драгиша
Павловић Ратомир Ратко (из Бериља)
Перишић Вељко Веца (из Коњарника)
- 1933/34. * **Крстић Божидар Бошко** (из Д. Коњувца)
* **Прелић Милан** (из Губетина, срез прокупачки)
* **Кулић Методије**
Влајковић Живорад Ђоса (из Прокупља)
Илић Радивоје Деус (из Борног Дола)

⁶⁹⁸) Изјава С. Радошевић, без датума, дата 1953. године — АИРПС, МОКЛ 19, 8—9; Писмене изјаве С. Петрушића од 2. VIII и 3. XI 1976. — Збирка С. Димитријевића; Изјава М. Хаши Јованчића од 19. IV 1953. — МОКЛ 18, 156.

Скојевац Борбе Јовић, тада ученик VI разреда, пише: да су 27. марта кад су сазнали за догађаје у Београду ученици били на часу и сви изашли на улицу. „Један од ученика, који је био националистички настројен, Станко Николић (познати Љотићевац из VII разреда) — узео је школску државну заставу и кренуо улицом а за њим сви ученици“. „Ја сам са поворком ишао до Споменика. Пошто је поворка стално узвикивала „живео краљ“ нас неколико скојеваца издвојили смо се из поворке и отишли у парк **Цвет Југовића**, тамо смо видели три напредна професора“. „Из поворке смо се издвојили због тога што смо схватили да то није наша акција и да нама ту није место, већ да то воде националисти. Немам сазнање да је ту акцију касније преузела скојевска организација. Издвајањем из поворке желели смо да бојкотирамо ову акцију. Имам утисак да се овде догађаји нису одиграли као у Београду“. (Писмена изјава Б. Јовића од 8. VII 1979. — Збирка С. Димитријевића).

⁶⁹⁹) Да би се видело да ова тврдња има стварну подлогу извадили смо из гимназијских извештаја имена комунистичких симпатизера и скојеваца који су били као редовни ђаци врло добри и одлични ученици у периоду 1930—1941. При томе смо узимали само оцене из осмог разреда, дајући полуцрним одличне и означавајући звездичом оне који су били ослобођени матурских усмених испита.

- Цакић Владимир
- * Тасић Ратомир
- 1934/35. Тошић Љубомир Крмар (из Винарца)
Митровић Радомир Доне (из Д. Коњувца)
Машовић Радован (из Новог Момчилова)
Борђевић Борђе Чибџи
- 1935/36. Јањић Борислав (из Белановца)
- 1936/37. * **Мирковић Светислав** (искључен из Ниша)
Антуновић Риста Баја (из Голог Рида)
Вукићевић Лука (искључен из Ниша)
Михајловић Рајко Ранко (после рата: Здравковић)
Томић Драгољуб Драган
Цекић Јован Шаторац
Стојиљковић Добривоје (из Д. Јајне)
Коларевић Тихомир
- 1937/38. * **Вельковић Станимир Зеле** (из Сувог Поља)
* **Јовановић Александар Аца Белка**
* **Јовановић Миомир Мића Шанти**
* **Младеновић Драгомир Денча**
Живковић Јован Шућуран
Момчиловић Добросав (из Г. Дреновца)
Романо Режина
Цветковић Миодраг Бата
Хаџи Јованчић Миодраг Аџија
Наумовић Владимир Лале
Стојановић Влајко Влаја (искључен из Београда)
- 1938/39. * **Жунић Драгомир**
* **Цветковић Станиша** (из Срнећег Дола)
Јелић Слободан
Вучковић Бранислав Бранко Туш
Илић Драгољуб (из Винарца)
Јовановић Благоје Баге (из Винарца)
Катанић Милан
Цекић Слободан Цека Банза
Боровић Гроздана (искључена из Чачка)
Миленковић Миодраг Мија Шишинац (из Шишинца)
Тимић Васиљко (из Братмиловца)
Цекић Борко Слезенка
Јешић Милица
- 1939/40. * **Борђевић Трајко Кукар**
* **Жунић Радивоје**
* **Петровић Живорад Жика Брица**
Јовановић Петар Уча
Поп Коџић Добривоје
Ранђеловић Милоје (после рата: Атанацковић — из Д. Коњувца)
Веселиновић Бранислав
Димитријевић Радомир Дрда
* **Бошић Миодраг Лија** (из Сувог Поља)

Костадиновић Милорад Неша (из Вучја)
Марковић Љубисав (из Маћедонаца)
Берамилац Александар (искључен из Чачка)⁷⁰⁰⁾

Ако погледамо укупан број одличних матураната у школским 1937/38. — 1939/40. видимо да је број отворених комунистичких симпатизера и скојеваца износио **10 од укупно 15**, тј. 66,7%, што је врло високи проценат, пошто је добар део ђака био политички нео-предељен.

Број отворених комунистичких симпатизера и скојеваца међу врло добрим ђацима — матурантима износио је у том периоду **26 од укупно 45**, тј. 57,8%.

Комунистички симпатизери и скојевци нису били само међу најбољим ђацима, они су били и друштвено најактивнији — носиоци те активности. Слободно се може рећи да су они давали основни тон читавом друштвеном животу у Гимназији.

Истакнутих комунистичких симпатизера било је и међу осталим ђацима лесковачке Гимназије. Међу њима треба посебно поминути ученике генерације које су стигле на матуру наведених година (неки од њих нису били у VIII разреду):

- 1929/30. Вуксановић Војислав
Илић Благоје К'не
Крстић Светозар Јаре (из Вучја)
Динић Драгомир Драшко (из Д. Коњувца)
- 1930/31. Карио Валерија
- 1931/32. Глигоријевић Благоје (из Мирошевца)
- 1932/33. Станковић Стеван Славујче
Живковић Борбе Безарбан
Димитријевић Боривоје Пиксла
Митић Живојин Сисалац
Милићевић Петар (из Нове Тополе)

Њима се придружује на матури:

- Станковић Драгић (из В. Трњана)
- 1933/34. Бајовић Војин Вук (из Коњарника)
Антанасијевић Бранислав Газибара (сада Живковић)

---

⁷⁰⁰⁾ Напомињемо да је Марковић Љубисав који је у то време посећивао љотићевски клуб кога је окупио А. Лазаревић, познати реакционарни наставник био у ствари скојевски обавештајац. — Писмена изјава Ж. Петровића Жике Брице од 22. V 1979. и М. Бошића Лије од 12. IX 1979. — обе у збирци С. Димитријевића.

Сасвим је сигурно да овај списак треба да буде већи — али ми смо у њега унели само она лица за која смо по расположивим писменим сведочанствима и документима били сасвим сигурни да су тада спадали у ову групу.

Смајевић Василије
Цветковић Душан
Васић Новица (из Црквице)
Савковић Драгољуб
Брајушковић Душан
Вукашиновић Ратомир (из Прокупља)

1934/35. Митић Јован Сисалац

Њима се
придру-
жује на
матури

Ристић Михајло (из Лапотинца — бивши официр, који је
те године положио приватно VI, VII, VIII разред и мату-
ру — иначе из генерације 1929/30)

1935/36. Борђевић Анета
Манојловић Васа
Станковић Милорад Барон (из Јашуње)

1936/37. Михајловић Ђирило Ђира (Михајловски Кирил)
Јанчић Стојан
Младеновић Младен Бејаз
Шћекић Малиша
Јовић Миодраг Шаранац (из Власотинца)
Обрадовић Милика

1937/38. Коцић Петар Мурат
Борђевић Божидар Бошко Кукар
Живковић Велимир Паскурија
Пијаде Јелисавета Јела
Стефановић Вељко (из Грделице)
Михајловић Драгољуб Шваба
Дискић Вера
Милојевић Александар
Тевацац Милан

1938/39. Бошковић Драгомир Дане (из Грделице)
Митић Александар Чекерка
Николић Стојан Столе (из Вучја)
Љубић Стојан (из Вујанова)
Костић Милорад
Кнежевић Радивоје Чоче (из Нове Тополе)
Николић Михајло Јота (из Медеваца — Тулара)
Нешић Властимир Гранди
Димитријевић Вера
Николић Јорданка (из Слишана)
Стојановић Олга (из Цекавице)
Стојановић Светозар (из Лебана)
Николић Ружица
Стојковић Ана
Јанкетић Вукосав (из Медеваца — Тулара)

- Стамболијевић Ристо
 Бурић Благоје Буке⁷⁰¹)
- 1939/40. Бабовић Босиљка Цоца
 Илић Тимотије (из В. Боњинца)
 Поповић Зора (искључена из Београда — из Црне Траве)
 Ранђеловић Вида (из Жабљана)
 Бољевић Љубиша
 Вуксановић Александар (из Петровца)
 Борђевић Василије Васко
 Живковић Велимир Веса
 Цакић Петар Силавац
 Милошевић Сретен (из Власотинца)
 Ристовић Милутин (из Обилића)
 Јовановић Сретен
 Милићевић Милован (из Нове Тополе)⁷⁰²)

Осврнимо се на све комунистички оријентисане ученике VIII разреда у три последње предратне школске године и њихов удео у целокупном броју ученика ових генерација.

Таб. LXXVII **Политичке структуре ученика VIII разреда периода 1937—1940.** (у обзир су узети само ученици те генерације присутни у VIII разреду)

Врста ученика	1937/38.	1938/39.	1939/40.	укупно три генерације
одлични ученици комунистичке оријентације	4	3	3	10
врло добри ученици комунистичке оријентације	7	10	9	26
укупно одличних и врло добрих ученика комунистичке оријентације	11	13	12	36
остали ученици комунистичке оријентације	9	14	12	35
сви ученици комунистичке оријентације	20	27	24	74
сви ученици VIII разреда	27	53	54	134
ученици љотићевци	—	3	9	12

⁷⁰¹) Последња тројица из ове групе били су са овом генерацијом у VII разреду: а Стојковић Ана и Николић Ружица у V и VI.

⁷⁰²) Последњи ученик из ове групе био је са овом генерацијаом у IV и V разреду.

Дакле, ученици комунистичке оријентације представљали су у генерацији:

- 1937/38. С. Вељковић Зелета
М. Јовановића Миће Шанти
Ј. Живковића Шућурана 74, 1% свих ученика
М. Хаџи Јованчића Аџије и др. VIII разреда
- 1938/39. Д. Жунића
Б. Бурић Буке
С. Николић Столе 50,0% свих ученика
Б. Цекића Слезенке и др. VIII разреда
- 1939/40. Ж. Петровића Жике Брице
Т. Борђевића Кукара
Р. Жунића 44,4% свих ученика
М. Бошића Лије и др. VIII разреда
Све три генерације 53% свих ученика
VIII разреда

Да би видели бројчане односе између комуниста и љотићеваца навешћемо као пример два одељења VIII разреда из школске 1939/40.⁷⁰³⁾

- У том разреду било је
24 присталица и симпатизера комуниста
9 присталица и симпатизера љотићеваца и
21 неутралац.⁷⁰⁴⁾

Укупан број љотићеваца које смо утврдили у ове три генерације износио је само 12, тј. 9% свих ученика VIII разреда.⁷⁰⁵⁾

Побројаним комунистички оријентисаним ученицима генерација до 1939/40, треба додати **предратне комунистички оријентисане ученике који припадају млађим генерацијама.**

То су комунистички оријентисани ученици који су 1939/40. и 1940/41. пре априлског рата били у следећим разредима (оцена успеха односи се на разред у 1939/40):

⁷⁰³⁾ Напомињемо да је VIIIб био најјачи центар љотићеваца у читавој гимназији, па ипак и у њему они су били у мањини (15 комуниста 7 љотићеваца).

⁷⁰⁴⁾ Обрачунато по писменој изјави Живорада Петровића Жике Брице од 22. V 1979. — Збирка С. Димитријевића.

⁷⁰⁵⁾ Последња генерација у којој није било љотићеваца, ни четнички настројених гимназијалаца била је генерација која је матурирала 1937/38. Љотићевски елементи, непријатељски настројени према комунистичком покрету почели су да се јављају тек у млађим генерацијама — Писмена изјава Драгомира Младеновића Денче од 4. VI 1979. — Збирка С. Димитријевића.

Из генерације која је била у седмом и осмом разреду:

		1939/40.	пре окупације 1940/41.
одлични:	Стојимировић Бранислав Спира	(VII)а	(VIII)а
врло добри:	Живојин Илић Жика Жүти (из Миропшевца)	(VII)б	(VIII)б
	Стојановић Вера	(VII)а	(VIII)а
	Цветановић Миодраг Мишко Нос	(VII)а	(VIII)а
	Сибиновић Стојанча (из Црне Траве)	(VII)б	(VIII)б
остали:	Здравковић Марица (из Градашнице)	(VII)а	(VIII)а
	Лазаревић Милоје (из Бучүмета)	(VII)а	(VIII)а
	Луковић Радивоје	(VII)а	(VIII)а
	Миленковић Добрунка Добрица	(VII)а	(VIII)а
	Цакић Михајло (из Лапотинца)	(VII)а	(VIII)а
	Беговић Драгомир (из Коњарника)	(VII)а	(VIII)а
	Динић Хранислав (Топличанин)	(VII)а	(VIII)а
	Коцић Борислав Мурат	(VII)а	(VIII)а
	Милчић Смиља (из Лебана)	(VII)а	(VIII)а
	Митић Јованка (из Прокүпља)	(VII)а	(VIII)а
	Ристић Милан	(VII)а	(VIII)а
	Јанковић Сретен (из Рүпља)	(VII)б	(VIII)б
	Миленковић Стојан (из Белановца)	(VII)б	(VIII)б
	Стаменковић Божидар	(VII)б	(VIII)б
	Станојевић Стојан (из Вүчја)	(VII)б	(VIII)б
	Игњатовић Душан Гоља	(VII)б	(VIII)б
	Петрушић Спасоје (из Гајтана)	(VII)б	(VIII)б
	Лазаревић Милета (из Власотинца)	(VII)б	(VIII)б
	Тричковић Радисав	(VII)б	(VIII)б
	Јанковић Радун (из Богүновца — Петриља)	(VII)б	—
били са овом генерацијом 1937/38. у V разреду:	Бадњар Крсто	—	—
	Ристић Урош (из Вүчја)	—	—
био са овом генерацијом 1938/39. у VI разреду:	Радосављевић Војислав (из Медвебе)	—	—
њима се придружүје 1940/41:	Јовић Захарије (из Пољанице)	—	(VIII)б

Из генерације која је била у шестом и седмом разреду:

одлични:	Златановић Славко (из Миропшевца)	(VI)б	(VII)б
	Младеновић Загорка	(VI)а	(VII)а
	Жүнић Надежда	(VI)а	(VII)а

	Крстић Радмила (из Власотинца)	(VI)a	(VII)a
	Велашевић Ксенија (из Власотинца)	(VI)a	(VII)a
врло добри:	Николић Бранко (из Лапотинца)		
	Поповић Вера	(VI)б	(VII)б
	Стојановић Витомир (из Житног Потока)	(VI)a	(VII)a
остали:	Јовановић Светислав (из Рудара)	(VI)б	(VII)б
	Стевановић М. Бранислава	(VI)a	(VII)a
	Богдановић Бранислав Глиша (из Власотинца)	(VI)a	(VII)a
	Драгић Вукосав Гута (из Дренаца)	(VI)б	(VII)б
	Кнежевић Пуниша (из Кара)	(VI)б	(VII)б
	Крстић Миодраг Мија	(VI)б	(VII)б
	Миљковић Игњат Ицко (из Лапотинца)	(VI)б	(VII)б
	Павловић Драгољуб Козак	(VI)б	(VII)б
	Петровић Р. Светислав (из Петровца)	(VI)б	(VII)б
	Жижић Божа (из Зоровца)	(VI)a	(VII)a
	Петровић Душан Дуча Црни (из Петровца)	(VI)a	(VII)a
	Стојановић Миодраг (из Житног Потока)	(VI)a	(VII)a
	Марјановић Видоје Витко	(VI)б	(VII)б
	Мицковић Миодраг	(VI)б	(VII)б
	Ракић Тихомир (из Печењевца)	(VI)a	(VII)a
	Гоцић Љубиша	(VI)б	(VII)б
	Михајловић Мирослава (из Вучја)	(VI)a	(VII)a
	Симић Владимир (из Медвебе)	(VI)a	(VII)a
	Крстић Драгољуб (из Вучја, напустио школу 1940/41.)	(VI)б	(VII)б
	Бикић Живка	(VI)o	(VII)a
њима се придруживу 1940/41:	Трајковић Јосиф (из Врања)	—	(VII)б
	Чомић Ана	—	(VII)a

Из генерације која је била у петом и шестом разреду:

врло добри:	Момчиловић Милан (из Лапотинца)	(V)a	(VI)a
	Лакићевић Благоје (из Зоровца)	(V)б	(VI)б
	Михајловић Рада	(V)a	(VI)a
	Димитријевић Слободан Слоба	(V)б	(VI)б
	Стаменковић Илија Ика	(V)б	(VI)б
	Јовић Борђе	(V)б	(VI)б
	Крунић Живојин	(V)б	(VI)б
	Прикић Миодраг	(V)б	(VI)б
	Стаменковић Добривојве	(V)a	(VI)a
	Петровић Владимир (из Косанчића)	(V)б	(VI)б
	Костић Борисав	(V)a	(VI)б

остали:	Ивановић Велимир (из Власа)	(V)a	(VI)a
	Голубовић Милорад (из Лапотинца)	(V)б	(VI)б
	Илић Боривоје	(V)б	(VI)б
	Гудурић Братислав Батила (из Косанчића)	(V)б	(VI)б
	Грујић Даница (из Д. Коњувца)	(V)a	(VI)a
	Кулић Димитрије	(V)б	(VI)б
	Ристић Милорад Бели	(V)б	(VI)б
	Цакић Владимир	(V)a	(VI)a
	Николић Влајко Влајче	(V)б	(VI)б
	Илић Борбе (из Братмиловца)	(V)a	(VI)a
	Стојиљковић Мирко (из Брејановца)	(V)б	(VI)б
	Станисављевић Живојин Меца	(V)б	(VI)б
	Петровић Влајко (из Мирошевца)	(V)б	(V)a
	Тевавац Вукосава (умрла 1940/41.)	(V)a	(V)a
са њима је био 1938/39. у IV разреду:	Митровић Борко Шиша (из Шишинца)	—	—
њима се придружује 1940/41.:	Кршић Борбе (кратко реме, искључен)	—	(VI)б

Из генерације која је била у четвртом и петом разреду:

одлични:	Марјановић Владимир (из Шумана)	(IV)ц	(V)a
	Поповић Олга	(IV)a	(V)a
	Стојановић Јелица	(IV)a	(V)a
	Мицковић Светислав	(IV)б	(V)б
врло добри:	Михајловић Василије (из Косанчића)	(IV)ц	(V)a
	Јововић Марко (из Гајтана)	(IV)б	(V)б
	Цветковић Миодраг Лешњак	(IV)б	(V)б
	Митић Драгица	(IV)a	(V)a
	Срећковић Живка	(IV)a	(V)a
	Карно Јерухам	(IV)ц	(V)б
	Крајчанић Бранислав (из Власотинца)	(IV)ц	(V)a
остали:	Костић Звонимир	(IV)б	(V)б
	Костић Љубомир (из Белановца)	(IV)б	(V)б
	Илић Јелица	(IV)a	(V)a
	Божовић Милован Месец (из Гајтана)	(IV)ц	(V)б
	Митић Божидар (из Вучја)	(IV)a	(V)a
	Петровић Радосав Раче (из Коњувца)	(IV)б	(V)б
	Живковић Михајло Шућуран	(IV)a	(V)a
	Игњатовић Никола	(IV)ц	(V)б
	Цакић Гојко	(IV)б	(V)б
	Петровић Тихомир Тиле	(IV)б	(V)б
	Булатовић Вуксан Буле	(IV)б	(V)б
	(из Маћедонца — Тулара)	(IV)ц	(V)б
	Петровић Ранко	(IV)б	(V)б
	Соколовић Александар Луја (из Лапотинца)	(IV)ц	(V)б
	Радосављевић Миле Ђопа	(IV)ц	(V)б
	Миленковић Славољуб Шилинг	(IV)б	(V)б
	Миљковић Живојин Паштркуља	(IV)б	(V)б
	Станковић Љубивоје	(IV)б	(V)б
	Ристовић Ненад (из Лебана)	(IV)ц	(V)a
	Поповић Богољуб Зевс (из Власотинца)	(IV)a	(V)a
	Наумовић Мирјана	(IV)ц	(V)a
	Ристић Боривоје (из Пресечине)	(IV)ц	(V)a

	Костић Бранко (из Стопања)	(IV)б	(V)б
	Јовановић Емилија	(IV)а	(IV)а
	Илић Светолик	(IV)ц	(IV)а
	Стојковић Радован Раде Кеши (из Барја)	(IV)ц	—
	Алексић Цветко (из Букове Главе)	(IV)ц	—
њима се придружује 1940/41:	Трајковић Станмир Татко (из Врања)	—	(V)б

Из генерације која је била у трећем и четвртм разреду:

одлични:	Митић Владимир (из Пресечине)	(III)б	(IV)б
врло добри:	Јовановић Борисав (из Стопања)	(III)д	(IV)д
	Кршић Градимир	(III)д	(IV)ц
	Николић Благоје (из Мирошевца)	(III)б	(IV)б
	Миленковић Босиљка	(III)а	(IV)а
остали:	Стевановић Зорица Миш	(III)а	(IV)а
	Станисављевић Цвета (из Грделице)	(III)а	(IV)а
	Булатовић Вукоје (из Медеваца — Тулара)	(III)д	(IV)д
	Гоцић Радомир	(III)б	(IV)д
	Спасић Вера (ћерка Мире, ковача)	(III)а	(IV)а
	Митић Радмила	(III)а	(IV)а
	Вуксановић Владимир — Столе	(III)б	— ⁷⁰⁶⁾

Дакле, у лесковачкој Гимназији било је пред окупацију наше земље од стране Хитлерове Немачке и њених савезника у IV—VIII разреду око 132 сигурно утврђених припадника омладинског комунистичког покрета.⁷⁰⁷⁾

Лесковачка Гимназија захваћена комунистичким утицајем почев од 1932, постала је у периоду од 1937—1941. права кошница комунистичке активности. Њени ученици схватили су да њихов задатак није једино савлађивање школског програма, стицање школског знања, да на њима леже и други одговорни друштвени задаци, учешће у борби за друштвени преображај.

Место и улога коју су несвршени ученици лесковачке Гимназије и њени бивши ученици — студенти одиграли у народноослободилачкој борби и револуцији, произашли су из политичког развоја лесковачке Гимназије у периоду 1932—1941. године.

⁷⁰⁶⁾ Овај списак није потпун, али су у њега унесени само они ученици чију су припадност омладинском комунистичком покрету у то време потврдили више веродостојних сведока из тих генерација, као што су нпр. Владимир Симић, Бранка Стевановић, Спасоје Петрушић, Живорад Петровић, Јелица Илић, Светислав Петровић и сл.

⁷⁰⁷⁾ Напомињемо да С. Петрушић процењује њихов број „од 70 до 100 Скојеваца“. (Писмена изјава С. Петрушића од 3. XI 1976; а Милија Радовановић пише: „Уочи априлског рата само у лесковачкој гимназији било је преко 100 скојеваца“. (М. Радовановић, Партијски рад у бившем лесковачком округу — Зборник сећања: Четрдесет година, V, Београд 1961, 243).

Мада располажемо са великим бројем писмених изјава истакнутих скојеваца и скојевских руководиоца, у неким случајевима нисмо успели да сигурно утврдимо да ли су поједини ученици били скојевци или симпатизери. Зато их и приказујемо као јединствену целину.